

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İBN RÜŞD'ÜN BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD'İNDE
EBÛ HANİFE'YE AİT GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Hazırlayan
Havva USTA

KONYA-2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
I. İBN RÜŞD	1
II. BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD	2
III. EBÛ HANİFE VE USÛLÜ	3
III. TAHKİK'TE İZLENEN YOL	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADAT

I. HADES'TEN TAHARET	7
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	7
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	16
II. NAMAZ	17
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	17
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	37
III. ORUÇ	40
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	40
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	45
IV. ZEKÂT	46
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	46
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	53
V. HAC	55
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	55
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	70
VI. CİHAD	73
VII. YEMİN	76
VIII. NEZİR	79

IX. KURBAN	80
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	80
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	81
X. ZEBÂİH.....	81
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	81
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	82
XI. SAYD.....	83
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	83
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	84
XII. AKİKA	85
XIII. ET'İME VE EŞRİBE	85

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂKEHÂT-MÜFÂRAKÂT

I. NİKAH	88
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	88
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	99
II. TALAK	101
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	101
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	111
III. İLÂ	112
IV. ZİHÂR	113
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	113
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	116
V. LİAN	117
VI. İHDÂD	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUAMELÂT

I. BUYU'	120
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	120
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	135

II. SARF	137
III. SELEM	139
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	139
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	141
IV. MUHAYYERLİK	142
V. MÜRÂBAHA	143
VI. ARİYYE	144
VII. İCÂRE	144
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	144
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	147
VIII. CİÂLE	148
IX. KİRÂD	148
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	148
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	151
X. MÜSAKAT	151
XI. ŞİRKET	152
XII. ŞUF'A	153
XIII. KISMET	155
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	155
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	156
XIX. REHİN	156
XX. HACR	158
XXI. TEFLİS	158
XXII. SULH	159
XXIII. KEFÂLET	159
XXIV. HAVÂLE	160
XXV. VEKÂLET	161
A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler	161
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	162
XXVI. LUKATA	162

XXVII. VEDĪA	163
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Grşler	163
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Grşler	164
XXVIII. ĀRĪYET	165
XXIX. GASB	165
XXX. HĪBE	168
XXXI. VESĀYĀ	169
XXXII. FERĀİZ	170
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Görüşler	170
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	174
XXXIII. ITK.....	176
XXXIV. KĪTĀBET	178
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Görüşler	178
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	181
XXXV. TEDBĪR	181
XXXVI. ÜMMÜ’L-VELED	183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKŪBAT

I. KISAS	184
II. CĪRĀH	186
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Görüşler	186
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	187
III. DĪYĀT	187
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Görüşler	187
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	192
IV. KASĀME	194
V. ZĪNA	194
A. Müellifin İ̇sabetli Naklettiği Görüşler	194
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	196
VI. KAZĪF	196

VII. ŞURBÜ'L-HAMR	197
VIII. SİRKAT	198
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	198
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	200
IX. HİRÂBE	200
X. AKDİYE	201
A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler	201
B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler	204

BEŞİNCİ BÖLÜM

I. İBN RÜŞD'ÜN EBÛ HANİFE İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ	205
A. Onaylayıcı ve Destekleyici Tutum Sergilediği Değerlendirmeleri.	205
B. İbn Rüşd'ün Olumsuz Baktığı ve Zayıf Gördüğü Görüşler Üzerine Değerlendirmeleri	207
II. İBN RÜŞD'ÜN EBÛ HANİFE'YE ATFETTİĞİ GÖRÜŞLERDE HATALI RİVAYETLERİN BULUNMASINDA ETKİLİ OLAN AMİLLER	208
A. Müellifin, Görüşüne Yer Verdiği Mezhep Kitaplarına Ulaşamaması	208
B. Kavramların İfade Ettikleri Manaların Tam Olarak Anlaşıl-maması.	209
C. İstinsah Hataları	210
D. Bilgileri İlk Kaynağından Tetkik Etmeme ve Bir Müellifin Yaptığı Hatayı Tekrarlama	211
E. Mezhep Taassubu	211
SONUÇ	213
BİBLİYOGYAFYA	216

KISALTMALAR

age. : adı geçen eser

b. : bin

c. : cilt

c.c. : celle cellaluhu

DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi

Hz. : hazreti

ö. : ölüm

r.a. : radiyallahu anh

s.a.s. : Sallallahü aleyhi ve sellem

s. : sayfa

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

trc : Tercüme

ts. : tarihsiz

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğeri

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber (s.a.v.) döneminden sonra İslâm hukukunun temel kaynağı olan Kur'ân ve Sünnet'in kabulü hususunda ihtilaf olmamakla beraber nasları anlamada, yorumlamada ve yeni mes'elelere uygulama konusunda farklı anlayışlar ortaya çıkmış ve bu farklı anlayışlar ardında bir araya gelen müntesibler mezheb kavramının ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Zamanla kendi usul ve kaidelerini ortaya koyan mezhepler, kendi usûl ve kaidelerini yansıtan eserler kaleme almışlardır.

Bu mezheplerden bugüne ulaşmış halen birçok müstensibi bulunanlar; Hanefî, Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî Mezhepleridir. Mezhepler içinde mezheb imamlarının uygulamalarına binaen ya da mezheb imamlarının az olmakla beraber kendilerinin bizzat yazmış oldukları eserler ve öğrencilerinin yazmış oldukları eserlerden faydalanılarak belirlenen usûl ve kaidelerle mes'elelere çözüm getirmek maksadıyla çeşitli usûl ve furû eserleri meydana getirilmişlerdir. Mezheb içi anlayışı yansıtan eserlerden başka daha sonra ki dönemlerde farklı mezheb görüşlerini içinde barındıran, kıyaslayan mukayeseli eserlerde meydana getirilmiştir. Ancak bu eserler mezheb içinde yazılan mezhebin kendi görüşlerini veren kitaplar kadar güvenilir bulunmamıştır, çünkü müellifin kendi mezhebi dışındaki mezheplerin görüşlerini ifade ederken hataya düşme ihtimali daha çoktur. Kabul edilmelidir ki kişinin hayatında ve etrafında uygulama alanı bulan görüş ve uygulamalar vâkıf olma açısından daha net ve güvenilirdir.

Bizim bu çalışmamızda amacımız bahsettiğimiz üzere kendi mezhebi dışındaki görüşlerinde nakli ile ortaya konan fıkıh konularını inceleyen mukâyeseli çalışmalardan Mâlikî Mezhebi mensubu İbn Rüşd'ün Bidâyetü'l-müctehid adlı eserindeki Hanefî Mezhebi imamı Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin ne kadar isabetli ve nedenli hatalı olduğunu tesbitle sürekli başvuru alan el altı kitaplarından olan bu eserin güvenilirliğini teyid ve tesbit etmektir. İlmi araştırmalarda esas olan mezheb görüşlerini kendi ana kaynağından almaktır deyip bu çalışmanın gerekli olmadığı düşünülebilir, ancak mukâyeseli kitaplardan da faydalanılıyor olması, olaki mezhebin esas kaynağına ulaşma güçlüğüne bulunması ya da derin bir araştırma yapmamakla beraber merakını gidermek amacıyla bu eserlere başvuranlar için ve bu mukâyeseli eserlerle mezheb görüşlerini bir arada görerek kıyas yolu ile kavrama cihetinde olanlar için zihinlerinde kalabilecek yanlış rivâyetlerden ve hataya düşüp hataya sevketmekten korunmaları için böyle bir çalışmanın gerekliliğine ve faydasına inanmaktayız.

Çalışmamızın giriş bölümünde öncelikle İbn Rüşd hakkında kısaca bilgi verip, müellifin Bidâyetü'l-müctehid adlı eserinin genel çerçeveli bir tanıtımını yaptıktan sonra eserdeki görüşlerinin tahkikini yapacağımız İmam Âzam Ebû Hanîfe'nin kendisi ve usûlü hakkında özet bir bilgi verip bunları mütâkiben tahkikte izleyeceğimiz yol hakkında, faydalandığımız belli başlı kitaplardan ne şekilde yaralandığımızdan tesbitlerde nelere dikkat ettiğimizden bahsedeceğiz.

Çalışmamızı Bidâyetü'l-müctehid'deki düzeni takiben genel olarak içine aldığı konuların tasnifi babında, birinci bölüm ibadet, ikinci bölümünü münâkehât ve müfarekat, üçüncü bölümü muamelat, dördüncü bölümü ukubat olmak üzere bölümlere ayırarak incelemeyi yerinde bulduk. Bölümler içerisinde İmam Ebû Hanîfe'ye atfedilen isabetli olan görüşleri öncelikle nakledip sonrasında konu başlığı altında varsa hatalı görüşlere de yer verdik. Görüşleri İbn Rüşd'ün rivâyeti üzere nakledip, ayrıca Ebû Hanîfe'nin görüşlerini ihtiva eden Hanefî mezhebi kaynaklarından geçtiği şekliyle görüşleri aktarıp karşılaştırmalı olarak yazmış olmaya ve okuyan kimsenin de muhakeme edebileceği şekilde olmasına dikkat ettik.

Çalışmamızın beşinci bölümünde İbn Rüşd'ün Ebû Hanîfe'nin görüşleri üzerine yapmış olduğu olumlu ve olumsuz değerlendirmelerine örnekler sunacağız ve son olarak da eserdeki hatalı görüşlerin ve bu eser gibi yazılan mukâyeseli eserlerdeki hatalı nakillerin müsebbibleri üzerinde duracağız.

Umuyoruz ki çalışmamız gerçekten ihtiyaç duyulan çalışmalardan biri olup bir eksiği gidermede faydalı olur. Çalışmamızda yardımlarını esirgemeyen Danışman Hocamız Prof. Dr. Orhan Çeker'e ve bize yol gösteren İslam Hukuku bilim dalı hocalarımıza teşekkür ederiz. Çalışmak bizden muvaffakiyet Allahtandır.

HAVVA USTA

KONYA-2007

GİRİŞ

I. İBN RÜŞD

Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, 520/1126 yılında Kurtuba' da doğmuş olan İbn Rüşd meşâî okulunun son temsilcisi, filozof, fakîh ve hekim olarak tanınmış¹, İslâm âleminde “şârih” lâtin dünyasında “commentator” ünvanı ile Batı'da İbn Rüşd adının tahrif edilmiş şekli “Averroes” olarak ün salmıştır. Ayrıca zamanın kadısı olan dedesi Ebû'l-Velîd Muhammed'den adını almış olduğu için dedesinden ayırt edilmesi için kendisine “hafîd” de denmiştir. İbn Rüşd temel dîni ilimleri kendisi ve dedesi gibi kadılık yapmış olan babasından almıştır. Ayrıca Hâfız Ebû Muhammed b. Rızk' tan fıkîh dersleri almış Endülüs' te âdet olduğu üzere İmam Mâlik' in el-Muvattâ' adlı eserini ezberlemiştir. Ebû'l-Kâsım İbn Beşkuvâl' den hadis ve usûl-i fıkîh okudu Kadı Ebu Bekir İbnü' l-Arâbi' nin öğrencilerinden Ebû Ca'fer İbn Hârûn et-Tercâlî ve Belensi Ebû Mervân İbn Cüryül' den tıp ve matematik öğrenimi gördü. Ayrıca Ebû Mervân b. Meserre, Ebû Bekir b. Semhûn ve Ebû Câ'fer b. Abdülazîz gibi hocalardan da ders almış ve Ebû Câ'fer Mâzerî Ebû Abdullah' tan icâzet almıştır.²

İbn Rüşd çok yönlü biri olduğu için kendisi hakkında yazılacak çok şey vardır ancak konumuz itibari ile bizi daha çok fikhî yönü ilgilendirdiği için fıkîhla alakasından bahsedeceğiz. İbn Rüşd, İşbiliye ve Kurtuba gibi dönemin ilim ve kültür merkezlerinde kadılık yapmış fıkîh alanında oldukça seviyeli iki eseri kaleme alarak günümüze bırakmıştır. Ancak çağdaşları ve sonrakiler tarafından bir fakîh olarak hakettiği ilgiyi görememiştir. Bu durum onun felsefeci kimliğinin fıkîhçi yönünü gölgelediği, felsefe ile içli dışlı olmasının ve fikhî konuları da felsefenin kazandırdığı bir rahatlıkla ele almasının, görüş ve fetvâlarına güven konusunda açıkça telaffuz edilmeyen bir tereddüde yol açtığı şeklinde açıklanabilir. İbn Rüşd' ün fıkîh alanındaki en meşhur eseri, üzerinde yimi yılı aşkın bir süre çalıştığını belirttiği, tamamlanması ölümünden yaklaşık on yıl önceye (584/1188) tesâdüf eden Bidâyetü'l-müctehid' dir. Fıkîh alanında yazdığı diğer eseri ise Bidâyetü'l-müctehid' de, el-Kelâmü'l-fikhî diye nitelediği fıkîh usûlü alanında Gazzâlî'nin el-Mustasfâ'sına yazdığı bir özettir.³ İbn Rüşd akılcı, taklitçiliğe karşı ictihada büyük önem veren bir fakîhtir, büyük babasının bir mes'elede yapmış olduğu kıyastan dolayı eleştirilmesini; “koyu bir taklitçiliğin etkisinde olanlar

¹ Kehhâle, Ömer Rızâ, VIII, 313.

² İbn Ferhun, ed-Dibâcû'l-müzheb, II, 257; Karlığa, Bekir, “İbn Rüşd”, DİA, XX, 257.

³ Apaydın, Yunus, “İbn Rüşd”, DİA, XX, 288, 289.

büyük babama hücum ettiler onu bütün güçleri ile eleştirdiler”⁴ diyerek eleştirmiştir. Kitabının ismini veriş nedeninden bahsederken; “Zamanımız insanları için fetva ve hükümlerde başkasına uyup taklit etmek bir huy ve tabiat olmuştur. Oysa bizim kitabımız kişiyi kendini yetiştirmişse ictihad edebilen bir duruma ulaştıracak niteliktedir, bunun için biz bu kitaba Bidâyetü’l-müctehid ve Nihayetü’l-muktesid adını uygun bulduk”⁵ demektedir.

II. BİDÂYETÜ’L-MÜCTEHİD

Tam adı Bidâyet’ül-müctehid ve Nihayet’ül-muktesid olan, İbn Rüşd’ ün Malikî fikhına dair eseridir ve mezhepler arası, Mukayeseli İslâm Hukuku alanındaki eserlerin en meşhurlarından biridir. Kitâbü’l-tahâret’ ten Kitâbu’l-Akdiye’ ye kadar furû’l-fikh’ ın bütün konularını içine almaktadır.

Mukaddimesinde: “Bu kitapta gayem, alimler arasında ittifak edilmiş olan ve ihtilafı olan ahkâm meselelerini delilleriyle ortaya koymak ve müctehid, şeriatte hükmü belirtilmeden geçen meselelerle karşılaşabileceği için usûl ve kaideler yerindeki, ihtilaf inceliklerine dikkat çekmektir. Bu kitapta ortaya koyduğum meseleler, çok zaman şeriatte açıkça belirtilen veya hükmü belirtilen mes’ele ile sıkı bağlantısı bulunan meselelerdir ki, tâ ashâb-ı kirâm zamanından taklidin yayıldığı zamana kadar müslüman fakîhler arasında ya ihtilaf veya ittifak edilmişlerdir”⁶ diyerek eserinin mahiyetinden bahsetmektedir.

Kitaba bütün olarak ya da bölümleri açısından bakıldığında son derece sistematik bir yol izlendiğini görmekteyiz. Her kitabın (bölüm) başında ele alınacak olan konular sıralanıp genel çerçeve verilmekte ve daha sonra konuların işlenişinde öncelikle ittifak edilen hususlar belirtilip ihtilaf edilen hususlarda müctehidlerden bilgisine vâkıf olunanların görüşleri düzenli bir şekilde ele alınarak verilmiştir. İttifak edilen hususları belirtirken genellikle Ulemâ ya da Cumhur lafızlarını sıkça kullanmış ve özellikle Cumhur’dan kastının İmam Mâlik, İmam Şâfi, İmam Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel olduğunu yer yer ifade etmiştir, kitapta bunlar dışında zâhirîlerin görüşlerine de yer verilmiştir.⁷ İhtilafların kaynağı belirtilip her görüşün dayanağı ve tutarlılığı ya da tutarsızlığı ifade edildikten sonra müellif doğruya yakın bulunduğu görüşü niçin tercih

⁴ İbn Rüşd, Bidâyet’ül-müctehid, II, 383.

⁵ İbn Rüşd, II, 369.

⁶ İbn Rüşd, I, 27.

⁷ İbn Rüşd, age., I, 178, 179.

ettiğini belirtilmiş, zaman zaman da belirtilen görüşlerin aksine kendine has olan bir görüş ortaya koymuş, müstakil icthad ve tercihlerde bulunmuştur.⁸

Yaptığı icthad ve tercihlerinde; hamilenin gördüğü kan hususunda ki görüşü ve suda boğulan kişinin bekletilmesi hususundaki takdirinde olduğu gibi, almış olduğu tabiplik eğitiminin etkisi görülmele⁹ beraber tabiplik yönü dışında biyoloji, botanik, astronomi alanlarındaki bilgilerinin izleri de görülmektedir.

İbn Rüşd, Mâlikî mezhebi mensubu olmasının etkisiyle hareket edip tercihlerinde mezhep taassubuna kapılmaktan uzak olduğunu yer yer kendi mezhebine yönelttiği eleştirilerle ve diğer mezhep görüşlerini tercih etmesiyle göstermektedir. Zira Mâlikî mezhebine mensup olduğu halde mezhep görüşlerini verirken Mâlikîler şeklinde ifade etmiştir.¹⁰ Kitabını yazarken Malikî mezhebinin görüşlerini merkez almasının nedenini de; “Zira bu gün için burada, yani Endülüs yarım adasında uygulanmakta olan mezhep, Malikî fikhıdır.Taki okuyan kişi Malikî Mezhebi içinde bir müctehid olsun.”¹¹ diyerek ifade etmiştir.

İbn Rüşd, eserinde ele aldığı konuları seçerken âyet ve hadislerde açıkça belirtilmiş ya da bu belirtilenlerle ilgili olup kendileri hakkında açık bir düzenleme bulunmayan konuları ele almaya ve bu çerçevenin dışına taşmamaya çalışmıştır. Hadislerin değerlendirmesinde İbn-i Abdilber’e büyük bir itimad göstermiş el-İstizkâr adlı eserine göndermeler yapmıştır.¹² İncelemekte olduğumuz bu eser fıkıh ilmini öğrenmek isteyen bir kimseler için okunması gereken nitelikli eserlerden biridir.

III. EBU HANİFE VE USULÜ

Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit Zûta b. Mah, 80/699 yılında Kûfe'de doğmuş, 150/767 yılında da Bağdat'ta vefat etmiştir.¹³ İslâm'da hukukî düşüncenin ve icthad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı A'zam diye şöhret bulmuştur.

Devrinin seçkin âlimlerinin pek çoğu ile görüşme ve onlardan ilmî yönden faydalanma imkânı bulan Ebû Hanîfe'nin asıl ilmini Kûfe Re'y Ekolü'nün üstadı kabul edilen Hammâd b. Süleyman'dan aldığı bilinir.¹⁴ Yetiştirdiği öğrencilerin sayısının bir

⁸ İbn Rüşd, I, 34.

⁹ İbn Rüşd, I, 75, 240.

¹⁰ İbn Rüşd, I, 156, 191.

¹¹ İbn Rüşd, II, 423.

¹² İbn Rüşd, I, 108.

¹³ Kehhâle, Ömer Rızâ, XIV, 104.

¹⁴ Kehhâle, age., XIV, 104.

kaç bini bulduğu, bunlardan kırkının icthad edecek dereceye ulaştığı belirtilir. Ebû Hanîfe'nin ilmi hocası Hammâd'ın aracılığı ile İbrahim en-Nehâî ve Ebû Amr eş-Şâbi'den dolayısıyla Mesrûk b. Ecda', Kâdî Şûrayh, Esved b. Yezîd ve Alkâme b. Kays'tan, bunların ilimleri de sahâbenin en âlimlerinden olan Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd ve Abdullah b. Abbas'tan gelmektedir.

Ebû Hanîfe fikhî meseleleri, geniş tabanlı icthad şûrası sayılabilecek ders halkasında istişareye açık çeşitli müzakerelerden sonra ortaya çıkan çözümleri talebelerine yazdırdığı için öğrencisi Muhammed b. Hasan'ın kaleme aldığı Zâhirü'r-rivâyeye metinleri, ona isnad edilen ve Hanefiler'ce de kendisine ait olduğundan ittifak bulunan görüş ve icthadları ihtivâ eden sağlam kaynaklar olarak değerlendirir. Ebû Hanîfe'ye doğrudan nispet edilen eserler şunlardır: el-Müsned, el-Fıkhu'l-ekber, el-Fıkhu'l-ebasat, el-Âlim ve'l-müte'allim, er-Risâle, el-Vasiyye, el-Kasîdetü'n-Nu'mâniyye.

Ebû Hanîfe ilmî müzakerelerin yanı sıra ticaretlede meşgul olması sebebiyle daima hayatın ve fikhî problemlerin içinde bulunmuş, karşılaştığı meseleler veya kendisine yöneltilen sorularla ilgili olarak hayatı boyunca sayısız icthad yapmıştır. Ancak bunları yazmadığı gibi icthad metodunu açıklayan herhangi bir eser de bırakmamıştır. Metodunu açıklayan bir eser bırakmadığı için sıkça eleştirilmiş, çok kıyas yapmakla kıyası nassa tercih etmekle suçlanmıştır. Ebû Hanîfe kıyası sıkça kullanmıştır, çünkü bulunduğu bölge karmaşık birçok olayın meydana geldiği bir bölgeydi.¹⁵

Bizzat Ebû Hanîfe kendi usulünü şöyle açıklamıştır: “Resulullah'tan (s.a.s.) gelen baş üstüne, sahabeden gelenleri seçer birini tercih ederiz; fakat toptan terketmeyiz, bunlardan başkalarına ait olan hüküm ve icthadlara gelince biz de onlar gibi ilim adamlarıyız.” Başka bir rivâyette aynı şekilde: “Allah'ın kitabındakini alır kabul ederim onda bulamazsam Resulullah'ın, mûtemed âlimlerce mâlum, meşhur sünnetiyle amel ederim. Onda da bulamazsam ashâbından dilediğim kimsenin re'yini alırım, fakat iş İbrahim, Şa'bî, el-Hasen, 'Atâ gibi zevâta gelince bende onlar gibi icthad ederim.” şeklinde ifade eder.¹⁶

Ebû Yusuf'un naklettiğine göre de Ebû Hanîfe kendisine bir mesele sorulduğunda önce talebelerinin bu konuda bildikleri hadisleri ve sahâbi sözünü sorar, bu ders verme usûlüne göre o mesele hakkında nas olup olmadığının araştırılmasının

¹⁵ Uzunpostalcı, Mustafa, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, 131-135.

¹⁶ el-Mekkî, *Menâkıb*, I, 74-78.

ardından kendi bildiği rivâyetleri nakleder, meseleyi değişik yönleriyle ele alır, talebelerinin görüşlerini ayrı ayrı dinler, daha sonrada o meseleyi hükme bağlar. Sorulan konuda bir hadis ve sahâbi görüşü bulunmadığı takdirde kıyas yapar, kıyasında mümkün olmadığı yerde istihsana giderdi.¹⁷

Ebû Hanîfe'ye hadiste zayıftır, reyîyle sahih hadisleri reddeder gibi çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Çeşitli mezheplerden tarafsız âlimlerin tahkikatı göstermiştir ki Ebû Hanîfe, hadis ilmi üzerinde meşhur muhaddisler kadar mütehassıs değilse de "ictihad şûrası"nda bu mevzûda kendisine yardımcı olan hadis hafızları vardır. İctihadında, bizzat üstadlarından öğrendiği dörtbin kadar hadis kullanmıştır.

Bazı hadisleri reddi hususunda ise bunların Peygamber'e (s.a.s.) ait oluşlarında şüphe bulunduğu; kendisinin hadislerin sıhhatini tespit için ileri sürdüğü şartlara uymadığı için reddetmiştir. Yoksa sahih hadisleri reddetmek şöyle dursun mürsel ve zayıf hadisleri dahi kıyasa tercih ederek tatbik etmiştir.¹⁸

IV. TAHKİKTE İZLENEN YOL

Bidâyetü'l-müctehid' adlı eserde Ebû Hanîfe'den nakledilen görüşleri Hanefî mezhebinde meşhur olan, eserlerine ulaşabildiğimiz Hanefî fakihlerin eserlerinden tesbit etmeye çalıştık. Semerkandî'nin Tuhfetü'l-fukahâ, Kâsânî'nin Bedâ'i'u's-sanâ'i', Merginânî'nin el-Hidâye, Mevsilî'nin el-İhtiyar adlı kitapları tahkikte ilk olarak başvurduğumuz başucu kitaplarımız oldu. Bunların dışında çok sık olmamakla beraber Serahsî'nin Mabsut, İbnü'l-Hümmam'ın Fethü'l-Kadir, İbn Âbidin'in Reddu'l-muhtar, İbn Nuceym'in el-Bahru'r-râik, ve daha başka pek çok esere başvurduk. Mümkün mertebe mezhebin esas alınan kaynaklarını kullanmaya çalıştık. Ayrıca Ebu Hanife'nin kastedildiğini düşünerek bazı Kufe, Irak Fukahası şeklinde nakledilen görüşlerinde incelemesini yapmış bulunmaktayız.

Eserleri kullanırken öncelikle eserlerin neye göre ve kimi merkeze alarak nakil yaptıklarına dikkat ettik. Bahsettiğimiz eserler İmam Âzam Ebû Hanîfe'nin görüşlerini merkeze alarak mes'elelere çözüm bulmaktadırlar. Eserlerde özellikle el-İhtiyar ve el-Hidâye'deki metin kısmı olan Muhtar ve Bidâyetü'l-mübtedî Ebû Hanîfe'nin görüşleri olarak bilinmektedirler. Zira Mevsilî kitabının mukaddimesinde: "İmam Âzam Ebû Hanîfe Allah (c.c.) ondan razı olsun mezhebi üzerine muhtasar bir eser meydana getirmemi ve bu eserde Ebû Hanîfe'nin fetvâlarına dayanmasını ve sadece onun

¹⁷ Uzunpostalcı, Mustafa, "Ebû Hanîfe", *DİA*, X, 135.

¹⁸ Karaman, Hayrettin, *İslâm Hukuk Tarihi*, s.73.

mezhebine bağlı kalmamı isteyenlerin bu isteklerine cevap vermem gerekiyordu. Böylece onların arzularına uygun olarak bu muhtasar eseri meydana getirdim. Adını da, “el-Muhtar li’l-Fetāvā” koydum; zira onu fakihlerin çoğu seçip beğenmiştir”¹⁹ diyerek açıkça ifade etmiştir.

Eserlerde Ebū Hanīfe’nin görüşü nakledilirken, nakillerin hepsinde bu Ebū Hanīfe’nin görüşüdür, řeklinde bir ifade ile görüşleri tesbit etmek mümkün olmadıđından İmam Āzam’ın görüşlerini mesned alıyor olmalarından hareketle mesele hakkında verilen ve esas kabul edilen görüş için eđer Ebū Hanīfe’nin görüşe itirazı dile getirilmemiř ise biz bunu Ebū Hanīfe’ye ait bir görüş olarak aldık, zira fetvā bu görüşe göredir dendiikten sonra Ebū Hanīfe’nin görüşü fetvāya esas olan görüş deđilse itirazı çođunlukla belirtilmektedir.

¹⁹ Mevsilī , el-İhtiyar, I, 5.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBADAT

I. HADES' TEN TAHARET

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe abdestte niyetin şart olmadığını söylemiştir.”¹ Ebû Hanîfeye göre niyet abdestin şartlarından değildir, fakat müstehaptır.²

2. İbn Rüşd: “Mazmaza, istinşak abdestin sünnetlerindedir, Ebû Hanîfe’de bu görüştedir.”³

Ebû Hanîfe’ ye göre üçer kere mazmaza ve istinşak abdestin sünnetlerindedir.⁴

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kulak ve şakak arası beyazlık yüzden sayılır demiştir.”⁵

Ebû Hanîfeye göre, kulak ve yanak (şakak) arası yüzden sayıldığı için bunlarında yıkanması gerekir.⁶

4. İbn Rüşd: “Yüzün sınırları dışına çıkan (sarkan) sakal kılları hakkında, İmam Mâlik; “Üzerinden su akıtmak vâcibtir” demiştir. İmam Ebû Hanîfe ise vâcib olmadığını söylemiştir.”⁷

Ebû Hanîfe vâcib olmadığı görüşündedir.⁸ İbn Rüşd’ün vacipten kastının farz olduğunu düşünürüz.

5. İbn Rüşd: “Sakalın hilâllenmesi hususunda; Ebû Hanîfe bunun abdestte vâcib olmadığını söylemiştir.”⁹

Ebû Hanîfe sakalın hilâllenmesini âdaptan kabul etmiştir, vâcib görmemiştir.¹⁰

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe (abdestte) dirseklerinde yıkanma hükmünün içinde olup yıkanmasının vâcib olduğunu söylemiştir.”¹¹

Dirseklerinde ellerle beraber yıkanmasının vucûbu “ila” harfi cer-î “me‘a” mânâsında olduğu belirtilerek ifade edilmiştir.¹²

¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 17, 18.

² Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 9

³ İbn Rüşd, age., I, 35.

⁴ Mevsilî, age., I, 8.

⁵ İbn Rüşd, I, 35.

⁶ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I, 8; Kâsânî, *Bedâi'u'-sanâi'*, I, 4; Mevsilî, age., I, 7.

⁷ İbn Rüşd, I, 35.

⁸ Kâsânî, age., I, 4.

⁹ İbn Rüşd, I, 35.

¹⁰ Semerkandî, age., I, 21; Kâsânî, I, 23.

¹¹ İbn Rüşd, I, 36.

¹² Semerkandî, I, 8; Mevsilî, I, 7.

7. İbn Rüşd: “..Ebû Hanîfe baştan bir miktarın meshedilmesini yeterli görmüş ancak bunun başın dörtte biri olduğunu ve elin en az üç parmağı ile meshedilmesi lâzım geldiğini söylemiştir.”¹³

Asl’da zikredilen üç parmak kadar olduğudur ve Ebû Hanîfe dörtte bir miktarın meshedilmesinin yeterli olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe sarığın üzerine meshetmeyi câiz görmez.”¹⁵

Bedâi’ de saça suyun ulaşmasını engellediği için sarık üzerine meshin câiz olmadığı rivayet edilmiş.¹⁶

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre abdest âzâlarını yıkamada tertib sünnettir.”¹⁷

Abdestte tertibin sünnet olduğu rivayet edilmiştir.¹⁸

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre abdest âzâlarını ara vermeden (muvâlât) yıkamak vâcib değildir.¹⁹Buradaki vacipten farz kastedilmiş olduğunu anlıyoruz çünkü Şafii’de metinde zikredilmiştir.

Abdestte muvâlâtı şart görmemiştir ancak müstehab görmüştür.²⁰

11. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mestlerin üstünü meshetmeyi vâcib (farz) görmüş fakat altını meshetmeyi müstehab görmemiştir.”²¹

Ebû Hanîfe “Bir kimse mestin altını topuğunu veya boynunu meshederse câiz olmaz. Mesh, el parmakları ile mestler üzerine yukarıya doğru bir hat boyunca verilir. Farz olanı, elin parmaklarından üçü miktarı kadardır.”²²

12. İbn Rüşd: “Ulema mestler üzerine meshetmeyi câiz görmüştür ancak çoraplar üzerine meshetme konusunda ihtilaf etmişlerdir, Ebû Hanife’de bunu câiz görmemiştir.”²³

Ebû Hanîfe bazı şartları koşarak bunu câiz görmüştür ki bu durumda kastedilen çorabın vasfıda değişmiş olur; kalın olduğu üzerine deri veya pabuç geçirildiği takdirde çorap üzerine mesh câiz olur denmiştir.²⁴

¹³ İbn Rüşd, age., I, 36, 37.

¹⁴ Kâsânî, age., I, 4.

¹⁵ İbn Rüşd, I, 38.

¹⁶ Kâsânî, I, 5; Mevsilî, age., I, 25.

¹⁷ İbn Rüşd, I, 40.

¹⁸ Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 16; Kâsânî, I, 18.

¹⁹ İbn Rüşd, I, 41.

²⁰ Mevsilî, I, 9; Kâsânî, I, 18.

²¹ İbn Rüşd, I, 43.

²² Mevsilî, I, 24.

²³ İbn Rüşd, I, 43.

²⁴ Mevsilî, I, 25.

13. İbn Rüşd: “Ulema, sağlam mest üzerine meshedebilmekte müttelik iselerde, yırtık ve delikli olan mesh konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanife, bu deliğin kişinin üç parmağının içinden çıkamayacak kadar küçük olmasını şart koştur.”²⁵

Ebû Hanife: “ayak parmaklarının küçüğü mesabesinde üç parmak çıkabilecek delik olan meste meshetmek câiz olmaz ” demiştir.²⁶

14. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mesh müddetinin süreli olduğunu söylemiştir.”²⁷

Ebû Hanife: “Mest muvakkat olarak tanınan bir ruhsattır, vakti bitince istihazeli kadında olduğu gibi ruhsat kalkar.”²⁸

15. İbn Rüşd: “Mestleri meshedebilmenin şartı, mestin abdestli olarak giyilmesidir bunda ittifak vardır. Ancak abdestte tertibi vâcib görmeyen ve henüz abdest tamamlanmamışken yıkanan her âzayı abdestli görenler (ayağa giyilmiş olan meste) meshedilir demişlerdir.”²⁹

Ebû Hanife: “Bir kimse ayaklarını yıkayıp mesti giyer sonra abdestini tamamlarsa; meshi câiz olur.”³⁰

16. İbn Rüşd: “Normal abdesti bozan şeylerin mesh abdestini de bozduğunda icama vardır. Ancak mestleri çıkarmanın mesh abdestini bozup bozmadığında ihtilaf etmişlerdir. Eğer kişi mestlerini çıkarır ve ayaklarını yıkarsa abdesti yerindedir. Eğer ayaklarını yıkamadan namaz kılsa ayaklarını yıkadıktan sonra namazını bir daha kılması gerekir, bu Ebû Hanife'nin görüşüdür.”³¹

Ebû Hanife: “Meshin câizliği mesti ayaktan çıkarmanın zorluğu içindir, çıkarıldıktan sonra böyle bir zorluk söz konusu değildir, bu durumda mesti giymeden önce gerektiği gibi ayakları yıkamak gerekir.”³²

17. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Eğer bir suyun kenarı çalkalandığında diğer kenarı hareketlenmiyorsa, o su çoktur, hareketleniyorsa azdır ” demiştir.”³³

“Bir tarafın hareketlenmesiyle diğer tarafı hareketlenmeyen suya bir pislik düştüğünde o su necis olmaz denmiş ve âlimler eni boyu on arşın olan suyun çok olduğuna az olmadığına kara vermişlerdir”³⁴

²⁵ İbn Rüşd, age., I, 44.

²⁶ Mevsilî, age., I, 24.

²⁷ İbn Rüşd, I, 44.

²⁸ Mevsilî, I, 24.

²⁹ İbn Rüşd, I, 45, 46.

³⁰ Mevsilî, I, 23.

³¹ İbn Rüşd, I, 46.

³² Mevsilî, I, 25.

³³ İbn Rüşd, I, 47.

³⁴ Mergînânî, age., I, 24; Mevsilî, I, 14.

18. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe eğer su içine giren necasetin, her tarafa dağılmayacağı zannını verecek kadar çok ise necis olmaz, yoksa olur diyerek muhakeme yolunu tutmuştur.”³⁵

“Suyun bir tarafının hareketlenmesiyle diğer tarafı hareketlenmeyeceği kadar su çok ise bir tarafında necaset hâsıl olsa bile diğer tarafında abdest alınabilir” denmiştir.³⁶

19. İbn Rüşd: “Za‘ferân ve benzeri temiz, fakat suya yabancı olan maddelerin karışması ile üç vasfından biri değişen su âlimlerce temizdir, Ebû Hanife’ye göre de bu değişim yabancı maddelerin suyun içinde pişmesinden ileri gelen bir değişim değil ise bu su temizdir.”³⁷

“Sabun, za‘ferân gibi maddeler temizlik maksadıyla kaynatılır katılaşmazsa temizlik câiz olur, pişmeden ileri gelen değişim suyun katılaşmasına neden olursa câiz değildir.”³⁸

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kullanılmış suyu herhangi bir hadesi gidermede kullanmayı câiz görmemiştir.”³⁹

“Kullanılmış su temizdir ama temizleyici değildir, abdestsizliği gidermez.”⁴⁰

21. İbn Rüşd: “İmam Ebû Hanîfe kedi, köpek ve yırtıcı hayvanların artıklarının necis olduğu hakkında gelen hadisler, bu hayvanların etini yemek haram olduğu içindir. Artıklarından maksat, kendileridir ve artıkların hükmü etlerin hükmüne tabidir demektedir.”⁴¹

Köpek ve yırtıcı hayvanların artığı necis görülürken kedinin ki mekruh görülmüştür. Kedinin eti necis kabul edilmiş ancak artıkları tavafinden olduğu için tenzihen mekruh kabul edilmiştir, bunların salyası kendi hükmündedir.⁴²

22. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe köpeğin artığının necis olduğunu söylemekle beraber köpeğin ağzını soktuğu kabı yıkamada belirli bir sayının şart olmasını makul görmemektedir. Çünkü ona göre bu, kıyasa uymaz. Zira necasetleri yıkamada sayıyla değil, necaset maddesinin zail olmasına bakılır.”⁴³

³⁵ İbn Rüşd, *age.*, I, 49.

³⁶ Mergînânî, *age.*, I, 24.

³⁷ İbn Rüşd, I, 51.

³⁸ Mevsilî, *age.*, I, 14.

³⁹ İbn Rüşd, I, 51.

⁴⁰ Mevsilî, I, 15.

⁴¹ İbn Rüşd, I, 53.

⁴² Mergînânî, I, 29; Mevsilî, I, 18, 19.

⁴³ İbn Rüşd, I, 53.

Hanefi kaynaklarında köpek ve domuzun batırdığı kabın birisi toprakla yedi defa yıkamanın şart olduğuna dair birşeye rastlayamadık. Yedi defa yıkamak vesveseyi def içindir, tavsiyedir. ⁴⁴

23. İbn Rüşd: “Erkek olsun kadın olsun insan artığı temizdir, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁴⁵

“İnsan artığı necis değildir.”⁴⁶

24. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, hurma şırası ile su bulunamadığı takdirde seferde abdest almanın câiz olduğu görüşündedir.”⁴⁷

“Ebû Hanife su bulunamadığı zaman teyemmüm etmektense hurma şırası ile abdest alınmasının câiz olduğu görüşündedir.”⁴⁸ Cami‘us-sağır’de seferde olup su bulamayan kimsenin teyemmüm etmek yerine hurma şırası ile abdest alabileceği rivayet edilmiş olmakla beraber Camiu’l-Mervezi’de Ebu Hanife’nin bu görüşten döndüğü de rivayet edilmiştir.⁴⁹

25. İbn Rüşd: “Bedenden çıkan şeyler, kan, idrar, dışkı, kusmuk gibi akarak çıkan necis şeyler olduktan sonra ister sağlık halinde ister hastalık halinde olsun beden neresinden çıkarsa çıksın abdesti bozar, ancak balgam hariç, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁵⁰

“Vücuttan iki yol dışında akarak çıkan necis olan herşey abdesti bozar, balgam ise ağız dolusu bile olsa abdesti bozmaz.”⁵¹

26. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, abdest almayı gerektiren uykunun, yatma halindeki uyku olduğu görüşündedir.”⁵²

“Yana uzanarak uyumak abdesti bozar”⁵³

27. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre kadına dokunma ile abdest bozulmaz.”⁵⁴

“Kadına dokunmak abdesti bozmaz”⁵⁵

28. İbn Rüşd: “Erkeklik organına dokunmakla abdest bozulmaz, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁵⁶

⁴⁴ Mevsilî, age., I, 36.

⁴⁵ İbn Rüşd, age., I, 54.

⁴⁶ Mevsilî, I, 18.

⁴⁷ İbn Rüşd, I, 55.

⁴⁸ Mergînânî, age., I, 41.

⁴⁹ Kâsânî, age., I, 15.

⁵⁰ İbn Rüşd, I, 56.

⁵¹ Mevsilî, I, 9, 10.

⁵² İbn Rüşd, I, 60.

⁵³ Mevsilî, I, 10.

⁵⁴ İbn Rüşd, I, 60.

⁵⁵ Mevsilî, I, 10.

⁵⁶ İbn Rüşd, I, 61.

“Erkeklik organına el sürmek abdesti bozmaz.”⁵⁷

29. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre namaz içinde kahkahayla gülmek abdesti bozar.”⁵⁸

“Namaz içinde kahkaha ile gülmek abdesti bozar.”⁵⁹

30. İbn Rüşd:“Ebû Hanife’ye göre mushafa dokunabilmek için abdest şarttır.”⁶⁰

“Hades halinde olanın ve cünübün kabı olmadan Kur’an’a dokunması câiz değildir.”⁶¹

31. İbn Rüşd: “ Ebû Hanîfe tavafta abdesti şart görmez.”⁶²

“Abdestsiz olarak mescidi tavaf yapılmaz. Tavaf yapılırsa noksanlıkla beraber câiz olur. Ancak ziyaret tavafını abdestsiz yapana kurban gerekir.”⁶³

32. İbn Rüşd: “ Ebû Hanife’ye göre gusulde niyet şart değildir.”⁶⁴

“Ebû Hanife’ye göre gusulde mazmaza, istinşak ve tüm bedenın yıkanması şarttır, niyet bunlar arasında yoktur.”⁶⁵

33. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mazmaza ve istinşakı guslün vâcib(farz)lerinden görmüştür.”⁶⁶

Yukarıda buna cevap verilmiştir yalnız burada vâcib kelimesiyle farzın kastedildiğini düşünerek cevap veriyoruz.

34. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre hayızın en uzununu on gün en kısası üç gündür.”⁶⁷

“Hayızın en kısa müddeti üç gün üç gece, en uzun müddeti on gün on gecedir.”⁶⁸

35. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre temizliğin en az müddeti onbeş gündür.”⁶⁹

“Temizliğin en az müddeti onbeş gündür.”⁷⁰

36. İbn Rüşd: “(Hamilenin gördüğü kan hususunda) Ebû Hanîfe gebe kadının aybaşı hali yotur, gördüğü kan hastalıktan dolayıdır. Ancak eğer bu kan çocuk düşürmekten ileri gelmekte ise, lohusalık kanıdır ki bunda müctehidler müttelik olup;

⁵⁷ Mevsilî, age., I, 10.

⁵⁸ İbn Rüşd, age., I, 62.

⁵⁹ Mevsilî, I, 11.

⁶⁰ İbn Rüşd, I, 63.

⁶¹ Semerkandî, age., I, 55; Kâsânî, age., I, 33. Mevsilî, I, 13.

⁶² İbn Rüşd, I, 65.

⁶³ Semerkandî, I, 55; Mevsilî, I, 162.

⁶⁴ İbn Rüşd, I, 67.

⁶⁵ Mergînânî, I, 19.

⁶⁶ İbn Rüşd, I, 67.

⁶⁷ İbn Rüşd, I, 72.

⁶⁸ Semerkandî, I, 57; Mevsilî, I, 26.

⁶⁹ İbn Rüşd, I, 72.

⁷⁰ Mergînânî, I, 40; Mevsilî, I, 29.

“bunun hükmü namaz kılmamak ve diğer ahkâmda aybaşı halinin hükmü gibidir” demişlerdir.”⁷¹

“Yukarıdaki ifadeler Bedâi‘de geçmektedir. Gebelik sebebiyle rahmin ağzı kapanır ve kadın hayız kanaması görmez. Düşük yapan kadın lohusa olur.”⁷²

37. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre sarı renkli ve buna benzer(sufra, küdre) lekeler için hayız halinin günlerinde görülürse hayız kanıdır.”⁷³

“Kadının âdeti içinde beyaz akıntı gelinceye kadar görmüş olduğu muhtelif renklerdeki kanlar hayız kanıdır.”⁷⁴

38. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre eğer kadın adet sahibi ise adet günleri kadar, adet sahibi olmayıp yeni hayız görmüş mübtediye ise, hayız süresinin en uzununu bekleyecektir ki o da on gündür.”⁷⁵

“Kadın on günden fazla kan gelince, kadının belli bir hayız müddeti varsa bu müddeti aşan istihaze kanı olur. Eğer buluğa erip kanı kesilmeyen biri ise her aydan on gün takdir edilir.”⁷⁶

39. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre hayızlı kadından yaralanma hususunda yalnız avret yerinin yukarısı câizdir.”⁷⁷

“Koca izara bürünen karısından faydalanabilir.”⁷⁸

40. İbn Rüşd: “Adeti kesilmiş fakat henüz gusletmemiş kadınla birleşme hususunda, Ebû Hanîfe eğer hayızın on gün olan müddeti dolmuşsa câizdir demiştir.”⁷⁹

“On günü tamamlayarak kan kesilirse yıkanmadan evvel cinsi münasebette bulunmak câiz olur”⁸⁰

41. İbn Rüşd: “Adet gören kadınla birleşene Ebû Hanife’ye göre birşey lazım gelmez istiğfar edip af diler.”⁸¹

“Adet görenle birleşenin sadaka vermesi müstehaptır.”⁸²

⁷¹ İbn Rüşd, I, 74.

⁷² Mergînânî, age., I, 42; Kâsânî, age., I, 44; Mevsilî, age., I, 31.

⁷³ İbn Rüşd, I, 75.

⁷⁴ Mevsilî, I, 27.

⁷⁵ İbn Rüşd, I, 76.

⁷⁶ Mevsilî, I, 30.

⁷⁷ İbn Rüşd, I, 78.

⁷⁸ Mevsilî, I, 28.

⁷⁹ İbn Rüşd, I, 79.

⁸⁰ Mevsilî, I, 28.

⁸¹ İbn Rüşd, I, 79.

⁸² Mevsilî, I, 28.

42. İbn Rüşd: “İstihazeli kadının namaz temizliği hususunda, Ebû Hanîfe bir kere gusletmesi gerekeceği görüşündedir.”⁸³Biz bu guslun adet bitimi için olduğunu düşünerek geleceği üzere bir izahta bulunduk.

“İstihazeli her namaz vakti için abdest alır ve vakit içinde istediği kadar namaz kılabilir, sadece adet bitiminde gusletmesi gerekir.”⁸⁴

43. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre, suyu aramadan önce teyemmüm etmek câizdir.”⁸⁵

“Suyu aramadan önce teyemmüm edilirse yeterlidir. Çünkü Ebu Hanife’ye göre kişi kendi mülkü olmayan yerde suyu aramak zorunda değildir.”⁸⁶Ancak suyun bulunduğu dair zannı galip varsa aranması gerektiği de rivayet edilmiştir.

44. İbn Rüşd: “Teyemmümün sıhhati için namaz vaktinin girmesi Ebû Hanife’ye göre şart değildir.”⁸⁷

“Vakit girmeden önce teyemmüm etmek câizdir”⁸⁸

45. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Hamam pudrası, zırnık, ces(kireç), çamur ve mermer gibi yerden çıkan her madde ile teyemmüm câizdir” demiştir.”⁸⁹

“Ebû Hanîfe ces, zırnık gibi toprak cinsi olan şeylerle teyemmümün câiz olduğu görüşündedir.”⁹⁰

46. İbn Rüşd: “Namazda suyun bulunması ile abdest bozulur, Ebû Hanîfe bu görüştedir.”⁹¹

“Teyemmümle namaz kılan kişi, namaz esnasında su bulacak olursa namazı batıl olur, abdest alıp namazını kılar. Son oturuşta dahi namaz fesada uğrar.”⁹²

47. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe necasetten taharetin farz olduğunu benimsemistir.”⁹³

“Bedenin, elbisenin ve namaz kılınacak yerin necasetlerden temizlenmesi namazın farzlarındanır.”⁹⁴

48. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kara ve deniz hayvanı ölüleri arasında fark görmemiş ancak kanı olan hayvanları istisna etmiştir.”⁹⁵

⁸³ İbn Rüşd, I, 81.

⁸⁴ Mergînânî, *age.*, I, 40; Mevsilî, *age.*, I, 12,29.

⁸⁵ İbn Rüşd, I, 88.

⁸⁶ Mergînânî, I, 35; Mevsilî, I, 21.

⁸⁷ İbn Rüşd, I, 88.

⁸⁸ Mevsilî, I, 21.

⁸⁹ İbn Rüşd, I, 91.

⁹⁰ Semerkandî, *age.*, I, 74; Mergînânî, I, 33.

⁹¹ İbn Rüşd, I, 93.

⁹² Semerkandî, I, 89; Mevsilî, I, 21.

⁹³ İbn Rüşd, I, 95.

⁹⁴ Mevsilî, I, 40.

⁹⁵ İbn Rüşd, I, 97.

“Kanı olmayan hayvanlar ile suda yaşayan hayvanlar suda ölürse suyu pisletmezler.”⁹⁶

49. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre murdar, kendiliğinden ölen yani ölümü harici bir sebepten ileri gelmeyendir.”⁹⁷

“Kendi kendine ölmüş balıklar yenmezler, bunlar murdardır.”⁹⁸

50. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre ölü hayvanın kemik ve kılları murdar değildir.”⁹⁹

“Ölü hayvanın kılı ve kemikleri temizdir, ancak domuz hariçtir.”¹⁰⁰

51. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre domuz dışında bütün hayvanların derisi tabaklanma ile temiz olur.”¹⁰¹

“İnsan şerefli ve üstün olduğu, domuz ise ayn-ı necis olduğundan, bu ikisi hariç tabaklanan her deri temiz olur.”¹⁰²

52. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre sidik ve dışkı mutlaka necis olan şeylerdir.”¹⁰³

“İnsan bedeninden çıkan temizlenmesi icab eden şeyler pisliktir; dışkı, sidik, kan vs..”¹⁰⁴

53. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre necasetin azı için af vardır ve necasetin azı da bir dirhem miktarıdır.”¹⁰⁵

“Necasetin azından galize olsun hafife olsun namazın cevazında istihsanen mani yoktur. Galize olan pisliğin; sıvı ise bir el ayazından, katı ise bir dirhemden fazlası namaza mâni olur. Hafife elbisenin dörtte biri kadar olursa namaza mânidir”¹⁰⁶

54. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre meni necistir.”¹⁰⁷

“Meni necistir, eğer yaş ise onu yıkamak gerekir ancak elbisede kuruduktan sonra görülürse onu ovmak yeterli olur.”¹⁰⁸

⁹⁶ Mevsilî, I, 15.

⁹⁷ İbn Rüşd, I, 98.

⁹⁸ Kâşânî, V, 35.

⁹⁹ İbn Rüşd, I, 99.

¹⁰⁰ Mevsilî, I, 14.

¹⁰¹ İbn Rüşd, I, 99.

¹⁰² Mevsilî, I, 14.

¹⁰³ İbn Rüşd, I, 101.

¹⁰⁴ Mevsilî, I, 32.

¹⁰⁵ İbn Rüşd, I, 102.

¹⁰⁶ Semerkandî, I, 107; Mevsilî, I, 31.

¹⁰⁷ İbn Rüşd, I, 102.

¹⁰⁸ Mergînânî, I, 43; Mevsilî, I, 32.

55. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre necasetin aynını kaldıran şey tahir olduktan sonra ister sıvı ister katı olsun necaset hangi şeyde ve hangi yerde olursa olsun necaseti giderir.”¹⁰⁹

“Temiz olan her su ile; sirke, gülsuyu gibi sularla necasetin giderilmesi câizdir, taş ve onun yerine geçen diğer şeylerle de temizlenmek câizdir, bunlarla pislik tamamen giderilinceye kadar silinir.”¹¹⁰

56. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre necaset nerde olursa olsun silmekle ayn-ı ortadan kalkıyorsa silerek temizlemek câizdir.”¹¹¹

“Taş ve benzeri şeylerle temizlik câizdir, pislik giderilinceye kadar silinir. Maksat temizliktir, hangi vasıta ile ulaşırsa ulaşılsın câizdir. Görülen necasetten temizlenmek temizlenmesi istenen şeyin üzerindeki aynının gitmesi ile olur.”¹¹²

57. İbn Rüşd: “Ebû Hanife yıkama ve silmede sayıyı şart görmez.”¹¹³

“Necasetin aynının giderilmesini yeterli görmüştür.”¹¹⁴

58. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, gözle görülmeyen necaseti üç defa yıkamayı şart görür.”¹¹⁵

“Gözle görülmeyen necasetin temizlenmiş olduğu kanaati hâsıl oluncaya kadar yıkanması gerekir, üç kez yıkamanın şart olması necasetin giderilmiş olduğunun kanaatine üç kerede varılabileceğinin düşünülmüş olmasıdır. Ayrıca her yıkayıpta sıkmakta gerekli görülmüştür.”¹¹⁶

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanife iki kulağı meshetmenin farziyetin ve bu şekilde baş ve kulakların bir su ile meshedilmesi gerektiğini benimser.”¹¹⁷

“İmam Ebû Hanife’ye göre kulakların ve başın tamamının bir su ile meshedilmesi sünnettir.”¹¹⁸

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanife nifasta bir sınırın olduğunu en azının 25 gün olduğunu ve en fazlasının 40 gün olduğunu benimser.”¹¹⁹

¹⁰⁹ İbn Rüşd, I, 103.

¹¹⁰ Mevsilî, I, 35, 36.

¹¹¹ İbn Rüşd, I, 106.

¹¹² Mergînânî, age., I, 45; Mevsilî, I, 36.

¹¹³ İbn Rüşd, I, 106.

¹¹⁴ Mergînânî, I, 45; Mevsilî, I, 36.

¹¹⁵ İbn Rüşd, I, 106.

¹¹⁶ Mergînânî, I, 45; Mevsilî, I, 32.

¹¹⁷ İbn Rüşd, I, 38.

¹¹⁸ Kâsânî, I, 23; Mevsilî, I, 8.

¹¹⁹ İbn Rüşd, I, 74.

“Nifasın en çoğu kırk gündür azı takdir edilmemiştir.”¹²⁰ Normal hallerde en az kaydı yoktur. Ancak iddet beklemek için buna ihtiyaç olması hali müstesnadır. Meselâ; Kocası “doğurduğun zaman boşsun” der de kadın: “benim iddetim geçti” derse İmam Ebu Hanife en az nifas müddeti için üç hayız la birlikte 25 gün tayin etmiştir.¹²¹ Böylece nifasta üç hayızlık nifas hesap edilecek olursa doğumdan sonra gelen kanın hayız sayılabilmesi için en az 25 gün geçmesi gerekir ki 25 günden sonra gelen kanama hayız (kuru) sayılsın ve bunların sayısı üç oldumu iddet tamamlanmış olsun. İbn Rüşd 25 günlük kaydı mutlak olarak verdiği için yanlış anlaşılmaya müsaittir.

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre mükim olan kimseye su bulamasa bile teyemmüm etmek caiz değildir.”¹²²

“Teyemmüm su bulunamadığı, kullanılmaya güç yettirilemediği durumlarda caiz görülmele¹²³ beraber mukim kimsenin teyemmüm etmesine mani bir kaideden kaynaklarda söz edilmemektedir. Zira kaçırılmasından korkulduğu takdirde kişinin bayram ve cenaze namazı için teyemmüm etmesi caiz görülmüştür.”¹²⁴ Bu görüşün hatalı olduğu kanaatindeyiz.

II. NAMAZ

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre beş vakit farzlardan başka vitir namazıda vacibtir.”¹²⁵

“Ebû hanife’ye göre vitir namazı vacibtir, sünnet olduğu ve farz olduğu yönünde rivayetler de var ise de vacib olduğu esas olandır, zira farzların sayısının altıya çıkarılması kitap ve sünnete aykırı görülmüştür.”¹²⁶

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanife namazı terkeden kişinin namazı kılincaya kadar hapsedilmesi gerektiği görüşündedir.”¹²⁷

“Namazı bilerek terkeden kişi kılincaya kadar hapsedilir”¹²⁸

3. İbn Rüşd: “Öğle namazının vakti hususunda Ebû Hanife’den iki görüş nakledilmiştir; “Bir şeyin iki misli oluncaya kadar öğle vakti sona erer.” “Bir şeyin

¹²⁰ Semerkandî, I, 58; Mevsilî, I, 31.

¹²¹ İbn Abidin, *Reddu'l-muhtar*, I, 276.

¹²² İbn Rüşd, age., I, 87.

¹²³ Kâsânî, age., I, 46.

¹²⁴ Kâsânî, I, 55.

¹²⁵ İbn Rüşd, I, 109.

¹²⁶ Kâsânî, I, 91.

¹²⁷ İbn Rüşd, I, 110.

¹²⁸ İbn Abidin, age., I, 326.

gölgesi kendisinin bir misli olunca sona erer fakat ikinci vakti ancak iki misli olunca başlar ve bu bir misli ile iki misli arasındaki zaman, öğle namazına yaramadığı gibi ikinci namazınada yaramaz.”¹²⁹

“Bir şeyin gölgesi bir misli olunca vakit çıkar iki misli oluncaya kadar ikinci vakti girmez. Öğle namazına yaramadığı gibi ikinci namazına yaramayan bir vakit olarak yukarıda nitelendirilen vakit için de kullanılmayan bir vakit; ihmal edilmiş bir vakit olarak rivayette bulunulmuş.”¹³⁰

4. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre ikinci namazı vaktinin başlangıcı herşeyin gölgesi kendisinin iki katı olduğu zamandır.”¹³¹

“Gölge iki misline ulaşmadan ikindinin vakti girmez.”¹³²

5. İbn Rüşd: “Akşam namazının muvassa‘ bir vakti vardır ki o da, gün batışı ile aydınlığın kaybolması arasındaki bir zamandır, bu Ebû Hanife’ nin görüşüdür.”¹³³

“Güneşin kaybolduğu, şafak kaybolmadığı ana kadardır.”¹³⁴ Muvassa’ Hanefî ölçülere göre vaktin tamamıdır.

6. İbn Rüşd: “Yatsının vakti, Ebû Hanife’ ye göre gün batışını takip eden kırmızılıktan sonra ki beyazlığın kaybolmasıyla.”¹³⁵

“Akşam namazının vaktinin çıkması ile yatsı vakti girer o da şafağın kaybolması ile. Şafak: Kırmızılıktan sonraki beyazlıktır.”¹³⁶

7. İbn Rüşd: “Yatsı namazının vaktinin sonu hakkında, Ebû Hanife: “Gecenin üçte birine kadardır.” demiştir.”¹³⁷

“Fecr doğuncaya kadar yatsı namazı kılınabilir.”¹³⁸

8. İbn Rüşd: “Sabah namazını kılmanın evlâ olan vakti için Ebû Hanife “ortalık aydınlandıktan sonradır.” demiştir.”¹³⁹

“Sabah namazını isfar vaktinde kılmak müstehab görülmüştür. Ayrıca hadiste fecr’ in aydınlanmasını bekleyiniz şeklinde de rivayet edilmiştir.”¹⁴⁰

¹²⁹ İbn Rüşd, I, 113.

¹³⁰ Mevsilî, I, 38.

¹³¹ İbn Rüşd, I, 114.

¹³² Mevsilî, I, 38.

¹³³ İbn Rüşd, I, 116.

¹³⁴ Mevsilî, I, 39.

¹³⁵ İbn Rüşd, I, 116.

¹³⁶ Mevsilî, I, 39.

¹³⁷ İbn Rüşd, I, 117.

¹³⁸ Mevsilî, I, 39.

¹³⁹ İbn Rüşd, I, 117.

¹⁴⁰ Mevsilî, I, 39.

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Zaruret vaktini yalnız ikinci namazına mahsustur, bunda iştirak yoktur.” demiştir.”¹⁴¹

Hanefilerde ihtiyari ve zaruri vakit ayırımı olmadığı için, vakitlerde iştirak yani aynı zaman diliminde her iki namazında kılınabilir olma durumu yoktur.

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe İmam Mâlik’e sadece zaruret halinde olanlara, ikinci namazı vaktinin sonu gün batmadan bir rek’ât miktarı olduğunda muvafakat etmiş, müşterek ve has vakitlerin bulunduğu görüşüne katılmıştır.”¹⁴²

“Hz.Peygamber(s.a.s): **من ادرك ركعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادركها** “Gün batmadan ikinci namazından bir rekâta ulaşan kimse, o namazın tamamına ulaşmıştır” buyurmuştur, buna binayen o günün ikinci namazı güneş batarken de kılınabilir denmiştir. İkinci namazının son vaktinin güneşin batışı olduğu kabul edilmiştir ki ancak namazın güneşin batışı ile kazaya kaldığı bildirilmiştir.”¹⁴³

11. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre baygınlık halinde geçen namaz sayısı beşten aşağı ise kaza gerekir, değilse gerekmez.”¹⁴⁴

“Eğer bir kimse baygın düşüp baygınlığı yirmi dört saat veya daha az bir zaman sürerse, bu kimse namazlarını kaza eder, daha uzun sürerse kaza etmez denmiştir. Ayrıca deliren yahut bayılan bir kimsenin üzerinden beş vakit geçmişse onları kaza eder geçenler beşten fazla ise, üzerinden düşerler şeklinde Muhtar’ da beş vakit şeklinde kayıtlanarak saat belirtmeksizin ifade edilmiştir.”¹⁴⁵

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre namaz vaktin sonunda vâcib olur.”¹⁴⁶

“Bir namazın kısa veya tam kılınmasında muteber olan husus vaktin sonudur. Çünkü namazın vücûbu vaktin sonuna taalluk eder.”¹⁴⁷

13. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe (kerahat vakitleri) bu vakitlerde ister farzın kazası ister sünnet ister nafîle olsun hiç bir namaz câiz deildir. Ancak kişi, o günün ikinci namazını unutmuşsa gün batarken bile kılabilir.”¹⁴⁸

“Güneş doğarken, tan tepedeyken ve batarken namaz kılmak câiz değildir. Ancak aynı günün ikinci namazı güneş batmakta iken kılınabilir.”¹⁴⁹

¹⁴¹ İbn Rüşd, I, 119.

¹⁴² İbn Rüşd, I, 119.

¹⁴³ Mevsilî, age., I, 39, 41.

¹⁴⁴ İbn Rüşd, I, 120.

¹⁴⁵ Merginâni, I, 94; Mevsilî, I, 77.

¹⁴⁶ İbn Rüşd, I, 121.

¹⁴⁷ Mevsilî, I, 80.

¹⁴⁸ İbn Rüşd, I, 123.

¹⁴⁹ Merginâni, I, 50; Mevsilî, I, 40, 41.

14. İbn Rüşd: “Kûfe’ lilerin ezamıdır ki o da, birinci tekbirin dört ve diğerlerinin ikişer kere okunmasıdır, bu da Ebû Hanife’ nin görüşüdür.”¹⁵⁰

“Yukarıda geçtiği üzere dört tekbir sonrası ikişer kere okunur.”¹⁵¹

15. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre ezan gerek cemaat için gerek tekbaşına kılan için sünnet-i müekkeddir, fakat cemaat için daha müekkeddir.”¹⁵²

“Ezan sünnet-i müekkeddir, ayrıca Ebû Hanife’ye göre bir şehirde ezansız cemaat olmaz.”¹⁵³

16. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre fecirden önce sabah ezanı okunmaz.”¹⁵⁴

“Ebû Hanife, vaktin girmesi hususunda ezanın bir ilan olduğunu ve Hz. Bilal’ in ezanı fecr kendisine açık olunca okuduğunu söylemiştir.”¹⁵⁵

17. İbn Rüşd: “Hanefî’lere göre kâmette lafızlar ikişer keredir.”¹⁵⁶

“Kâmet lafızları ikişer kere okunur.”¹⁵⁷

18. İbn Rüşd: “Bir kimse kible hususunda bilerek veya ictihad etmeden namaz kılmamışsa namaz kıldıktan sonra yanlış yöne yöneldiğini öğrense bile namazını iade etmez. Bu İmam Mâlik ve Ebû Hanife’ nin görüşüdür.”¹⁵⁸

“Kible hususunda şüpheye düşen soracak kimse bulamazsa ictihad eder ve namazını kılar. Sonradan yanlış yöne doğrulduğunu öğrense bile namazını iade etmez.”¹⁵⁹

19. İbn Rüşd: “Ebû Hanife namazın sıhhati için mahrem yerleri örtmenin namazın farzlarından olduğu görüşündedir.”¹⁶⁰

“Setr-i avret namazın farzlarındanıdır.”¹⁶¹

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Erkeğin mahrem yeri göbeği ile diz kapağı kılları arasındır.” demiştir.”¹⁶²

“Erkek için göbük altından diz kapaklarına kadar avrettir.”¹⁶³

¹⁵⁰ İbn Rüşd, I, 125.

¹⁵¹ Mevsilî, I, 42.

¹⁵² İbn Rüşd, I, 126.

¹⁵³ Kâsânî, I, 147; Mevsilî, I, 42.

¹⁵⁴ İbn Rüşd, I, 127.

¹⁵⁵ Kâsânî, I, 154.

¹⁵⁶ İbn Rüşd, I, 130.

¹⁵⁷ Mevsilî, I, 42, 43.

¹⁵⁸ İbn Rüşd, I, 131.

¹⁵⁹ Kâsânî, I, 118; Mevsilî, I, 47.

¹⁶⁰ İbn Rüşd, I, 133.

¹⁶¹ Mevsilî, I, 45.

¹⁶² İbn Rüşd, I, 134.

¹⁶³ Mevsilî, I, 45.

21. İbn Rüşd: “Ulemâ kadının yüz ve el dışındaki her yerinin mahrem olduğunu söylerken, Ebû Hanîfe kadının ayağının da mahrem olmadığını söyler.”¹⁶⁴

“Bu hususta iki rivayet vardır. Namazda ayaklar avret görülmezken namaz haricinde avretten sayılmışlardır. Farklı rivayetler olmakla beraber esas olanın bu olduğu söylenmiştir.”¹⁶⁵

22. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe ne şekilde olursa olsun konuşmakla namaz bozulur demiştir.”¹⁶⁶

“Bir kimse yer, içer, konuşursa ve mushafı yüzünden okursa namazı bozulur.”¹⁶⁷

23. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre muktedî’ nin niyetinin imama uyması gerekir.”¹⁶⁸

“İmama uyanın hem vaktin farzına hemde imama uymaya niyet etmesi gerekir veya imamın namazına başlamaya veyahut namazında imama uymaya niyet eder.”¹⁶⁹

24. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe **الله الاعظم والله الاجل** gibi aynı mânâyı veren her lafız tekbir lafzı olur demiştir.”¹⁷⁰

“Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed’e göre **قد افلح من تزكى و ذكر اسم ربه فصلی** “Rabbinin adını anıp O’na kulluk eden kimse şüphesiz kurtuluşa ermiştir”(Â‘la14/15) ayeti iftidah tekbiri için nâzil olmuştur ve zikir burada herhangi bir zikir olarak telakki edilmiştir. **الله الرحمن - اعظم** gibi lafızların eklenmesini İmam Muhammed şart görmüştür.”¹⁷¹

25. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre iftitah(tevcîh) duası **سبحانك اللهم و بحمدك**.. şeklidir.”¹⁷²

“İftitah duası yukarıda geçtiği üzeredir.”¹⁷³

26. İbn Rüşd: “Namazın birçok yerinde hafif sükûtlar iyidir denmiş Ebû Hanîfe bunu doğru bulmamıştır.”¹⁷⁴

Hanefilerde sükûta dair bir kayda rastlamadık. Görüşün doğru olduğu kanaatindeyiz.

¹⁶⁴ İbn Rüşd, I, 134.

¹⁶⁵ Mevsilî, I, 46.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, I, 138.

¹⁶⁷ Mevsilî, I, 62.

¹⁶⁸ İbn Rüşd, I, 139.

¹⁶⁹ Mevsilî, I, 48.

¹⁷⁰ İbn Rüşd, I, 142.

¹⁷¹ Semerkandî, age., I, 200, 201; Merginâni, age., I, 58; Mevsilî, I, 48.

¹⁷² İbn Rüşd, I, 142.

¹⁷³ Mevsilî, I, 49.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, I, 142.

27. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre namazın her rekâtında besmele, Fatiha’nın başında gizli olarak okunur.”¹⁷⁵

“Besmelenin gizli okunması gerekliliği ifade edilmiştir. Enes (r.a.)’ dan: “Hz. Peygamber’in (s.a.s), Ebûbekir, Ömer, Osman (r.a.)’ın arkalarında namaz kıldım, كانوا يفتتحون القراءة بالحمد لله رب العالمين” şeklinde gelen rivayette bunu göstermektedir.”¹⁷⁶

28. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre namazda Kur’ân-ı Kerim’ den herhangi bir âyet okumak yeterlidir, arkadaşları ise ya üç kısa âyet veyahut müdâyene âyeti gibi uzun bir âyet okumanın gerektiğini söylemişlerdir. Ebû Hanîfe son iki rekâtta Kur’ân okumak yerine tesbih etmek müstehaptır demiştir.”¹⁷⁷

“Son iki rekâtta Kur’ân okumak sünnet görülmüş, farz namazların son iki rekâtında kıraat yerine Allah (c.c.)’ı tesbihte bulunmak yeterlidir denmiştir. Kıraatin farz miktarı her rekâtta bir âyettir.”¹⁷⁸

29. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “rükûda üç kere sübhanerabbîyel ‘azîm, secdede üç kere sübhanerabbîyel a‘lâ denir.” demiştir.”¹⁷⁹

“Yukarda geçtiği üzere rükû ve secdede tesbihler üçer kere okunur.”¹⁸⁰

30. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Kur’ân lafzı dışında bir lafızla namazda duâyı câiz görmemiştir.”¹⁸¹

“İkinci teşehhüdden sonra Kur’ân âyetlerine ve varid olan duâlara benzer duâlar istendiği kadar yapılabilir, namazı fesâda götürdüğü için insanların birbirleriyle yaptıkları konuşmalar türünden duâ edilemez.”¹⁸²

31. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe teşehhüdü vâcib görmemiştir.”¹⁸³

“Teşehhüd için her iki oturuşta vâciptir dendiği gibi sünnet olduğu da rivayet edilmiştir.”¹⁸⁴ Yukarıda vâcib görmemiştir denirken vâcipten kasıt farz görmemiştir demek ise görüşte hata yoktur. Ancak kastedilen vâcib ise hatalıdır, çünkü nakledildiği üzere vâcib görülmüştür.

32. İbn Rüşd: “İmam Ebû Hanîfe Abdullah b. Mes’ud’un teşehhüdü benimsemiştir.”¹⁸⁵

¹⁷⁵ İbn Rüşd, I, 143.

¹⁷⁶ Mevsilî, I, 49, 50.

¹⁷⁷ İbn Rüşd, age., I, 145.

¹⁷⁸ Mevsilî, I, 56.

¹⁷⁹ İbn Rüşd, I, 147.

¹⁸⁰ Mevsilî, I, 41, 42.

¹⁸¹ İbn Rüşd, I, 148.

¹⁸² Merginânî, age., I, 65.

¹⁸³ İbn Rüşd, I, 148.

¹⁸⁴ Merginânî, I, 65; Mevsilî, I, 53.

¹⁸⁵ İbn Rüşd, I, 14.

“Yukarıda geçtiği üzere Abdullah b. Mes‘ud’ un teşehhüdü benimsemiştir.”¹⁸⁶

33. İbn Rüşd: “Cumhur’ a göre namazda selâm vâciptir. Ebû Hanife’ ye göre vâcip değildir.”¹⁸⁷

“Namazdan çıkış selâmla olur hadîsinin vâcipliğe veya sünnet oluşa delalet ettiği rivayet edilmiştir. Selâm lafzının vâcib olduğu rivayet edildiği gibi sünnet olduğunda kaynaklarda geçmektedir ama esas alınan vâcib oluşudur.”¹⁸⁸Yukarıdaki vâcibtirden kastedilenin farz olduğunu düşünerek değerlendirdik. Kastedilenin vâcib olması durumunda görüş hatalıdır.

34. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe sabah namazında kunut duâsını okumayı câiz görmemiş ancak vitir namazında okunabileceğini söylemiştir.”¹⁸⁹

“Vitr namazı dışında kunut yoktur. Çünkü (s.a.s.) sadece bir ay müddetle sabah namazında kunut okumuştur ki ondan evvel ve sonrada bir daha kunut okumamıştır diye İbn Mes‘ud’ dan rivayet vardır. Ebû Hanîfe ayrıca sabah namazında kunut okuyan imama da uyulmayacağı görüşündedir.”¹⁹⁰

35. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe eller yalnız iftitah tekbiresi alınırken kaldırılır demiştir.”¹⁹¹

“Namazda eller ilk tekbirden sonra bir daha kaldırılmaz.”¹⁹²

36. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Kulakların hizâsına kadar eller yükseltilir.” demiştir.”¹⁹³

“Eller kaldırılarak başparmaklar kulak yumuşağı hizasına getirilir.”¹⁹⁴

37. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre tuma’nine(hafif duruş, i’tidal) vâcip değildir.”¹⁹⁵

“Tuma’nîne Ebû Hanife’ye göre farz değildir, ancak vâcib görülmüştür.”¹⁹⁶

Vâcibden kasıtın farz olduğunu düşünerekten hareket ediyoruz, aksi taktirde görüş hatalıdır çünkü tuma’nineyi vâcib görmüşlerdir.”

38. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe namazda oturuşta sağ ayak dikilir ve sol ayak üzerine oturulur demiştir.”¹⁹⁷

¹⁸⁶ Mevsilî, I, 53.

¹⁸⁷ İbn Rüşd, I, 149.

¹⁸⁸ Semerkandî, age., I, 69; Merginâni, age., I, 66; Mevsilî, age., I, 44.

¹⁸⁹ İbn Rüşd, I, 150.

¹⁹⁰ Mevsilî, I, 55.

¹⁹¹ İbn Rüşd, I, 152.

¹⁹² Mevsilî, I, 49.

¹⁹³ İbn Rüşd, I, 153.

¹⁹⁴ Mevsilî, I, 49.

¹⁹⁵ İbn Rüşd, I, 153.

¹⁹⁶ Merginâni, I, 61; Kâsânî, age., I, 105; Mevsilî, I, 53.

¹⁹⁷ İbn Rüşd, I, 154.

“Sol ayak yatırılıp üzerine oturulur, sağ ayak parmakları kibleye dönük olarak dikilir.”¹⁹⁸

39. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre secdede sadece burun üzerine secde câizdir.”¹⁹⁹

“Secdede burun ve alından biri ile yetinilirse câizdir şeklinde bir rivayet olmakla beraber burun üzerine secdenin rahatlıkla beraber câiz olduğuna dair bir rivayette vardır.”²⁰⁰

40. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre tek başına namazını kılmış olan kimse cemaatin bulunduğu bir câmiye girerse akşam ve ikindi namazını istisna ederek kişinin tüm namazlarını tekrar cemaatle kılması gerekir. İkinci kıldığı namaz nafîle olur.”²⁰¹

“Eğer ezanı okunan câmiye giren kimse daha önce namaz kılmış ve namazda öğle veyahut yatsı namazı ise müezzin kâmet getirmeye başlamamış ise câmiden çıkmasında bir sakınca yoktur. Fakat kâmet getiriliyorsa çıkması mekruhtur. Eğer namaz ikindi, akşam veyahut sabak namazı ise kâmet getirmeye başlamış olsa bile câmiden çıkması mekruh değildir. Zîrâ bu namazlardan sonra nafîle kılmak mekruhtur. Namazını tamalayan tamamladıktan sonra cemaatle kıldığı namaz kendisi için nafîle olur. Çünkü bir vakitte farz olan namaz tekerrür etmez.”²⁰²

41. İbn Rüşd: “Namazını cemaatle kılan Ebû Hanife’ ye göre bir daha kılmaz.”²⁰³

“Namazını cemaatle kılan bir daha kılmaz. Ancak evinde kılmış ise bir daha cemaatle kılması iyi olur, dilerse kılar.”²⁰⁴

42. İbn Rüşd: “Kimileri iftitah tekbirini alma yeri kâmet tamamlanmadan öncedir demiş ve müezzin ‘قد قامت الصلاة’ dediği zaman imamın tekbir almasını iyi görmüşlerdir ki bu görüş Ebû Hanife’nin de görüşüdür.”²⁰⁵

“Müezzin ‘قد قامت الصلاة’ deyince onu tasdikle iftitah tekbiri alınır.”²⁰⁶

43. İbn Rüşd: “Namaz yerine ulaşmadan imama uyma hususunda tek kişi için, Ebû Hanîfe bunu kerih görmüştür.”²⁰⁷

¹⁹⁸ Mevsilî, I, 53.

¹⁹⁹ İbn Rüşd, I, 157.

²⁰⁰ Mergînânî, I, 62; Kâsânî, age., I, 105.

²⁰¹ İbn Rüşd, I, 160, 161.

²⁰² Mergînânî, I, 86.

²⁰³ İbn Rüşd, I, 161.

²⁰⁴ İbnü’l-Hümmam, *Fethü’l-Kadir*, I, 459.

²⁰⁵ İbn Rüşd, I, 165.

²⁰⁶ Mevsilî, I, 44.

²⁰⁷ İbn Rüşd, I, 168.0

“Safların gerisinde imama uymak mekruh görülmüştür.”²⁰⁸

44. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ‘سمع الله لمن حمده’ zikrini yalnız imam okur, cemaat ‘ربنا لك الحمد’ der.”²⁰⁹

“İmam ‘سمع الله لمن حمده’ dediği zaman arkasındakiler, ‘ربنا لك الحمد’ der.”²¹⁰

45. İbn Rüşd: “Hasta olmayan kimsenin hasta olduğu için oturarak namaz kılana uyması hususunda, Ebû Hanîfe ayakta kılar demiştir.”²¹¹

“Ayakta namaz kılan kimse, oturarak kılan kimsenin arkasında kılabilir.”²¹² Hz. Peygamber (s.a.s.)’in vefâtından önce yapılmış olan uygulamaya göredir.

46. İbn Rüşd: “İmama uyanın tekbir alması hususunda, Ebû Hanife’ye göre kişi imam ile birlikte iftitah tekbiresini alır, imamdan önce tekbiresini alırsa kâfi gelmez.”²¹³

“Kişi imamdan sonra iftitah tekbiresini alır,”²¹⁴ öncesinde tekbir almaz, faziletli olan imamla birlikte tekbir almaktır.²¹⁵

47. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre sesli ve sessiz namazların her ikisinde yalnız imam okur imama uyan okumaz.”²¹⁶

“İmamın arkasında namaz kılan kimse, ne Fatiha’yı ne de zammi sûreyi okumaz. Hz. Peygamber (s.a.s.): “مَنْ صَلَّى خَلْفَ إِمَامٍ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ” “Kim ki imama uyarsa imamın okuyuşu onun için de okuyuş olur” diye buyurduğu hadisine dayanmışlardır. Ebû Hanîfe ashab okumayı ağır bir dille yermiştir diyerek okumanın kerahatini belirtmiştir.”²¹⁷

48. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre namaz sesli olsun sessiz olsun imama uyan okumaz ancak yalnız imam ve tek başına namaz kılan kimse için okumak vâciptir.”²¹⁸

“Tek başına namaz kılan kimse ister gizli ister açık okuyarak namazını kılar.”²¹⁹

50. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Fatiha okumanın farzietini benimsemeyip mutlak kıraatin farzietini benimser.”²²⁰

²⁰⁸ Kâsânî, I, 159.

²⁰⁹ İbn Rüşd, I, 169.

²¹⁰ Mergînânî, I, 61.

²¹¹ İbn Rüşd, I, 170.

²¹² Mergînânî, I, 71.

²¹³ İbn Rüşd, I, 171.

²¹⁴ Kâsânî, I, 314.

²¹⁵ İbn Abidin, I, 274.

²¹⁶ İbn Rüşd, I, 172.

²¹⁷ Mergînânî, I, 68.

²¹⁸ İbn Rüşd, I, 173.

²¹⁹ Mergînânî, I, 66.

²²⁰ İbn Rüşd, I, 174.

“Kıraat farz namazlarının ilk iki rekâtında farzdır. Fatiha okumak veya bir sûre veya üç ayet okumaksa vâciptir. Ebû Hanife’ ye göre her rekâtta bir âyet okumak farzdır.”²²¹

51. İbn Rüşd: “İmam cünüb olarak namaz kıldığı zaman imama uyanın namazdan sonra durumu öğrenmesi halinde namazı için Ebû Hanîfe “fâsiddir” demiştir.”²²²

“Bir kimsenin arkasında namaz kıldıktan sonra o kimsenin abdestsiz olduğunu öğrenen kimse, namazını bir daha kılmak zorundadır.”²²³

52. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe “Cuma namazında, imam dışında üç kişi daha olmalıdır.” demiştir.”²²⁴

“Ebû Hanife’ ye göre Cuma namazı imamdan başka en az üç kişi ile kılınabilir.”²²⁵

53. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Cuma namazının kılındığı yerin şehir olmasını ve Cuma namazına sultanın izin vermesini de şart görmüş, fakat bir şehirde birden çok yerde Cuma namazının kılınmasını şart görmemiştir.”²²⁶

“Cuma namazı ancak, kalabalık bir şehirde veyahut bu şehrin meydanında kılınabilir. Cuma namazı ya bizzat devlet reisi ya da devlet başkanının izin verdiği kimse tarafından kıldırılabilir.”²²⁷ Bir beldede birden çok yerde Cuma namazı kılınabilir.²²⁸ Ebû Hanife’ den gelen başka bir rivayette Cuma namazı şehirde sadece bir yerde kılınabilir. Çünkü seleften nakledilen farz budur eğer iki yerde kılınması câiz olsaydı, diğer namazlar gibi bütün câmilerde kılınmasının câiz olması gerekirdi ki bu imkansızdır.²²⁹

54. İbn Rüşd: “Cuma hutbesini dinleme hususunda Ebû Hanîfe hutbeyi cumanın ahkâmından görüp dinlenmesinin mutlaka vâcib olduğunu söylemiştir.”²³⁰

“Hutbeyi dinlemek vâciptir.”²³¹ Burada vâcipten kastedilenin farz olduğunu düşünürsek görüş hatalıdır.

²²¹ Mevsilî, I, 56.

²²² İbn Rüşd, I, 174.

²²³ Mergînânî, I, 72.

²²⁴ İbn Rüşd, I, 176.

²²⁵ Mergînânî, I, 99.

²²⁶ İbn Rüşd, I, 176.

²²⁷ Mergînânî, I, 98.

²²⁸ Kâsânî, I, 261.

²²⁹ Mevsilî, I, 73.

²³⁰ İbn Rüşd, I, 178, 179.

²³¹ Mevsilî, I, 74.

55. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Cuma namazında okunması sünnet olan bir sure olduğundan bahsetmemiştir.”²³²

“Peygamber (s.a.s)’in fiili üzere birinci rekatta Cuma sûresi, ikinci rek’atta munafikun sûresinin okunacağı nakledilmekte ama bunun sürekli hale getirilmesinin mekruh olduğu ifade edilmektedir.”²³³

56. İbn Rüşd: “Yolcunun namazını kasretmesi Ebû Hanife’ye göre muayyen bir farzdır.”²³⁴

“Yolculukta olan kimseye dört rekatlı olan namazları iki rekat olarak kılmak farzdır.”²³⁵

57. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre namazın kısaltılabileceği mesafe bir yerden başka bir yere en az üç günlük mesafedir.”²³⁶

“İki tam gün ve üçüncü günün ekserisi denerek ifade edilmekte olup, Zahirurrivaye’de deve ile ve normal bir yürüyüş ile üç gün olduğu rivayet edilmiştir.”²³⁷

58. İbn Rüşd: “ Sevap olsun, günah olsun, mübah olsun ne için yolculuğa çıkılırsa çıkılsın namazlar her halde kasredilir denmiştir, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”²³⁸

“Yolculuğa çıkan kimse yolculuğa çıkma gayesi ne olursa olsun namazlarını kısaltarak kılar.”²³⁹

59. İbn Rüşd: “ Ebû Hanîfe kişi bir yerde on beş gün kalmak isterse namazını tam kılar demiştir.”²⁴⁰

“Yolcu gideceği yerde on beş gün kalmaya niyet ederse namazlarını tam kılar.”²⁴¹

60. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Arafat ve Müzdelife dışında namazların cem’in den menetmiştir.”²⁴²

“Arafat ve müzdelife dışında namazların cem edilmesi Ebu Hanife’ye göre caiz değildir.”²⁴³

²³² İbn Rüşd, I, 181.

²³³ Semerkandî, I, 81.

²³⁴ İbn Rüşd, I, 184.

²³⁵ Mergînânî, I, 96.

²³⁶ İbn Rüşd, I, 185.

²³⁷ Semerkandî, I, 74; *Kâsânî*, I, 93.

²³⁸ İbn Rüşd, I, 186.

²³⁹ Mergînânî, I, 98.

²⁴⁰ İbn Rüşd, I, 186.

²⁴¹ Semerkandî, I, 75.

²⁴² İbn Rüşd, I, 188.

²⁴³ Kâsânî, I, 126; Mevsilî, I, 41, 42.

61. İbn Rüşd: “İbn Mes‘ud: “Resûl-i Ekrem (s.a.s.) korku namazını bir taifeye kıldırды, bir taifede düşmana karşı durdular. Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’ in beraberinde olanlar bir rek‘at kıldıktan sonra selâm vermeden gidip düşmana karşı durdular. Bu sefer ötekiler gelip (s.a.s.)’ in arkasına durdular. Hz. Peygamber (s.a.s.) bunlarada bir rekât kıldırdıktan sonra selâm verdi ve bunlar kalkıp bir rekât daha kıldılar ve selâm verdikten sonra düşman karşısında duran ötekilerin yerine geçtiler bu sefer ötekiler dönüp bir rekât daha kıldılar ve selâm verdiler” demiştir. İmam Ebû Hanife’ de bunu benimsemiştir.”²⁴⁴

“Savaşlarda düşmanın baskın yapması tehlikesi bulunduğu zaman, imam beraberindeki askerleri ikiye bölerek, bir bölümü düşmanın karşısına diker. Diğer bölümüde arkasına alarak onlarla birlikte namazın birinci rekâtını kılar ve başını ikinci secdeden kaldırdıktan sonra arkasındaki bölük gidip diğer bölümün yerini alır. Bu sefer diğer bölük gelip imamın arkasında yer alır, imam onlarla ikinci rekâtı kıldıktan sonra teşehhüd okur ve selâm verir, onlar ise selâm vermeden gidip birinci bölümün yerine geçerler ve birinci bölük gelip kalan ikinci rekâtı herkes tek başına ve okuyuşuz (lâhiktirler) olarak tamamlar. Ondan sonra bunlar gidip düşmanın karşısına geçerler ve diğer bölük gelip kalan ikinci rekâtlarını okuyarak tamamlarlar (mesbukturlar).”²⁴⁵

62. İbn Rüşd: “Kûfe Ulemâsı abdest ne ile bozulursa bozulsun namazın abdestle kılınan kısmı sahihtir, geri kalan ona eklenir görüşündedir.”²⁴⁶

“Bir kimse eğer namaz içinde abdesti bozulursa namazdan geri çekilir ve abdest aldıktan sonra gelip namazını tamamlar.”²⁴⁷

63. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre kişi namazda iken sözle ve işaretle selam almaktan menedilmiştir.”²⁴⁸(Metinde Ebû Hanîfe lafzı yerine Nu‘man lafzı kullanılmıştır.)

“Namazda olan kimse ne diliyle, ne de eliyle selâm alamaz.”²⁴⁹

64. İbn Rüşd: “(Namazların kazâsı hususunda) Mâlik: “Eğer geçen namazların sayısı beş ve beşten aşağı ise - kazâlar kılınıncaya kadar edâ namazının vakti geçse bile - tertibe riayet etmek şarttır. Hatta kişi edâ namazı içindeyken, geçirdiği namazı hatırlasa içinde bulunduğu edâ namazı - önce kazâları kılmadığı için - bozulur.” demiştir. İmam Ebû Hanife’ de aynı görüştedir ancak Ebû Hanife’ ye göre eğer edâ namazının vakti

²⁴⁴ İbn Rüşd, I, 193.

²⁴⁵ Mergînânî, I, 107.

²⁴⁶ İbn Rüşd, I, 195.

²⁴⁷ Mergînânî, I, 72; Mevsilî, I, 63.

²⁴⁸ İbn Rüşd, I, 197.

²⁴⁹ Mergînânî, I, 78.

geniş ise sıraya riayet etmek vâciptir değilse vâcip değildir. Ayrıca sıranın unutulması halinde sıraya riayet etme gerekliliği ortadan kalkar.”²⁵⁰

“Eğer geçmiş namazlar birden fazla olursa onları kazâ etmek gerekir. Kaçırdığı namazı kazâ edinceye kadar vakit namazının kazaya kalacağından endişe ediyorsa, o zaman vakit namazını önce kılar. Öğle namazını kılmadığı ve kılmadığını da hatırladığı halde ve vakitte dar değilken ikinci namazını kılan bir kimsenin namazı fasiddir. Ancak Ebû Hanîfe ile Ebû Yusuf’a göre farziyeti fasiddir.”²⁵¹

65. İbn Rüşd: “Cuma namazının bir rekâtından azına yetişen öğle namazı olarak dört rekât diyenlere karşı Ebû Hanife: “Yetiştığı miktar ne olursa olsun Cuma namazına yetişmiş olur ve dolayısıyla iki rekât kılar.” demiştir.”²⁵²

“Cuma günü imam daha namazda iken imama yetişen kimse yetiştığı miktarı imam ile birlikte kılar. Eğer kişi imama teşehhüd veya sehiv secdesinde iken yetişirse İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf’a göre Cuma namazını tamamlar.”²⁵³

66. İbn Rüşd: “Dört rekâtlı bir namazda her rekâta bir secde unutulursa; Ebû Hanife’ye göre üst üste dört secde yapılır ve böylece namaz tamamlanır.”²⁵⁴

“Bu kimse selâmdan sonra secdeleri kazâ eder ve sehiv secdesi yapar.”²⁵⁵

67. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe secdeler arasında tertibin vucubunu benimsememiştir.”²⁵⁶

“Hanefiler tertibi vâcib görmüşlerdir, farz görmemişlerdir. Birinci rekâta ikinci secdeyi unutan kimse hatırlayınca secdeyi yapması gerekir sonrada tertibi terkinden dolayı sehiv secdesi eder.”²⁵⁷ Vucuptan kasıt farz olarak düşünülürse doğrudur.

68. İbn Rüşd: “Hanefilere göre sehiv secdesi selâmdan sonra yapılır.”²⁵⁸

“Sehiv secdesi selâmdan sonra yapılır.”²⁵⁹

69. İbn Rüşd: “Ebû hanife’ye göre sehiv secdesi hep selâmdan sonra yapıldığı için secdeden sonra hem teşehhüd okunur hem selâm verilir.”²⁶⁰

²⁵⁰ İbn Rüşd, I, 199.

²⁵¹ Mergînânî, I, 88, 89.

²⁵² İbn Rüşd, I, 204.

²⁵³ Mergînânî, I, 101.

²⁵⁴ İbn Rüşd, I, 205.

²⁵⁵ Semerkandî, I, 51.

²⁵⁶ İbn Rüşd, I, 206.

²⁵⁷ Semerkandî, I, 51.

²⁵⁸ İbn Rüşd, I, 207.

²⁵⁹ Semerkandî, I, 101; Kâsânî, I, 172.

²⁶⁰ İbn Rüşd, I, 210.

“Sehiv secdesi selâmdan sonra yapılır, tekbir getirilir secdeler yapılır, teşehhüd okunur selâm verilir.”²⁶¹

70. İbn Rüşd: “Kılınan rekât sayısında tereddüd edilirse Ebû Hanife: “Eğer bu durum kişinin başına ilk olarak gelmişse namazı fasittir, selâm verip namazını yeni baştan kılması gerekir. Yok eğer tekrar edip âdet haline gelmiş ise ictihad edip hasıl olan kanaate göre davranır ve selâmdan sonra iki kere de secde eder.”²⁶²

“Eğer bir kimse namaz içinde üç mü, dört mü kıldım diye ihtilafa düşerse ilk defa başına geliyorsa namazı yeniden kılar, tekrarlıyorsa kuvvetli olana göre davranır ve namazını tamamlar.”²⁶³

71. İbn Rüşd: “Ebû Hanife vitrin üç rekât olup bir selâm ile kılındığı görüşündedir”²⁶⁴

“Vitr namazı üç rekâttır ve aralarında selâm yoktur, akşam namazı gibi bir selâmla kılınır.”²⁶⁵

73. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Vitr namazında kunut duası okunur.” demiştir.”²⁶⁶

“Vitr namazından başka namazlarda kunut okunmaz. Vitrin üçüncü rekâtında rukudan önce kunut duası okunur.”²⁶⁷

74. İbn Rüşd: “Sabah namazından önce kılınan iki rekatlık sünnet namaz da ne okunacağı hususunda Ebû Hanife: “Müstehab sayılacak bir her hangi bir tayin yoktur. Kişi geceleri Kur’ân’dan okumayı âdet ettiği kadarını okuyabilir.” demiştir.”²⁶⁸

“Namazlardan her hangi biri için Kur’ân’dan her hangi bir yer tayin edilmez, ayrıca tayin edilmesi de mekruh görülmüştür ola ki diğer kısımların ihmaline yol açar.”²⁶⁹

75. İbn Rüşd: “Sabah namazının sünneti için Ebû Hanife: “Mescidin içine girmeyen kimse eğer imamın namazından bir rekâta yetişeceğini umuyorsa sünnetini kılsın sonra içeri girsin.” demiştir.”²⁷⁰

²⁶¹ Mergînânî, I, 89; Kâsânî, I, 173.

²⁶² İbn Rüşd, I, 212.

²⁶³ Mergînânî, I, 92.

²⁶⁴ İbn Rüşd, I, 210.

²⁶⁵ Semerkandî, I,96; Kâsânî, I, 271; Mevsilî, I, 55.

²⁶⁶ İbn Rüşd, I, 219.

²⁶⁷ Mevsilî, I, 55.

²⁶⁸ İbn Rüşd, I, 206.

²⁶⁹ Mevsilî, I, 58.

²⁷⁰ İbn Rüşd, I, 221.

“Kişi sabah namazı için, sünnet kılmadan evinden çıkar ve camiye vardığında imamın namaza başladığını görürse, eğer sünnet kıldığı takdirde ikinci rekâta yetişeceğini umarsa hemen sünnetini kapıda kılar sonra içeri girer.”²⁷¹

76. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, (من أدرك من الصلاة ركعة فقد أدرك الصلاة) “Kim namazdan bir rekâta yetişirse namaza yetişmiş olur” hadisini ister keyfi olarak ister mazeret dolayısıyla olsun namazın hepsini vakti içinde kılmayan bir kimse namazın bir rekâtını vakti içinde kılsa namaza yetişmiş olur manasında gördüğü için “cemaat namazının bir rekâtına yetişen kimse cemaatin sevabına yetişmiş olur ve dolayısıyla eğer kişi cemaat namazının bir rekâtına ulaşabileceğini umarsa sünnet kılabilir” demiştir.”²⁷²

“Eğer kişi sabah namazının sünnetini kılmadan evinden çıkar ve camiye vardığında imamın namaza başladığını görürse eğer sünnetini kıldığı takdirde ikinci rekâta yetişebileceğini umarsa sünneti kapıda kılıp camiye girer. Ancak dört rekâtlı bir namazın bir rekâtına yetişen üç rekâtını kaçırarak cemaatle namaz kılmış sayılmaz. İmam Muhammed göre ise cemaat sevabına erişmiş olur.”²⁷³

77. İbn Rüşd: “Kişi sabah namazının sünnetini evinde kılıp mescide gelirse tahiyetü'l-mescid kılar mı kılmaz mı? Ebû Hanîfe bu kişi için kılmaz demiştir.”²⁷⁴

“Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar olan vakitte nafîle kılmak mekruhtur. Bu vakitte aynı şekilde tahiyetü'l-mescid kılmakta mekruh görülmüştür.”²⁷⁵

78. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Teravih namazının rekât sayısı için vitirden başka yirmi rekât kılmayı uygun görmüştür.”²⁷⁶

“Yatsı namazından sonra beş teraviha kılınması gerekir. Her teraviha dört rekâttir. En son imam cemaate vitir namazını kıldırır.”²⁷⁷

79. İbn Rüşd: “(Kusuf namazı)Ebû Hanife’ye göre bu namaz da bayram ve Cuma namazı gibidir.”²⁷⁸

²⁷¹ Mergînânî, I, 86.

²⁷² İbn Rüşd, I, 221.

²⁷³ Mergînânî, I, 86, 87.

²⁷⁴ İbn Rüşd, I, 223.

²⁷⁵ Kâsânî, I, 292.

²⁷⁶ İbn Rüşd, I, 224.

²⁷⁷ Mevsilî, I, 69.

²⁷⁸ İbn Rüşd, I, 225.

“Her rekâta bir ruku ve iki secde olmak üzere iki rekât olarak kılınan diğer namazlar gibidir. Ancak Ebû Hanîfe’den dileyen iki, dört ya da daha çok olarak kılabilir şeklinde bir muhayyerlikte rivayet edilmiştir.”²⁷⁹

80. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kusuflar namazında hutbe olmadığını benimsemiştir.”²⁸⁰

“Kusuflar namazı için hutbe yoktur.”²⁸¹

81. İbn Rüşd: “Kusuflu’l-kâmer için, Ebû Hanîfe herkesin diğer namazlar gibi tek başına sadece iki rekât namaz kılacağı görüşündedir. Bunu müstehab görmüşlerdir.”²⁸²

“Ay tutulması namazı münferid olarak kılınması müstehaptır. Çünkü sünnet namazlardandır kişi kılsa güzel olur.”²⁸³

82. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kişinin depremde namaz kılmasını güzel görmüş aksi halde ise birşey gerekmiyeceğini söylemiştir.”²⁸⁴

“Korkunç haller görüldüğünde; zelzele, sel, şiddetli rüzgar ..vs namaz kılmak müstehap görülmüştür.”²⁸⁵

83. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe’ye göre yağmur duasında namaz yoktur.”²⁸⁶

“Ebû Hanîfe yağmur duasında cemaatle namazın olmadığını ancak kişinin isterse kendisinin namaz kılmasında bir beis olmadığını ifade etmiştir.”²⁸⁷

84. İbn Rüşd: “(Bayram namazı) İmam Ebû Hanîfe’ye göre: “Her iki rekâta da üçer tekbir olup birinci rekâta Fatiha ve zammî sûreden önce, ikinci rekâta Fatiha ve zammî sûreden sonra alınır ve eller kaldırılır.”²⁸⁸

“İki rekâttır. İftitah tekbiresinden sonra üç tekbir daha alınır. Fatiha ve zammî sûre okunur, ikinci rekâta önce Fatiha ve zammî sûre okunur sonra yine üç kez tekbir alınır.”²⁸⁹

85. İbn Rüşd: “İmam Ebû Hanîfe ve ashabı: “Cuma ve Bayram namazları ancak şehir ve kasaba halkı üzerine gerekir” demişlerdir.”²⁹⁰

²⁷⁹ Semerkandî, I,96; Kâsânî, I, 280.

²⁸⁰ İbn Rüşd, I, 227.

²⁸¹ Mevsilî, I, 70.

²⁸² İbn Rüşd, I, 228.

²⁸³ Semerkandî, I, 88, 89; Kâsânî, I, 282.

²⁸⁴ İbn Rüşd, I, 229.

²⁸⁵ Semerkandî, I, 88.

²⁸⁶ İbn Rüşd, I, 229.

²⁸⁷ Kâsânî, I, 282.

²⁸⁸ İbn Rüşd, I, 232.

²⁸⁹ Mevsilî, I, 86.

²⁹⁰ İbn Rüşd, I, 232.

“Cuma namazında olduğu gibi Bayram namazı da şehir halkı üzerine vâciptir.”²⁹¹ Kimlerin üzerine gerektiği babında doğrudur ancak bayram namazı vacip iken diğeri farzdır.

86. İbn Rüşd: “İmam Mâlik ve Ebû Hanîfe: “Bayram ile Cuma aynı güne rastlamaları halinde kişi her iki namazda, bayram namazını sünnet olarak, Cuma namazını da farz olarak kılmakla mükelleftir. Biri diğerrinin yerine geçmez.” demişlerdir.”²⁹²

“Cuma namazı kendisine farz olan kimseye bayram namazı vâciptir.”²⁹³ Zahirur-rivaye de bayram namazının vacip olduğu ifade edilmiş, çünkü nafîle namazların cemaatle kılınmaz denmiştir. Camius-sağırde sünnet olduğu şeklinde bir rivayet bulunmakla beraber; “Bir günde iki bayram namazı bir araya geldi(bayram, cuma), bunların birincisi sünnet ikincisi farzdır” şeklindeki ifadenin kastı olan sünnetin aslında vacipliği sünnetle sabittir anlamında olduğu ifade edilmiştir. Yani esas olan vacip oluşudur, bu ifade bayram namazının sünnet olduğunu anlamına gelmez denmiştir. Ayrıca sünnet-i müekkede ile vacibin ifade edildiği de rivayet edilmiş olup²⁹⁴ müellifin Cuma ile bayramı bir arada zikretmiş olmasından aslında vacip oluşu kastedtiğini düşünmekteyiz. Sünnet ifadesi yanıltıcı olmakla beraber kaynaklardaki ifadeler itibari ile doğrudur.

87. İbn Rüşd: “(Bayram namazından önce ve sonrasında nafîle kılma) Sonrasında nafîle kılınabilir denmiş ancak öncesinde kılınmaz denmiştir, Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”²⁹⁵

“Bayram namazından önce nafîle kılınmaz. Çünkü namaza düşkün olmasına rağmen, Hz Peygamber (s.a.s) bayramnamazından önce nafîle kılmamıştır.”²⁹⁶

88. İbn Rüşd: “Tilavet secdesi Mâlik ve Şafîî için sünnettir, Ebû Hanîfe vâcip olduğu görüşündedir.”²⁹⁷

“Vâcip olduğu görüşündedirler.”²⁹⁸ Burada vacip ten kastedilen farz ise hatalıdır.

89. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe’ye göre emirleri ve emir manasındaki haberleri vucûba hamletmek esastır.”²⁹⁹

²⁹¹ Semerkandî, I, 81.

²⁹² İbn Rüşd, I, 233.

²⁹³ Mevsilî, I, 85.

²⁹⁴ Semerkandî, I, 81; Kâsânî, I, 274, 275.

²⁹⁵ İbn Rüşd, I, 234.

²⁹⁶ Mevsilî, I, 86.

²⁹⁷ İbn Rüşd, I, 236.

²⁹⁸ Semerkandî, I, 110; Kâsânî, I, 180.

²⁹⁹ İbn Rüşd, I, 236.

“Emir vucup içindir.”³⁰⁰

90. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre farz namazlardan men olunan zamanlarda tilavet secdesi yapmak caiz değildir.”³⁰¹

“Tilavet secdesinin şartları namazın şartları gibidir, zamanında yapılmazsa kaza edilir. Hayız ve nifas halindeki kadın ile cünüp gibi okumaktan men edilmiş kişilerinde tilavetleri hükümsüzdür ancak cünüp olana işitirse vâcip olur.”³⁰²

91. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre tilavet secdesi duyan kimseye de vâciptir ve erkek ile kadın arasında fark yoktur.”³⁰³

“Duyan kimseye secde vâciptir. Secde âyetini okuyanın kâfir, hayızlı, nifaslı, akıllı bir çocuk, kadın, sarhoş olması farketmez. Çünkü tafsilat verilmemiştir.”³⁰⁴ İbn Rüşd vâcip ten farzı kastediyorsa görüş hatalıdır.

92. İbn Rüşd: “Müslümanın müslüman olmayan yakınını yıkayıp gömmesinde bir sakınca yoktur denmiştir, Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”³⁰⁵

“Eğer bir gayr-i müslim ölür ve müslüman olan bir velisi bulunursa, müslüman velisi onu yıkar kefenler ve gömer.”³⁰⁶

93. İbn Rüşd: “(ölünün yıkanması) Kadını yıkayacak kadın, erkek içinde erkek yoksa yıkanmaz teyemmüm ettirilir denmiştir ki, bu Ebû Hanife’ nin görüşüdür.”³⁰⁷

“Kadın bir yolculukta vefât ederde yanında onu yıkayacak bir kadın ve mahremi olan biri olmazsa eline bir şey sararak teyemmüm ettirir.”³⁰⁸

94. İbn Rüşd: “Koca ölmüş olan karısını Ebû Hanife’ ye göre yıkayamaz.”³⁰⁹

“Kadın kocasını yıkayabilir fakat koca karısını yıkayamaz çünkü beklemesi gereken bir iddet müddeti yoktur.”³¹⁰

95. İbn Rüşd: Ebû Hanife’ ye göre: “Evlilik bağı boşanma ile nasıl kopuyorsa ölüm ile de ortadan kalkar. Nitekim kız kardeşten biri boşandığı zaman diğerinin nikâhı câiz oluyorsa, birinin ölümü halinde de diğerinin nikâhı câiz olur.”³¹¹

³⁰⁰ Mevsilî, age., I, 55.

³⁰¹ İbn Rüşd, I, 239.

³⁰² Mergînânî, I, 95; Mevsilî, I, 85.

³⁰³ İbn Rüşd, I, 239.

³⁰⁴ Mevsilî, I, 69.

³⁰⁵ İbn Rüşd, I, 242.

³⁰⁶ Mergînânî, I, 112.

³⁰⁷ İbn Rüşd, I, 242.

³⁰⁸ Semerkandî, I, 114; Kâsânî, I, 306.

³⁰⁹ İbn Rüşd, I, 242.

³¹⁰ Semerkandî, I, 114; Kâsânî, I, 306.

³¹¹ İbn Rüşd, I, 243.

“Boşanma ile ölüm arasında fark yoktur, ölüm sebebi ile nikah ortadan kalkar.”³¹²

96. İbn Rüşd: “Ulemâ kesin olan boşama(bain) ile boşanmış olan kadının kocasını yıkayamadığında müttefiktir fakat ric‘i’de itilaf etmiştir. İmam Mâlik kocasını yıkayabilir demiştir. Ebû Hanîfe ve tabiileride bu görüştedir.”³¹³

“Bâinen boşanan kadın kocasını yıkayamaz. Ric‘i boşama sonrasında kadının iddeti içerisinde zevc ölürse kadın kocasını yıkayabilir.”³¹⁴

97. İbn Rüşd: “İmam Mâlik: “Ölü yıkanırken çamaşırları çıkarılır ve mahrem yerler örtülür.” demiştir ki Ebû Hanife’ de aynı görüştedir.”³¹⁵

“Ölü kerevete konur mahrem yerlerinin görülmemesi için üstüne bir bez parçası atılır ve elbiseleri çıkarılır.”³¹⁶

98. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Kadın en az üç kefene sarılır, sünnet olanı beş parçadır. Erkek en az iki parçaya sarılır, sünnet olan üçtür.” demiştir”³¹⁷

“Kadın için sünnet olan kefen beş parçadır, en azı üçtür. Erkek için sünnet olan kefen üçtür, en azı iki parçadır.”³¹⁸

99. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre ihramda ki ölü ile diğerleri arasında fark yoktur, onlarada diğer ölülere yapıldığı gibi güzel koku sürülür ve başları örtülür.”³¹⁹

“Ölümden sonra teklif kesilir. İhramlı olması ile olmaması arasında fark kalmaz. İhramlı ölüye de güzel koku sürülüp başı örtülür.”³²⁰

100. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre cenâzenin arkasından yürümek efdaldır.”³²¹

“Cenâzenin arkasından yürümek efdaldır.”³²²

101. İbn Rüşd: “(cenâze namazında) İmam Mâlik ve Ebû Hanife: “Bu namazda her hangi bir şey okunmaz, sadece duâ edilir.” demişlerdir.”³²³

³¹² Mergînânî, III, 164; Mevsilî, I, 93.

³¹³ İbn Rüşd, I, 243.

³¹⁴ Semerkandî, I, 115; Kâsânî, I, 305.

³¹⁵ İbn Rüşd, I, 244.

³¹⁶ Mergînânî, I, 108.

³¹⁷ İbn Rüşd, I, 247.

³¹⁸ Kâsânî, I, 206, 207.

³¹⁹ İbn Rüşd, I, 247.

³²⁰ İbn Abidin, I, 802, 803.

³²¹ İbn Rüşd, I, 248.

³²² Mevsilî, I, 96.

³²³ İbn Rüşd, I, 250.

“Cenâze namazı dört tekbirden ibarettir. Birinciden sonra hamd ve sena edilir, ikinciden sonra salât selâm edilir, üçüncüden sonra, ölüye ve tüm müslümanlara duâ edilir, dördüncüden sonra selâm verilir. Kıraat yapılmaz Fatihâ okunmaz.”³²⁴

102. İbn Rüşd: “Cenâze namazında iki kere selâm verilir, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”³²⁵

“Sağa ve sola selâm verilir.”³²⁶

103. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, cenazenin erkek olsun kadın olsun göğsü (sadr) karşısında durulacağını benimser.”³²⁷

“Ebu Hanife erkeğin başı, kadının cesedinin ortası hizasında durulacağını benimsemiş,³²⁸ ayrıca erkeğin orta hizasından, kadının göğsü hizasından şeklinde de rivayet nakledilmiştir ve sadr için bedeninin ortası şeklinde açıklama da yapılmıştır.”³²⁹

104. İbn Rüşd: “(Cenâze namazında mesbuk) Ebû Hanife’ye göre mesbuk imamın tekbir almasını bekleyip imam ile bitlikte tekbir alır.”³³⁰

“Mesbuk imamın tekbir almasını bekler ve onunla tekbir alır. Daha önceki tekbirleri imam selâm verince cenâze kalkmadan önce kazâ eder.”³³¹

105. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Ölünün velisinden başkası kabri üzerine namaz kılamaz. Ölünün namazı başkası tarafından kılınmış ise velisi kabri üzerine kılabilir.”³³²

“Ölünün namazı hazır bulunuyorsa önce sultân sonra hâkim sonrada imam tarafından kıldırılır. Bunlar yoksa velisi kıldırır. Bu söylenenler dışında biri kıldırırsa veli tekrar kılabilir. Namazı kılınmadan gömülen ölünün kabri üzerine namaz kılınabilir.”³³³

106. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Şehitler yıkanmazlar fakat üzerlerine namaz kılınır.” demiştir.”³³⁴

“Elbiseleri içinde kefenlenip namazları kılınır fakat yıkanmazlar.”³³⁵

107. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre esir edilen çocuklar kendilerini esir edenlerin hükmüne tabidirler.”³³⁶

³²⁴ Semerkandî, age., I, 117; Mergînânî, I, 110.

³²⁵ İbn Rüşd, I, 250.

³²⁶ Semerkandî, I, 117; Kâsânî, I, 313.

³²⁷ İbn Rüşd, I, 251.

³²⁸ Mergînânî, I, 111.

³²⁹ Kâsânî, I, 312.

³³⁰ İbn Rüşd, I, 252.

³³¹ Kâsânî, I, 314.

³³² İbn Rüşd, I, 253.

³³³ Mergînânî, I, 110, 111.

³³⁴ İbn Rüşd, I, 254.

³³⁵ Semerkandî, I, 21; Mergînânî, I, 114; Mevsilî, I, 97.

³³⁶ İbn Rüşd, I, 256.

“Bir çocuk ebeveyni olmaksızın esir edilip islam yurduna getirilse ve ganimet taksim edilip birine verilse öldüğü zaman cenaze namazı kılınır.”³³⁷

108. İbn Rüşd: “Namaz kılınması hakkında yasak bulunan her beş vakitte de cenâze namazı kılınmaz. Ebû Hanife’ de bu görüştedir.”³³⁸

“Güneş doğarken, batarken ve zeval vaktinde cenaze namazı kılmak caiz olmaz.”³³⁹ Bahsedilen beş vaktin diğer iki vakitinden kasıt beyan edilmemiştir, ancak Ceziri kerahat vakitlerinin Hanefilerde beş vakit olduğunu; güneşin doğuş vakti sırasında namazın sığmayacağı bir zamanın kalması anı ve güneşin batışı esnasındaki kısa zamanda bu vakitler içinde zikretmiştir.³⁴⁰ İfade edilenin bunlar olduğunu düşünürsek görüş doğrudur.

109. İbn Rüşd: “Mescitte cenâze namazı kılınmasını Ebû Hanîfe mekruh görmüştür.”³⁴¹

“Câmi veya mescit içerisinde cenâze namazı kıldırılamaz. Mekruh görülmüştür ve kılana ecir olmadığı da rivayet edilmiştir.”³⁴²

110. İbn Rüşd: “Cenâze namazının kaçırılması korkusundan dolayı teyemmüm yapılmasını Ebû Hanîfe câiz görmüştür.”³⁴³

“Kişi velisi olmadığı bir cenâze hazır bulunupta, namazı kaçırmaktan korkarsa teyemmümle cenâze namazını kılabilir. Ancak velinin, cenâze namazı kılınmış olsa bile kendisi olmadan kılındığı takdirde tekrar kılabilir.”³⁴⁴

111. İbn Rüşd: “Kabirleri cesle sıvamayı Ebu Hanife caiz görmüştür.”³⁴⁵

“Kabirleri cesle(kireç) sıvamayı Ebu Hanife mekruh görmüştür.”³⁴⁶

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre en iyi okuyan kişi imam olur. Ashab-ı kiram devrinde, şimdiki gibi olmayıp Kur’ân’ı kim iyi okuyorsa fikhî da o iyi bilirdi de denilmiştir.”³⁴⁷

³³⁷ Serahsi, Şerhu’s-Siyeri’l-Kebir, V, 351.

³³⁸ İbn Rüşd, I, 257.

³³⁹ Mevsilî, I, 40.

³⁴⁰ Ceziri, *el-Fıkh ale’l-mezahibi’l-erba’a*, I, 135.

³⁴¹ İbn Rüşd, I, 257.

³⁴² Mergînânî, I, 111

³⁴³ İbn Rüşd, I, 257.

³⁴⁴ Mergînânî, I, 112; Mevsilî, I, 21.

³⁴⁵ İbn Rüşd, I, 258.

³⁴⁶ Kâsânî, I, 320; Mevsilî, I, 96.

³⁴⁷ İbn Rüşd, I, 162.

“İnsanlara imam olmaya en ehliyetli kimse onların sünneti en iyi bilenidir. Ebû Yusuf en iyi okuyandır demiştir. İmamlık herkesten önce din ahkâmını en iyi bilen kimsenin hakkıdır denmiş, bundan kasıtın sünneti en iyi bilen olduğuda rivayet edilmiştir.”³⁴⁸ Ebû Hanife’ye atfedilen en iyi okuyandan kasıt fikhî en iyi bilen anlamında kastedilmiş ise görüş doğrudur. Ancak sadece en iyi okuyan kastediliyorsa hatalıdır. Zira Ebû Yusuf en iyi okuyan olması gerektiğini beyan etmiştir ki bu görüş Ebû Hanife’ye atfedilmiş olabilir.

2. İbn Rüşd: “(İmamın uyarılması hususunda) Kûfe uleması bundan menetmiştir.”³⁴⁹

“İmam şaşırınca cemaatten biri ona hatırlatır”³⁵⁰denmiştir **3. İbn Rüşd:** “Ebû Hanife : “İmam, cemaat iki kişi olduklarında arasında durur.” demiştir.”³⁵¹

“Cemaat iki kişi veya daha fazla olursa imam bunların önüne geçer ve namazı kıldırır.”³⁵² Bazıları imam arada durur demiş ise de bu görüş Ebû Yusuf’tan nakledilmiş olup esas olan imamın önde durmasıdır.³⁵³

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “ Korkuda olsa kıbleye karşı durmadan namaz kılmak caiz değildir ve savaşıırken namaz kılınmaz” demiştir.”³⁵⁴

“Korku içinde namaz kılan kimse, hangi yöne yüzünü çevirebiliyorsa, o yöne çevirerek kılar.”³⁵⁵

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Sehiv secdesi farzdır fakat sıhhat şartıdır.” demiştir.”³⁵⁶

“Sehiv secdesi vaciptir. Sünnet olduğuda rivayet edilmiştir fakat esas kavil vacip olduğudur.”³⁵⁷

6. İbn Rüşd: “Vitr namazının vucûbunu benimseyen Hanefîler, farz namazların hayvan sırtında kılınmadığı hususunda cumhurla beraber oldukları için, Peygamber (s.a.s)’in vitir namazını hayvan sırtında kıldığına dair hadisi kıyas yoluyla reddetmişlerdir. Halbuki kıyas yolu ile sabit olan hadisleri reddetmek zayıf bir şeydir.”³⁵⁸

³⁴⁸ Mergînânî, I, 69; Mevsilî, I, 57.

³⁴⁹ İbn Rüşd, I, 165.

³⁵⁰ Mevsilî, I, 60.

³⁵¹ İbn Rüşd, I, 166.

³⁵² Mevsilî, I, 58.

³⁵³ Semerkandî, I, 107; Mergînânî, I, 70.

³⁵⁴ İbn Rüşd, I, 194.

³⁵⁵ Mergînânî, I, 108; Mevsilî, I, 89.

³⁵⁶ İbn Rüşd, I, 206.

³⁵⁷ Semerkandî, I, 99; Mevsilî, age., I, 72.

³⁵⁸ İbn Rüşd, I, 219.

“Vitr namazı için sünnet olduğuna dair görüşler var ise de vacip olduğu esas kavildir. Binekten inmeye mani bir durum olduğu takdirde farz namazın binek üzerinde kılınabileceği nakledilmiştir.”³⁵⁹ Yukardaki izahta ise vitir namazını sünnet kabul eden için vitir namazının herhalde hayvan sırtında kılınması sünnet namazların hayvan sırtında kılınmasına dair gelen rivayetlerden dolayı caizdir. Ancak hanefiler vitir namazını farz değil vacip görmüşlerdir ve ayrıca gerekli hallerde farz namazında hayvan sırtında kılınabileceğini benimsemişlerdir kıyasla hadisi red bu durumda nasıl söz konusu olabilir. Yukarda vucuptan kastın farz olduğu düşünülürse de hata vardır.

7. İbn Rüşd: “(Nafileler)Ebû Hanife: “Kişi muhayyerdir aralarında selâm ile fâsıla vermeksizin ister ikişer, ister üçer, isterse dörder veyahut altışar ya da sekizer rekât olarak kılabilir.” demiştir.”³⁶⁰

“Gündüz namazları, kişi isterse ikişer, isterse dörder rekât olarak kılar. Dörtten fazla bir selâmla kılmak mekruhtur. Gece namazlarında ise İmam Ebû Hanîfe sekiz rekâta kadar bir selâmla kılmayı caiz görmüştür. Camiussağir’de sekiz rekâta kadar bir selâmla kılmayı caiz gördüğüne dair bir rivayet yoktur.”³⁶¹ Üç rekâtlık bir nafiliden bahsedildiğine de rastlamadık.

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre secde âyetleri on iki tanedir.”³⁶²

“Secde âyetlerinin on dört tane olduğu nakledilmektedir. A’raf sûresinin sonu, Rad, Nahl, İsrâ, Meryem, Hac sûresinin başında, Furkan, Neml, Secde, Sâd, Fussilet, Necm, İnşikâk ve Alak sûrelerindedir.”³⁶³

9. İbn Rüşd: “(Ölü yıkamada sayısı) Ebû Hanife’ ye göre ne eksik ne fazla ölü üç kere yıkanır. Ebû Hanîfe İbn Şirin’ in tatbikatına uymuştur, İbn Şirin ölüleri iki defa gül hıtmî ile üçüncü defa kâfurla karışık su ile yıkardı. Ayrıca Ebû Hanife’ ye göre gerçek tek sayı ancak üçtür”³⁶⁴

“Farz-ı kifaye olan ölünün bir kere yıkanmasıdır, üç kere yıkanması sünnettir, yeterli gelmez ise yıkama sayısı tek sayılarla artırılır.”³⁶⁵ Vitr(tek sayı) üçtür.”³⁶⁶ Ancak Ebu Hanife’den ölünün sadece üç kere yıkanacağına dair bir rivayete kaynaklarda rastlayamadık, görüşün hatalı olduğu kannatine vardık.

³⁵⁹Semerkindî, I,88 ; Mevsilî, I, 87.

³⁶⁰ İbn Rüşd, I, 222.

³⁶¹ Mergînânî, I, 82.

³⁶² İbn Rüşd, I, 238.

³⁶³ Semerkindî, I, 110; Mergînânî, I, 94; Mevsilî, I, 75.

³⁶⁴ İbn Rüşd, I, 245.

³⁶⁵ Mergînânî, I, 108, 109; Mevsilî, I, 91; Ceziri, I, 395.

³⁶⁶ Kâsânî, I, 272.

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe yıkanan ölüye abdest aldırılmayacağı görüşündedir.”³⁶⁷

“Gusülden önce abdest almak sünnet görüldüğü üzere ölüye abdest aldırılır.”³⁶⁸

11. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre tekbirleri kaçırın, kazâ ederken aradaki zikirleride okur.”³⁶⁹

“Kaçırdığı tekbirleri kazâ eder.”³⁷⁰ Duâ ve tesbihlerin kazâsına dair birşey göremedik.

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre annesi rahminde canlanan çocuk için canlı doğmasa bile namaz kılınabilir ki bunlar dört aylık ceninlerdir.”³⁷¹

“Doğarken canlılık belirtisi görülen çocuğa ad konur ve yıkanıp namazı kılınır. Doğan çocuktan ses duyulmazsa bir beze sarılıp gömülür.”³⁷²

III. ORUÇ

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe öğleden önce görülen hilâli akşam üzeri görülmüş gibi ertesi güne saymaktadır.”³⁷³

“Hilâl zevâlden önce ya da sonra görülürse gelecek gece içindir.”³⁷⁴

2. İbn Rüşd: “Bir kişinin hilâli görmesiyle oruç bozulmaz, Ebû Hanife’ de bunu benimser.”³⁷⁵

“Bayram hilâlini gören tek kişi olursa bayram yapılmaz.”³⁷⁶

3. İbn Rüşd: “Tek başına hilâli görüp iftar eden kimseye Ebû Hanife’ye göre sadece kazâ lazım gelir.”³⁷⁷

“Tek başına hilâli görüp iftar edene keffâret gerekmiyip sadece kazâ gerekir.”³⁷⁸

4. İbn Rüşd: “İmam Ebû Hanife: “Eğer hava kapalı ise bir kişinin ve eğer kapalı olur ve aynı zamanda şehir de büyük olursa ancak büyük bir kitlenin şahitliğiyle

³⁶⁷ İbn Rüşd, I, 245.

³⁶⁸ Mevsilî, I, 91.

³⁶⁹ İbn Rüşd, I, 252.

³⁷⁰ Kâsânî, I, 314.

³⁷¹ İbn Rüşd, I, 256.

³⁷² Mergînânî, I, 112; Mevsilî, I, 95.

³⁷³ İbn Rüşd, I, 261.

³⁷⁴ Semerkandî, I, 165; Kâsânî, II, 82.

³⁷⁵ İbn Rüşd, I, 262.

³⁷⁶ Mergînânî, I, 147; Mevsilî, I, 130.

³⁷⁷ İbn Rüşd, I, 262.

³⁷⁸ Mevsilî, I, 130.

kabul olunur.” demiştir. Kendisinden havanın açık olduğu zamaniyi halli iki şahidin kabul olunduğu da rivayet olunmuştur.”³⁷⁹

“Tek kişinin hilâli görmesiyle iftar edilemez. Hilâlin görülmesine engel varsa iki adamın veya bir adam iki kadının, hava açıksa bir topluluğun şehadeti gerekir. Ebû Hanife’ den hava açıkken de iki adamın şehadetinin yeterli olacağı da nakledilmiştir.”³⁸⁰

5. İbn Rüşd: “Oruçlu için hacamat, Ebû Hanife’ ye göre mekruh değildir ve orucu da bozmaz.”³⁸¹

“Hz. Peygamber (s.a.s.)’den gelen rivâyette kusma, hacamat, ve ihtilamın orucu bozmadığı rivayet edilmiştir. Ebû Hanife’ den hâcim ve mahcûm oruçları bozuldu zannı ile iftar ederse şüpheden dolayı kefarete gerekmez şeklinde bir rivâyet vardır. Hâcim ve mahcûmun hacamattan dolayı orucu bozulmaz.”³⁸²

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Kişinin mutlak olarak oruca niyet etmesi yeterlidir. Başka bir oruca niyet edilse de kâfidir, ramazan orucuna dönüşür. Ancak yolcu olması hali hariçtir.”³⁸³

“Ramazan orucuna mutlak olarak ya da başka bir nafîle niyeti ile niyet edip tutmak câizdir. Ancak hasta ve yoldulukta olan kimse başka bir vâcib niyeti ile tutarsa o vâcibi tutmuş olur.”³⁸⁴

7. İbn Rüşd: “Ramazan orucu ve belli günlerde tutulması nezredilen oruçlar gibi muayyen bir vakte mahsus oruçlarla, nafîle oruçlarda fecirden sonra niyet câizdir. Fiz zimme oruçta fecirden önce niyet şarttır.”³⁸⁵

“Kazâya kalmış ramazan orucu, zamanı tayin edilmeden adanan oruçlar ve keffaret orucu gibi oruçlar için geceden niyet gerekir.”³⁸⁶

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe vâcib-i muayyenin niyet yerine geçen bir vakti olduğu için niyete muhtaç olmadığını fakat vâcib-i fiz zimme’ nin belirli bir vakti olmadığı için niyete muhtaç olduğunu düşünerek bu iki vâcib arasında ayırım yapmıştır.”³⁸⁷

³⁷⁹ İbn Rüşd, I, 262.

³⁸⁰ Mevsilî, I, 130.

³⁸¹ İbn Rüşd, I, 267.

³⁸² Kâsânî, II, 92, 100.

³⁸³ İbn Rüşd, I, 268.

³⁸⁴ Mergînânî, I, 144; Mevsilî, I, 127.

³⁸⁵ İbn Rüşd, I, 269.

³⁸⁶ Semerkandî, I, 167; Mergînânî, I, 144.

³⁸⁷ İbn Rüşd, I, 270.

“Fecirden sonra borç olan oruca niyet etmek câiz olmaz. Muayyen oruçlarda farz olsun vâcib olsun, nafîle olsun câizdir.”³⁸⁸

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre sabah faslı evine varacağını düşünen kimse oruçlu imiş gibi davranır. Hanefiler: “Günün ortasında Ramazan olduğunu öğrenmesi nasıl nasıl yemekten sakınmasını gerektiren bir sebep ise günün ortasında yolcunun evine varmasıdayemekten sakınmayı gerektirir.” demişlerdir.”³⁸⁹

“Gündüzden bir miktar daha varken aybaşı kanından temizlenen kadın ile, yolculuktan dönen kimsenin, gündüzün geri kalan kısmında oruçlu gibi davranıp orucu bozan şeylerden sakınması gerekir.”³⁹⁰

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe hamile ve emzikli kadının oruç tutmadığı için fidye vermeyip kaza yapması gerektiği görüşündedir.”³⁹¹

“Hamile ve emzikli kadın durumundan endişe ederse oruç tutmaz daha sonra kaza eder.”³⁹²

11. İbn Rüşd: “Oruca dayanamayan yaşlı ve aciz için fidye lazım gelir denmiş, Ebû Hanîfe de bunu benimser.”³⁹³

“Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı kimse, tutmaz her gün için bir fakiri doyurur.”³⁹⁴

12. İbn Rüşd: “Bilerek yiyip içen ve orucunu mazeretsiz olarak bozan kimseye hem kaza hem keffaret gerekir denmiştir, Ebû Hanîfe de bunu benimser.”³⁹⁵

“Bilerek yiyip içen kimseye hem kaza hem keffaret gerekir³⁹⁶.”

13. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre Ramazan da oruçlu olduğunu unutup cima eden kimseye ne kaza ne de keffaret gerekir.”³⁹⁷

“Bir kimse unutarak cinsi münasebette bulunursa kendisine ne kaza ne de keffaret gerekir.”³⁹⁸

14. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre kadını oruçlu iken cimaya zorlayan kocasına kadın direktmezse gönüllü olursa, kocasına lazım geldiği gibi kadına da keffaret lazım gelir.”³⁹⁹

³⁸⁸ Semerkandî, I, 167; Kâsânî, II, 84.

³⁸⁹ İbn Rüşd, I, 283,284.

³⁹⁰ Mergînânî, I, 154.

³⁹¹ İbn Rüşd, I, 276.

³⁹² Mevsilî, I, 138.

³⁹³ İbn Rüşd, I, 277.

³⁹⁴ Mevsilî, I, 135.

³⁹⁵ İbn Rüşd, I, 278.

³⁹⁶ Mevsilî, I, 131.

³⁹⁷ İbn Rüşd, I, 279.

³⁹⁸ Mevsilî, I, 133.

³⁹⁹ İbn Rüşd, I, 280.

“Kadında bu işte gönüllü ise o da keffaretle mükellef olur.”⁴⁰⁰

15. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre keffaret müteretteb olup önce köle azadı, olmazsa oruç tutmak, buna da güç yetmezse yoksulları doyurmaktır.”⁴⁰¹

“Ramazanda orucunu bilerek bozan kişiye zıhar keffareti gibi keffaret gerekli görülmiştir. Zıhar keffaretinde hadiste geçtiği üzere önce köle azadı, sonra oruç, olmazsa yedirmek vardır.”⁴⁰²

16. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre yedirmede her miskine yarım sa‘ verilir.”⁴⁰³

“Oruç tutamayacak kadar güçsüzleşen kimseler her bir gün için bir yoksula keffaretlerdeki gibi yarım sa‘ buğday ya da bir sa‘ kuru hurma veya arpa verirler.”⁴⁰⁴

17. İbn Rüşd: “Ebû Hanife, farklı günlerde keffaret vermeden cima edene bir keffaret gerektiği görüşündedir.”⁴⁰⁵

“Orucu bozan bir fiilden keffaret gereken kimse, keffaret vermeden yine orucunu bozsa sadece bir keffaret gerekir.”⁴⁰⁶

18. İbn Rüşd: “Tatavvu orucunu özür nedeniyle bozana Ebû Hanife’ye göre kaza lazım gelir.”⁴⁰⁷

“Nafile olan bir namaz ve oruca başladıktan sonra yarıda bırakana kazası lazım gelir.”⁴⁰⁸

19. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre itikafta Allah’ı zikretmek, Kur’ân okumak, namaz kılmak dışında birşey yapılmaz.”⁴⁰⁹

“İtikafta Kur’an, hadis ve ilmi okumalar yapılabilir.”⁴¹⁰ Sadece namaz kılınabileceği ve namaz kılınabileceğine dair bir sınırlamaya rastlayamadık. Naklin hatalı olduğu kanaatindeyiz.

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “İtikafa her mescitte girilebilir” demiştir.”⁴¹¹

Ebu Hanife ‘den içinde bütün namazların kılındığı her mescitte itikafa girilebilir şeklinde rivayet edilmiştir.⁴¹² Burada beş vakit namazın içinde kılındığı

⁴⁰⁰ Kâsânî, II, 98; Mevsilî, I, 131.

⁴⁰¹ İbn Rüşd, I, 281.

⁴⁰² Mergînânî, I, 150 ; Mevsilî, I, 31

⁴⁰³ İbn Rüşd, I, 281.

⁴⁰⁴ Mergînânî, I, 152.

⁴⁰⁵ İbn Rüşd, I, 282.

⁴⁰⁶ İbn Abidin, II, 101.

⁴⁰⁷ İbn Rüşd, I, 288.

⁴⁰⁸ Mergînânî, I, 153.

⁴⁰⁹ İbn Rüşd, I, 290.

⁴¹⁰ İbn Abidin, II, 185; Ceziri, I, 589.

⁴¹¹ İbn Rüşd, I, 291.

⁴¹² Kâsânî, II, 113; İbnü’l-Hümmam, II, 393.

mescitler kastedilmektedir. İbn Rüşd'ün mescitten kastı açık olmamakla beraber biz cemaat mescidini kastettiğini düşünerek görüşün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

21. İbn Rüşd: “Ebu Hanife kadın itikafa ancak evindeki mescitte girebilir demiştir.”⁴¹³

“Ebu Hanife; kadın cemaat mescidinde itikafa girebilir ama dilerse evindeki mescitte de itikafa girebilir ki bu onun için daha faziletlidir. Asl’da kadın ancak evinde ki mescitte itikafa girebilir cemaatle namaz kılınan mescitte giremez”⁴¹⁴ diye rivayet edildiği de naklediliyor. İbn Rüşd mescidden kastı hususunda biraz daha açık ifade kullanılsa idi daha anlaşılır olacaktı, biz cemaat mescitlerini kastettiğini düşünerek görüşün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

22. İbn Rüşd: “İtikaftan çıkış vakti Ebû Hanife’ye göre güneşin batmasıylaadır.”⁴¹⁵

“İtikafa giren kimse güneş batana kadar bekler ve mescitten çıkar.”⁴¹⁶

23. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre oruçsuz itikaf olmaz.”⁴¹⁷

“Oruçsuz itikaf olmayacağına dair rivayet edilen hadise dayanarak, oruçsuz itikaf olmayacağı belirtilmiştir.”⁴¹⁸

24. İbn Rüşd: “Cima olmaksızın itikafın bozulması için Ebû Hanife’ye göre öpme ve dokunma dan dolayı inzal olmak gerekir, inzal olmadıkça itikaf bozulmaz.”⁴¹⁹

“Kadınla tenasül uzvu dışında ilişkide bulunmak veya öpmekle inzal olmadıkça itikaf bozulmaz.”⁴²⁰

25. İbn Rüşd: “Mutlak olarak nezredilen itikafta Ebû Hanife’ye göre tetabû şarttır.”⁴²¹

“Bir kaç gün müddetle itikafa girmeyi nezredene o günlerin gecesinde de peş peşe itikafta kalması gerekir.”⁴²²

24. İbn Rüşd: “İtikafta girenlerin mescidden başka bir yere girip giremeyeceğinde ihtilaf edilmiş, İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanîfe girebileceklerini söylemişlerdir.”⁴²³

⁴¹³ İbn Rüşd, I, 291.

⁴¹⁴ Kâsânî, II, 113.

⁴¹⁵ İbn Rüşd, I, 293.

⁴¹⁶ Kâsânî, II, 110.

⁴¹⁷ İbn Rüşd, I, 293.

⁴¹⁸ Semerkandî, I, 180; Mergînânî, I, 158; Kâsânî, II, 113 .

⁴¹⁹ İbn Rüşd, I, 294.

⁴²⁰ Semerkandî, I, 182; İbn Abidin, II, 185.

⁴²¹ İbn Rüşd, I, 294.

⁴²² Mevsilî, I, 137.

⁴²³ İbn Rüşd, I, 295.

“Özürsüz olarak bir müddet dışarı çıkanın itikafı bozulur.”⁴²⁴ Burada kastedilen mescide ait bir başka odadır ki bu durumda kişinin itikafı bozulmaz.⁴²⁵ Nakledilen görüş doğrudur.

25. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre hastalıkla tetâbû kesildiği zaman sadece geri kalan günlerini tamamlamak lazım gelir.”⁴²⁶

“Birkaç gün itikafı kendisine vacip kılan gece gündüz peşpeşe itikafta kalır. İtikafa başlanırsa onu tamamlamak ve bırakılırsa kaza etmek lazım gelir.”⁴²⁷ Yani riddet dışında bir nedenle itikafı ifsad olursa ve itikafı muayyen olursa ifsad eden şeyin hasıl olduğu günlerin bedelini kaza eder ve itikafa evvelinden başlamaz. Gayr-i muayyen ise itikafa yeniden başlar.⁴²⁸ Nakil bu bağlamda doğrudur.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ölüpte orucunu kaza edememiş olan için; Ebu hanife: “Yakınları yerine oruç tutar bu da olmazsa fidye verir.” demiştir.”⁴²⁹

“Ölü yakınları ölü yerine ne namaz kılabilir ne de oruç tutabilir.”⁴³⁰

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, orucunu bilerek bozan ve orucunu bozduktan sonra oruç tutmamayı mübah kılan, kadının aybaşı haline girmesi, hastalanma, adamın yolculuğa çıkması gibi hallerde kişiye keffaret lazım gelmeyeceğini benimser.”⁴³¹

“Kadın adet görür veya erkek oruç açmayı mübah kılan bir hastalığa yakalanırsa oruçlarını açarlarsa keffaret yükümlülüğü kalkar”⁴³² “Bir kimse Ramazan da mukimken orucunu bozup üzerine keffaret gerektikten sonra yolculuğa çıksa da keffaret sakıt olmaz.”⁴³³

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife itikafın azı için belirli bir süre olmadığını benimser.”⁴³⁴

Hasan İbn-i Ziyad’ın Ebu Hanife’den rivayetinde: “ Hiç bir itikaf bir günden az olamaz”⁴³⁵ şeklinde nakledilmiştir. Ancak nafîle için sınırlama yoktur.

⁴²⁴ Mevsilî, I, 138.

⁴²⁵ Kâsânî, II, 115.

⁴²⁶ İbn Rüşd, I, 295.

⁴²⁷ Mevsilî, I, 138, 139.

⁴²⁸ İbn Abidin, II, 182; Ceziri, I, 588.

⁴²⁹ İbn Rüşd, I, 275.

⁴³⁰ Mergînânî, I, 153.

⁴³¹ İbn Rüşd, I, 283.

⁴³² Kâsânî, II, 101; Mevsilî, I, 131.

⁴³³ Kâsânî, II, 100, 101.

⁴³⁴ İbn Rüşd, I, 292.

⁴³⁵ Mergînânî, I, 158; Mevsilî, I, 137.

IV. ZEKÂT

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “(Çocuğun malına zekât düşüp düşmeyeceği hususunda) Bir kavim yerden çıkanlarla diğer mallar arasında ayırım yapmıştır ve yerden çıkanlara düşer bunun dışında para, eşya..vs. mallara düşmez demişlerdir. Bunlar Ebû Hanîfe ve tâbiileridir.”⁴³⁶

“Çocuk ile deliye zekât farz değildir, ancak fitır ve öşürü vermek vâciptir. Fitır da öşür gibi görülüp, sadece ibadet olmayıp içinde başkasının hakkını barındırması itibari ile öşür gibidir. Çocuğun ve delinin arâzisinde yetiştirilen ekinlerden ise öşür alınır. Mâlik’in vasfına itibar edilmez havl şartı da aranmaz. Hasadla nema tahakkuk eder.”⁴³⁷

2. İbn Rüşd: “Hz. Ömer (r.a.) Benî Tağlib hiristiyanlarından müslümanlardan alınan zekâtın iki katını almıştır, Ebû Hanife’ de bunu benimsemiştir.”⁴³⁸

“Öşür arazisini bir zımmî satın alınca orası haraç arazisi haline gelir. Ebû Hanife’ye göre zımmî öşür vermeye ehil değildir, çünkü öşür vermek ibâdetdir. Benî Tağlib hiristiyanlarının iki kat öşür vermekle mükellef olduğu da icma ile sabittir.”⁴³⁹

3. İbn Rüşd: “Kölenin malına zekât düşer ancak efendisine vâciptir. Ebû Hanife’ de bunu benimser.”⁴⁴⁰

“Zekât için hür olmak şarttır. Çünkü kölenin malı olsa bile onun değildir.”⁴⁴¹
Zekât kölelerin efendilerine teveccüh eder.⁴⁴²

4. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre borç, hububatın zekâtına mani değildir, fakat diğer malların zekâtına manidir.”⁴⁴³

“Borç ekin ve meyvaların zekâtından men etmez.”⁴⁴⁴ Borç öşür ve haraç vergilerinin zekâtına mani görülmemiştir.⁴⁴⁵

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre zekât mal sahibine düşer kiracıya bir şey düşmez.”⁴⁴⁶

⁴³⁶ İbn Rüşd, I, 297.

⁴³⁷ Mergînânî, I, 117; Kâsânî, I, 290; Mevsilî, I, 113.

⁴³⁸ İbn Rüşd, I, 298.

⁴³⁹ Mevsilî, I, 114.

⁴⁴⁰ İbn Rüşd, I, 298.

⁴⁴¹ Mevsilî, I, 99.

⁴⁴² Bilmen, Ömer Nâsuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılâhat-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, IV, 109.

⁴⁴³ İbn Rüşd, I, 298.

⁴⁴⁴ Ceziri, Abdurrahman, *el-Fıkh ale'l-mezahibi'l-erba'a*, I, 475.

⁴⁴⁵ Bilmen, IV, 115 .

⁴⁴⁶ İbn Rüşd, I, 300.

“Ebû Hanife: “Mal sahibi malını kiraya verirse çıkanın öşürü mal sahibine aittir.”⁴⁴⁷

6. İbn Rüşd: “Haraç toprağı bir müslümana geçtiğinde ondan öşür ile beraber haraç mı alınır yoksa sadece öşür mü? Ebû Hanife: “Sadece haraç alınır öşür düşmez.” demiştir.”⁴⁴⁸

“Haraç toprağını bir müslüman satın alırsa öşür toprağına dönüşmez, haraç alınır.”⁴⁴⁹ **7. İbn Rüşd:** “Ebû Hanife’ ye göre zımmî bir öşür arazisi satın alırsa o arazi haraç arazisine dönüşür.”⁴⁵⁰

“Öşür arazisini bir zımmî satın alırsa arazi haraç arazisi haline gelir.”⁴⁵¹

8. İbn Rüşd: “Süs eşyası olan altın ve gümüşe Ebû Hanife’ye göre zekât düşer.”⁴⁵²

“Hulliyattan olan altın ve gümüşe zekât gerekir.”⁴⁵³

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: ”At damızlık olarak bulunduruluyorsa yani erkek dişi karışık ise ona zekât düşer.” demiştir.”⁴⁵⁴

“Bir kimsenin karışık olarak saime erkek ve dişi atları bulunsa, yahut sadece dişileri olsa, bunlara zekât düşer.”⁴⁵⁵

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Ot, odun, kamyş, dışında yerden biten her şey de zekât vardır.” demiştir.”⁴⁵⁶

“Az olsun çok olsun, yağmur suları veya akarsuyla sulanan ekin ve meyvalarda öşür vardır. Acem kamyşı ve odun, ot bu hükmün dışındadır.”⁴⁵⁷

11. İbn Rüşd: “Ulemanın çoğı zekâtın ikiyüz dirhem gümüşe düştüğü gibi, yirmi dinar(miskal) ağırlığındaki altına da düştüğü görüşündedir ki Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁴⁵⁸

“Altından yirmi miskale, gümüşten ikiyüz dirheme zekât düşer.”⁴⁵⁹

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ikiyüz dirhem üzeri ikiyüzkırk dirheme ulaşınca kadar kusurata birşey gerekmez.”⁴⁶⁰

⁴⁴⁷ Kâsânî, II, 56.

⁴⁴⁸ İbn Rüşd, I, 300.

⁴⁴⁹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha*, I, 151; Kâsânî, II, 55.

⁴⁵⁰ İbn Rüşd, I, 300.

⁴⁵¹ Mevsilî, I, 114.

⁴⁵² İbn Rüşd, I, 303.

⁴⁵³ Mergînânî, I, 127; Mevsilî, I, 110.

⁴⁵⁴ İbn Rüşd, I, 304.

⁴⁵⁵ Mergînânî, I, 122; Mevsilî, I, 108.

⁴⁵⁶ İbn Rüşd, I, 305.

⁴⁵⁷ Mevsilî, I, 113.

⁴⁵⁸ İbn Rüşd, I, 308.

⁴⁵⁹ Mevsilî, I, 111.

⁴⁶⁰ İbn Rüşd, I, 308.

“Ebû Hanife’ye göre ikiyüz dirhem üzeri kırk dirheme ulaşıncaya kadar zekât gerekmez.”⁴⁶¹

13. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Altınla ve gümüş birbirlerinin nisabını tamamlar. İkisinden bir nisab oluştuğunda o nisaba zekât düşer.” demişlerdir.”⁴⁶²

“Altın ve gümüşün nisabları birbirleriyle tamamlanır.”⁴⁶³

14. İbn Rüşd: “Yüz dirhem gümüş ile yüz dirhem gümüş değerinde olan dokuz miskal altın ya da dokuz miskal altın ile on bir miskal altın değerinde olan yüz dirhem gümüşe sahip olana zekât düşer. Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁴⁶⁴

“Ebû Hanife’ye göre altın ve gümüşten birinin kıymeti diğerine eklenir. On miskal altını ve ikiyüz dirhemden az gümüş kabı varsa, bu kablarn değeri on miskal altın kadarsa Ebû Hanife’ye göre bu kimsenin zekât vermesi gerekir.”⁴⁶⁵

15. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre iki ortak arasında ortak olan malda zekât her birinin hissesi nisab olmadıkça gerekmez.”⁴⁶⁶

“Ortaklık halinde münferid haldeki nisaba itibar edilir. Her biri için nisab olmadıkça zekât gerekmez.”⁴⁶⁷

16. İbn Rüşd: “Ebû Hanife madenin de bulunan altın ve gümüş için ne nisab ne de yıl şartı aramamıştır.”⁴⁶⁸

“Altın, gümüş, demir, ..vs madenlerinden biri herhangi bir kimse tarafından öşür veya haraç vergisine tabi bir arazide bulunup çıkarılırsa o madene 1/5 zekât düşer.”⁴⁶⁹ Bu nevi eşyada nisab ve havl şartı yoktur.⁴⁷⁰

17. İbn Rüşd: “Develer yüz yirmiye aşarsa aşan kısmında develerin sayısı yirmi beşten aşağı olduğu zamanki hükmü uygulanır, yani her beş devede bir koyun veya keçi lazım gelir. Ebû Hanife’de bunu benimsemiştir.”⁴⁷¹

“ 120’den 145’e kadar iki hıkkâ ile evvelki gibi her beş devede bir koyun verilir.”⁴⁷²

18. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Zekât düşen malların piyasadaki rayiçlerine göre zekâtalarının bedelini vermek caizdir.” demiştir.”⁴⁷³

⁴⁶¹ Mergînânî, I , 126.

⁴⁶² İbn Rüşd, I, 309.

⁴⁶³ Mergînânî, I , 128; Mevsîlî, I, 111.

⁴⁶⁴ İbn Rüşd, I, 309.

⁴⁶⁵ Mevsîlî, I, 111.

⁴⁶⁶ İbn Rüşd, I, 310.

⁴⁶⁷ Kâsânî, II, 29.

⁴⁶⁸ İbn Rüşd, I, 310.

⁴⁶⁹ Mergînânî, I , 130; Mevsîlî, I,117.

⁴⁷⁰ Karadâvi, *Fıkhu ’z-zekât*, I, 435.

⁴⁷¹ İbn Rüşd, I, 311.

⁴⁷² Mergînânî, I , 120; Mevsîlî, I, 105,106.

⁴⁷³ İbn Rüşd, I, 313.

“Zekât olarak verilecek malın kıymetini de vermek caizdir.”⁴⁷⁴

19. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Deve yavrularına zekât düşmez.” demiştir.”⁴⁷⁵

“Deve yavruları, kuzu, oğlak ve buzağılara zekât düşmez. Ancak yavrularla birlikte analarıda bulunursa zekât düşer, bu Ebû Hanife’nin en son görüşüdür.”⁴⁷⁶

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre karışma ile ne zekâtın miktarı değişir ne de onunla nisab tamamlanır.”⁴⁷⁷

“Ortaklık halinde münferid haldeki nisaba itibar edilir. Her biri için nisab olmadıkça zekât gerekmez. Ortak saime hayvanları olanlardan her ortağın hissesi ayrı ayrı doldurmadıkça, zekât vermeleri gerekmez.”⁴⁷⁸ Sadece karışmakla alakalı bir kayda rastlamadım ama ortaklık halinde gerekmediği üzere gerekmemelidir.

21. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe bir avucun(müd) iki ve bir sa‘ın 8 rıtıl olduğunu ve ekin ve meyvelerde nisap olmadığı görüşündedir.”⁴⁷⁹

“Ebû Hanîfe meyve ve hububatta nisabı şart görmez aksine az olsun çok olsun zekât gerekir demiştir, her sa‘da sekiz rıtıl olarak rivayet edilmiştir.”⁴⁸⁰

22. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Tahmin batıldır. Mal sahibi, eline tahmin edilen miktardan fazla veya eksik ne geçerse zekâtını vermek zorundadır.” demiştir.”⁴⁸¹

“Ebu Hanife hububatta nisabı şart görmemiştir, tahmin yapılmaz.”⁴⁸² Bu nedenle bahçeden ne çıkarsa öşrü verilir.

23. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe aynına zekât düştüğü nassen belirlenmiş olan zekât malları için kıymetini vermeyi caiz görmüştür.”⁴⁸³

“Zekât olarak verilen malın kıymetini vermek de câizdir.”⁴⁸⁴

24. İbn Rüşd: “Hanefiler: “Şeriat sahibinin, şu maldan yoksullara şu kadar veriniz demesi mal sahiplerine kolaylık göstermiş olmasındandır. Zira mal sahiplerine ellerinde bulunan malın aynından vermek daha kolaydır. Bunun içindir ki bir hadiste, kumaşçılıkla uğraşanlara diyetle kumaş verebildikleri bildirilmiştir, demişlerdir.”⁴⁸⁵

⁴⁷⁴ Mergînânî, I, 123; Mevsilî, I, 106.

⁴⁷⁵ İbn Rüşd, I, 303.

⁴⁷⁶ Mergînânî, I, 120.

⁴⁷⁷ İbn Rüşd, I, 314.

⁴⁷⁸ Kâsânî, II, 29; Mevsilî, I, 111.

⁴⁷⁹ İbn Rüşd, I, 317.

⁴⁸⁰ Semerkandî, I, 152; Kâsânî, II, 59; Mevsilî, I, 113.

⁴⁸¹ İbn Rüşd, I, 318.

⁴⁸² Kâsânî, II, 59, 64.

⁴⁸³ İbn Rüşd, I, 320.

⁴⁸⁴ Mevsilî, I, 102.

⁴⁸⁵ İbn Rüşd, I, 320.

“Zekât olarak verilebilecek olan malın kıymetini vermek de caizdir. Hz. Peygamber (s.a.s) Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderdiğinde Muaz onlara şöyle demişti: “Arpa ve darı yerine zekât olarak hamis ve hebis getirin. Çünkü bu sizin için daha kolaydır, Medine’deki ensâr ve muhacir için daha faydalıdır.” Hz. Peygamber (s.a.s) buna karşı çıkmamıştır.”⁴⁸⁶

25. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe müdir(malı piyasaya süren) ile muhtekir(stok yapip ihtikar yapan) arasında hüküm bakımından fark görmemiştir. Kişi ticaret için bir eşya satın alırsa ve yılsonuna kadar elinde tutarsa yılsonunda kıymetlendirip zekâtını verir. Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁴⁸⁷

“Mallar ticaret malı olmadıkça ve kıymetleri de altın veya gümüş nakitlerden birinin nisabına varmadıkça, zekâta tabi değildirler. Mal ticaret malı olup yılsonunda ve başında nisabın altına düşmüyorsa zekâtı verilir.”⁴⁸⁸

26. İbn Rüşd: “Ticari kârın zekâtı için Ebû Hanife: “Eğer nisab ise her ikisinin zekâtı birlikte verilir. Değil ise verilmez.” demiştir.”⁴⁸⁹

“Eğer bir mala nisap miktarında sahip olan bir kimse yılın ortasında aynı maldan bir miktar daha eline geçirirse, yeni eline geçen malı da eskisine ekleyerek zekâtlarını birlikte verir. Ebû Hanife’ye göre Zekât yalnız nisapta bulunup nisaptan fazla olan miktarda yoktur. Asıl sebebiyle hâsıl olan veya ondan hâsıl olan yavrular ve kâr gibi ziyadeler asla tamamlanır. Aslın havliyle zekâtları verilir.”⁴⁹⁰ Rivayet doğrudur.

27. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre sermaye nisab ise yeni gelen katılımların zekâtı yıl tamam olunca hepsi birden verilir.”⁴⁹¹

“Sermaye nisab ise yeni gelen mal eskisine eklenip zekâtı verilir. Kâr ve diğer gelirler arasında bir ayırım yapılmamış aksine nisab sağlandıktan sonra gelen tüm ziyadeler kârolsun, başka gelirler olsun cins hilafı olmadıkça nisabın havli sonunda zekât gerekir denmiştir.”⁴⁹²

28. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre senenin başında ve sonunda nisabın tam olması yeterlidir.”⁴⁹³

“Senenin iki tarafındaki nisab yeterli görülmüştür, ortasındaki noksanlık etkili değildir.”⁴⁹⁴

⁴⁸⁶ Mevsilî, I, 102.

⁴⁸⁷ İbn Rüşd, I, 321.

⁴⁸⁸ Mergînânî, I, 128; Mevsilî, I, 112.

⁴⁸⁹ İbn Rüşd, I, 322.

⁴⁹⁰ Mergînânî, I, 124; Kâsânî, II, 13,14.

⁴⁹¹ İbn Rüşd, I, 333.

⁴⁹² Mergînânî, I, 124; Kâsânî, II, 13,14.

⁴⁹³ İbn Rüşd, I, 323.

⁴⁹⁴ Kâsânî, II, 15.

29. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre, kök ister para olsun ister hayvan nisap olarak yıl tamamlanmışsa artışlar da ona tabidir, ayırım yoktur.”⁴⁹⁵

“Asıl nisap olursa havl bitimine kadar gelen artışların hepsi aslatabidir, ancak nisabın nisabın dışındaki cinsler nisaba eklenmez.”⁴⁹⁶

30. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre yıl tamam olmadan zekâtı vermekte bir beis yoktur.”⁴⁹⁷

“Nisaba mâlik olan yıl tamam olmadan zekâtını verirse bu caizdir.”⁴⁹⁸ **31. İbn Rüşd:** “İmam Ebû Hanife: “İmam gördüğü maslahata göre zekâtı zekât verilecek sınıflardan birine veya bir kaçına verebilir.” demiştir.”⁴⁹⁹

Ebû Hanife: “Kanatımca zekâtınla bir fakiri zengin edersen bir kaç fakire vermek daha iyidir.” demiştir.⁵⁰⁰

32. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre zengin nisap miktarı malı olan kimsedir.”⁵⁰¹

“Zekât kendisine farz olan asli ihtiyaçlarından fazla, nisab miktarı malı olan kimsedir.”⁵⁰²

33. İbn Rüşd: “Boyunduruktan kurtarılacak olan kimseler, Ebû Hanife’ye göre mükâteblerdir.”⁵⁰³

“Mükâteb, kendisiyle kitabet akdi yapılmış, kölelikten kurtulmak isteyen ve zekât alabilen kimselerdir.”⁵⁰⁴

34. İbn Rüşd: Fisebililah’tan kasıt, Ebû Hanife’ye göre savaşa katılan ve nöbet tutan kimselerdir.”⁵⁰⁵

“Fisebililah fakir olup savaşa katılmayan mücahidler ve hac yolunda muhtaç kalanlardır.”⁵⁰⁶

35. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre miskin fakirden daha iyi halde olan kimsedir diye nakledilmiştir.”⁵⁰⁷

⁴⁹⁵ İbn Rüşd, I, 325.

⁴⁹⁶ Kâsânî, II, 13.

⁴⁹⁷ İbn Rüşd, I, 325.

⁴⁹⁸ Mergînânî, I, 125; Kâsânî, II, 50.

⁴⁹⁹ İbn Rüşd, I, 326.

⁵⁰⁰ Mergînânî, I, 138; Mevsîlî, I, 119.

⁵⁰¹ İbn Rüşd, I, 327.

⁵⁰² Semerkandî, *Tuhfe*, I, 142; Kâsânî, II, 48.

⁵⁰³ İbn Rüşd, I, 328.

⁵⁰⁴ Mergînânî, I, 135; Kâsânî, II, 45.

⁵⁰⁵ İbn Rüşd, I, 328.

⁵⁰⁶ Mevsîlî, *el-İhtiyar*, I, 119.

⁵⁰⁷ İbn Rüşd, I, 328.

“Ebû Hanife’den miskin dilenen fakir ise dilenmeyen kimsedir şeklinde bir rivayet vardır. Ebû Yusuf’tan bunun tam tersini söylediği de rivayet edilmiştir. Ayrıca miskin için hiçbir şeye sahip olmayan kimsede denmiştir.”⁵⁰⁸

36. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe bir kişiye zekât miktarını aşan miktarda zekât vermeyi mekruh görmüştür.”⁵⁰⁹

“Bir fakire bir defada nisab miktarı ya da daha fazla zekât verilmesi caiz olmakla beraber mekruh görülmüştür.”⁵¹⁰

37. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre kadın kendi fitresini verir.”⁵¹¹

“Kadının fitresi kocasına vâcip değildir, çünkü erkeğin, karısı üzerindeki velâyeti noksan olduğu gibi bütün masraflarını da karşılamak zorunda değildir.”⁵¹²

38. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Küçük çocuğun malı varsa fitreleri mallarından ödenir.” demiştir.”⁵¹³

“Ebû Hanife: “Küçük çocukların malları varsa fitreleri mallarından çıkarılır.” demiştir.”⁵¹⁴

39. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe : “Bir kimsede zekât almanın cevazı ile vermenin vucûbu birleşmez.” demiştir.”⁵¹⁵

“Nisab miktarı malı olan kimse, mâlik olduğu nisab zekât düşen mallardan olmasa bile, zekât vermesini gerektirmese de başkasından zekât alması caiz olmaz, fitre ve kurbanla mükellef olur.”⁵¹⁶

40. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre mükâtebe fitre düşmez.”⁵¹⁷

“Efendisiyle kitâbet akdi yapan kölenin fitresini efendisi vermek zorunda değildir. Çünkü efendisinin velayetinden çıkmıştır ve kendisi de fakir olduğu için fitre vermek zorunda değildir.”⁵¹⁸

41. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ticaret malı olan kölelere fitre düşmez.”⁵¹⁹

“Ticaret malı olan kölelere fitre vâcip olmaz, çünkü zekât vâcip olduğu yıl içinde iki kere zekât lazım gelmiş olur.”⁵²⁰

⁵⁰⁸ Kâsânî, II, 43; Mevsilî, I, 118.

⁵⁰⁹ İbn Rüşd, I, 329.

⁵¹⁰ Mevsilî, I, 121.

⁵¹¹ İbn Rüşd, I, 331.

⁵¹² Mergînânî, I, 139.

⁵¹³ İbn Rüşd, I, 331.

⁵¹⁴ Mergînânî, I, 139.

⁵¹⁵ İbn Rüşd, I, 331.

⁵¹⁶ Mergînânî, I, 139.

⁵¹⁷ İbn Rüşd, I, 332.

⁵¹⁸ Mergînânî, I, 139.

⁵¹⁹ İbn Rüşd, I, 332.

⁵²⁰ Mergînânî, I, 140,141.

42. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Fitrenin miktarı buğdaydan yarım sa‘dır.” demiştir.”⁵²¹

“Buğdaydan veya buğday unundan yarım sa‘dır.”⁵²²

43. İbn Rüşd: “Fıtır sadasının vâcip oluş vakti için bayram günü fecrin sökmesi ile dir denmiş, Ebû Hanife’de bunu benimsemiştir.”⁵²³

“Fecrin doğuşuyla vâcip olur.”⁵²⁴

44. İbn Rüşd: “Zimmî fakirlere fitre verme hususunda Ebû Hanîfe fitre verilebilir demiştir.”⁵²⁵

“İhtiyar’da: “Zimmîlere fıtır sadakası verilebilir.” denmiştir.”⁵²⁶

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Cumhur öşür ekinin hakkıdır derken Ebu Hanife “Tarla vucubun kaynağı olduğu için tarlanın hakkıdır.” demiştir.”⁵²⁷

“ Öşür toprağından ürün alınmadığında öşür alınmaz,⁵²⁸ öşür nami olan toprağıdır⁵²⁹ denmiştir, burda ürün ile artıcı olan toprağıın hakkı öşür dür demek daha uygun olacaktır, tarla vucubun kaynağıdır şeklinde ifade edilmesi hatalı bir ifadedir, nakil hatalıdır.

2. İbn Rüşd: “Zekât mevzuu malın satılması halinde, Ebû Hanife: “Satın alan bu satışı kabul edip etmemekte serbesttir.” demiştir.”⁵³⁰

“Zekât malı satılırda ekin yetişmiş olur ise zekâtı satıcı üzerinedir, ekin yetişmeden satılırsa zekât müşteriye gereklidir.”⁵³¹ Görüldüğü üzere muhayyerlik yoktur, zira zekâtı kesinleşen mal satılınca zekâtı satıcıya aittir. Müşteriyi ilgilendirmez.

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Zekât memuru sınıflarda ihtilaf ederse istediğini almakta muhayyerdir.” demiştir.”⁵³²

“Zekât memuru malın en iyisi ile en kötüsünü alamaz, orta durumda olanı alır. Eğer sürüde verilmesi gereken yaşta hayvan bulunmazsa zekât memuru ya daha iyisini

⁵²¹ İbn Rüşd, I, 333.

⁵²² Mevsilî, I, 123.

⁵²³ İbn Rüşd, I, 333.

⁵²⁴ Mevsilî, I, 124.

⁵²⁵ İbn Rüşd, I, 334.

⁵²⁶ Mevsilî, I, 120.

⁵²⁷ İbn Rüşd, I, 300.

⁵²⁸ Semerkandî, I, 152.

⁵²⁹ Kâsânî, II, 54.

⁵³⁰ İbn Rüşd, I, 302.

⁵³¹ Kâsânî, II, 56, 57; Ceziri, I, 497.

⁵³² İbn Rüşd, I, 314.

alır ve aradaki değer farkını sürü sahibine verir ya da sürü sahibinden daha aşağısını alır, aradaki değer farkı ile böyle bir muhayyerlik vardır ve mal sahibinindir.”⁵³³

4. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Analar nisab olmadıkça kuzularla nisab tamamlanmaz.” demiştir.”⁵³⁴

“Yavrular arasında bir tane de büyük bulursa ozaman yavrularla nisab tamamlanır. Fakat zekât yavrulardan değil büyüklerden verilir.”⁵³⁵

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Hububatın çeşitleri çoktur ve her birinin ayrı isimleri vardır. Bunun için birbirlerine tamamlanamazlar. Buğday, arpa ve çavdar da aynı çeşitler olup birbirleri ile tamamlanamazlar.”⁵³⁶

“Ebu Hanife hububatta nisabı şart görmemiştir.”⁵³⁷ Bu nedenle bunların birbirlerine tamamlanmaları hususunda bir beyanı olmasa gerek. Bu görüş imameynin görüşüne uygundur.⁵³⁸ Cins değişikliği isim değişikliği ile ortaya çıkar, buğday ile arpa ayrı cinslerdir.⁵³⁹ Ancak bu husus ribanın tahakkukunda gözönünde bulundurulmaktadır. Zekâtta geçtiği üzere Ebu Hanife’ye göre nisab şartı yoktur, cinslerin birbirine tamamlanmalarına ihtiyaç yoktur. Zekât hususunda bu nakil doğru değildir.

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre mal sahibinin ekin ve meyvelardan hasaddan önce yediği nisapta hesap edilir.”⁵⁴⁰

“Ebu Hanife’ye göre mal sahibi yediğini veya başkasına yedirdiğinin öşürünü tazmin eder. Yenen ve yedirilenin nisabtan hesap edilmesi Ebu Yusuf’a göredir, Ebu Hanife mahsulde nisab aramamaktadır.”⁵⁴¹ Nakil nisab açısından yanlıştır.

7. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre yavruların havli ancak anaların nisab olmasına bağlıdır.”⁵⁴²

“Sadece yavrulara zekât düşmez ancak aralarında bir büyük varsa nisab tamamlanır.”⁵⁴³ Yani illa annelerin nisab olması gerekmez. Ancak nisab olan saimeler doğurur ve sonra analar ölürse yavrular üzerinden sene geçerse, Ebu Hanife’ye göre senenin hükmü munkatı olur, zekât gerekmez.⁵⁴⁴

⁵³³ Mergînânî, I, 123; Mevsilî, I, 110.

⁵³⁴ İbn Rüşd, I, 314.

⁵³⁵ Mergînânî, I, 123; Mevsilî, I, 109.

⁵³⁶ İbn Rüşd, I, 317.

⁵³⁷ Kâsânî, II, 59; Mevsilî, I, 113.

⁵³⁸ Kâsânî, II, 60.

⁵³⁹ İbn Abidin, IV, 249.

⁵⁴⁰ İbn Rüşd, I, 319.

⁵⁴¹ Mergînânî, I, 132; Kâsânî, II, 64.

⁵⁴² İbn Rüşd, I, 325.

⁵⁴³ Mergînânî, I, 123.

⁵⁴⁴ Mevsilî, I, 109.

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife Müellefe-i kulup hakkında “hakkı bugünde vardır” demiştir.”⁵⁴⁵

“Günümüz için bu hak mensuhtur.”⁵⁴⁶ Hatta bazı kaynaklarda bunda sahabe icma olduğu da ifade edilmiştir.

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ‘ ibn-i sebil’ hayırlı bir iş için yola çıkıp yolda kalandır.”⁵⁴⁷

“Yolda kalmış olan kimse memleketinden uzak düşüp beraberinde kendisini memleketine ulaştırarak malı bulunmayandır.”⁵⁴⁸ Taat ve hayırlı bir iş için yola çıkmış olmak gerektiğine dair bir şarta rastlayamadık.

10. İbn Rüşd: “Cumhur sadakayı fitrın farz olduğunu, Irak ehli sünnet olduğunu benimser.”⁵⁴⁹

“Sadakayı fitr vaciptir.”⁵⁵⁰

V. HAC

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd : “Çocuğun haccının sahih olup olmadığını da ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bundan men etmiştir.”⁵⁵¹

“Çocuk hacla yükümlü değildir. İhrama girerse ihramı sahihtir, nafîle olur. Fakat çocuk baliğ olunca tekrar haccetmesi gerekir.”⁵⁵²

2. İbn Rüşd: “Bedeni ve mali güçlerin ne olduğunda ihtilaf edilmiş, Ebû Hanife: “Kişinin bedeni ve mali gücü, bineceği vasıtası ile gidip gelinceye kadar yol masrafının bulunmasıdır.” demiştir.”⁵⁵³

“Binek ve azığı bulabilme ve gidişten dönüşe kadar olan nafakanın teminidir.”⁵⁵⁴

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Haccın esası Allah’a yaklaşmaktır. Ücretle yapılması caiz olmaz.” demiştir.”⁵⁵⁵

⁵⁴⁵ İbn Rüşd, I, 326.

⁵⁴⁶ Semerkandî, I, 140; Mergînânî, I, 130; Kâsânî, II, 45; Mevsilî, I, 118.

⁵⁴⁷ İbn Rüşd, I, 328.

⁵⁴⁸ Mergînânî, I, 136; Mevsilî, I, 119.

⁵⁴⁹ İbn Rüşd, I, 330.

⁵⁵⁰ Semerkandî, I, 157; Kâsânî, II, 69; Mevsilî, I, 123.

⁵⁵¹ İbn Rüşd, I, 335.

⁵⁵² Kâsânî, II, 120; Mevsilî, I, 140.

⁵⁵³ İbn Rüşd, I, 336.

⁵⁵⁴ Mevsilî, I, 140.

⁵⁵⁵ İbn Rüşd, I, 337.

“Haccın ücretle yapılması caiz görülmemiştir.”⁵⁵⁶

4. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre hac fevr ifade eder.”⁵⁵⁷

“Ebû Hanife’den haccın fevr ifade ettiği nakledilmiştir.”⁵⁵⁸

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre kadına mahremi bulunmaksızın hac vâcip olmaz.”⁵⁵⁹

“Kadın kocası ya da mahremi olmaksızın haccedemez. Yanında mahremi olmayan kadına hac farz olmaz.”⁵⁶⁰

6. İbn Rüşd: “Umre için Ebû Hanife: “O tatavvudur.” demiştir.”⁵⁶¹

“Umre sünnettir. Hz. Peygamber (s.a.s) (الحج جهاد و العمرة تطوع) “Hac cihaddır, umre nafiledir.” buyurmuşlardır.”⁵⁶²

7. İbn Rüşd: “Evleri mikatlarla Mekke arasında olanlar için, evleri mi mikatlar mı daha efdaldır diye ihtilaf edilmiş Ebû Hanife: “Evleri daha efdaldır mikat kendileri için ruhsattır.” demiştir.”⁵⁶³

“Mekke’de bulunanların hac için ihrama giriş yerleri Harem’dir. Mikat sınırları içerisinde bulunanlar kendi ailelerinin bulunduğu evlerinde ihrama girerler.”⁵⁶⁴ Ebu Hanife ihrama girecek olanın kendi mikatında ihrama girmesini başka bir mikatta ihrama girmekten müstehab olduğunu benimsemiştir.⁵⁶⁵ Görüş doğrudur.

8. İbn Rüşd: “Kendi mikatını bırakıp başka mikatta işe giren için Ebû Hanife’ye göre kişiye birşey lazım gelmez.”⁵⁶⁶

“Bir kimse bir mikattan diğerine geçerse bu caizdir. Ebu Hanife’den gelen bir rivayette Medineli olmayanın Medine’ye gelipte oradan Cuhfe’ye geçmesinde bir beis yoktur ama müstehab olan birincide ihrama girmesidir.”⁵⁶⁷

9. İbn Rüşd: “Hacın zaman mikatı için Ebu Hanife “sadece dür” demiştir.”⁵⁶⁸

“Şevval Zilkade ve Zilhiccenin ilk on günüdür.”⁵⁶⁹ Bidayedeki ifade de ilk etapta sadece on gün kastediliyormuş gibi görünsede, iki ay artı Zilhicce’nin sadece on

⁵⁵⁶ Mevsilî, I, 171.

⁵⁵⁷ İbn Rüşd, I, 338.

⁵⁵⁸ Semerkandî, I, 184; Kâsânî, II, 119.

⁵⁵⁹ İbn Rüşd, I, 339.

⁵⁶⁰ Mevsilî, I, 140,141.

⁵⁶¹ İbn Rüşd, I, 339.

⁵⁶² Mevsilî, I, 157.

⁵⁶³ İbn Rüşd, I, 341.

⁵⁶⁴ Mergînânî, I, 163; Mevsilî, I, 142.

⁵⁶⁵ Kâsânî, II, 164, 165.

⁵⁶⁶ İbn Rüşd, I, 341.

⁵⁶⁷ Kâsânî, II, 164, 165.

⁵⁶⁸ İbn Rüşd, I, 342.

⁵⁶⁹ Semerkandî, I, 191; Mevsilî, I, 141.

günü şeklinde anlaşılmalıdır. Gelen ifadelere dikkat edilirse anlaşılmaktadır, bu itibarla görüş isabetlidir.

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre senenin her günü umre caizdir, ancak Arefe, Nahr ve Teşrik günlerinde umre mekruhtur.”⁵⁷⁰

“Arefe, Nahr ve Teşrik günleri hariç senenin her günü umre caizdir.”⁵⁷¹

11. İbn Rüşd: “Bir sene içerisinde umrenin tekrarında Ebû Hanîfe bir kerahat görmemiştir.”⁵⁷²

“Umreyi çok yapmak mekruh değildir, aksine müstehab olduğu da ifade edilmiştir”⁵⁷³

12. İbn Rüşd: “Seravilden başka giyecek başka birşey bulamayan için Ebû Hanife: “Giyemez, şayet giyerse fidye gerekir.” demiştir.”⁵⁷⁴

“Dikişli elbise giyen kimseye bir koyun kesmek gerekir. İhramlı pantolon, gömlek gibi şeyler giyemez. İzar bulamazsa pantolonu yarar aşağıya izar gibi bağlar.”⁵⁷⁵

13. İbn Rüşd: “Ayakkabılarını keserek giyen kimse için Ebû Hanife’ ye göre fidye lazım gelmez.”⁵⁷⁶

“Ayakkabıları kestiği halde giyen yasak olanı giymiş sayılmaz ve kendisine birşey lazım gelmez. Çünkü terlik bulamayan kimse ayakkabılarını ya da mestlerini topuktan aşağısını sökerek yada keserek giyebilir.”⁵⁷⁷

14. İbn Rüşd: “Uşfur denilen boyanmış elbise hususunda Ebû Hanife: “Bu kokulu bir boyadır, onun için fidye lazım gelir.” demiştir.”⁵⁷⁸

“Uşfur ile boyanmış elbisenin giyilmesi câiz değildir, çünkü kokuludur. Ama yıkanmış olurda kokusu etrafa yayılmazsa giyilebilir de denmiştir.”⁵⁷⁹

15. İbn Rüşd: “İhrama girmeden önce koku sürmüş ve kokunun eseri hala devam eden ihramlı için ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu câiz görmüştür.”⁵⁸⁰

“İhrama giren kimse güzel kokuda sürer, ihrama girmeden önce Hz. Peygamber (s.a.s.)’in bunu yaptığı Hz. Ayşe’ den rivayet edilmiştir.”⁵⁸¹

⁵⁷⁰ İbn Rüşd, I, 343.

⁵⁷¹ Kâsânî, II, 228.

⁵⁷² İbn Rüşd, I, 343.

⁵⁷³ İbn Abidin, II, 207.

⁵⁷⁴ İbn Rüşd, I, 343.

⁵⁷⁵ Kâsânî, II, 184; Mevsilî, I, 144, 161.

⁵⁷⁶ İbn Rüşd, I, 344.

⁵⁷⁷ Kâsânî, II, 184; Mevsilî, I, 144.

⁵⁷⁸ İbn Rüşd, I, 344.

⁵⁷⁹ Mevsilî, I, 144.

⁵⁸⁰ İbn Rüşd, I, 345.

16. İbn Rüşd: “Ulema ihramlının başını hıtmi ile yıkayamayacağında müttefiktir. Ebû Hanife’ ye göre başını hıtmi ile yıkaması halinde kendisine fidye gerekir.”⁵⁸²

“Ebu Hanife hıtmiyi tıyb (kokulu) görmüştür. Eğer kişi başını ve sakalını hıtmi ile yıkarsa kendisine dem gerekir.”⁵⁸³ Görüş isabetlidir.

17. İbn Rüşd: “İhramlının hamama gitmesi meselesinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunda bir beis görmemiştir.”⁵⁸⁴

“İhramlının yıkanması ve hamama girmesi câizdir.”⁵⁸⁵

18. İbn Rüşd: “Ulema ihramlının karada avlanmasının ve tuttuğu avı yemesinin haram olduğunda müttefiktirler, ancak başkası tarafından avlanan avı yiyip yiyemeyeceğinde ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe bunu mutlak olarak câiz görmüştür.”⁵⁸⁶

“İhramlının avlanması ve avlanmaya teşvik edip avın etini yemesi helal değildir. Ancak kendi müdahil olmadan avlanmış hayvann etini yemesinde bir beis görülmemiştir.”⁵⁸⁷

19. İbn Rüşd: “Ulema zaruret halinde murdar et yenebiliyorsa ihramlıda avladığını yiyebilir mi diye ihtilaf etmişlerdir. Avlanmaksızın murdarı ve domuz etini yiyebilir şeklinde Ebû Hanifeden bir görüş rivayet edilmiştir.”⁵⁸⁸

“Ebu Hanife ölü etini ava tercih etmiştir.”⁵⁸⁹ Görüş isabetlidir.

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe ihramlının nikahlanmasında ve nikahlamasında bir beis görmemiştir.”⁵⁹⁰

“İhramlı kimse nikahlanabilir,”⁵⁹¹ görüş isabetlidir.

21. İbn Rüşd: “Mikat ehli Mekke civarında oturanlardan sayılır.”⁵⁹²

“Temettü haccı hususunda mescidi haram civarı ve mikat dahilindekiler bir tutulmuş ve temettü bunlar için yoktur denmiştir. Yani bunlar Mekke ehlerinden görülmüştür.”⁵⁹³

⁵⁸¹ Mergînânî, I, 164; Mevsilî, I, 143.

⁵⁸² İbn Rüşd, I, 346.

⁵⁸³ Kâsânî, II, 191.

⁵⁸⁴ İbn Rüşd, I, 346.

⁵⁸⁵ Mevsilî, I, 145.

⁵⁸⁶ İbn Rüşd, I, 346.

⁵⁸⁷ Kâsânî, II, 205; Mevsilî, I, 168.

⁵⁸⁸ İbn Rüşd, I, 347.

⁵⁸⁹ İbn Abidin, II, 293.

⁵⁹⁰ İbn Rüşd, I, 348.

⁵⁹¹ Mevsilî, III, 89.

⁵⁹² İbn Rüşd, I, 349.

⁵⁹³ Kâsânî, II, 169.

22. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre Mescid-i Haram civarında oturanlar temettü yapamazlar.”⁵⁹⁴

“Temettü afakiler için câizdir diğerleri için mekruhtur.”⁵⁹⁵

23. İbn Rüşd: “İmam Mâlik’e göre, bir kimse hac ayları girdikten sonra umre ihramından çıkarsa haccı temettü’dur. Ebu Hanife’nin görüşüde buna yakındır.”⁵⁹⁶

“Bir kimse hac aylarından önce ihrama girer umre fiillerini hac aylarında ifa ederse temettü yapmış olur. Umre tavafının tamamını veya şavtlarının çoğunu hac aylarından evvel yaparsa temettü yapmış sayılmaz.”⁵⁹⁷

24. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Umre tavafının şavtlarından üçü Ramazan’da, dördü Şevval’de yapılırsa temettü’dur, dördü Ramazan’da üçü Şevval’de yapılırsa temettü değildir.” demiştir.”⁵⁹⁸

“Umre tavafının tamamını veya şavtlarının çoğunu hac aylarından evvel yapan temettü yapmış sayılmaz.”⁵⁹⁹

25. İbn Rüşd: “Ulema ihramlanmak isteyen için guslü sünnet görmüştür. Ebû Hanife’ye göre ihramlanmak isteyen için abdest te gusul yerine geçer.”⁶⁰⁰

“İhrama girmek isteyen abdest alır ancak gusletmesi daha iyi olur. Ancak abdest te yeterlidir.”⁶⁰¹

26. İbn Rüşd: “Umre ihramına girmek için Mekkeli’nin Harem dışına çıkmak zorunda olduğunda bütün ulema müttefiktirler. Fakat çıkmadığı takdirde kendisine lazım gelen ceza hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanife: “Umresi yerindedir, fakat kendisine kurban lâzım gelir.” demiştir.”⁶⁰²

“Mekkeli umre için haremde ihrama girerse ihramı sahih olur ancak ihramı mikattan terk ettiği için dem gerekir.”⁶⁰³

27. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ihramda olan kimse Cemretü’l-Akabe denilen birinci taşlamayı yapmadan önce telbiyeyi kesemez.”⁶⁰⁴

“İhramlı Cemretü’l-Akabeyi taşlamadan telbiyeyi kesemez, ilk taşın atılmasıyla telbiye kesilir.”⁶⁰⁵

⁵⁹⁴ İbn Rüşd, I, 349.

⁵⁹⁵ Semerkandî, I, 204; Kâsânî, II, 169.

⁵⁹⁶ İbn Rüşd, I, 350.

⁵⁹⁷ Mevsilî, I, 158.

⁵⁹⁸ İbn Rüşd, I, 350.

⁵⁹⁹ Mevsilî, I, 158.

⁶⁰⁰ İbn Rüşd, I, 353.

⁶⁰¹ Mergînânî, I, 164; Mevsilî, I, 143.

⁶⁰² İbn Rüşd, I, 355.

⁶⁰³ Ceziri, I, 564.

⁶⁰⁴ İbn Rüşd, I, 355.

⁶⁰⁵ Kâsânî, II, 154,156.

28. İbn Rüşd: “Remelin hükmü için Ebû Hanîfe sünnet olduğu görüşündedir.”⁶⁰⁶

“Mütevâtir sünnet olduğu nakledildiği gibi nedb ifade ettiğide rivayet edilmiştir.”⁶⁰⁷

29. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe: “Kıran haccı yapan için iki say ve iki tavaf vardır. İbn Mes‘ud’ dan rivayet edilmiştir ki bu ikisi ayrı ayrı yapıldığında bir tavaf ve bir say gerekir. (Herbirine) birlikte yapıldıklarındada birer tavaf ve say yapılması vâcib olması lazımdır.” demiştir.”⁶⁰⁸

“Kıran niyeti getiren kimse Mekke’ ye girince önce umrenin tavaf ve sayını yapar ve tavafı yaparken ilk üç turunu koşarak yapar. Bundan sonra haccın amellerine başlayıp ifrad haccını yapan kimse gibi önce kudüm tavafını sonra say yapar.”⁶⁰⁹

30. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe tavaftan önce say yapan için: “Mekke’ den ayrılmış ise geri dönmez, fakat ona kurban gerekir.” demiştir.”⁶¹⁰

“Say’ ın tavaftan sonra yapılması şarttır. Evine dönmemiş ise say eder ve ona birşey gerekmez. Mekke’den çıkmış ise özürsüz terkinden dolayı dem gerekir.”⁶¹¹

31. İbn Rüşd: “Arafat vakfesinde müezzinin öğle ezanını nezaman okuması gerektiği hususunda ihtilaf edilmiş, İmam Ebû Hanîfe: “İmam minbere çıktıktan sonra müezzine ezan okumasını emreder ve Cuma da olduğu gibi ezan bittikten sonra kalkıp hutbe okur ve minberden inince müezzin kamet getirir.” demiştir.”⁶¹²

“İmam halkı bilgilendirmek üzere bilgi verir sonra öğle ve ikinci namazlarını bir arada kıldırır. Cuma hutbesinde olduğu gibi imam minbere çıkıp oturduktan sonra müezzin ezan okumaya başlar.”⁶¹³

32. İbn Rüşd: “Birlikte kılınan iki namaz için kaç ezan ve kamet olacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. İmam Ebû Hanîfe: “İkisi bir ezanla kılınır ve iki kamet getirilir.” demiştir.”⁶¹⁴

“Bir ezan iki kametle öğle ve ikinci namazları kılınır.”⁶¹⁵

⁶⁰⁶ İbn Rüşd, I, 356.

⁶⁰⁷ Kâsânî, II, 147.

⁶⁰⁸ İbn Rüşd, I, 359.

⁶⁰⁹ Mergînânî, I, 187.

⁶¹⁰ İbn Rüşd, I, 362.

⁶¹¹ Kâsânî, II, 135

⁶¹² İbn Rüşd, I, 362.

⁶¹³ Mergînânî, I, 173.

⁶¹⁴ İbn Rüşd, I, 363.

⁶¹⁵ Mergînânî, I, 173.

33. İbn Rüşd: “Mina da, Arafat ta, Müzdelife de namazların kasredilip edilmemesi hususunda, mekki imam için ihtilaf edilmiş; Ebû Hanîfe Mekke ehli için: “Namazları kasretmeleri yoktur.” demiştir.”⁶¹⁶

“İmam Mekke’nin imamı gibi mukim olursa cemaate mukim namazı kıldırır, namazı kısaltması caiz değildir.”⁶¹⁷ Mekke ehli namazlarını kasretmezler, görüş isabetlidir.

34. İbn Rüşd: “Fecirden önce Cemretü’l-Akabeyi taşıyan hakkında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanife: “Fecirden önce taşlama yapan bunu iade eder.” demiştir.”⁶¹⁸

“Fecirden önce yapılan taşlama câiz görülmemiştir. Çünkü vakti değildir.”⁶¹⁹

35. İbn Rüşd: “(Birinci cemreyi taşlamayı) Ebû Hanife: “Eğer gece yaparsa birşey gerekmez ve eğer ertesi günü bırakırsa bir kurban kesmesi gerekir.” demiştir.”⁶²⁰

“Ebû Hanîfe eğer ertesi güne bırakırsa dem gerekir demiştir. Ancak ikinci günün fecri doğmadan taşlamayı yapana birşey lazım gelmez, diğer güne tehir edene dem gerekir.”⁶²¹

36. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Kurbanı kesmeden veya cemreyi taşlamadan önce başını traş edene kurban gerekir. Eğer kıran haccı yapıyorsa iki kurban gerekir demiştir.”⁶²²

“Kıran haccında olan kimse kurban kesmeden önce tıraş olursa, ona iki kurban gerekir(Biri kıran kurbanı, diğeri tehirden dolayıdır).”⁶²³

37. İbn Rüşd: “(Cemreleri taşlamada) Ebû Hanîfe eğer hepsini yapmazsa ona kurban lazım gelir ve eğer bir kısmını yapmazsa, atmadığı taşlar kaç tane ise her biri için bir yoksula yarım sa‘ buğday vermesi gerekir. Ancak ne zaman ki buğdaylar bir kurban kıymetini bulursa o zaman kurban kesmesi gerekir. Bu diğer cemreler içindir Cemretü’l-Akabeyi terkedene kurban lâzım gelir.”⁶²⁴

“Cemrelerin hepsini veya bir günlüğünü veya bayram günündeki Akabe cemresini yapmayanın koyun kesmesi gerekir. Cemrenin çoğu değilde azını atmayan her taş için yarım sa‘ buğday sadaka olarak verir.”⁶²⁵

⁶¹⁶ İbn Rüşd, I, 363.

⁶¹⁷ İbn Abidin, II, 238.

⁶¹⁸ İbn Rüşd, I, 366.

⁶¹⁹ Kâsânî, II, 366.

⁶²⁰ İbn Rüşd, I, 366.

⁶²¹ Kâsânî, II, 137.

⁶²² İbn Rüşd, I, 368.

⁶²³ Mergînânî, I, 202.

⁶²⁴ İbn Rüşd, I, 369.

⁶²⁵ Mergînânî, I, 163; Kâsânî, II, 139.

38. İbn Rüşd: “Muhsar hangi sebeple olursa olsun ister düşman tarafından alı konulmak ister hastalanmak ister günleri yanlış hesaplamak ya da başka sebeple hacdan kalan kimsedir.”⁶²⁶

“İhramlı kimsenin düşmandan veya hastalıktan veya mahremnin yokluğundan veya nafakasının zayi olmasından dolayı haccı devam ettiremeyecek duruma gelmesidir.”⁶²⁷

39. İbn Rüşd: “Düşman tarafından alıkonulan kurbanı nerde keseceği hususunda; Ebû Hanîfe gereken kurbanın Harem’de kesilmesini şart görür.”⁶²⁸

“İhsar kurbanı Harem’den başka bir yerde kesilemez.”⁶²⁹

40. İbn Rüşd: “(Haccın kazası) Ebû Hanife: “Eğer kişi hac niyeti ile ihrama girerse ona bir hac ve birde umre gerekir, bu adam kıran haccı yapıyorsa bir hac iki umre, umre niyeti ile ihrama girmişse, yalnız umrenin kazası gerekir.” demiştir. Ayrıca Ebû Hanîfe bu adam ihramdan çıkarken başını tıraş etmek zorunda değildir demiştir.”⁶³⁰

“Hac niyeti ile ihramlanana men edilince kurban göndererek, ihramdan çıkarsa hem hac hem de umre yapması gerekir. Muhsarın ihramdan çıkması kurbanın kesilmesi ile olur, tıraş şart değildir. Kıran haccı yapıyorsa bir hac iki umre yapması gerekir.”⁶³¹

41. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ nin hacdan alıkonan kimseye hem hac hem umre kazasının lazım geldiği görüşünün mesnedi bu adamın umre menasikini îfa etmek sırasında iken ihramdan çıkıp ne umre, ne de hac yapamayışdır.”⁶³²

“Hz. Ömer (r.a.) ile İbn Mes‘ûd (r.a.) dan rivayet edilmiştir. Hacca başlamış olması dolayısıyla haccetmesi gerekir, haccı fevt olması sebebiyle de umre yapması gerekir ki, ihramdan çıksın. İhsar sebebiyle bunları yapamadığından, daha sonra bunları kaza etmesi gerekir.”⁶³³

42. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Hastalıktan başka bir mazeret ile haccından kalan kimse, umre ile ihramdan çıkar ve ona kuban kazım gelmez, sadece haccını kaza etmesi gerekir.” demiştir.”⁶³⁴

⁶²⁶ İbn Rüşd, I, 370.

⁶²⁷ Mergînânî, I, 213; Mevsilî, I, 168.

⁶²⁸ İbn Rüşd, I, 370.

⁶²⁹ Mergînânî, I, 214; Mevsilî, I, 168.

⁶³⁰ İbn Rüşd, I, 370.

⁶³¹ Mergînânî, I, 214; Kâsânî, II, 180.

⁶³² İbn Rüşd, I, 371.

⁶³³ Mevsilî, I, 169.

⁶³⁴ İbn Rüşd, I, 372.

“Bu kimse Kâbe’ yi tavaf eder, Safa ile Merve arasında say yapar ve ihramdan çıkar. Ertesi sene haccını kaza eder, kendisine kurban lazım gelmez.”⁶³⁵

43. İbn Rüşd: “İhramlı tarafından öldürülen avın kıymeti mi yoksa dengi mi verilir diye ihtilaf edilmiş; Ebû Hanife: “Kişi isterse avladığı hayvanın dengi olduğuna hükmedilen ehli hayvanı kurban eder, isterse kıymetini verir.” demiştir.”⁶³⁶

“Av öldüren kimseye lazım gelen ceza avın öldürüldüğü yerdeki veya öldürüldüğü yere en yakın olan yerdeki kıymeyidir. Bu kıymet de adil olan iki kişi tarafından biçilir ve kendisine ceza lazım gelen kimse muhayyer olup isterse onunla bir kurban satın alır, isterse yiyecek alıp her bir fakire yarım sa‘ buğday ya da bir sa‘ arpa veya kuru hurma verir. İsterse her bir sa‘ arpa veya yarım sa‘ buğday yerine bir gün oruç tutar.”⁶³⁷

44. İbn Rüşd: “İmam Mâlik vâki olan ceza gerektiren her fiilde hükmün yenilenmesini benimser, yani adil kişiler tarafından yenilediği tekrar hüküm verilebileceği görüşündedir, Ebû Hanife’ de bu görüştedir.”⁶³⁸

“Hac da ceza gereken fiil; bir hayvanın öldürülmesi halinde Ebu Hanife’ye göre kıymet ödenir. Kıymet hayvanın telef edildiği yerde âdil kimselerce konur.”⁶³⁹ Bu demektir ki hayvana biçilen değer her seferinde değişebilir, çünkü kıymet öldürüldüğü yer itibariyle biçilmektedir. Böylece her fiille beraber kişiye aynı hüküm verilmiş olmaz.

45. İbn Rüşd: “(يأبها الذين آمنوا لا تقتلوا الصيد وأنتم حرم ومن قتله منكم متعمدا فجزاء مثل ما) (Maide 5/95) قتل من النعم يحكم به ذوا عدل منكم هديا بالغ الكعبة أو كفارة طعام مساكين أو عدل ذلك صياما) Ayetinde geçen cezalar müteretteb midir yoksa kişi muhayyer midir? Ebû Hanife’ ye göre kişi muhayyerdur.”⁶⁴⁰

“Ebû Hanîfe kişiyi bu hususta muhayyer kabul etmiştir. Lazım gelen kıymetle ister kurban alır isterse yiyecek alır isterse oruç tutar demiştir.”⁶⁴¹

46. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe ihramda olan birçok kişinin av öldürmeleri ile ihramda olmayan birçok kişinin haremde avlanmaları arasında ayırım yapmış ihramda

⁶³⁵ Mergînânî, I, 215.

⁶³⁶ İbn Rüşd, I, 373.

⁶³⁷ Mergînânî, I, 203; Mevsîlî, I, 166.

⁶³⁸ İbn Rüşd, I, 373.

⁶³⁹ İbnü’l-Hümmam, III, 73, 74, 75.

⁶⁴⁰ İbn Rüşd, I, 373.

⁶⁴¹ Mergînânî, I, 204.

olanların herbirine ayrı ayrı keffaretler, ihramda olmayanların ise hepsine bir keffaret lazım geleceğini benimsemiştir.”⁶⁴²

“İhramlı birçok kişinin bir avı öldürmelerinden dolayı herbirine tam ceza gerekir. İhramda olmayan iki kişi haremde bir avını birlikte öldürürlerse bir ceza lazım gelir.”⁶⁴³

47. İbn Rüşd: “Yoksullara yemek yedirme cezası tercih edilirse nerenin yoksuluna yedirilir? Ebû Hanife: “Kişi muhayyerdir nerede isterse orada yedirir.” demiştir.”⁶⁴⁴

“Kurban Mekke’ den başka yerde kesilemez ancak yemek başka bir yerde verilebilir.”⁶⁴⁵

48. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’nin ihramda olup avlanan ile ihramda olmayanların haremde avlanmaları arasında ayırım yapması ihramda işlenen suç daha ağır görmesindedir.”⁶⁴⁶

“İhramın haramlığı haremde haramlığından daha ağır, kuvvetli görülmüştür. İhramlı ihrama karşı, ihramsız mahalle karşı suç işlemiştir.”⁶⁴⁷

49. İbn Rüşd: “Deve kuşunun yumurtası hakkında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanife: “Kendi kaidesine göre kıymet gerekir.” demiştir.”⁶⁴⁸

“Deve kuşu yumurtalarının kıymeti gerekir, yavru çıkarsa yavrunun kıymeti gerekir.”⁶⁴⁹

50. İbn Rüşd: “Ebu Hanife “Bir hurma çekirgeden hayırlıdır.”⁶⁵⁰

“Bir çekirgeyi öldüren kimse istediği miktarda bir sadaka verir.”⁶⁵¹ Bir hurma çekirgeden hayırlıdır diye hadis rivayet edilmiş fakat bir çekirge öldüren için bir hurma gerekir gibi bir mana verildiğine rastlamadım.

51. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe köpek isminden sadece köpeği anlamamış aksine kurt gibi köpek vasfını taşıyan her yabani hayvanı köpek hükmünde görmüştür.”⁶⁵²

“Ebu Hanife ısırıcı olan olmayan ve evcil olan ve olmayan köpekler arasında fark görmemiştir, nazara alınan cinstir. Ancak zahir olan vahşi olanın

⁶⁴² İbn Rüşd, I, 373.

⁶⁴³ Mergînânî, I, 210; Kâsânî, II, 202.

⁶⁴⁴ İbn Rüşd, I, 373.

⁶⁴⁵ Mergînânî, I, 204.

⁶⁴⁶ İbn Rüşd, I, 375.

⁶⁴⁷ Kâsânî, II, 180.

⁶⁴⁸ İbn Rüşd, I, 377.

⁶⁴⁹ Mergînânî, I, 205.

⁶⁵⁰ İbn Rüşd, I, 377.

⁶⁵¹ Mergînânî, I, 206; Mevsilî, I, 168.

⁶⁵² İbn Rüşd, I, 378.

öldürülebileceğidir ki kedide aslen ehli olduğu halde vahşileşince kurt, tilki gibi öldürülür.”⁶⁵³ Bu bakımdan vahşileşen köpek gibi görülmüşlerdir, diyebiliriz.

52. İbn Rüşd: “Haremin bitkileri hakkında; Ebû Hanife: “İnsan eli ile yetiştirilen bitkilerde birşey lazım gelmez, tabii bitkilerde ise kıymet lazım gelir.” demiştir.”⁶⁵⁴

“Kendiliğinden bitmeyip insan eli ile dikilen şeyleri kesmede bir sakınca yoktur. Haremde kendiliğinden biten otu kesene kurumamış ise kıymeti lazım gelir.”⁶⁵⁵

53. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ ye göre zorunluluk duymadan başını tıraş edene kurban gerekir.”⁶⁵⁶

“Eğer ihramda olan kimse saçının veya sakalının dörttebirini tıraş ederse ona kurban lazım gelir(başın dörttebiri başın tamamı hükmündedir) az olursa sadaka lazım gelir. Mazereti olmaksızın başını tıraş eden kimse muhayyer olup, isterse bir koyun veya keçi isterse herbirine yarım sa‘ vermek sureti ile altı yoksula bir yiyecek maddesi dağıtır, isterse üç gün oruç tutar.”⁶⁵⁷

54. İbn Rüşd: “Fidye lazım gelen başı tıraşta bunu bile bile yapma ile unutarak yapma arasında Ebû Hanife fark görmemiştir.”⁶⁵⁸

“İhramlıya yasak olan fiillerde unutma ile kast hali arasında fark görülmemiştir. Avda unutmanın cezaya engel teşkil etmediğinin ifade edilmesi gibi, çünkü ihram halleri namaz halleri gibi hatırlatıcı görülmüştür.”⁶⁵⁹

55. İbn Rüşd: “Herbir yoksula ne kadar fidye verileceği hususunda; Ebû Hanife: “Herbirine Hz. Peygamber (s.a.s.)’in avucu ile iki avuç verilir.” demiştir.”⁶⁶⁰

“Herbirine yarım sa‘ verilir.”⁶⁶¹

56. İbn Rüşd: “Sufyan-i Sevrî’ den rivayet edilmiştir ki buğdaydan yarımşar sa‘, hurma, kuru üzüm ve arpadan ise birer sa‘ verilir. Ebû Hanife’ den de bu şekilde rivayet olunmuştur ve Ebû Hanife’ ye göre bu keffaretlerde asıldır.”⁶⁶²

“Yarım sa’ buğday, bir sa’ arpa veya hurmadır. Ayrıca Ebu Hanife’den kuru üzümünden bir sa’ verileceğine dair bir rivayetle beraber yarım sa’ verileceği de rivayet

⁶⁵³ Mergînânî, I, 205

⁶⁵⁴ İbn Rüşd, I, 379.

⁶⁵⁵ Mergînânî, I, 209; Mevsilî, I, 167.

⁶⁵⁶ İbn Rüşd, I, 380.

⁶⁵⁷ Mergînânî, I, 192, 195; Mevsilî, I, 162.

⁶⁵⁸ İbn Rüşd, I, 380.

⁶⁵⁹ Mevsilî, I, 165.

⁶⁶⁰ İbn Rüşd, I, 381.

⁶⁶¹ Mergînânî, I, 196.

⁶⁶² İbn Rüşd, I, 381.

edilmiştir.”⁶⁶³ Keffaretlerde fitir sadakasında olduğu üzere bu şekildedir. Görüş isabetlidir.

57. İbn Rüşd: “İbn Abbas’ da “kurban Mekke’ de kesilir fakat sadaka ile oruç başka yerlerde de olurlar.” demiştir. Bu söz Ebû Hanife’ den de rivayet edilmiştir.”⁶⁶⁴

“Kurban Mekke dışında kesilemez ancak oruç ve sadaka her yerde yerine getirilebilir.”⁶⁶⁵

58. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe İhsar edilen için: “Ne başını tıraş eder ne de saçını kestirir.” demiştir.”⁶⁶⁶

“İmam Ebû Hanîfe muhsarın başını tıraş etmek zorunda olmadığını söylemiştir.”⁶⁶⁷

59. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ nin orucun ilk üç günü ile son yedi günü arasında ayırım yapmasının sebebi, ona göre orucun ilk üç gününün hedy’e bedel iken son yedi gününün hedy’e bedel olmayışındır.”⁶⁶⁸

“Üç günlük orucu tutamayan ancak kurban keserek borcundan kurtulabilir. Bu üç günlük oruç kurban bedeli olarak görülmüştür.”⁶⁶⁹

60. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mina günlerinde oruçtan men etmiştir. Bayramdan önceki ilk günleri kaçırırsa oruç tutamazsa kendisine hedy lazım gelir. İmam Mâlik hac fiillerine başlamadan önce orucu câiz görmezken Ebû Hanîfe bunu câiz görmüştür.”⁶⁷⁰

“Kişi temettü ve kıran haccı yapıyorsa kendisine kurban gerekir. Kurban gücü yetmezse oruç tutar ki bunu da hac esnasında tutar denmiştir, kişi hac aylarından sonu arefe olmak üzere üç gün oruç tutar denmiş ve mina günleri yani bayram günlerinde oruç tutulamıyacağı ifade edilmiştir. Zilhicce’nin yedinci gününden itibaren başlanarak üç gün hacda yedi gün evine döndükten sonra kişinin oruç tutması gerekir.”⁶⁷¹ Hanefi kaynaklarda oruç için iki bayram günü ve teşrik günleri dışında da haramdır⁶⁷² diye bir kayıt bulunmamaktadır görüş isabetlidir.

61. İbn Rüşd: “Cemretü’l-Akabe’ yi taşlamadan cima eden kimse için; Ebû Hanife: “Haccı tamamdır fakat deve kurban etmesi gerekir.” demiştir.”⁶⁷³

⁶⁶³ Mergînânî, I, 362, II, 309; Mevsilî, I, 123.

⁶⁶⁴ İbn Rüşd, I, 381.

⁶⁶⁵ Mergînânî, I, 197.

⁶⁶⁶ İbn Rüşd, I, 382.

⁶⁶⁷ Mergînânî, I, 214.

⁶⁶⁸ İbn Rüşd, I, 383.

⁶⁶⁹ Mergînânî, I, 190; Mevsilî, I, 158.

⁶⁷⁰ İbn Rüşd, I, 383.

⁶⁷¹ Mergînânî, I, 190; Mevsilî, I, 158.

⁶⁷² Mevsilî, I, 125.

⁶⁷³ İbn Rüşd, I, 384.

“Arafat vukufunu yaptıktan sonra cima eden kimsenin haccı bozulmaz fakat bir deve veya sığır kurban etmesi gerekir.”⁶⁷⁴

62. İbn Rüşd: “Fercin dışındaki mübaşeretle inzal olan kimsenin haccının bozulup bozulmadığı hususunda; Ebû Hanife: “ferce akıtmaktan başka birşey haccı bozmaz.” demiştir.”⁶⁷⁵

“İhramda cinsel ilişki dışında kadının fercine bakmak veya başka bir şekilde meninin gelmesi kişinin haccını bozmaz. Ancak arka taraftan ilişkide bulunma hususunda Ebu Hanife’den iki türlü rivayet gelmiştir.”⁶⁷⁶

63. İbn Rüşd: “Cimanın tekerrür etmesi halinde; Ebû Hanife: “Eğer tekerrür eden cima’ların hepsi bir mecliste olmuş ise bir hedy, değişik meclislerde olmuş ise her bir cima’ için bir hedy lazım gelir.”⁶⁷⁷

“Tekerrür eden aynı mecliste ise bir farklı meclislerde ise her biri için bir hedy gerekir.”⁶⁷⁸

64. İbn Rüşd: “Haclarını cima’ ile bozan karı kocanın ertesi sene, haccın kazasında ayrılmalarını Ebû Hanîfe gerekli görmemiştir.”⁶⁷⁹

“Cima’ nedeniyle hacları kazaya kalan eşler kaza yaparken birbirlerinden ayrılmazlar.”⁶⁸⁰

65. İbn Rüşd: “Ulema cima’ da vâcib olan hedy hususunda ihtilaf etmişlerdir, Ebû Hanife: “Bir koyun lazım gelir.” demiştir.”⁶⁸¹

“Bu kişi bir koyun keser, ancak hacca devam edip ertesi sene kaza eder.”⁶⁸²

66. İbn Rüşd: Kıran haccını kaçırın kimse için yine kıran haccını mı kaza eder diye ihtilaf etmişler, Ebû Hanife: “Kıran yapmak zorunda değildir. Zira kaçırılan yalnız hacdır. Umreyi önceki sene tamamlamıştır.” demiştir.⁶⁸³

“Hacdan men edilen kimse kurban göndererek ihramadan çıkarsa hem hac hem de umre yapması gerekir. Kişi haccını kaza ederken kıran ve ifrad arasında muhayyerdir.”⁶⁸⁴ Görüş doğrudur.

⁶⁷⁴ Mergînânî, I, 198; Mevsilî, I, 164.

⁶⁷⁵ İbn Rüşd, I, 385.

⁶⁷⁶ Mergînânî, I, 197; Kâsânî, II, 216, 217.

⁶⁷⁷ İbn Rüşd, I, 385.

⁶⁷⁸ Kâsânî, II, 218.

⁶⁷⁹ İbn Rüşd, I, 385.

⁶⁸⁰ Mevsilî, I, 164.

⁶⁸¹ İbn Rüşd, I, 385.

⁶⁸² Mevsilî, I, 164.

⁶⁸³ İbn Rüşd, I, 386.

⁶⁸⁴ Mevsilî, I, 169; İbn Abidin, II, 322.

67. İbn Rüşd: “Mikâtı ihramsız olarak geçen; Ebû Hanîfe’ye göre eğer telbiye ederek dönerse kurban lâzım gelmez, telbiye etmeden dönerse kurban lâzım gelir.”⁶⁸⁵

“İhramsız geçen afâkilere bir koyun gerekir. Hac veya umre ihramına girer, sonra telbiye getirerek mikata dönerlerse kurban borcundan kurtulurlar.”⁶⁸⁶

68. İbn Rüşd: “Başını hatmî ile yıkayanın Ebû Hanîfe fidyeye vermesi gerektiğini söylemiştir.”⁶⁸⁷

“İhramlı başını ve sakalını hitmî ile yıkarsa dem gerekir.”⁶⁸⁸

69. İbn Rüşd: “İzar bulamayan ihramlı seravil giyerse kendisine fidyeye gerekip gerekmiyeceğinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu gerekli görmüştür.”⁶⁸⁹

“İhramlı kimse gömlek, pantolon(seravil) giyemez. Bulamadığı takdirde de bunların dikişlerini söküp yarıp giyer. Sökmeden tam bir gün giyerse dem gerekir. Bir gün den daha az bir müddetle giyene veya başını örtene sadaka gerekir denmiştir. Ebû Hanîfe’den günün çoğunda giyerse dem gerekir diye bir rivayette nakledilmiştir.”⁶⁹⁰

70. İbn Rüşd: “ Ulema terlik bulunduğu halde boğazı kesik mest giyen hakkında ihtilaf etmiştir. Ebû Hanîfe bu kişi için fidyeyi gerekli görmemiştir.”⁶⁹¹

“Terlik bulamayan için uygun hale getirilen mestler artık giyilmesini yasak kılan durumdan çıkmıştır. Sünnette geldiği üzere mestlerin kesilip giyilmesinde bi mahsur görülmemiştir.”⁶⁹²

71. İbn Rüşd: “Ulema ters olarak tavaf yapan bir şavtı unutan kimse Mekke’den çıkmamış ise döner tekrar yapar demişlerdir. Ebû Hanîfe: “Evine ulaşırsa ona kurban lâzım gelir, yeterli olur.” demiştir.”⁶⁹³

“Tavafa sağdan başlanması cevazının şartlarından değildir, ancak Hz. Peygamber (s.a.s) böyle yaptığı için vâcip görülmüş ve iade edilmesi gerekir denmiştir. Kişi ehline dönmüş ise vâcibi terkenden dolayı kendisine dem gerekir denmiştir.”⁶⁹⁴

72. İbn Rüşd: “Tavafın iki rekât sünnetini unutup kılamayan için Ebû Hanîfe istediği yerde kılar demiştir.”⁶⁹⁵

⁶⁸⁵ İbn Rüşd, I, 387.

⁶⁸⁶ Mevsilî, I, 142.

⁶⁸⁷ İbn Rüşd, I, 387.

⁶⁸⁸ Kâsânî, II, 191.

⁶⁸⁹ İbn Rüşd, I, 387.

⁶⁹⁰ Kâsânî, II, 187,188; Mevsilî, I, 144,161.

⁶⁹¹ İbn Rüşd, I, 388.

⁶⁹² Mevsilî, I, 144.

⁶⁹³ İbn Rüşd, I, 388.

⁶⁹⁴ Kâsânî, II, 130,131.

⁶⁹⁵ İbn Rüşd, II, 388.

“Makam-ı İbrahim de veya Mescid-i Haram da kolay gelen bir yerde iki rekât namaz kılar.”⁶⁹⁶

73. İbn Rüşd: “Veda tavafının terki hususunda Ebû Hanife: “Eğer dönüp tavaf yapmazsa kendisine kurban lâzım gelir, bu adam mikatlara varmamışsa döner varmışsa dönmez.” demiştir.”⁶⁹⁷

“Veda tavafının tamamını veya dört şavtını yapmayan kimse vâcibi terk ettiğinden dolayı Mekke’de bulunduğu müddet içinde bu tavafı iade etmelidir. İade ederse dem cezası kalkar.”⁶⁹⁸

74. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre Hatim’i tavafa dahil etmeyen kimse eğer daha Mekke’den çıkmamışsa bir daha tavaf yapması ve eğer çıkmış ise kurban kesmesi lâzım gelir.”⁶⁹⁹

“Hatim dışından Kâbe’nin çevresi yedi defa dönülerek tavaf yapılır.⁷⁰⁰ Duvarın arasından geçilirse tavaf caiz olmaz iade etmek gerekir. Hatim Kâbe’denir terkedilirse tavafın dörtte biri terkedilmiş olur. Kişi ehline dönmüş ise dem gerekir.”⁷⁰¹

75. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre hedy olan koyun nişanlanmaz. Hedy’in tarifi de sünnet değildir, Resulullahın bu fiili Harem haricinden gelenler içindir.”⁷⁰²

“Hedy olan kurbanların nişanlanması vâcib değildir. Ancak Temettü, Kıran ve nafiye kurbanlar nişanlanır. Küçük baş hayvanlar ihram yasaklarını işlemekten dolayı kesildiğinden izhar edilmemelidirler denmiştir.”⁷⁰³

76. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Hedy’i Arafat’a götürmek sünnet değildir.” demiştir.”⁷⁰⁴

“Hedy’i Arafata götürmekten kasıt ya Arafat’a götürmek ya da gerdanlık takarak sergilemektir.”⁷⁰⁵ Hedy’i tarifi vâcib olmadığı⁷⁰⁶ nakledilmekle beraber sünnet olduğuna dair bir ibareye rastlayamadık, bu nedenle görüşün doğru olduğu kanaatindeyiz.

⁶⁹⁶ Mevsilî, I, 148.

⁶⁹⁷ İbn Rüşd, II, 388.

⁶⁹⁸ Mevsilî, I, 163.

⁶⁹⁹ İbn Rüşd, II, 388.

⁷⁰⁰ Mevsilî, I, 147.

⁷⁰¹ Kâsânî, II, 132.

⁷⁰² İbn Rüşd, II, 390, 391.

⁷⁰³ Mergînânî, I, 220,222; Mevsilî, I, 185.

⁷⁰⁴ İbn Rüşd, I, 391.

⁷⁰⁵ İbn Abidin, II, 341, 342.

⁷⁰⁶ Mergînânî, I, 220; Meydani, *el-Lübâb*, I, 218.

77. İbn Rüşd: “Ulema: “Mescid-i Haram da kurban kesmek caiz değildir, Kâbe’ ye ulaşmaktan maksat Mekke yoksulları için onu Mekke’de kesmektir.” demişlerdir. Ebû Hanîfe de Harem sınırları içinde kesilmesini yeterli görmüştür.”⁷⁰⁷

“Hac kurbanları Haremden başka yerde kesilemezler.”⁷⁰⁸

78. İbn Rüşd: “Yolda kalan hedy’den sahibi yerse; Ebû Hanife: “Yediği kadarının kıymetini veya o kadarını tasadduk eder.” demiştir.”⁷⁰⁹

“Temettü ve Kıran haccı için kesilen kurbanlardan kesen yiyebilir. Diğer ceza kurbanlarından sahibi yiyemez”⁷¹⁰ diğerlerinden ve hareme ulaşmayan tatavvu kurbanlarından sahibi yerse kıymetini öder.⁷¹¹

79. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Temettü ve Kıran hacları hedy’inden başka vâcip olan hiçbir hedy’den sahibi yiyemez.”⁷¹²

“Temettü ve Kıran haccı için kesilen kurbanlardan kesen yiyebilir. Diğer ceza kurbanlarından sahibi yiyemez.”⁷¹³

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişi başkasını kendi yerine hacca gönderse bile kendisinin hacca gitmeye gücü yetmiyorsa o mükellef değildir.”⁷¹⁴

“Vekil göndererek farz olan haccı ifa etmiş olmak gönderenin ölü yahut ölünceye kadar süren bir acz içinde bulunmasını gerektirir”⁷¹⁵ diye nakledilmiştir. Biz buradan kişinin kendi yerine bir başkasını hacca gönderebileceğini anlamaktayız, yani kendisinin bunu yapmaya gücünün yetmemesi mükellefiyetine mani olmuyor.

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Mescid-i Haram civarında outran kimseler temettü yapamazlar.” demiştir.”⁷¹⁶

“Temettü afâkiler için caizdir diğerleri için mekruhtur.”⁷¹⁷

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Namaza başlarken nasıl iftitah tekbiri almak gerekiyorsa, hacca başlarken de telbiye etmek gerekir.” Ebû Hanife’ye göre telbiye

⁷⁰⁷ İbn Rüşd, I, 391.

⁷⁰⁸ Mergînânî, I, 220.

⁷⁰⁹ İbn Rüşd, I, 393.

⁷¹⁰ Mevsilî, I, 173.

⁷¹¹ İbn Abidin, II, 343, 344.

⁷¹² İbn Rüşd, I, 393.

⁷¹³ Mevsilî, I, 173.

⁷¹⁴ İbn Rüşd, I, 336.

⁷¹⁵ Mergînânî, I, 217; Mevsilî, I, 170.

⁷¹⁶ İbn Rüşd, I, 349.

⁷¹⁷ Semerkandî, I, 204; Kâsânî, II, 169.

yerine aynı manayı ifade eden başka sözlerde kafidir. Tıpkı Allah'ı tazim manasına gelen başka lafzında tekbir yerine geçmesi gibi.”⁷¹⁸

“İhrama giren kişi telbiye getirir, sünnet görülmüştür. Telbiye naklolunduğu üzere bir kelimesi dahi eksik bırakılmadan söylenmelidir, ancak eksik bırakılmadan ilavelerde sakınca görülmemiştir.”⁷¹⁹ Telbiye getirmek sünnet olduğu üzere ziyade yapılması mekruh görülmemiştir.⁷²⁰ Ancak rivayet edilen lafzı ile okunması gerektiği söylenirken bu lafızlar zikredilmeksizin başka lafızların kullanılmasının câiz olduğu şeklinde bir kayda rastlayamadık ve naklin hatalı olduğu neticesine ulaştık.

4. İbn Rüşd: “Umrede telbiyenin kesilme zamanında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanife, hareme girildiği zaman kesileceğini benimsemiştir.”⁷²¹

“Umrede Hacer-i esved selamlandığında telbiye kesilir dendiği gibi tavafa başlanınca kesilir diyede geçmektedir. Bu umrenin menasiklerindedir, ancak hareme girmek bir menasik değildir.”⁷²²

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife tavaf esnasında hicrin dışından geçmeyi sünnet görmüştür.”⁷²³

“Kâbe ile hatim arasından geçilirse caiz olmaz tavafı iade etmek gerekir, iade edilmezse kurban gerekir.”⁷²⁴

6. İbn Rüşd: “Abdestsiz tavaf yapanın tavafı Ebû Hanife'ye göre yeterli değildir, kendisine dem gerekir. Tavafı iade etmesi müstehaptır.”⁷²⁵

“Veda tavafını abdestsiz olarak yapana sadaka lâzım gelir, koyun gerektiği şeklinde de Ebû Hanifeden rivayet edilmiştir, ziyaret tavafını abdestsiz yapana ise bir koyun lâzım gelir, İfada tavafı için ise iadesi gerekir, eyyam-ı nahr da iade edilirse bir şey gerekmez daha sonra iadesi halinde dem gerekir.”⁷²⁶

7. İbn Rüşd: “Kufe Uleması say için sünnettir yetiştirilemediği takdirde kurban gerekir demiştir.”⁷²⁷

“Say vaciptir. Özürsüz sayı yerine getirmeyene kurban gerekir.”⁷²⁸

⁷¹⁸ İbn Rüşd, I, 353.

⁷¹⁹ Mergînânî, I, 165.

⁷²⁰ Kâsânî, II, 145,161.

⁷²¹ İbn Rüşd, I, 355.

⁷²² Mergînânî, I, 189; Kâsânî, II, 154.

⁷²³ İbn Rüşd, I, 358.

⁷²⁴ Mergînânî, I, 169; Mevsilî, I, 148.

⁷²⁵ İbn Rüşd, I, 358.

⁷²⁶ Mergînânî, I, 198, 199; Kâsânî, II, 129.

⁷²⁷ İbn Rüşd, I, 360.

⁷²⁸ Kâsânî, II, 133, 135; Mevsilî, I,148, 163.

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre ihramlı evcil köpeği öldürmek av sayılmadığından karşılığında bir bedel ödemez, fakat azgın köpek av hükmünde olacağı için öldürülmez.”⁷²⁹

Azgın köpekte bedel ödemek yoktur.”⁷³⁰ Azgın köpek öldürülebilir.

9. İbn Rüşd: “Ebu Hanife ihramlı için: “Tırnakların hepsi kesilmedikçe birşey lâzım gelmez.” demiştir.”⁷³¹

“Yalnız bir el veya ayağının tırnaklarını kesene kurban lazım gelir. Tırnakları kesilen parmaklar beşten az ise sadaka lazım gelir. Üç parmağının tırnağını kesene kurban lazım geldiğine dairde bir rivayet vardır, fakat son kavil birincisidir. Ebû Hanife’ye göre, bir kişi değişik el ve ayaklarından beş tane tırnak keserse de ona sadaka gerekir de denmiştir.”⁷³²

10. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Kurban ile sadaka Mekke’ den başka bir yerde verilemezler, fakat oruç her yerde tutulabilir.” demiştir.”⁷³³

“Kurban Mekke dışında kesilemez ancak oruç ve sadaka her yerde yerine getirilebilir, sadakayı illa Mekke’ de vermek gerekmez.”⁷³⁴

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Orucun ilk üç günü bitmeden kişi hedy’i bulursa, hedy vacib olur, fakat orucun son yedi günü esnasında bulursa bir tesiri yoktur.” demiştir.”⁷³⁵

“Üç günlük orucu tutmadan veya tuttuktan sonra ama kurban bayramından evvel temettü kurbanı elde edilirse ozaman oruç geçersiz olur ve kurban kesilmesi gerekir. Çünkü bedelden evvel asla muktedir olunmuştur.”⁷³⁶

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre umreden saçını tıraş etmeden çıkılmaz, bundan önce cima eden kimsenin umresi bozulur.”⁷³⁷

“Umrede dört şavtdan sonra münasebette bulunanın umresi fasit olmaz, ancak bir koyun kesmesi gerekir. Yani kişi tavafını yapmış ve saçını tıraş etmeden cima etmiş ise umresi bozulmuş olmaz.”⁷³⁸

⁷²⁹ İbn Rüşd, I, 378.

⁷³⁰ Kâsânî, II, 196; İbn Nüceym, III, 36.

⁷³¹ İbn Rüşd, I, 381.

⁷³² Mergînânî, I, 194.

⁷³³ İbn Rüşd, I, 381.

⁷³⁴ Mergînânî, I, 197.

⁷³⁵ İbn Rüşd, I, 383.

⁷³⁶ Mevsilî, I, 58.

⁷³⁷ İbn Rüşd, I, 385.

⁷³⁸ Mevsilî, I, 165.

13. İbn Rüşd: “Tavafin üç şavtında remel yapmayı terk edene kurban gerekir denmiştir. Ebû Hanîfe bunun vucûbunu benimsemiştir.”⁷³⁹

“Remel tavafin sünnetlerindendir terkedene dem gerekmez denmiştir.”⁷⁴⁰

14. İbn Rüşd: “Güneş batmadan Arafattan ayrılan için Ebu Hanife: “Dönse de dönmese de ona kurban lazım gelir.” demiştir.”⁷⁴¹

“İmam’dan evvel Arafat’tan ayrılan kimsenin cezası dem’dir, ama güneş batmadan ve imam ayrılmadan evvel dönerse cezası kalkar.”⁷⁴²

15. İbn Rüşd: “Ebu Hanife nafil kurbanların bayramdan önce kesilmesini caiz görmüştür.”⁷⁴³

“Temettü, kıran ve nafil kurbanlar ancak bayram günlerinde kesilebilir.”⁷⁴⁴

VI. CİHAD

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Eğer köle savaşa katılmamış ise eman veremez.” demiştir.”⁷⁴⁵

“Savaşa katılmasına izin verilmeyen kölenin emanı geçerli değildir.”⁷⁴⁶

2. İbn Rüşd: “İmam Mâlik: “Köle, deli ve kilise adamları öldürülmezler ve mallarından yaşayabilecekleri kadar kendilerine bırakılır.” denmiştir. Ayrıca çok yaşlı kişilerde böyledir denmiştir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”⁷⁴⁷

“Deliyi, kadını, çocuğu, amayı, kötürümü, sağ eli kesik olanı, pir-î faniyi öldürmemek gerekir. Savaşmadıkları ve yardımcı olmadıkları halk arasına karışmadıkları takdirde kilise adamları da öldürülmez.”⁷⁴⁸ Mallarından yanlarına yaşayabilecekleri kadar bırakılır şeklinde ayrıca bir kayda rastlayamadık.

3. İbn Rüşd: “Ulemanın çoğu imam anlaşmada bir maslahat görürse anlaşmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Ebû Hanife’de bunlardandır.”⁷⁴⁹

“Eğer devlet reisi müslümanlar için antlaşmanın yararlı olduğunu düşünürse antlaşma yapmada bir sakınca yoktur.”⁷⁵⁰

⁷³⁹ İbn Rüşd, I, 388.

⁷⁴⁰ Kâsânî, II, 134.

⁷⁴¹ İbn Rüşd, I, 388, 389.

⁷⁴² Mevsilî, I, 162.

⁷⁴³ İbn Rüşd, I, 392.

⁷⁴⁴ Mevsilî, I, 173.

⁷⁴⁵ İbn Rüşd, I, 397.

⁷⁴⁶ Mevsilî, V, 163.

⁷⁴⁷ İbn Rüşd, I, 398.

⁷⁴⁸ Mergînânî, II, 424; Mevsilî, IV, 120.

⁷⁴⁹ İbn Rüşd, I, 402.

⁷⁵⁰ Mergînânî, II, 428.

4. İbn Rüşd: “Düşman toprağına Kur’ân-ı Kerim’le yolculuk etme meselesinde ulema Resulullah’tan sabit olmak üzere bunu caiz görmemişlerdir. Ebû Hanîfe emniyetli askerler içinde olmak şartıyla caiz görmüştür.”⁷⁵¹

“Yenilme kaygısı yoksa ordu beraberinde Kadın ve Kur’ân-ı Kerim ile yolculuk edebilir. Aksi halde mekruh görülmüştür.”⁷⁵²

5. İbn Rüşd: “Ücretle tutulan kimse hakkında, bu ancak Sultan tarafından gerekli görülürse ve zaruret hâsıl olmuş ise caizdir denmiş, Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁷⁵³

“Ebu Hanife müslümanların güçlü oldukları müddetçe ücret almaları ve vermelerini mekruh görmüş, ama güçlü değillerse bunu caiz görmüştür.”⁷⁵⁴

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre, islam askerleri ülkesine dönmemişken onlara katılıp ganimetlerin muhafazasında hizmet edenlere hisse düşer.”⁷⁵⁵

“Ordu dâr-ı harpte iken, sonradan katılan takviye kuvvetlerde ganimette evvelkilere ortaklıklar.”⁷⁵⁶

7. İbn Rüşd: “Ulema, piyadelere birer sehim verildiği hususunda müttetik iseler de, süvariler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanife: “Bir sehim kendilerinin, bir sehimde atlarının olmak üzere iki sehimdir.” demiştir.”⁷⁵⁷

“Süvariler iki, piyadeler bir hisse alırlar denmiştir. Ebû Hanife’den kıyas atın hisse sahibi olmasına manidir, çünkü o silah gibi bir alettir dediği rivayet olunduğu gibi sehimlerden birinin sebebi at değerinin sahibi olduğuda rivayet edilmiştir.”⁷⁵⁸

8. İbn Rüşd: “Savaş bittikten sonra maktulun selebi eğer imam onu öldürene vermezse ona düşmez denmiştir. Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁷⁵⁹

“Öldürülen düşmanın üzerindeki eşyalar, atı, aletleri ve yanında bulunan mallarıdır. Bu eşyalar öldürülene vadedilmediğinde umûmi ganimete dahil olurlar.”⁷⁶⁰

9. İbn Rüşd: “Kâfirlerin mülkiyetine geçen malardan Ebû Hanife, ümmü veled olan cariye ile müdebber olan köleyi istisna etmiştir.”⁷⁶¹

⁷⁵¹ İbn Rüşd, I, 404.

⁷⁵² Mergînânî, II, 428.

⁷⁵³ İbn Rüşd, I, 407.

⁷⁵⁴ Serahsi, Şerhu’s-Siyeri’l-Kebir, I, 155.

⁷⁵⁵ İbn Rüşd, I, 407.

⁷⁵⁶ Mergînânî, II, 434.

⁷⁵⁷ İbn Rüşd, I, 408.

⁷⁵⁸ Semerkandî, I, 553; Kâsânî, V, 126; İbn Rüşd, I, 408.

⁷⁵⁹ İbn Rüşd, I, 411.

⁷⁶⁰ Mevsilî, V, 133.

⁷⁶¹ İbn Rüşd, I, 414.

“Mükâteb ve müdebber, ümmü veledler ve hür insanlar kâfirlerin mülkiyetine girmezler. Bir köle kaçıp gitse ona mâlik olamazlar.”⁷⁶²

10. İbn Rüşd: “Elinde müslümanın malı bulunan kâfir müslüman olursa o mal ona helal midir? Ebû Hanîfe helal olduğunu benimser.”⁷⁶³

“Düşmanlar müslümanlardan aldıkları mal yanlarında iken müslüman olurlarsa veya zimmîlik statüsüne geçerse aldıkları mal onlara helal olur.”⁷⁶⁴

11. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe çalmak suretiyle kâfirlerin ülkesinden bir müslümanın malını getirenkimse için; “O mal getirenin hakkıdır, şayet sahibi isterse ancak parasını vermek suretiyle alabilir.” demiştir.”⁷⁶⁵

“Kâfirler müslümanların mallarını ele geçirip kendi ülkelerine götürdükleri takdirde ona mâlik olurlar. Deve kaçıp düşman toprağına girerse ona mâlik olurlar, müslüman tüccar deveyi satın alıp islam toprağına getirirse sahibi onu ancak parasını ödeyerek alır.”⁷⁶⁶

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “İmam, araziye haraç karşılığında müslüman olmayan eski sahiplerinin elinde bırakmakla müslümanlara dağıtmak arasında muhayyerdir.” demiştir.”⁷⁶⁷

“Devlet reisi bir beldeyi zorla fethederse isterse o beldeyi ganimet ehli arasında paylaşır, isterse de sahiplerini orada bırakır. Onları cizye ile mükellef kılar, arazilerine de haraç tarh eder.”⁷⁶⁸

13. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Cizye oniki, yirmidört ve kırksekiz dirhem gümüştür. Yoksuldan on iki dirhemden aşağı ve zenginden kırk sekiz dirhemden fazla alınmaz. Orta halli olanlardan ise yirmi dört dirhem alınır.” demiştir.”⁷⁶⁹

“Zengin kırk sekiz, orta halli yirmi dört, fakir on iki dirhem cizye olarak verir, sene başında tahakkuk eder ve her ay bir aya düşen alınır. Cizye savaşı neticesinde alınan ve anlaşmalı olan olmak üzere iki türlüdür.”⁷⁷⁰

14. İbn Rüşd: “Hz Ömer’in Beni Tağlib hiristiyanlarından müslümanlardan alınan zekâtın iki katını aldığı rivayet edilmiştir, Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁷⁷¹

⁷⁶² Mergînânî, II, 444; Mevsilî, V, 134.

⁷⁶³ İbn Rüşd, I, 414.

⁷⁶⁴ Mevsilî, V, 134.

⁷⁶⁵ İbn Rüşd, I, 408.

⁷⁶⁶ Mergînânî, II, 442.

⁷⁶⁷ İbn Rüşd, I, 415.

⁷⁶⁸ Mergînânî, II, 431; Mevsilî, V, 134.

⁷⁶⁹ İbn Rüşd, I, 414.

⁷⁷⁰ Mevsilî, V, 137.

⁷⁷¹ İbn Rüşd, I, 419.

“Beni Tağlib hristiyanlarından müslümanlardan alınan zekâtın iki katı olarak cizye alınır. Onların Kadınlarından da cizye alınır.”⁷⁷²

15. İbn Rüşd: “İmam Mâlik ve Ulemanın bir çoğu: “İslam ülkesinde cizye karşılığı oturan gayr-i müslim tüccarların Medine’den başka bir şehirden diğer bir şehire naklettikleri ticaret eşyasından 1/ 10 vergi vâciptir. Medine’ye naklettiklerinden 1/20 alınır.” demişlerdir. Ebû Hanife’de buna katılmış ancak hangi şehirde olursa olsun 1/20 alınır demiş nisab ve havli şart koşmuştur.”⁷⁷³

“Gayr-i müslim tüccarlardan yirmide bir vergi alınır, nisap ve havli şarttır.”⁷⁷⁴

VII. YEMİN

1. İbn Rüşd: “Ulema yeminlerin bazılarının mün’akid olduğunda ve bazılarının da lağv olup mün’akid olmadığına müttefiktirler. İmam Mâlik ve Ebû Hanife: “Lağv olan yemin, doğru olduğuna inandığı birşey hakkında “vallahi bu böyledir” diye yemin ettikten sonra yanıldığını anlayan kimsenin yeminidir.” demişlerdir.”⁷⁷⁵

“Bir iş için, bir kimsenin söylediği gibi olduğunu zannederek yemin etmesi ve sonra bunun zannının hilafına olduğunu anladığı yemindir.”⁷⁷⁶

2. İbn Rüşd: “Cumhur: “Yemin-i gamus için keffaret yoktur, keffaret ancak gelecekte olacak bir şey için “yapmayacağım” şeklinde yapılan yeminler için verilir.” demiştir. Ebû Hanife’de bunu benimsemiştir.”⁷⁷⁷

“Yemin-i gamus, geçmiş veya şimdiki zamanda yapılan bir iş için yalan yere yemin etmektir ve keffareti de yoktur. Yemin gelecek zamana dair ise kişi bunu unutarak, kasten bozarsa keffaret gerekir.”⁷⁷⁸

3. İbn Rüşd: “Bir kimse, “şunu yaparsam müşrik olayım, yahudi olayım” der ve yaparsa; Ebû Hanife : “Yemin ederse keffaret gerektirir.” demiştir.”⁷⁷⁹

“Bu bir yemindir yapan kişiye istihsanen yaparsa keffaret gerektirir denmiştir. Kişi yaptı isem şeklinde söylerse yemin-i gamus olur.”⁷⁸⁰

⁷⁷² Mevsilî, V, 131.

⁷⁷³ İbn Rüşd, I, 419.

⁷⁷⁴ Ebu Ubeyd, el-Emval, I, 640; Bilmen, IV, 93, 94, 96.

⁷⁷⁵ İbn Rüşd, I, 422.

⁷⁷⁶ Mevsilî, IV, 46.

⁷⁷⁷ İbn Rüşd, I, 423.

⁷⁷⁸ Mevsilî, IV, 46.

⁷⁷⁹ İbn Rüşd, I, 423.

⁷⁸⁰ Semerkandî, I, 355; Mevsilî, IV, 52.

4. İbn Rüşd: “Ulema: “Yemin ederim, şahitlik ederim” gibi lafızlar için yemin midir diye ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe yemin olduğunu benimsemiştir.”⁷⁸¹

“Yemin ederim, şehadet ederim demek yemindir.”⁷⁸²

5. İbn Rüşd: “Şu ekmeği yiyeceğimdiyen ve şu ekmeği yemeyeceğim diyen için, Ebû Hanife: “Her iki surette de kelimeyi delâlet ettiği manaya hamlederek kişi birinci surette ekmeğin bir kısmını yer ikinci surette bir kısmını yemekten zarar görmez.” demiştir.”⁷⁸³

“Bir kimse şu ekmek bana haram olsun deyip sonra o ekmekten bir lokma yerse yemini bozulmaz çünkü bu ifade ‘şu ekmeği yemeyeceğim’ ifadesi gibidir. Bu ifadede ekmeğin bir kısmını yemekle kişi zarar görmez. Bu ifadelerden anlaşılan kişi ekmeğin tamamını yemekten kendini menetmiştir, her parçasından menetmemiştir. Yani yeminin delalet ettiği şey yapılmadığı için yemin bozulmaz.”⁷⁸⁴

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Bir kimse muayyen bir şeyi yapmak veyahut yapmamak için yemin ettiği zaman örfî delâlet yolu ile o şeyden, ister kelime medlülünden (kavramından) daha âmm, ister daha hâs bir mâna anlaşılmış olsun bizzat o şey hakkındaki yemine muhalefet ettiği taktirde kendisine keffaret lâzım gelir.” demiştir.”⁷⁸⁵

“Bir kimse ben buğday yemeyeceğim dese ve ekmek yese Ebu Hanife’ye göre keffaret gerekmez, çünkü buğday kelimesinin kullanılmakta olduğu hakiki manası tane olan buğdaydır.”⁷⁸⁶ Örnekler artırılabilir, görüş doğrudur.

7. İbn Rüşd: “Yemin keffaretinde, Ebû Hanife: “Her bir yoksula yarım sa‘ buğday, ya bir sa‘ arpa veya hurma verilir. Yoksullara bir gün öğle ve akşam yemeğini verirse de kâfi gelir.” demiştir.”⁷⁸⁷

“Her birine yarım sa‘ buğday ya da bir sa‘ arpa veya hurma vermek suretiyle on fakiri yedirir. Bir gün öğle ve akşam yedirmesi de caizdir.”⁷⁸⁸

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe yemine keffaret olarak tutulan orucun peş peşe tutulmasını şart görmüştür.”⁷⁸⁹

⁷⁸¹ İbn Rüşd, I, 425.

⁷⁸² Mevsilî, IV, 52.

⁷⁸³ İbn Rüşd, I, 428.

⁷⁸⁴ İbn Abidin, III, 86.

⁷⁸⁵ İbn Rüşd, I, 428.

⁷⁸⁶ Merginânî, II, 368; Mevsilî, IV, 63, 64, 65.

⁷⁸⁷ İbn Rüşd, I, 430.

⁷⁸⁸ Semerkandî, I, 372; Merginânî, II, 362.

⁷⁸⁹ İbn Rüşd, I, 431.

“Keffaret olarak tutulması gereken oruç peş peşe tutulmalıdır. İbn Mes‘ûd’un kıraati meşhurdur.”⁷⁹⁰

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre on günlük yiyeceği bir fakire vermek kâfidir.”⁷⁹¹

“Bir fakire on günlük yiyeceği vermesi ya da on gün bir fakire vermesi caizdir.”⁷⁹²

10. İbn Rüşd: “Yedirilecek yoksulda; Ebû Hanîfe hürriyet ve müslümanlığı şart görmemiştir.”⁷⁹³

“Keffaretlerde zimmiye yedirilen kifayet eder.”⁷⁹⁴

11. İbn Rüşd: “(Yemin keffaretinde) Ebu Hanife : “Ruba, gömlek, don ve sarık gibi libas adını taşıyan herhangi bir parçanın verilmesi kafidir” demiştir.”⁷⁹⁵

“Giysi parçası en az vücudu örtecek kadar olmalıdır. Sadece şalvar, pantolon caiz değildir. Bunları giyen örfen çıplak sayılır.”⁷⁹⁶ Burda seravilden kastedilen bildiğimiz pantolon mudur yoksa içe giyilen çamaşır mı kastedilmektedir? Her iki metindedeki seravil olarak geçmektedir. Ayrıca Hasan Bin Ziyad’ın Ebu Hanife’den rivayetinde seravil, ğamame(sarık) caizdir. Şeklinde de geçmektedir.⁷⁹⁷ İbn Rüşd ikinci nakli nakletmiş olmalıdır.

12. İbn Rüşd: “Yeminlerde; Ebû Hanife’ye göre azatlanacak olan kölenin mü’min olmaması caizdir.”⁷⁹⁸

“Azatlanacak kölenin büyük, küçük, müslüman, zimmî olması caizdir.”⁷⁹⁹

13. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Yemin bozulmadan önce verilen keffaret, yeminin hükmünü kaldırmaz.” demiştir.”⁸⁰⁰

“Yemini bozmadan yemin keffareti vermek caiz değildir.”⁸⁰¹

⁷⁹⁰ Mergînânî, II, 362; Mevsilî, IV, 48.

⁷⁹¹ İbn Rüşd, I, 431.

⁷⁹² Semerkandî, I, 372.

⁷⁹³ İbn Rüşd, I, 431.

⁷⁹⁴ Bilmen, II,320.

⁷⁹⁵ İbn Rüşd, I, 431.

⁷⁹⁶ Mergînânî, II, 362.

⁷⁹⁷ Kâsânî, V, 105.

⁷⁹⁸ İbn Rüşd, I, 432.

⁷⁹⁹ Semerkandî, I, 373; Mergînânî, II, 307.

⁸⁰⁰ İbn Rüşd, I, 432.

⁸⁰¹ Mergînânî, II, 362.

VIII. NEZİR

1. İbn Rüşd: “Günah işlemenin adanması; Ebû Hanife: “Nezri mün‘akid olur ancak kendisine o günahı işlemek değil bir yemin keffareti vermek gerekir.” demiştir.”⁸⁰²

“Günah olan bir şey adanmaz, adayan kimse bunu yapmak zorunda değildir. Onu yaptığı zaman yemin keffareti verir.”⁸⁰³

2. İbn Rüşd: “Mubah olan bir şeyin haram kılınması; Ebû Hanife: “Ona yemin keffareti gerekir.” demiştir.”⁸⁰⁴

“Bir kimse kendi malı olan bir şeyi kendine haram kılsa o şey ona haram olmaz, kullanırsa keffaret verir. Çünkü şeriatin hükmünü değiştirmek mümkün olmadığına göre kastı yemindir.”⁸⁰⁵

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife : “Mescid-i Nebi ve Beyti’l-Makdis’e yürüyerek gitmeyi veya buralarda namaz kılmayı adayan için; Ebû Hanife: “Bu iki camiye gitmesi gerekmez, adadığı namazı istediği yerde kılabilir.” demiştir. Ebû Hanife’ye göre Mescid-i Haram’da namaz kılmayı adayan kimseye de nezrini yerine getirmesi gerekmez. Ona göre Mescid-i Haram’a gitmek ancak hac ya da umre adandığında vâcib olur.”⁸⁰⁶

“Nezirler mutlak olunca zaman ve mekanla sınırlandırılmaz, yürüyerek Kabe’ye gitmekteki maksat hac ve umre ise caiz olur, yürümekle kurbet hasıl olmaz”⁸⁰⁷, görüş doğrudur.

4. İbn Rüşd: “Oğlunu kurban olarak adayana Ebû Hanife’ye göre bir koyun kesmek gerekir.”⁸⁰⁸

“Oğlunu kurban etmeyi adayana bir koyun lâzım gelir.”⁸⁰⁹

5. İbn Rüşd: “Bütün malını adayan kimseye Ebû Hanife’ye göre sadece zekât düşen mallarını vermesi lâzım gelir.”⁸¹⁰

“Malım sadakadır denince zekâta tabi olanlar anlaşılır.”⁸¹¹ Görüş doğrudur.

⁸⁰² İbn Rüşd, I, 435.

⁸⁰³ Semerkândî, I, 371; Kâsâni, V, 82.

⁸⁰⁴ İbn Rüşd, I, 436.

⁸⁰⁵ Merginani, II, 363.

⁸⁰⁶ İbn Rüşd, I, 438.

⁸⁰⁷ Semerkândî, I, 372; Kâsâni, V, 83, 84.

⁸⁰⁸ İbn Rüşd, I, 439.

⁸⁰⁹ Mevsilî, IV, 78.

⁸¹⁰ İbn Rüşd, I, 439.

⁸¹¹ Kâsâni, V, 86.

IX. KURBAN

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanife: “Kurban hizada olan zenginlere vâciptir, yolcuya vâcip değıldir.” demiştir.”⁸¹²

“Varlıklı mukim ve hür olan her müslümana kurban vâciptir.”⁸¹³

2. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanife : “Deve ile sığır yedi kişi için kesilebilirler.” demiştir.”⁸¹⁴

“Hepsi müslüman olupta deve veya sığır kesmek isteyenler yedi ortak olabilirler.”⁸¹⁵

3. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanife’ye göre imam kurbanı kesmiş olsun, olmasın bayram namazından sonra kurban kesmek caizdir.”⁸¹⁶

“Kurban kesimi vakti; bayramın birinci günü fecrin doğuşu ile başlar ancak bayram namazı kılınmadan evvel kurban kesemezler.”⁸¹⁷

4. **İbn Rüşd:** “Köyünde imam olmayan için kesim zamanında ihtilaf etmişler. Ebû Hanife: “Fecirden sonra kesebilirler.” demiştir.”⁸¹⁸

“Kırsal kesimde yaşayıp bayram namazından sorumlu olmayanlar için fecirden sonra kesebilirler denmiştir.”⁸¹⁹

5. **İbn Rüşd:** “Kurban, bayramın birinci günü ve ondan sonraki iki günde kesilir ki Ebû Hanife’de bunu benimsemiştir.”⁸²⁰

“Zilhiccenin on, onbir, onikinci günleri kurban kesim günleridir. Birinci gün en efdâl olanıdır.”⁸²¹

6. **İbn Rüşd:** “Kurban etleri için, Ebû Hanife bunların parayla değıştirilmesini caiz görmemiş ancak eşya ile değıştirilmelerini caiz görmüştür.”⁸²²

“Kurban eti veya derisi satılamaz ya da satın alınamaz ancak aynı kalmakla faydalanılabilecek bir eşya ile değıştirilebilir.”⁸²³

⁸¹² İbn Rüşd, I, 441.

⁸¹³ Mevsilî, V, 16.

⁸¹⁴ İbn Rüşd, I, 446.

⁸¹⁵ Mevsilî, V, 17.

⁸¹⁶ İbn Rüşd, I, 448.

⁸¹⁷ Mevsilî, V, 19.

⁸¹⁸ İbn Rüşd, I, 448.

⁸¹⁹ Mevsilî, V, 19.

⁸²⁰ İbn Rüşd, I, 438.

⁸²¹ Kâsânî, V, 65; Mevsilî, V, 19.

⁸²² İbn Rüşd, I, 450.

⁸²³ Kâsânî, V, 81; Mevsilî, V, 20.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe doğuştan kulaksız olan hayvanın kurban olmasını caiz görmüştür.”⁸²⁴

“Doğuştan kulaksız olan hayvanın kurban edilmesi caiz değildir.”⁸²⁵ Kulağı küçük olup sağır olanlar için caizdir denmiş ama yaratılıştan kulağı olmayıp sağır olan için caiz değildir denmiştir.⁸²⁶

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kişinin hem kendi adına ve hem de hane halkı için bir kurban kesmesine caiz demekle beraber mekruh görmüştür. Ebû Hanîfe kurbanı hedy’e kıyas etmiştir.”⁸²⁷

“Bir kimsenin hem kendi adına hem de hane halkı adına kurban kesmesi yeterli değildir, kurban tek kişi adına olur. Ancak sevabını istediği kadar kişiye dağıtır.”⁸²⁸

X. ZEBÂİH

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Yanına varıldığında ölebileceği düşünülen hayvanın kesilmesinde fayda var mıdır? Ebû Hanife’ye göre faydalıdır, yani kesilirse yenir.”⁸²⁹

“Yanına varıldığında diri olarak ele geçirilmiş hayvan kesilirse onu yemek helal olur. Çünkü onu yemek ancak ihtiyari boğazlama ile helal olur.”⁸³⁰

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanife’ye göre domuzdan başka ister yırtıcı olsun olmasın diğer hayvanlar kesilirse temiz olurlar.”⁸³¹

“İnsan ve domuzdan başka eti yenilmeyen bir hayvan kesildiği zaman eti de derisi de temiz olur.”⁸³²

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Annesi karnından canlı olarak çıkan yavru kesilir ve yenir, ölü olarak çıkan ise murdardır.” demiştir.”⁸³³

“Kesilen bir hayvanın karnından ölü bir yavru çıkarsa, bunun eti yenilmez. Yavru canlı çıkarsa yenilmesi için kesilmesi gerekir.”⁸³⁴

⁸²⁴ İbn Rüşd, I, 445.

⁸²⁵ Mevsilî, I, 173.

⁸²⁶ Semerkandî, I, 427; Kâsânî, V, 75.

⁸²⁷ İbn Rüşd, I, 446.

⁸²⁸ Kâsânî, V, 70.

⁸²⁹ İbn Rüşd, I, 452.

⁸³⁰ Mergînânî, IV, 406, 407; Mevsilî, V, 10.

⁸³¹ İbn Rüşd, I, 453.

⁸³² Mevsilî, V, 13.

⁸³³ İbn Rüşd, I, 454.

⁸³⁴ Semerkandî, I, 416; Kâsânî, V, 42; Mevsilî, V, 13.

4. İbn Rüşd: “(Hayvan kesiminde) Ebû Hanife: “Dört unsurdan her hangi üçünü kesmek şarttır. Bunlar ister iki damar ve yutak, ister yemek borusu, yutak ve bir damar olsun.” demiştir.”⁸³⁵

“Hayvan kesimi esnasında kesilmesi gereken şeyler yem borusu, nefes borusu ve iki şah damardır. Bu dört yerden her hangi üçü kesilirse caizdir.”⁸³⁶

5. İbn Rüşd: “Hayvanın ense tarafından kesilmesini Ebû Hanîfe caiz görmüştür.”⁸³⁷

“Koyun ensesinden kesilince damarlar kesilinceye kadar sağ kalırsa helâldir. Ancak hayvana fazla eziyet verdiği için mekruh görülmüştür.”⁸³⁸ Görüş doğrudur ancak tafsilat verilmesi uygun olurdu.

6. İbn Rüşd: “(Diş, tırnak gibi şeylerle kesim) “Hayvan bunlarla kesildiği zaman kanı dökülürse helaldir ancak eğer diş ve tırnaklar munfasıl olursa caizdir, muttasıl olursa caiz değildir, çünkü munfasıl olan diş ve tırnağın bu işi görmesi biraz daha mümkündür.” denmiştir. Ebû Hanife’de bu görüştedir.”⁸³⁹

“Damarları kesip kanı akıtan her şeyle kesim yapmak caizdir. Ancak yerinde duran diş ve tırnakla kesim yapmak caiz olmaz.”⁸⁴⁰ Görüş doğrudur.

7. İbn Rüşd: “Besmelenin hükmü hakkında ihtilaf edilmiş; Ebû Hanife: “Hatırlanırsa farzdır, unutulursa farziyeti sakıt olur.” demiştir.”⁸⁴¹

“Besmele çekilmesinin unutulması halinde hayvan helal olur ancak bilerek besmele çekilmez ise helal olmaz.”⁸⁴²

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Nahr ve zebh; her iki kesimde kerahatsiz caizdir, Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁸⁴³

“Deveyi nahr, koyun ile sığırı zebhetmek caizdir, sünnet olan budur.”⁸⁴⁴ “Her ikisinin tersinin uygulaması caiz olmakla beraber mekruh görülmüştür.”⁸⁴⁵

⁸³⁵ İbn Rüşd, I, 457.

⁸³⁶ Mergînânî, IV, 343; Mevsilî, V, 11.

⁸³⁷ İbn Rüşd, I, 458.

⁸³⁸ Mergînânî, IV, 345; Mevsilî, V, 13.

⁸³⁹ İbn Rüşd, I, 459.

⁸⁴⁰ Mevsilî, V, 12.

⁸⁴¹ İbn Rüşd, I, 460.

⁸⁴² Semerkandî, I, 417; Mergînânî, IV, 341; Mevsilî, V, 10.

⁸⁴³ İbn Rüşd, I, 456.

⁸⁴⁴ Kâsânî, V, 40.

⁸⁴⁵ Mergînânî, IV, 346.

XI. SAYD

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanîfe yabanileşip kaçan deveyi yabani hayvan gibi öldürmeyi caiz görmüştür.”⁸⁴⁶

“Avcının attığı bir deveye isabet eder ve devenin yabanileşmiş olup olmadığı bilinmezse av helal değildir.”⁸⁴⁷ Bu durumda yabanileştiği bilinen hayvan avlanabilir.

2. **İbn Rüşd:** “Mirad denilen ok veya taş gibi ağır aletlerle avlanmanın cevazında ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanife: “Bu aletler hayvanı yırtarsa caiz yırtmazsa caiz olmaz.” demiş keskin olmayan aletlerle kesimin caiz olmadığını benimsemiştir.”⁸⁴⁸

“Sopa, taş ve okun enine dokunmasıyla öldürülen hayvanların eti yenmez okun keskin tarafının avı delip geçmesi durumunda ise yenir, çünkü sivri tarafın yırtmasıyla ölürse et yenir.”⁸⁴⁹

3. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanîfe avcıya avlanmada eşlik eden hayvanın, tuttuğu avdan yememesini avın helal olması için şart görmüştür.”⁸⁵⁰

“Köpek yakaladığı hayvanın etinden yerse, bu hayvanın eti yenilmez.”⁸⁵¹

4. **İbn Rüşd:** “Niyet ve besmele; İmam Mâlik kesimde niyeti şart gördüğü için, ava salınan köpek dışında bir köpek tarafından öldürülen avın etini haram görmüştür. Çünkü avcı başka bir köpeğin avı öldürmesini kastetmemiştir. Ebû Hanîfe ise niyetin şart görmedikleri için bu avın etini caiz görmüşlerdir.”⁸⁵²

“Unutularak besmele çekilmeyen hayvanın eti helaldir, ancak aksi durumda haramdır.”⁸⁵³ Eğer avcı avını bir ava salıverirde başka avı yakalarsa helaldir. Avın tayini şartından ziyade salıverilen hayvana besmele çekmek şart görülmüştür. İmam Mâlik tayini şart görmüş olmaktadır. Yukarda niyetten kastedilenin bu durumda avın tayini olarak düşünmek gerekir ki bu şart görülmemiş ava salınan hayvan üzerine besmele şart görülmüştür.⁸⁵⁴ Görüş doğrudur.

5. **İbn Rüşd:** “Ebû Hanife: “Gözden kayboluncaya kadar köpek tarafından kovalanan ve sonra ölü olarak bulunan avın eti eğer köpek onun ardından ayrılmamışsa helaldir, yoksa mekruhtur.” demiştir.”⁸⁵⁵

⁸⁴⁶ İbn Rüşd, I, 465.

⁸⁴⁷ Mergînânî, IV, 410; Kâsânî, V, 58; Mevsilî, V, 4.

⁸⁴⁸ İbn Rüşd, I, 467.

⁸⁴⁹ Mevsilî, V, 7.

⁸⁵⁰ İbn Rüşd, I, 469.

⁸⁵¹ Mevsilî, V, 6.

⁸⁵² İbn Rüşd, I, 471.

⁸⁵³ Mevsilî, V, 5.

⁸⁵⁴ Mergînânî, IV, 407.

⁸⁵⁵ İbn Rüşd, I, 471.

“Avın gözden kaybolmaması, takibinin savsaklanması gerekir. Aksi halde avın yenmesi mekruh görülmüştür.”⁸⁵⁶

6. İbn Rüşd: “Ok veya köpekten yara aldıktan sonra suya veyahut uçurumdan düşen avın hükmünde ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanife: “Öldürücü bir yerinden yaralanmış olan av eğer suya düşerse eti yenmez, fakat yüksek bir yerden düşenin eti yenir.” demiştir.”⁸⁵⁷

“Vurularak düşen avın eti suya düşmez ve düştüğü yerde bulunan sivri bir şeyin üzerine düşmedikten sonra, direkt olarak yere düşerse yenir.”⁸⁵⁸

7. İbn Rüşd: “Mecûsiden ta‘lim gören köpek hususunda ihtilaf edilmiş, İmam Mâlik bunu caiz görmüştür. Ebû Hanife’de bunu benimser.”⁸⁵⁹

“Avlanan hayvanın yenebilmesi için, avın yaralanmış olması av hayvanını salanın veya silahı atanın müslüman olması veya ehl-i kitab olması ve hayvanın avını yemeyecek şekilde eğitilmiş olması şartları aranmıştır. Muteber olan avı salandır, zira mecûsinin köpeği ile arkadaşlık edenin tuttuğu av yenilmez çünkü avı üzerine besmele çekmemiştir.”⁸⁶⁰ Bu şartlar içersinde köpeği eğitenden ziyade salan kimseye bakıldığını görmekteyiz. Görüş doğrudur.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Canlı olarak yetişilen ve öldürücü bir yara almadığı görülen avı kesmenin şart olduğunda ittifak eden İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik’in bu durumda olup da köpeğin pençesinden kurtarıldıktan sonra daha onu kesmeye fırsat bulamadan avcının elinde ölen avın etini yemenin caiz olup olmadığı ihtilaf etmişlerdir. İmam Ebû Hanife: “Caiz değildir, çünkü bu adam ava canlı yetiştiği halde onu kesmediği için kusurludur.” demiştir.”⁸⁶¹

“Köpeği ava salan avcı daha can vermeden ava yetişirse avı kesmesi vâcib olur. Kesmeden ölürse yenmez. Ebû Hanife’ye göre diri olarak ele geçirilen için onu yemek ancak ihtiyari boğazlama ile helal olur. Hakikaten kesmeye muktedir olamaz ise o avı yemek helal olur. Kesilmiş hayvandan daha fazla can kalmış ve avcı onu kesmeye imkan bulamamış ise eti yenir.”⁸⁶²

⁸⁵⁶ Mevsilî, V, 4.

⁸⁵⁷ İbn Rüşd, I, 472.

⁸⁵⁸ Mevsilî, V, 7.

⁸⁵⁹ İbn Rüşd, I, 473.

⁸⁶⁰ Mevsilî, V, 4, 6.

⁸⁶¹ İbn Rüşd, I, 470.

⁸⁶² Mergînânî, IV, 406, 407; Mevsilî, V, 10.

2. İbn Rüşd: “İhramlının öldürdüğünü ihramda olmayan yiyebilir mi diye ihtilaf edilmiş; Ebû Hanîfe ihramda olmayanlar için helal olduğunu benimsemiştir.”⁸⁶³

“İhramda olan kimsenin kestiği av murdar olup yiyilmez.”⁸⁶⁴ Murdar olan şey hem kesene heme de diğerlerine helal olmaz.

XII. AKİKA

1. İbn Rüşd: “Akika için Ebû Hanîfe ne farzdır ne de sünnettir demiştir, bu sözünden akikayı tatavvu gördüğünü anlamaktayız.”⁸⁶⁵

“Akika hususunda İmam Muhammed’den Cami’de dileyen keser dileyen kesmez şeklinde bir rivayet gelmiştir ki, bundan akikanın mübahlığına ve sünnet olmadığına işaret edilmiştir. Akika tatavvu olarak görülmüştür,”⁸⁶⁶ bunun hilafına Ebu Hanife’de gelen bir görüşe rastlayamadık ve görüşün doğru olduğu kanaatine vardık.

XIII. ET‘İME VE EŞRİBE

1. İbn Rüşd: “*حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير*” “Ölü eti size haram kıldı”⁸⁶⁷ ayetinin umumunu tercih edenler kara ve deniz hayvanları ayırt etmeksizin ölü etini haram kabul etmiştir ki, Ebû Hanife’de bu görüştedir. Ayrıca Ebû Hanîfe deniz hayvanın ölüsü hususunda suyun üstünde kalanlar ile su çekiliktan sonra kenarda kalanları da bir tutmuş ayetin umumundan hareketle her ikiside haramdır demiştir.”⁸⁶⁸

“Balık hariç, diğer su hayvanları yenilmez. Kendi kendine ölüp su yüzüne çıkan balıklar yenilmez. İbn Abbas’tan “denizin kenarına attığını ye, ama kendi kendine ölüp suyun yüzüne çıkanı yeme” şeklinde bir rivayet nakledilmiştir. Bu hususta denizin kenarına attığı balık için yenilebileceğine dair rivayet olduğu gibi yenilemeyeceğine dair de rivayetler vardır.”⁸⁶⁹

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe dört ayaklı yırtıcı hayvanların haram olduğunu benimser. Ebû Hanife’ye göre et yiyen bütün hayvanlar; fil, sırtlan, yerbu ve kedi bile yırtıcıdır.”⁸⁷⁰

⁸⁶³ İbn Rüşd, I, 473.

⁸⁶⁴ Mergînânî, I, 207.

⁸⁶⁵ İbn Rüşd, I, 474.

⁸⁶⁶ İbn Abidin, V, 285.

⁸⁶⁷ Maide, 5/3

⁸⁶⁸ İbn Rüşd, I, 478.

⁸⁶⁹ Mevsilî, V, 10.

⁸⁷⁰ İbn Rüşd, I, 480.

“Yırtıcı hayvanlar; aslan, kaplan, pars, kurt, tilki, ayı, fil, maymun, yabani ve ehli kedi gibi âdeten saldıran kapıp götüren, yaralayan ve öldüren hayvanlardır.”⁸⁷¹ Bu sayılanların hepsi et yiyen hayvanlardır.

3. İbn Rüşd: “Atın eti hususunda Ebû Hanîfe haramlığını benimsemiştir.”⁸⁷²

“Ehl-i eşek ve at etleri için haramdır denmiştir.”⁸⁷³ Mekruh olduğunda⁸⁷⁴ ifade edilmekle beraber bu mekruhluktan kastın tahrimen olduğu ifade edilmiştir.⁸⁷⁵ Ebû Yusuf ve Muhammed’in mekruh görmüş oldukları bilinmektedir.”⁸⁷⁶

4. İbn Rüşd: “(Haremde öldürülmesi emredilen hayvanlar için) Kimisi: “Bu emir bunların etinin haram olduğu için değil, zararlı ve mütecaviz hayvanlardan olduğu içindir.” demişlerdir ki Ebû Hanîfe’de bunu benimser.”⁸⁷⁷

“Karga, dölengeç kuşu, kurt, yılan, akrep, fare ve kuduz köpekleri öldürmekten dolayı hadise binaen bir şey gerekmez. Bunların eti yenmediğinden verilen bir izin değildir. Çünkü eti yenmediği halde sırtlan gibi hayvanlardan öldürülen için kıymet gerektiği beyan edilmiştir ve saldırırken öldürülmesi halinde de birşey gerekmediği ifade edilmiştir. Öldürülmesi emredilen hayvanlar zararlı eziyet veren varlıklar olarak görülmüş, av hayvanı olarak nitelendirilmemişlerdir.”⁸⁷⁸

5. İbn Rüşd: “Irak ulemasından Ebû Hanîfe: “Şarap dışındaki içeceklerin kendileri haram değildir, ancak sarhoş edici miktarı haramdır.” demiştir.”⁸⁷⁹

“Şarap dışındaki içkilerin haramlığı ichtihadidir. Sarhoş olmadıkları sürece bunları içenlere had tatbik edilmez. Ebu Hanîfe’ye göre her türlü içkiden sarhoşluk haramdır.”⁸⁸⁰

6. İbn Rüşd: “Şıranın her hangi bir kaba konulup içilmesinde Ebû Hanîfe bir beis görmemiş, hiçbir kapta sakınca görmemiştir.”⁸⁸¹

“Şıranın kabak, küp ve ağaçtan oyulmuş şarap kaplarına konulup içilmesinde bir beis yoktur. **فان الظرف لا يحل شياء و لا يحرمه** “Kap haram olanı helal kılmaz, helal olanı da haram kılmaz.”⁸⁸² buyurulmuştur.”⁸⁸³

⁸⁷¹ Mevsilî, V, 13.

⁸⁷² İbn Rüşd, I, 482.

⁸⁷³ Mevsilî, V, 14.

⁸⁷⁴ Mergînânî, IV, 348.

⁸⁷⁵ Kâsânî, V, 39.

⁸⁷⁶ Mevsilî, V, 14.

⁸⁷⁷ İbn Rüşd, I, 482.

⁸⁷⁸ Mergînânî, I, 205, 206; Mevsilî, I, 145.

⁸⁷⁹ İbn Rüşd, I, 484.

⁸⁸⁰ Mevsilî, IV, 100; İbnü’l-Hümmam, X, 102, 103.

⁸⁸¹ İbn Rüşd, I, 487.

⁸⁸² Müslim, “Eşribe”, 166.

⁸⁸³ Mergînânî, IV, 401; Mevsilî, IV, 101.

7. İbn Rüşd: “Ebû Hanife: “Haram olan besinler ancak kişiyi ölümden kurtarabilecek kadar yenebilir daha fazlası yenemez.” demiştir.”⁸⁸⁴

“Kişinin ölümden emin olmasını sağlayacak kadar haram olan şarap, ölü eti, kan, domuz etinden yiyebilir.”⁸⁸⁵

⁸⁸⁴ İbn Rüşd, I, 489.

⁸⁸⁵ Mevsilî, IV, 102.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNÂKEHÂT-MÜFÂRAKÂT

I. NİKAH

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Evlilik teklifi üzerine teklifi; Ebu Hanife, bu kadının nikâhı için; “Fasid değildir.” demiştir.”¹

“Başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yapmak mekruh görülmüştür, başkasının istediği kızı istemekte aynı şekilde görülmüştür.”²Nikâh fasid değildir.

2. İbn Rüşd: “İstene kadına bakma hususu; Ebu Hanife: “ Yüz ve ellerden başka ayaklarına da bakabilir.” demiştir.”³

“Erkek kadının yüzüne, ellerine ve ayaklarına bakabilir ayrıca evlenmeyi düşünen kimse şehvetinden emin olmasa bile bakmasında bir sakınca yoktur.”⁴

3. İbn Rüşd: “Hibe, satış ve sadaka lafızlarının nikâhta caiz olup olmadığına ihtilaf edilmiştir. Ebu Hanife: “ caizdir.” demiştir.”⁵

“Evlence akdi ‘evlendirdim’ deyimiiyle olduğu gibi hibe, temlik, veya tasadduk ettim deyimleriyle de olur.”⁶

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Köle efendisi tarafından evlenmeye zorlanabilir.” demiştir.”⁷

“Efendi köleyi evlenmeye icbar etme hakkına sahiptir.”⁸

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe nikâhta baliğ olan kızın iznini şart görmüştür.”⁹

“Kadın ergenlik çağına vardıktan sonra kimse onu evlenmeye zorlayamaz.”¹⁰

6. İbn Rüşd: “Baliğ olmayan dul kadın için Ebû Hanîfe babasının onu evlenmeye zorlayabileceğini benimsemiştir.”¹¹

“Baliğ olmayan dul kadını velisi nikâhlayabilir.”¹²

¹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 6.

² Mergînânî, *el-Hidaye*, III, 53.

³ İbn Rüşd, *age.*, II, 6.

⁴ Mergînânî, IV, 366, 367.

⁵ İbn Rüşd, II, 7.

⁶ Mergînânî, I, 224; Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 83.

⁷ İbn Rüşd, II, 7.

⁸ Mevsilî, III, 109.

⁹ İbn Rüşd, II, 8.

¹⁰ Mergînânî, I, 231.

¹¹ İbn Rüşd, II, 8.

¹² Mergînânî, I, 233.

7. İbn Rüşd: “İcbarın nedenini küçüklük olarak görenler baba baliğ olan kızını evlenmeye zorlayamaz demişlerdir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”¹³

“Veli buluğ çağına giren kızını evlenmeye zorlayamaz.”¹⁴

8. İbn Rüşd: “Dulluk ya sıhhatli bir nikâh ya nikâhın benzeri veyahut mülkiyet neticesinde hâsıl olan dulluktur. Zina ya da cebri bir tecavüzden ileri gelen dulluk değildir. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”¹⁵

“Dul ile kastedilen sahih nikâha dayalı olarak cinsi münasebette bulunmuş olan kimsedir.”¹⁶

9. İbn Rüşd: “Her hangi bir veli velayeti altında bulunan bir kadını ona danışmadan evlendirir ve bir müddet sonra bunu öğrenen kadın kabul ederse caizdir. Ebû Hanîfe de bunu benimesemiştir.”¹⁷

“Bir kimse bir kadın veya erkeği haberi olmadan evlendirir ve o kadın veya erkek durumu öğrenince kabul ederse nikâh sahihtir, etmez ise batıldır.”¹⁸

10. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kadın velisine danışmadan evlenirse evlendiği kimse küfüv ise caizdir.”¹⁹

“Ergenlik çağına varan kadının nikâhı velisi bulunmasa da kendi muvafakati ile kıyılabilir.”²⁰ Bir kadın küfüv olmayan biriyle evlenirse velileri onları ayırabilir.”²¹

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre Kureyşi olan bir kız Kureyşilerden başka ve Arap olan kız da Araplardan başka bir kimse ile evlenmeye icbar edilemez.”²²

“Kefaetin bir şartı da soydur. Kureyşliler birbirlerinin dengidirler, Arap kabilelerinin mensupları da birbirlerinin dengidirler.”²³

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mehr-i misli kefaetten görmüştür.”²⁴

“Eğer bir kadın mehr-i misilden daha az bir mehirle birisiyle evlenirse İmam Ebu Hanife’ye göre kadının velileri o kimseyi ya kadının mehr-i mislini vermeye ya da kadından ayrılmaya zorlayabilirler.”²⁵

¹³ İbn Rüşd, II, 9.

¹⁴ Mevsilî, III, 93.

¹⁵ İbn Rüşd, II, 9.

¹⁶ Mevsilî, IV, 88.

¹⁷ İbn Rüşd, II, 10.

¹⁸ Mergînânî, I, 238.

¹⁹ İbn Rüşd, II, 10.

²⁰ Mergînânî, I, 231.

²¹ Mergînânî, I, 235.

²² İbn Rüşd, II, 17.

²³ Mergînânî, I, 235; Mevsilî, el-İhtiyar, III, 98.

²⁴ İbn Rüşd, II, 18.

²⁵ Mergînânî, I, 236.

13. İbn Rüşd: “Evlenme akdinin şahitler huzurunda yapılması gerektiğinde ittifak vardır, Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”²⁶

“Müslümanların nikâhı ancak iki erkek şahid huzurunda kıyılır. Şahidlerin hür ve müslüman olmaları şart, adil olmaları ise şart değildir.”²⁷

14. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Fasık olan iki şahidin önünde evlenme akdi caizdir. Çünkü iki şahidin önünde yapmaktan maksat evlenmeyi ilan ve halka duyurmaktır.” demiştir.”²⁸

“Şahitlerde hür ve müslüman olmak şart görülmüştür. Adil olmak gibi şartlar koşulmamıştır. Fasığın huzurunda yapılan nikâh akdi caiz olur denmiştir.”²⁹

15. İbn Rüşd: “Mehrini belli bir miktardan az olmaması gerektiğini söyleyenler, bu miktarı çaldığı zaman hırsızın elinin kesilmesini gerektiren miktara kıyas etmekte ittifak etmişlerse de, bu miktarda ihtilaf ettikleri için mehrin miktarında da ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe hırsızın cezası için on dirhemi sınır kabul ettiği için mehirde de on dirhemi en azami sınır kabul etmiştir.”³⁰

“Mehrini en azı on dirhem gümüş veya o kıymetteki bir maldır. Mehir ancak mal sayılan şeylerden verilir. Zira hırsızın elinin kesilmesi için on dirhem değerinde olan bir şeyi çalması lazım gelir, denmiş sınır kabul edilmiştir.”³¹

16. İbn Rüşd: “Temellük edilebilen ve herhangi bir satın almada bedel olabilen bir şey, mehir olabilir. Ulema mehir olarak kadına bir hizmet görmek ve cariyeyi de azatlayıp bu azatlamayı ona mehir saymak caiz midir, değil midir diye ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife, İbnü'l Kasım caiz olmadığı görüşündedirler ancak Ebû Hanîfe köle için bunu caiz görmüştür.”³²

“Mehir ancak mal sayılan şeylerden verilebilir. Mehir köle hür için hizmet etmek, Kur'an öğretmek gibi şeyler olursa nikâh caiz olmakla beraber mehr-i misil gerekir. Efendisinin izni ile evlenen köle için hizmet etmek mehir olabilir.”³³ Ücret alınması sahih olan şeyin mehir olması caiz görülmüştür. Kölenin hür ile hizmet karşılığında evlenmesi caiz görülmüşken, hürün karısına hizmet etmek mehir olmak üzere evlenmesi caiz görülmemiştir, çünkü bu onu küçük düşürücü görülmüştür.”³⁴

²⁶ İbn Rüşd, II, 18.

²⁷ Mevsilî, III, 83.

²⁸ İbn Rüşd, II, 19.

²⁹ Mevsilî, III, 83.

³⁰ İbn Rüşd, II, 21.

³¹ Mergînânî, I, 238, 239; Mevsilî, III, 101.

³² İbn Rüşd, II, 22.

³³ Mevsilî, III, 101, 104.

³⁴ Ceziri, IV, 105, 106.

17. İbn Rüşd: “Belirtilmeyen belli olmayan bir şeyin mehir olup olmayacağına ihtilaf etmişler; “kızımı bir köleye veya bir hizmetçiye karşılık sana nikâhladım gibi.” Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür. Evlenme akdinin bu şekilde gerçekleşmesi durumunda Ebu Hanife: “Kadının kocası, kadına orta halli bir kölenin kıymetini vermeye zorlanır.” demiştir.”³⁵

“Eğer kadına evsafı belirtilmeyen bir hayvan mehir olarak biçilirse, bu sahih olup orta kaliteli bir hayvan lazım gelir ve kişi muhayyer olup ister bizzat hayvanı isterse değerini verir. Evsafı bilinmeyen bir elbise parçası mehir biçilirse kadına mehr-i misli lazım gelir.”³⁶

18. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Eşlerin ikisinin bir arada kalmasıyla ve eğer erkek ihramda ya da hasta ve yahut ramazan ayında oruçlu veya kadın adet halinde değilse mehrin tamamı lazım gelir.” demiştir.”³⁷

“Sahihi bir nikâh akdinden sonra sahih bir halvet gerdek gibidir. Sahih halvet; tabiat ve din bakımından cinsi münasebete mani bulunmayan yerde meydana gelir. Kadın veya erkek yönünden cinsi münasebete mani bir hastalık tabii bir manidir. Çıban tıkanıklık tabii bir manidir, aybaşı hali de öyledir. Ramazanda oruçlu olmak, farz namaz içinde bulunmak da dini manidir. Mehir tayin edilince gerdeğe girmekle veya karı-kocadan birinin vefatı halinde, onu tam olarak ödemek kocanın borcu olur.”³⁸

19. İbn Rüşd: “Ulema; “Kadın adet olduğu üzere mehri ile kendine çeyiz almışsa, koca bizzat bu çeyizleri mi, yoksa bu çeyizlerin bedeli olan mehrin mi, yarısıyla kadına rucu eder” diye ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile Şafii “Mehrin yarısı ile ona rucu eder” demişlerdir.”³⁹

“Mehir kabz edilip yaklaşımdan önce talak vaki olsa mehir kişinin kendi fiili veya afetle helak olsa kabz günündeki kıymet zevceye tazmin ettirilir, ayıplanması durumunda ise zevc mehrin yarısını alır ve noksanını tazmin ettirir.”⁴⁰

20. İbn Rüşd: “Ulema, bakire olan kız veya cariye henüz dokunulmadan boşanırlarsa, kızın babası ile cariyenin efendisi kıza veya cariyeye düşen mehrin yarısını bağışlayabilirler mi, bağışlayamazlar mı diye ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe bağışlayamayacaklarını benimser.”⁴¹

³⁵ İbn Rüşd, II, 23.

³⁶ Mergînânî, I, 243.

³⁷ İbn Rüşd, II, 23

³⁸ Mergînânî, I, 239, 239; Mevsilî, III, 102, 103.

³⁹ İbn Rüşd, II, 25.

⁴⁰ Ceziri, IV, 143; Bilmen, *Istilahât*, II, 133, 134.

⁴¹ İbn Rüşd, II, 25.

“Baliğ olan kızın mehrini baba kızın izni olmaksızın kabz edemez, bikrin mehrini ise vekâlet olmaksızın delâleten rızasına mebni babası taleb ve kabz edebilir. Nehyi halinde yine kabzedemez. Bir kimsenin mehri kabz edip sonra kızının kocasına reddettiğini söylemesi halinde kızı biker ise tasdik olunmaz, çünkü mehri kabzetmeye velatyeti olmakla beraber redde yetkisi yoktur, seyyibin ise tasdik olunur zira kabza selâhiyeti olmadığından emanet alan gibi olur. Mehir kadının hakkı olup hiç kimse onu istemediği bir tasrufta bulunmaya zorlayamaz.”⁴² Bu görüşlere binaen kadının mehrinin izni olmaksızın bağışlanamayacağı kanaati hâsıl olmuştur, görüş doğrudur.

21. İbn Rüşd: “Ulema, mehrini kocasına hibe ettikten sonra ve daha kendisine dokunulmamışken boşanan kadın hakkında ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife, kadının mehrini kocasına hibe etmezden önce onu teslim alıp almaması halleri arasında ayırım yaparak; “Eğer teslim aldıktan sonra hibe ederse, kocaya mehrin yarısı düşer ve eğer teslim almadan hibe ederse, ona artık bir şey düşmez” demiştir. Ebu Hanife’nin, koca hakkının mehri teslim almadan mehrin aynına talluk ettiği ve teslim aldıktan sonra kadının zimmetine geçtiği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.”⁴³

“Kadının mehrini kocasına hibesi sahihtir, kabz ile beraber duhul öncesi talak vuku bulması halinde koca karısına mehrin yarısı ile rucu eder. Kabz öncesi durumda ise hibe sonrası koca karısını hiçbirşeyle rucu edemez.”⁴⁴

22. İbn Rüşd: “Karısına el sürmeden ve ona mehir tesbit edilmeden ölen kimse için Ebu Hanife: “Ona mehr-i misil ve miras düşer.” demiştir.”⁴⁵

“Mehir biçilmeden nikâh kıyılır da sonra koca ölürse kadına mehr-i misil düşer.”⁴⁶ Kadına mirasta düşer, görüş isabetlidir.

23. İbn Rüşd: “Şarap, domuz, henüz olgunlaşmaya yüz tutmayan ve başıboş dolaşıp ele geçirilemeyen deve mehir olduğu zaman, İmam Ebu Hanife: “Akid sahihtir ve mehr-i misil lazım gelir.” demiştir.”⁴⁷

“Şarap ve domuz gibi mehir olmaya elverişli olmayan şeylerde ve şu koyunun karnındaki yavruyu veya şu hurmalığın bu seneki ürünü gibi ele geçmesi riskli olan şeylerde akid sahih olmakla beraber mehr-i misil gerekir.”⁴⁸

⁴² Bilmen, II, 139, 140, 147.

⁴³ İbn Rüşd, II, 26.

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâi ‘u’-sanâi‘*, II, 295- 297; Bilmen, age., II, 135.

⁴⁵ İbn Rüşd, II, 27.

⁴⁶ Mergînânî, I, 239.

⁴⁷ İbn Rüşd, II, 27.

⁴⁸ Mergînânî, I, 244; Mevsilî, III, 104, 107.

24. İbn Rüşd: “Evlenme akdi ile birlikte satış da yapılırsa, mesela kadın erkeğe bir köle takdim eder, erkek de mehrin miktarını tayin etmeden köleye, hem de kadının mehrine karşılık olarak kadına bin dirhem verirse ulema bu akdin sahih olup olmadığında ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür.”⁴⁹

Buradaki evlilik akdinin sahih olduğunda şüphe yoktur, çünkü mehir akdin şartı değildir, ancak kadın mehrini alıncaya kadar kocaya kendini teslim etmeme hakkına sahiptir.⁵⁰

25. İbn Rüşd: “Ulema bir kadının nikâh akdi yapılırken erkek evli ise kadının mehri ikibin, bekâr ise bin dirhem diye şart koşulması halinde ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife: “Eğer erkek evli ise kadına bin dirhem, değilse ikibin dirhemi aşmamak şartı ile mehr-i misil düşer.” demiştir.”⁵¹

“Bir erkek kadını bulunduğu yerde ikamet ederse bin lira, başka yere götürürse iki binlira mehir vereceğini söylesse, ikameti halinde kadın bin lira, başka yere götürülmesi halinde ise, mehr-i misil alır. Buda bin liradan az ikibin liradan fazla olamaz. Kadın çirkinse bin lira güzelse iki bin lira mehirle yapılan akidde her iki şartta sahih olur, çünkü kadın tek sıfat üzeredir, sadece adam bunu bilmemektedir.”⁵² Bir kimse, evli değilse on bin evli(müteehhil) ise yirmi bin lira ile bir kadınla evlense birinci şart muteber ikinci şart fasiddir. Evli ise on bin liradan az yirmi bin liradan çok olmamak şartı ile mehr-i misil gerekir.⁵³

26. İbn Rüşd: “Üvey kızın ne zaman üvey babasına haram olacağı hususunda, Ebû Hanîfe üvey babanın anneye şehvetle dokunmasının kâfi olduğu görüşündedir.”⁵⁴

“Bir kadının erkeğe şehvetle dokunması halinde kadının kızı ve anası o erkeğe haram olur, aynı şekilde erkeğin dokunması halinde de durum aynıdır.”⁵⁵

27. İbn Rüşd: “İmam Malik kadının neresi olursa olsun kadına şehvetle bakmakta dokunmak gibidir demiştir, Ebû Hanîfe bu hususta İmam Malik’e sadece avret yerine bakmak hususunda katılmıştır.”⁵⁶

“Kadın ve erkekten biri diğerine şehvetle yapışması veya tenasül organına şehvetle bakması hısımlık mahremiyetini(hurmet-i musahara) gerektirir.”⁵⁷

⁴⁹ İbn Rüşd, II, 28.

⁵⁰ Mevsilî, III, 108.

⁵¹ İbn Rüşd, II, 29.

⁵² Mevsilî, III, 105, 106.

⁵³ Bilmen, II, 140.

⁵⁴ İbn Rüşd, II, 33.

⁵⁵ Mergînânî, I, 227.

⁵⁶ İbn Rüşd, II, 33.

⁵⁷ Mevsilî, III, 77.

28. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre sahih olan evlenme akdinde cima hangi kadınları haram kılıyorsa, zina da onları haram kılar.”⁵⁸

“Her hangi bir kadınla zina eden kimseye kadının annesi ve kızı haram olur. Zina hısımlık mahremiyetini gerektirir.”⁵⁹

29. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre emilen süt ne kadar olursa olsun kadının nikâhını haram kılar.”⁶⁰

“Süt emzirmenin hükmü sütün azı ile de çoğu ile de meydana gelir.”⁶¹

30. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe büyüğün emmesini müessir görmemiştir.”⁶²

“Sütün hükmü ancak süt emme çağı olan otuz ay içerisinde süt emildiği zaman sabit olur.”⁶³

31. İbn Rüşd: “Ulema iki yaşını doldurmadan süte ihtiyacı kalmadığı için süttten kesilen çocuğu emziren başka bir kadın için; Ebû Hanîfe bununla da nikâhın haram olduğunu benimser.”⁶⁴

“Ebu Hanife’den bu konuda, emme çağını tamamlamamış çocuk süttten kesilmiş bile olsa yeniden emmesiyle hurmet hâsıl olur şeklinde gelen bir rivayet olduğu gibi, süttten kesilen çocuğun emmesiyle otuz ay dolmamış olsa bile hurmet hâsıl olmaz şeklinde bir rivayette nakledilmiştir (sütle beslenebilme hususu göz önünde bulundurulmuş).”⁶⁵

32. İbn Rüşd: “Süt emmenin tesirinde muayyen yaşı şart koşanlar bu muayyen yaşın ne olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe bunun iki sene altı ay olduğunu benimsemiştir.”⁶⁶

“Sütün hükmü ancak süt emme çağı olan otuz ay içerisinde süt emildiği zaman sabit olur”⁶⁷

33. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre süt, su veyahut başka bir şey içinde istihlak edildikten sonra çocuğa içirilirse bununla nikâh haram olmaz.”⁶⁸

⁵⁸ İbn Rüşd, II, 34.

⁵⁹ Mergînânî, I, 227; Mevsilî, III, 77.

⁶⁰ İbn Rüşd, II, 35.

⁶¹ Mevsilî, III, 117.

⁶² İbn Rüşd, II, 35.

⁶³ Mevsilî, III, 118.

⁶⁴ İbn Rüşd, II, 36.

⁶⁵ Mergînânî, I, 258.

⁶⁶ İbn Rüşd, II, 36.

⁶⁷ Mevsilî, III, 118.

⁶⁸ İbn Rüşd, II, 37.

“Eğer süte su katılır ve süt sudan çok olursa hurmet hâsıl olur tersi durumda hurmet hâsıl olmaz. Yemeğe karışan süt ile de hurmet hâsıl olmaz.”⁶⁹

34. İbn Rüşd: “Çocuğu emziren kadının kocası da çocuğun babası olurmu diye ihtilaf edilmiş Ebu Hanife: “Kocanın sütü nikâhı haram kılar (burda kastedilen kocanın süt vermesi değildir kadının sütünün kocadan kaynaklanıyor olmasıdır).” demiştir.”⁷⁰

“Çocuğu emziren kadının kocasında çocuğun sütbabası olur ve onun bütün anne baba ve çocukları ona haram olur.”⁷¹

35. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre köle ikiden fazla kadınla evlenemez.”⁷²

“Köle ikiden fazla evlenemez. Köle efendisinin izni olmadan evlenemez. Evlenme emri alınca birden fazla kadınla evlenemez ancak dilediğin kadar evlen denirse o zaman iki kadınla evlenebilir.”⁷³

36. İbn Rüşd: “İki kardeş cariyeyi bir arada nikâh altına almaktan men edenler, birini nikâhla diğerini satın almayla almanın caiz olup olmadığına ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe bundan da men etmiştir.”⁷⁴

“İki kızkardeşi bir nikâh altında bulundurmak nasıl caiz değilse, bir kız kardeşi nikâhlı karı diğerini cariyeye olarak kullanmakta caiz değildir.”⁷⁵

37. İbn Rüşd: “Hür bir kadınla evli olan için hür bir kadınla evlenmeye gücü yeterli midir, değil midir diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Gücü yeterlidir.” demiştir.”⁷⁶

“Hür kadınla evlenmeye gücü yetenin cariyeye ile evlenmesini Ebû Hanîfe caiz görmüştür.”⁷⁷ Hür kadına evli olan birinin yine hür bir kadınla evlenmeye gücünün yetip yetmemesinin ancak cariyeye ile evlenme hususunda bir anlamı olur ki, Ebu Hanife’nin görüldüğü üzere böyle bir ayrımı yoktur. Hüre gücü yetende cariyeye ile evlenebilir.

38. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre karı koca birlikte esir edilirse nikâhları bozulmaz ancak biri diğerinden önce esir edilirse nikâhları fesholur. Ebu Hanife’nin karı ile kocanın birlikte esir edilmesi ile birinin diğerinden önce esir edilmesi arasında ayırım yapmasının sebebi, çünkü ona göre kadını helal kılan şey cariyeye oluşu değil kocası ile ayrı ülkelerde oluşudur.”⁷⁸

⁶⁹ Mergînânî, I, 259.

⁷⁰ İbn Rüşd, II, 37.

⁷¹ Mergînânî, I, 258.

⁷² İbn Rüşd, II, 39.

⁷³ Mevsilî, III, 86, 110, 111.

⁷⁴ İbn Rüşd, II, 40.

⁷⁵ Mergînânî, I, 226.

⁷⁶ İbn Rüşd, II, 42.

⁷⁷ Mevsilî, III, 87.

⁷⁸ İbn Rüşd, II, 43.

“Eşlerden biri diğeri olmaksızın esir alınırsa ayrılık meydana gelir. Birlikte esir alınırsalar ayrılık meydana gelmez.”⁷⁹

39. İbn Rüşd: “İhramlının nikâhında ihtilaf edilmiş Ebû Hanîfe bunda bir beis görmemiştir.”⁸⁰

“Hacda ihramlı iken nikâhlanmak caizdir.”⁸¹

40. İbn Rüşd: “Ölümlle sonuçlanabilecek bir hastalığı olan hastanın evlenmesini Ebû Hanîfe caiz görmüştür.”⁸²

“Bir kimse marazı mevttte evlenirse bu geçerli olup, kadına tesmiye edilen mehir kadının mehr-i misline eşit veya ondan az ise varislerin izni olmaksızın zevce bunu terikeden alır, fazlası izne bağlıdır.”⁸³

41. İbn Rüşd: “İddet içerisinde iken evlenen kimseler için Ebu Hanife: “ikisi ayrılır ve iddet bitiminde tekrar evlebilirler.” demiştir.”⁸⁴

“Eğer bir kimse talaktan, ölüm iddetinden, nikâh şüphesinden, duhul olmuş fasid bir nikâhtan dolayı iddet beklemekte iken bu kadınla kocasından başkası başka bir mani yoksa evlenemez, bu kimsenin nikâhı caiz değildir. Çünkü iddet içerisinde kadının üzerinde en fazla hakkı olan ilk kocasıdır.⁸⁵ Bu kimsenin nikâhı caiz olmadığı vecihle fasid olup kastedilen ayrılma fasidliğini ifade ediyorsa doğrudur.

42. İbn Rüşd: “Nikâhında dörtten fazla kadın veya iki kız kardeşi tutan kimse müslüman olursa Ebu Hanife’ye göre önce hangileriyle evlenmiş ise onlar kalır, şayet hepsiyle bir akitte evlenmişse hepsinden ayrılır.”⁸⁶

“Eğer iki kız kardeş iki akit ile nikâhlanmış ve hangisinin daha önce olduğu bilinmiyorsa ikiside bu kimseden ayrılır. Bir kimsenin müslüman olmadan önce on karısı olsa bunların dörtten fazlasını müslüman olunca boşar.”⁸⁷ İbarelerden anlaşıldığı üzere müslüman olan kimse eşlerinden hangisi ile önce evlenmiş ise sıraya göre dörtten fazlasını boşar.

43. İbn Rüşd: “Eşlerden birinin diğlerinden önce müslüman olması hususunda, Ebu Hanife: “Eğer önce kadın müslüman olursa ve iddet bitmeden kocasıda müslüman

⁷⁹ Mevsilî, III, 113.

⁸⁰ İbn Rüşd, II, 43.

⁸¹ Mevsilî, III, 89.

⁸² İbn Rüşd, II, 44.

⁸³ Kâsânî, VII, 225; Bilmen, II, 145, 146.

⁸⁴ İbn Rüşd, II, 45.

⁸⁵ Kâsânî, II, 269; Bilmen, II, 385.

⁸⁶ İbn Rüşd, II, 47.

⁸⁷ Mevsilî, III, 86.

olursa kocası kadına daha hak sahibidir. Eğer önce kadın müslüman olursa ve karısı ehl-i kitapsa, nikâh sabittir.”⁸⁸

“Eğer önce kadın müslüman olursa, erkeğe müslüman olması teklif edilir, kabul ederse ayrılmazlar, aksi halde ayrılırlar. Kitabî kadının kocası müslüman olursa ayrılmazlar.”⁸⁹

44. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre iki kusur dışında kadının nikâhı bozulamaz ki bunlarda fercin et veya kemikle kapalı olması halidir.”⁹⁰

“Kadının nikâhı ancak fercdeki tıkanıklık yüzünden sona erdirilebilir.”⁹¹

45. İbn Rüşd: “Koca karısına mehrini vermekte zorlanırsa Ebu Hanife’ye göre bu koca borçlulardan bir borçludur, bunun için hâkim onları ayıramaz, fakat kadın kocası ona mehrini vermedikçe kendini kocasına teslim etmek zorunda değildir.”⁹²

“Kadın mehrini alıncaya kadar kocasına kendini teslim etmek zorunda değildir.”⁹³ Hanefî kaynaklarda talak bahsinde mehrin ya da nafakanın ödenmemesi talâk sebebidir diye bir kayıt geçmemektedir. Nikâhın hükümleri arasında zaten mehir diye bir kayıta yoktur.

46. İbn Rüşd: “Kocanın nafakayı ödeyememesi hali için Ebu Hanife’ye göre karı ile koca ayrılmaz.”⁹⁴

“Koca fakir olup nafakayı ödeyemeyecek olsa karı ile kocanın araları ayrılmaz, kadına kocası adına borç alması emredilir.”⁹⁵ Koca mehri ya da nafakayı vermekten aciz olursa karı için bunlarla akdi feshetme hakkı doğmaz.⁹⁶

47. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kaybolan(mefkud) kimsenin ölümü sabit olmadıkça karısı evlenemez.”⁹⁷

“Hâkim mefkud ile karısını ayıramaz. Bu kimsenin ölümüne ancak doğduğu günden itibaren yüzyirmi yılı tamamlanınca hükmedilebilir.”⁹⁸

48. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre, kocası hür olsun, köle olsun, cariye azatlanınca nikâhını bozabilir, muhayyerdir. Ayrıca nikâhı bozmanın vaktide cariyenin azatlandığı meclistir”⁹⁹

⁸⁸ İbn Rüşd, II, 47.

⁸⁹ Mevsilî, III, 113.

⁹⁰ İbn Rüşd, II, 49.

⁹¹ Mevsilî, III, 95, 101, 103.

⁹² İbn Rüşd, II, 50.

⁹³ Mevsilî, III, 108.

⁹⁴ İbn Rüşd, II, 50.

⁹⁵ Mevsilî, IV, 6.

⁹⁶ Ceziri, age., IV, 163.

⁹⁷ İbn Rüşd, II, 50.

⁹⁸ Mergînânî, II, 475.

⁹⁹ İbn Rüşd, II, 51.

“Hür ya da köle bir kocayla evli olan cariye veya mükatebe azad edildiklerinde, evliliğin devamı hususunda muhayyerdirler.”¹⁰⁰

49. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kadın baliğ olduktan sonra erkek baliğ olsun olmasın kadının nafakası ona vaciptir ve nafaka miktarı da kocanın durumuna, kadının durumuna, zamana, mekâna ve değişen durumlara göre değişir.”¹⁰¹

“Kadın yaşça büyük olup da, koca küçük olursa nafaka alma hakkı vardır, aksi olursa yoktur. Çünkü kadın erkekten büyük olunca kendini teslim etmiştir aciz olan erkektir. Nafakada erkeğin mali kudretine itibar edilir.”¹⁰²

50. İbn Rüşd: “Gaip olan kocaya nafaka gerekip gerekmediği hususunda Ebu Hanife’ye göre ancak hâkim kararıyla ona vacip olur.”¹⁰³

“Bir kadın kayıp olan kocası için nafaka davası açar, kocasının da başkası elinde bir malı bulunursa, adamda bu malın sahibini ve kadının onun karısı olduğunu ikrar ederse hâkim kadına, adamın ana babasına ve çocuklarına nafaka biçer. Ancak kadının kefil getirmesi gerekir, çünkü ayrılmış ve iddeti bitmiş olabilir.”¹⁰⁴

51. İbn Rüşd: “Ulema, yeni evlenen kimsenin evlendiği kadının yanında, kız ise kaç gece, dul ise kaç gece kalması gerektiği ve eğer bu adamın başka karısı varsa, yeni karısı yanında yattığı gecelerin sıradan sayılıp sayılamayacağı hususunda ihtilaf etmişler, Ebû Hanîfe kız ile dul arasında fark görmemiş ve geceleri sıradan saymıştır.”¹⁰⁵

“Bir kimsenin hür iki karısı olurda biri dul biri kız olursa aralarında ayrım yapılmaz yanlarında sıra ile yatılır.”¹⁰⁶

52. İbn Rüşd: “Ulema şîgar nikâhının, iki kişiden her birinin, velayeti altında bulunan bir kadını, mehirsiz olarak ve her birinin mehri olsun kaydıyla diğeriyle evlendirilmesi demek olup caiz olamadığında müttefiktirler, ancak Ebu Hanife’ye göre akid sahihtir ve her birine mehr-i misil gerekir.”¹⁰⁷

“İki kişi herbiri diğersine, kendi kızını veya kızkardeşini diğersinin kızı veya kızkardeşi karşılığında nikâhlarsa, her iki akitte sahih olmakla beraber her ikisinede mehr-i misil gerekir.”¹⁰⁸

¹⁰⁰ Mevsilî, III, 110.

¹⁰¹ İbn Rüşd, II, 52.

¹⁰² Mevsilî, IV, 4, 6.

¹⁰³ İbn Rüşd, II, 53.

¹⁰⁴ Mergînânî, II, 331.

¹⁰⁵ İbn Rüşd, II, 53.

¹⁰⁶ Mergînânî, I, 255.

¹⁰⁷ İbn Rüşd, II, 55.

¹⁰⁸ Mergînânî, I, 241.

53. İbn Rüşd: “Hulle nikâhı Ebu hanife’ye göre sahihtir.”¹⁰⁹

“Mekruh olmakla beraber kadının birinci kocası ile evlenmesini helal kılar.”¹¹⁰

54. İbn Rüşd: “Nikâhta şart koşulunca yerine getirilmesi gerekir mi? İmam Malik: “Gerekmez, ancak eğer şart kabul edilirken, şartı yerine getirmezsem benim kölem azad karım boş olsun gibi bir yeminle pekiştirilirse üzerine yemin edilen şey lazım gelir.” Ebu Hanife’de bu görüştedir.”¹¹¹

“Kocanın şarta uymak gibi bir zorunluluğu yoktur.”¹¹² Şarta uyması boşamanın vaki olmaması için uygun olur.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Kızın üzerinde velayet hakkına sahip olan baba, yakın akraba ve bunlar dışındakiler onu evlendirebilirler. Ancak kız baliğ olunca muhayyerdir.” demiştir.”¹¹³

“Babası veyahut dedesi tarafından evlendirilen çocuk için baliğ olduktan sonra muhayyerlik yoktur. Başka velileri tarafından evlendirilen çocuk için ise muhayyerlik vardır.”¹¹⁴

2. İbn Rüşd: “Yetim erkek çocuk için Ebu Hanife: “Bütün velileri onu evlendirebilir ancak çocuk baliğ olduktan sonra muhayyerdir.” demiştir.”¹¹⁵

“Yukarda geçtiği şekilde.”¹¹⁶

3. İbn Rüşd: “Ulemanın çoğu köleden veli olmaz derken Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür.”¹¹⁷

“Müslüman bir kadına evlendirme hususunda, çocuğun, kölenin, delinin ve kafirin velayet hakkı olmaz.”¹¹⁸

4. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kölenin de veli olabileceğini ve rüşd’ün velâyet için şart olmadığını benimser.”¹¹⁹

“Kölenin velilik hakkı yoktur, çünkü o kendi nefesine velilik yapamadığına göre başkasına da velilik yapamaz, çocuk ve deli de böyledir.”¹²⁰ Velâyette baliğ olmanın

¹⁰⁹ İbn Rüşd, II, 56.

¹¹⁰ Mevsilî, III, 151.

¹¹¹ İbn Rüşd, II, 57.

¹¹² Mevsilî, III, 108, 109.

¹¹³ İbn Rüşd, II, 9.

¹¹⁴ Mergînânî, *el-Hidaye*, I, 233.

¹¹⁵ İbn Rüşd, II, 10.

¹¹⁶ Mergînânî, I, 233

¹¹⁷ İbn Rüşd, II, 14.

¹¹⁸ Mergînânî, I, 234; Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 96.

¹¹⁹ İbn Rüşd, II, 14.

¹²⁰ Mevsilî, III, 96.

yanısına rüşdün şart olmadığına dair net bir ibareye rastlayamadık. Ancak rüşdün gerekli olduğu kanaati hâsıl olacak ifadelerin kaynaklarda geçiyor¹²¹ olmasından hareketle bizde rüşdün şart olmadığı görüşünün yanlış olduğu kanaatine vardık.

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe zenginliğin(mal) kefaetten olduğunu benimsemez.”¹²²

“Mal da kefaettendir.”¹²³ Erkek kadının mehir ve nafakasını karşılayacak güçte olmalıdır. Malın kefaetten sayılmamasına dair ifade, Ebu Yusuf’un görüşünü yansıtmaktadır.¹²⁴

6. İbn Rüşd: “Mehirsiz nikâh kıyılan kadın mehir isterse; Bu kadına kocası mehri misil biçmek zorundadır ancak bundan sonra kadın boşanırsa Ebu Hanife’ye göre ona birşey düşmez çünkü onun nikâhı mehirsiz olarak kıyılmıştır.”¹²⁵

“Mehir biçilmeden nikâhlanan kadına mehr-i misil düşer. Eğer nikâh kıyılırken kadına mehir biçilmez de daha sonra karı koca birşeyde uyuşurlarsa, eğer gerdeğe girer veya gerdeğe girmeden ölürse uyuşulan şey kadına düşer. Gerdeğe girmeden kadını boşarsa kadına mut’a düşer.”¹²⁶ Hiç birşey düşmez demek doğru olmaz, kadına mut’a gerekir, görüş hatalıdır.

7. İbn Rüşd: “Ulema kızını herhangi biriyle evlendirirken kızın mehri ile birlikte kendisine bir hediye verilmesini şart koşan babanın bu akdi hakkına ihtilaf etmişlerdir. İmam Ebu Hanife: “Akid sahih olduğu için koşulan şartta lazım gelir.” demişlerdir.”¹²⁷

Bu nikâh akdinin sahih olduğunda şüphe yoktur. Kocanın koşulan şarta uyma zorunluluğu yoktur.¹²⁸ Zira akdin gereği olmayan şartlar fasid kabul edilmiştir.¹²⁹ Şartın yerine getirilmemesinin akde bir zararı olmaz çünkü akid bunlar üzerine bina edilmiş değildir.

8. İbn Rüşd: “Ulema mehr-i misil ile hükmedildiği yerlerde misliyetle muteber olan vasıfların neler olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebû Hanîfe baba tarafından akrabalığı şart görmemiş ve bütün kadın akrabaları mehr-i misilde kadının emsali görmüştür.”¹³⁰

¹²¹ Kâsânî, VII, 171 vd; Mevsilî, II, 96.

¹²² İbn Rüşd, II, 18.

¹²³ Mevsilî, III, 99.

¹²⁴ Mergînânî, I, 236.

¹²⁵ İbn Rüşd, II, 26.

¹²⁶ Mergînânî, I, 239; Mevsilî, III, 102.

¹²⁷ İbn Rüşd, II, 28.

¹²⁸ Mevsilî, III, 108, 109.

¹²⁹ Mergînânî, III, 49, Mevsilî, II, 25.

¹³⁰ İbn Rüşd, II, 29.

“Kadının mehr-i misli baba tarafından akraba olan kadınlara göre takdir edilir, anası ve teyzesi ayrıca babanın kabilesinden iseler bunlara görede takdir edilir.”¹³¹

9. İbn Rüşd: “Emzirmede şahitlik hususunda, bir kadının şahitliğini yeterli görenlerden kimisi, kadının daha önce süt emme olayını söylemiş olmasını ve bunun halk arasında yayılmış olmasını şart koşmuşlardır. Ebû Hanîfe de bu görüştedir.”¹³²

“Çocuk emzirmede yalnız kadınların şahitliği kabul olunmaz, emzirme ancak ya iki erkeğin ya da bir erkek iki kadının şahitliği ile kanıtlanır.”¹³³

10. İbn Rüşd: “Hür olan erkeğin cariye ile evlenmesi hususunda Ebu Hanife’ye göre hür bir kadınla evlenmeye gücü yetmiyorsa ve bekâr kaldığı takdirde zinadan korkuyorsa evlenebilir, yoksa evlenemez.”¹³⁴

“Hür bir kadınla evlenmeye gücü yeten kimsenin cariye ile evlenmesi caizdir.”¹³⁵

II. TALAK

A. Müellifin İsabetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Kimilerine göre, talak sayısında muteber olan kadının köleliğidir, kadın cariye olduğu zaman koca ister köle olsun ister hür onun kesin boşama sayısı ikidir, Ebu Hanife’de bu görüştedir.”¹³⁶

“Hür kadının talakı üç, cariyenin ki ise ikidir. Talakın sayısında erkeklere itibar edilmez.”¹³⁷

2. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kadın iddetinde iken her bir temizlikte bir talak ile boşanmış olsa bunun da sünnete uygun bir boşama olduğunu benimser.”¹³⁸

“Sünnete uygun olan hasen tarzdaki talak kadını içinde cinsi münasebetin olmadığı üç temizlik müddeti içinde birer birer üç talak ile boşamaktır.”¹³⁹

3. İbn Rüşd: “Aybaşı halinde karısını boşayan kimse için Ebû Hanîfe adamın karısına dönmekle emrolunacağını ancak bunun onun için sünnet(nedb) olduğunu ve buna zorlanamayacağını benimser. Ayrıca Ebu Hanife’ye göre geri dönmekle emrolunan

¹³¹ Mevsilî, III, 108.

¹³² İbn Rüşd, II, 38.

¹³³ Mergînânî, I, 260.

¹³⁴ İbn Rüşd, II, 41.

¹³⁵ Mevsilî, III, 87.

¹³⁶ İbn Rüşd, II, 61.

¹³⁷ Mevsilî, III, 123.

¹³⁸ İbn Rüşd, II, 62.

¹³⁹ Mevsilî, III, 122.

kimse karısına dönerse de karısını birinci âdetinden temizlendikten sonra isterse boşar isterse nikâhında tutar.”¹⁴⁰

“Bir kimse hayız halindeki karısını boşarsa ona ric’at etmesi gerekir. Temizlik dönemine girdiğinde dilerse onu boşar dilerse yanında tutar.”¹⁴¹

4. İbn Rüşd: “Hulu bedelinin niteliği hususunda Ebû Hanîfe evsafının ve mevcudiyetinin bilinmesini şart koşturmuştur. Ebu Hanife’den aldanmaya (garar) elverişli olan şeylerin caiz olduğu ve henüz var olamayan(madum) şeylerin de caiz olmadığı da rivayet olmuştur.”¹⁴²

“Mehir olmaya elverişli olan mal hulu bedeli olmayada elverişlidir.”¹⁴³Mehir ancak mal sayılabilen şeylerden verilebilir, daha önce açıklanmıştı.

5. İbn Rüşd: “Şarap veya domuz gibi helal olmayan şeyler üzerine hulu yapıldığında Ebu Hanife’ye göre birşey lazım gelmez.”¹⁴⁴

“Hul’ de bedel batıl olunca, yine bir bain talak vaki olur. Bedel batıl olunca karının kocaya birşey vermesi gerekmez.”¹⁴⁵

6. İbn Rüşd: “İmam Malik’e göre baba küçük kızını nasıl evlendirebiliyorsa onun adına huluda yapabilir, erkek çocukta bunun gibidir, baba erkek çocuğun karısını boşayabilir. Ebû Hanîfe İmam Malik’in aksine erkek çocuk adına babanın hulu yapamayacağını ve çocuğun karısını da boşayamayacağını benimser.”¹⁴⁶

“Eğer bir kimse küçük kızını kızın malı karşılığında hulu’ ettirse kızı karşılığında hulu’ edildiği mal lazım gelmez, boşamanın olaması için küçük yaştaki kızın kabulü gerekir. Baba hulu’ bedelini kendine kabul ederse de boşanma vaki olur ve bedel ona lazım gelir.”¹⁴⁷Sağır ve siğarenin babası, bunların namına muhalea yapamaz.¹⁴⁸

7. İbn Rüşd: “Hulu ile kocasından ayrılan kadın için kocası onu huludan sonra boşarsa boşanmış olur mu diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe boşanmış olacağını benimsemiş, fevr ve terahhi arasında ayrım yapmamıştır.”¹⁴⁹

¹⁴⁰ İbn Rüşd, II, 63.

¹⁴¹ Mevsilî, III, 123.

¹⁴² İbn Rüşd, II, 66.

¹⁴³ Mevsilî, III, 157.

¹⁴⁴ İbn Rüşd, II, 66.

¹⁴⁵ Mergînânî, II, 302; Mevsilî, III, 157, 158.

¹⁴⁶ İbn Rüşd, II, 66.

¹⁴⁷ Mergînânî, II, 304;

¹⁴⁸ Bilmen, *Istılahat*, II, 272.

¹⁴⁹ İbn Rüşd, II, 68.

“Karı-koca hulu‘ yaparlarsa, kocasına mal vermesi gerekir ve bâin talak vâki olur. Hulu‘ de bâin talak için boşamaya niyet etmeye ihtiyaç yoktur.”¹⁵⁰

8. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe iddeti nikâhtan doğan bir hüküm olarak görmüştür, bu yüzden de karısını kesin olarak boşayan kimsenin iddeti bitmeden karısının kız kardeşiyle evlenemeyeceğini benimsemiştir.”¹⁵¹

“İddet ancak boşamadan, kocanın vefatından ve nikâh akdi sonrası cinsi münsebet nedeniyle gerkir. Eşini boşayan erkek iddeti bitinceye kadar hanımının kız kardeşi ile evlenemez, bain ve ric‘i arasında fark yoktur.”¹⁵²Boşama ancak nikâh akdi sonrası vuku bulur.

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe göre tahyir talak değildir, ancak temlik vardır kadın, kendini bir talakla dahi boşasa bairdir. Tek başına ‘ihtari nefseki’ talak değildir, kadın ‘ehtaru nefsi’ derse talak olur.”¹⁵³

“Erkek karısına ‘sen muhayyersin ‘der ve kadın kocasının bu sözü ile kendini boşasa bir talak ile ve kesin boşanmış olur. Temlikte kadın kendini bir talak ile boşasa bile bain olarak boşanmış olur.”¹⁵⁴

10. İbn Rüşd: “Temlikte kadın erkekle oturduğu meclisten kalkmadıkça kendini boşayabilir, Ebu hanife’de bu görüştedir.”¹⁵⁵

“Koca karısına boşama yetkisini verdiği veya onu muhayyer kıldığı zaman yerinden ayrılmadıkça veya bir başka işe girişmedikçe, yetkisi devam eder. Temlik aynı yerde yapılan icap ve kabulde sahih olur.”¹⁵⁶

11. İbn Rüşd: “İmam Malik’e göre sarîh lafız yalnız ‘talak’ deyimidir, ‘talak’dan başka bütün deyimler kinayedirler. Kinaye de zahir ve muhtemel olmak üzere iki kısımdır. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”¹⁵⁷

“Kişinin karısına ‘sen benden boş oldun, seni boşadım’ gibi talakı açıkça ifade eden deyimler sarîh lafızlardır. Bu deyimlerle boşama ric‘i olur, niyete ihtiyaç yoktur. Kinayeler iki kısım olup bir kısmı ile ric‘i boşama vaki olur ki; ‘günlerini say, rahminin boş olduğunu öğren, sen birsin’ deyimleridir, bunlarla bir talaktan fazla vaki olmaz. Diğer kısım boşamayıda, başka manalarında verebilecek olan kinayelerdir ki; ‘sen

¹⁵⁰ Mevsilî, III, 156.

¹⁵¹ İbn Rüşd, II, 68.

¹⁵² Mevsilî, III, 86, 172,173.

¹⁵³ İbn Rüşd, II, 69.

¹⁵⁴ Mergînânî,I, 276, 277.

¹⁵⁵ İbn Rüşd, II, 69.

¹⁵⁶ Mergînânî, I, 279.

¹⁵⁷ İbn Rüşd, II, 71.

hürsün, babanın evine git, ipin omuzun üzerindedir, benden örtün' kinayeleri ile kişi üç kastederse üç, iki kastederse iki, bir kastederse bir talak kesin olarak vaki olur.”¹⁵⁸

12. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre karısını sarih bir lafızla boşayan kimsenin ben bununla karımın boşanmasını kasetmedim demesi kabul olunmaz. Çünkü Ebu Hanife’ye göre boşamada sarih lafızlar niyete muhtaç değildir.”¹⁵⁹

“Sarih lafızla yapılan boşama niyete muhtaç değildir.”¹⁶⁰ Görüş isabetlidir.

13. İbn Rüşd: “ ‘Sen boşsun’ diyenin kaç talakı kasettiğinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe ise yalnızca ‘sen boşsun’ lafzıyla üç talak vaki olmayacağını benimsemiştir, çünkü Ebu Hanife’ye göre müfred olan bir lafız ne sarahatan ne kinayeten sayıyı ihtiva etmez.”¹⁶¹

“Sen boşsun seni boşadım gibi deyimlerle kişi daha fazla sayıyı kasettede ancak bir talak vaki olur. Çünkü bir talak manasındadır iki talak için iki talak veya üç talak için iki ve üç talak ifadeleri kullanılmalıdır.”¹⁶²

14. İbn Rüşd: “Sadece lafız ya da niyetle boşama vaki olur mu diye ihtilaf edilmiş İmam Malik boşamanın ancak lafız ve niyetle olacağını benimsemiş Ebu Hanife’de buna katılmıştır.”¹⁶³

“Talakın bir lafzı mukarin olması şarttır. Mücerret niyet ile talak meydana gelemez.”¹⁶⁴

15. İbn Rüşd: “İmam Şafii’ye göre açık kinayeler de kişinin niyetine başvurulur. Eğer niyeti boşanma ise boşanmadır, niyeti üç talak ise üç talaktır, bir talak ise bir talaktır. Ebû Hanîfe de aynı görüştedir. Ancak onun prensibine göre kişi, bir veya iki talakı kasetse, bir bain talak vaki olur. Eğer boşanmayı gösteren bir karine bulunduğu halde adam ‘ben boşanmayı kasetmedim dese kabul olunmaz. Karısıyla boşanma hususunda müzakere ederken bir açık kinaye kullanması, boşanmayı kasettiğini gösteren bir karinedir. İmam Ebû Hanîfe dört deyimden başka bütün açık kinayelerde bu karine bulunduğu zaman boşanmaya hükmeder. Bu dört deyimde ‘ipin omuzun üzerindedir’, ‘iddetinin süresini bekle’, ‘temizlen’, ‘benden örtün’ deyimleridir.

¹⁵⁸ Mergînânî, I,265, 275; Bilmen, II, 186.

¹⁵⁹ İbn Rüşd, II, 72.

¹⁶⁰ Mevsilî, III, 125.

¹⁶¹ İbn Rüşd, II, 72.

¹⁶² Mergînânî, I, 265.

¹⁶³ İbn Rüşd, II, 73.

¹⁶⁴ Kâsânî, II, 105; Bilmen, II, 192.

Çünkü Ebu Hanife'ye göre bu kinayeler açık kinaye olmayıp muhtemel (niyete bağlı anlamında) kinayelerdir.”¹⁶⁵

“Yukarda geçtiği üzere kaynaklarda geçmekte olup boşama lafızlarında farklı rivayetler de bulunmaktadır”¹⁶⁶ görüş isabetlidir.

16. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre açık kinayelerde kişinin yalan söylediğine dair bir karine yoksa kişinin niyetine başvuruşur.”¹⁶⁷

“Kinayeli lafızlarla boşamak ancak niyet ve durumun delaletine göre olur.”¹⁶⁸

17. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre açık kinayeler de boşama baidir, çünkü açık kinayelerde üç kastedilsin, edilmesin evlilik bağının büsbütün izalesi kaskolunur, üç talak ise bundan zaid bir manadır.”¹⁶⁹

“Sarih lafızlarda olduğu gibi tek talak meydana gelir üçe niyet geçerli olmadığından bununla üç talak meydana gelmez.”¹⁷⁰

18. İbn Rüşd: “Kişinin ‘sen bana haramsın’ sözünün neye hamledileceği hususunda Ebu Hanife: “Boşanma ve talak sayısı hususunda kişinin niyetine bakılır, kişi bir talak kasketsede kesin boşama vaki olur, eğer hiç talak kasketmedi ise yemin olup kişi ‘muli’(ila) olur. Eğer hiçbir şey kasketmedi yalana niyet ise birşey lazım gelmez.”¹⁷¹

“Kişi karısına ‘sen bana haramsın’ dediği zaman, yalan söyledim derse kabul olunur, boşamayı kaskettim derse bir kesin boşama vaki olur, ancak üç talaka niyet ettim derse üç talak vaki olur. Zihar kaskettim derse zihar olur, eğer bu sözü ile onu kendime haram kılmak istedim veya hiçbir şey kasketmedim derse yemindir ve ilâ olur.”¹⁷² Görüş isabetlidir.

19. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, Allah izin verirse gibi bir şart ile yapılan talakın vaki olmadığını benimsemiştir.”¹⁷³

“Kadına kocası Allah (cc) dilerse sen boşsun gibi ifadeleri kullanır ve Allah’ın dilemesi ifadesi boşsun ifadesine bitişik olursa talak vaki olmaz.”¹⁷⁴

¹⁶⁵ İbn Rüşd, II, 74.

¹⁶⁶ Mevsilî, III, 132; İbnü'l-Hümmam, IV, 61.

¹⁶⁷ İbn Rüşd, II, 74.

¹⁶⁸ Mevsilî, III, 132; İbnü'l-Hümmam, IV, 61.

¹⁶⁹ İbn Rüşd, II, 75.

¹⁷⁰ Kâsânî, III, 135; Istilahat, II, 186

¹⁷¹ İbn Rüşd, II, 76.

¹⁷² Mergînânî, II, 301.

¹⁷³ İbn Rüşd, II, 77.

¹⁷⁴ Mevsilî, III, 142.

20. İbn Rüşd: “Güneşin doğması gibi vukuu muhakkak olan olaylarla şartlandırılan boşamalar, Ebu Hanife’ye göre olay vaki olduğu zaman vaki olur.”¹⁷⁵

“Boşama bir şarta bağlandığı zaman şartın bulunuşu ile hemen talak vaki olur”¹⁷⁶

21. İbn Rüşd: “Geleceğe ait olaylarda; doğum yapmak, aybaşı âdetini görmek veya bu adetten temizlenmek gibi çoğu kez vaki olduğu halde bazende vaki olmayan olaylarla boşama şartlandırılınca Ebu Hanife’ye göre şart vaki olunca boşama vaki olur.”¹⁷⁷

“Boşama bir şarta bağlandığı zaman şartın bulunuşu ile hemen talak vaki olur.”¹⁷⁸

22. İbn Rüşd: “İmam Malik, senin elin ayağın benden boş olsun denince kadının boşanmış olduğunu benimser. Ebu Hanife’ye göre baş, ferc ve kalp gibi bütün vücuttan kinaye olan organlar dışında hiçbir organı boşamakla kadın boşanmış olmaz, ancak vucuttan kinaye olan bir organı boşamakla kadın boşanmış olur.”¹⁷⁹

“Kadına senin başın, fercin, bedeninin, yüzün benden boş olsun gibi şahsın kendisini ifade eden lafızlar boşama yapılırsa, boşama vaki olur.”¹⁸⁰

23. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ‘senin yarın, üçte birin, dörtte birin benden boş olsun’ dediği zaman kadın boşanmış olur.”¹⁸¹

“Kişi karısına senin yarın üçte birin benden boş olsun dediği zaman kadın kendisinden boşanmış olur. Bir kadını yarım talakla boşamakla bir talak vaki olur, üçte bir talakla boşamakta böyledir.”¹⁸²

24. İbn Rüşd: “Kendisi ile gerdeğe girilmemiş kadına üç defa üstüste sen boşsun demekle Ebu Hanife’ye göre bu kadın kendisiyle gerdeğe girilmediği için iddete tabi değildir, sadece bir bain talak vaki olur ikinci ve üçüncü talak vaki olmaz.”¹⁸³

“Kendisi ile gerdeğe girilmemiş kadına seni üç talak ile boşadım denirse üç talak vaki olur, ancak bu talaklar ayrı ayrı seni boşadım, seni boşadım şeklinde

¹⁷⁵ İbn Rüşd, II, 77.

¹⁷⁶ Mevsilî, III, 140.

¹⁷⁷ İbn Rüşd, II, 77.

¹⁷⁸ Mevsilî, III, 140.

¹⁷⁹ İbn Rüşd, II, 78.

¹⁸⁰ Mergînânî, I, 267.

¹⁸¹ İbn Rüşd, II, 78.

¹⁸² Mergînânî, I, 266,267.

¹⁸³ İbn Rüşd, II, 78.

söylenirse yalnız bir talak vaki olur, çünkü gerdek olmadığı için iddeti yoktur ve boşama kesindir, ikinci, üçüncü talaklar vaki olamaz.”¹⁸⁴

25. İbn Rüşd: “Hasta kimsenin karısını boşaması Ebu Hanife’ye göre mutlaka sahihtir. Köle azatlamasında aynı şekilde ancak alım satım da böyle değildir.”¹⁸⁵

“Aklı başında ve erginlik çağına girmiş olan her erkeğin, boşaması geçerlidir. Çocuk, deli ve uykuda olan kimsenin boşaması geçerli değildir.”¹⁸⁶Hasta kişinin boşaması geçerlidir, iddet süresinde ölürse kadın mirasçı olur.¹⁸⁷Hastanın azadı malının üçtebirinden geçerli sayılmıştır.¹⁸⁸Hastanın alışverişi geçerlidir, çünkü mahcur değildir.¹⁸⁹Değer fiyatla yaptıkları alışveriş geçerli olup gabnı yesirde sıhhatine mani görülmemiştir.¹⁹⁰

26. İbn Rüşd: “Sarhoşun fiilleri hususunda; boşama, alım-satım, azatlama. Ebu Hanife’ye göre yaptığı herşey ona lazım olur görmüştür.”¹⁹¹

“Sarhoşun boşaması geçerlidir”¹⁹²Sarhoşun azatlaması boşaması gibidir.¹⁹³Kaynaklardaki rivayetler haram yolla sarhoş olan kimsenin akli zail olsa bile teklife muhatab olup yaptığı fiillerin ona gerekeceği yolundadır, bu o kimse için bir ceza olarak görülmüştür. Ancak kavli fiillerinin yani alım-satım gibi fiillerinin ona gerekmeyeceğine dair bir kanaatte bulunmakla beraber bu hususta ayrıntılı ve net bir bilgiye incelemiş olduğumuz kaynaklarda rastlayamadık.

27. İbn Rüşd: “Hasta iken karısını boşayıp hastalıktan kalkmadan ölen kimsenin karısı ona varis olurmu diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe kadının iddeti içinde adamın ölmesi halinde kadının varis olacağını benimsemiştir.”¹⁹⁴

“Bir kimse ölümüne sebep olan hastalığı esnasında karısını bain talak ile boşar ve sonra ölürse, karısı iddetinin tamamlanmamış ise kocasına mirasçı olur.”¹⁹⁵Hastanın azadı sahihtir, malının üçtebirinden hesap edilir.¹⁹⁶Hastanın alışverişi geçerlidir, mahcur

¹⁸⁴ Mergînânî, I, 273,274.

¹⁸⁵ İbn Rüşd, II, 79.

¹⁸⁶ Mergînânî, I, 264.

¹⁸⁷ Mevsilî, III, 143.

¹⁸⁸ Kâsânî, IV, 56.

¹⁸⁹ Kâsânî, VII, 227.

¹⁹⁰ Bilmen, VII, 314.

¹⁹¹ İbn Rüşd, II, 80.

¹⁹² Mergînânî, I, 264.

¹⁹³ Kâsânî, IV, 55.

¹⁹⁴ İbn Rüşd, II, 80.

¹⁹⁵ Mevsilî, III, 143.

¹⁹⁶ Kâsânî, IV, 56.

değildir¹⁹⁷, rayiç bedelle yaptığı alışverişler sahih olmakla beraber bu hususta gabn-i yesir sıhhate mani de değildir.¹⁹⁸

28. İbn Rüşd: “Kocasını hasta olup kocasından boşanmak isteyen ya da boşama yetkisi kendisine verilip te kendini boşayan kadına Ebu Hanife’ye göre miras düşmez.”¹⁹⁹

“Bir kimse karısını onun isteği ile boşamış ise veya kadın muhayyerliğine dayanarak kendisini seçer ve kocasının tenasül organının kesikliği, iktidarsızlığı ve buluğa ermiş olmak, azad edilmek gibi sebeplerle kocasından ayrılrsa, iddeti dolmadan ölen kocasına mirasçı olamaz.”²⁰⁰

29. İbn Rüşd: “Kendisi ile evlenirsem benden boş olsun demek suretiyle kadın boşanmış olurmu diye ihtilaf edilmiş; Ebu Hanife: “Kendileriyle evlenmeyi şart koşarsa ister bütün kadınlar ister belli bir kadını boşamak istesin boşanırlar.” demiştir.²⁰¹

“Bir kimse ‘seninle evlenirsem benden boşsun’ ya da ‘hangi kadınla evlenirsem benden boşolsun’ diyerek herhangi bir kadınla evlenmeyi ondan boşanma şartına bağlarsa kadınla evlenir evlenmez kadın ondan boş olur.”²⁰²

30. İbn Rüşd: “Ric’i talakla boşanmada Ebu Hanife’ye göre cinsi münasebetle geri dönüş kastedilsin edilmesin onunla kadın geri dönmüş olur. Ebu Hanife’ye göre ric’i talakla boşanan kadınla cinsi münasebette bulunmak helaldir. Zira bu kadında kendisiyle îlâveya zıhar edilen kadın gibidir. Ric’i talakla evlilik bağı tamamen ortadan kalkmaz, bu nedenle biri ölünce diğeri ona kadın ona mirasçı olur.”²⁰³

“Ric’i talakla boşanmada kadın istemese bile koca karısını nikâhı altına geri döndürebilir, bunun için sözle ‘seni nikâhıma döndürdüm’ demekle olduğu gibi bunun öpmek, şehvetle dokunmak, tenasül organına bakmala da olması mümkündür. Bunlar nikâha has olan fiillerdir, normal muamelelerdeki davranış ve dokunuşlar değildir.”²⁰⁴

31. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “Ric’i talak ile boşanan kadının, kocasına kendini süslemesinde, güzel kokular sürünmesinde, tırnaklarını kınalamasında ve gözlerine sürme çekmesinde sakınca yoktur.” Ayrıca kadının yanına girerken ses çıkarmak ya da

¹⁹⁷ Kâsânî, VII, 227.

¹⁹⁸ Bilmen, VII, 314.

¹⁹⁹ İbn Rüşd, II, 80.

²⁰⁰ Mevsilî, III, 144.

²⁰¹ İbn Rüşd, II, 81.

²⁰² Mergînânî, I, 283.

²⁰³ İbn Rüşd, II, 82.

²⁰⁴ Mergînânî, II, 293, 294.

bir hareketle geldiğini bildirmesinin gerektiğini, habersiz olarak gelmenin caiz olmadığını da ifade etmiştir.”²⁰⁵

“Ric‘i olarak boşanmış kadın kocasına karşı yüzünü ve bedenini süsleyebilir. Erkeğin karısının yanına ondan izin alarak girmesi müstehaptır.”²⁰⁶

32. İbn Rüşd: “Kocasının gıyabında boşadığı karısı boşandığını işitip başkasıyla evlense ve kocasında daha iddeti bitmeden karısına rucu ettiğini ifade etmiş ancak kadın bunu duymamış olsa Ebu Hanife’ye göre kadın ikinci koca ile gerdeğe girmiş bile olsa ilk koca karısına daha hak sahibidir.”²⁰⁷

“İkinci nikâh evli bir kadına yapıldığı için Ebu Hanife’ye göre fasittir, dolayısıyla birinci nikâh geçerli olduğundan birinci koca daha hak sahibidir.”²⁰⁸

33. İbn Rüşd: “Hulle nikâhında kadının niyeti eski kocasına dönmek olması halinde nikâhın sahihliğinde ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife’ye göre niyetin nikâha etkisi yoktur, nikâh sahihtir.”²⁰⁹

“Kadının başka bir erkekle eski kocasına helal olması için evlenmesi mekruh olmakla beraber nikâh sahihtir. Kadın ilişki sonrası boşanırsa eski kocasına helal olur.”²¹⁰

34. İbn Rüşd: “Üç talak ile boşanmadan bir başkası ile evlen kadının tekrar eski kocasına dönmesi halinde, ilk kocasının talak sayısı hakkında ihtilaf edilmiş. Ebû Hanife üç talaktan aşağı olan talakların hükmünün kalkacağını, kadının eski kocasına dönmesi halinde kocanın üç talak olacağını benimsemiştir.”²¹¹

“İkinci koca üç talaktan daha aşağı olan talakların hükmünü ortada kaldırır.”²¹²

35. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ayette geçen kuru‘ kelimesi hayızın kendisidir.”²¹³

“Kuru‘ hayızdır.”²¹⁴

36. İbn Rüşd: “Müstehaze kadının iddeti, Ebu Hanife’ye göre âdeti ile istihaze kanını ayırabiliyorsa üç kere adet görmeyi bekler, aksi halde üç ay bekler.”²¹⁵

²⁰⁵ İbn Rüşd, II, 82.

²⁰⁶ Mevsilî, III, 150.

²⁰⁷ İbn Rüşd, II, 83.

²⁰⁸ Kâsânî, II, 268, 269.

²⁰⁹ İbn Rüşd, II, 84.

²¹⁰ Mergînânî, II, 298.

²¹¹ İbn Rüşd, II, 85.

²¹² Mevsilî, III, 151.

²¹³ İbn Rüşd, II, 86.

²¹⁴ Mevsilî, III, 174.

²¹⁵ İbn Rüşd, II, 89.

“Müstehaze olan kadın üç kuru bekler.”²¹⁶

37. İbn Rüşd: “Adetten kesilmiş olan veya henüz adet görmeyen cariyenin iddeti Ebu Hanife’ye göre bir buçuk aydır.”²¹⁷

“Cariyelerde küçük olanların veya hayızdan kesilmiş olanların iddeti bir buçuk aydır.”²¹⁸

38. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ric’i talak ile boşanan cariye henüz iddette iken azatlanırsa, iddeti hür kadının iddetine dönüşür.”²¹⁹

“Cariye ric’i talakla boşanma sebebiyle iddet beklerken azad edilirse iddeti hürün iddetine dönüşür. Bain talakla boşanmış ise dönüşmez.”²²⁰

39. İbn Rüşd: “Kesin talak ile boşanan kadına gebe olmadığı zaman nafaka ve yer temini hususunda, Kufe ulemasına göre iddeti bitinceye kadar ona hem nafaka hem de yer temini vaciptir.”²²¹

“Karısını boşayan kimse, bain olsun ric’i olsun, iddet müddeti içinde, karısının hem nafaka hem de mesken ihtiyacı üzerine gereklidir.”²²²

40. İbn Rüşd: “Kocası ölen kadın dört ay on gün beklese bile eğer bu süre içinde adet olmazsa İmam Malik’e göre evlenemez, Ebû Hanîfe bu durumda kadının dört ay on gün beklemesini yeterli görmüştür.”²²³

“Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Ancak kadın aybaşı görmeyenlerden olup aylar ile iddet beklerken adet olsa yeniden başlar”²²⁴

41. İbn Rüşd: “Efendisinden çocuk doğuran cariyenin iddeti için Ebu Hanife: “İddeti üç kere adet görmesidir.” demiştir.”²²⁵

“Ümmü’l-veledin ölüm iddeti, üç hayızdır, eğer hayız görmeyenlerden ise üç aydır.”²²⁶

42. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre mut’a karısını kendisine mehir biçmeden ve gerdeğe girmeden boşayan kimseye vaciptir.”²²⁷

²¹⁶ Kâsânî, III, 193.

²¹⁷ İbn Rüşd, II, 90.

²¹⁸ Mevsilî, III, 173.

²¹⁹ İbn Rüşd, II, 90.

²²⁰ Mergînânî, II, 316; Mevsilî, III, 173.

²²¹ İbn Rüşd, II, 91.

²²² Mergînânî, II, 332.

²²³ İbn Rüşd, II, 92.

²²⁴ Mergînânî, II, 316.

²²⁵ İbn Rüşd, II, 93.

²²⁶ Mevsilî, III, 173.

²²⁷ İbn Rüşd, II, 93.

“Nikâh kıyılırken kendisine mehir biçilmeyen kadın kocası kendisi ile gerdeğe girmeden onu boşar ise kendisine mut‘a düşer.”²²⁸

43. İbn Rüşd: “Eşlerin geçimsizliğinde tayin edilen hakemler koca vekâlet veya izin vermedikçe Ebu Hanife’ye göre eşleri birbirinden ayıramaz.”²²⁹

“İki kişi aralarında birini hakem seçerde verdiği kararı kabul ederlerse bu caiz olur. Hakem karar vermeden iki kişiden her biri onu düşürebilir, ancak karar sonrası verilen karara her iki tarafta uymak zorundadırlar.²³⁰ Hanefilerde hakem yalnız ıslaha mezundur, kendisine tevkil edilmedikçe tarafları tefrik selahiyeti yoktur.”²³¹

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Hulu’ un talak mı fesih mi olduğunda ihtilaf edilmiş Ebû Hanîfe talak ile fesihin aynı şey olduklarını benimsemiştir”²³²

“Hulu’ ile bir bain talak vâki olur.”²³³ Fesihle talak aynı şey değildir. Çünkü hanefi kaynaklarda aynı şey olduklarına dair bir ibare bulunmamaktadır.

2. İbn Rüşd: “Üç talak ile boşanan kadını kocasına helal kılan cima için Ebu Hanife: “Cima fasid bir nikâh ile ve caiz olmadığı bir vakitte dahi olsa kadını kocasına helal kılar.” demiştir. Ayrıca Ebu Hanife’ye göre delinin, zımmi olan kocanın, buluğa yaklaşan çocuğun hatta ferce girecek kadar tenasül aleti kalmış kimsenin bile cimayı kâfidir.”²³⁴

“Üç talak ile boşanan kadının sahih bir nikâh akdi ile bir başka erkekle evlenmesi ve cinsel ilişkide bulunması gerekir. Fasid nikâh akdi ile meydana gelen ilişki kadını kocasına helal kılmaz ve ilişkide gerçek bir birleşmenin sağlanması gerekir, eşi murâhik olması da mümkündür, önemli olan ilişkide bulunabilecek biri olmasıdır.”²³⁵

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre hayız yaşında olan kadın hiç adet görmemiş ise hayızdan ümit kestiği yaşa kadar bekler, ardından üç ay daha bekler ve iddeti biter.”²³⁶

“Hiç hayız görmeyen kadın üç ay iddet bekler, ancak bu kadın bir kere olsun hayız görmüş olup temizlik müddeti uzamış ise hayızdan ümit kestiği yaşa kadar ve

²²⁸ Mergînânî, I, 239.

²²⁹ İbn Rüşd, II, 94.

²³⁰ Mergînânî, III, 108; Mevsilî, II, 93, 94.

²³¹ Çeker, Orhan, Aile hukuku Kararnamesi, 80, 81.

²³² İbn Rüşd, II, 67.

²³³ Mevsilî, III, 156; İbnü’l-Hümam, IV, 211 vd; Istılahat, II, 280 vd.

²³⁴ İbn Rüşd, II, 84.

²³⁵ Mergînânî, II, 297, 298; Mevsilî, III, 150.

²³⁶ İbn Rüşd, II, 88.

sonrasında üç ay iddet bekler veya üç hayız görünceye kadar bekler denmiştir.”²³⁷ Bu iki durum arasında bir yanlış anlama söz konusu olmalıdır, görüş hatalıdır.

III. İLÂ

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ilâ eden kimse kendisine verilen dört aylık süre içinde yemininden dönmez ise süre bitiminde, sürenin bitmesiyle karısından boşanmış olur. Ebû Hanîfe bu süreyi ric’i talak ile boşanan kadının iddet süresine benzetmiştir, bu sürenin bitmesiyle boşanma kesinleşmiş olur.”²³⁸

“Dört ay dolmadan karısına yaklaşan yeminini bozmuş olur, ilâ düşer keffaret gerekir, aksi halde bir bain talak ile boşanmış olur.”²³⁹

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ilâ müddeti sadece dört aydır.”²⁴⁰

“İlanın müddeti hür kadın için dört aydır.”²⁴¹

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ilâ da talak baidir. Çünkü ric’i olursa kadın tekrar nikâh altına döndürülür ve eza görmüş olur.”²⁴²

“İla eden karısına dört ay süre ile yaklaşmaz ise, bir bain talak ile boşanmış olur.”²⁴³

4. İbn Rüşd: “Kölelerin ilası; Ebu Hanife’ye göre burada muteber olan, iddette olduğu gibi erkek değil kadındır, bunun için eğer kadın cariye olsa, erkekte hür olsa ilâ süresi iki aydır. Tam tersi durumda ise ilâ süresi dört aydır.”²⁴⁴

“Cariyenin ilâsı iki aydır, azadlanması halinde dört aya çıkar.” Buradan anlaşılan itibar edilenin şeyin cariyenin kendisi olduğudur.²⁴⁵

5. İbn Rüşd: “Boşandıktan sonra yeniden evlenmede ilânın etkisi hususunda, Ebu Hanife: “Bain talakla ilâ düşer.” demiştir.”²⁴⁶

“Yemin dört ay için ise, dört ayın bitiminde ilâ düşer, ancak müebbed ise boşanma sonrası yapılan her nikâhta avdet eder.”²⁴⁷ Görüşün naklinde tafsilata girilmemiştir, ifade yanlış anlaşılmaya müsaittir. Ancak biz yukardaki ifadeden müebbed kastedilmediği kanaatindeyiz, görüş isabetlidir.

²³⁷ Kâsânî, III, 195.

²³⁸ İbn Rüşd, II, 96, 97.

²³⁹ Mevsilî, III, 152.

²⁴⁰ İbn Rüşd, II, 98.

²⁴¹ Mevsilî, III, 153.

²⁴² İbn Rüşd, II, 98.

²⁴³ Mevsilî, III, 152.

²⁴⁴ İbn Rüşd, II, 99.

²⁴⁵ Mevsilî, III, 153.

²⁴⁶ İbn Rüşd, II, 99.

²⁴⁷ Mevsilî, III, 153.

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir köle ilâdan sonra azatlanırsa ilâsı hür kadının ilasına dönüşür.”²⁴⁸

“Cariyenin ilâ müddeti iki aydır, bu müddet içinde azad edilirse bu müddet dört aya çıkar.”²⁴⁹

IV. ZIHAR

A. Müellifin İsabetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişiye bakması haram olan her organın söylenmesi ile zihâr olur.”²⁵⁰

“Zihâr kişinin kendisine helal olan karısını kendisine haram olana bir kadına benzetmektir. Bu vasıf bakılması caiz olmayan organlarda da bulunur.”²⁵¹

2. İbn Rüşd: “Kişi sırt kelimesini kullanmaksızın ‘sen benim için annem gibisin’ derse Ebu Hanife’ye göre niyetine bakılır, zira sen annem gibi hürmete layıksın anlamında kullanılmış olabilir.”²⁵²

“Kişi karısına ‘sen benim için annem gibisin’ dese ona sen bu sözünle neyi kasedtin diye sorulur, annem gibi değerlisin demek istemiş ise kabul olunur, zihâr kasedtmış ise zihâr olur.”²⁵³

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre zihardan dönmek kadına yaklaşmaya karar vermektir.”²⁵⁴

“Ziharda keffareti vâcip kılan avdet, kocanın karısıyla cinsi münasebete azmetmesidir.”²⁵⁵ Zihardan dönmek keffareti gerektirir bu da keffarete ancak yaklaşmaya karar verme neticesinde gerekir.

4. İbn Rüşd: “Zihâr keffareti kimlere gerekir diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife’ye göre cahiliyye devrinin bir âdeti olan zihara, müslüman olduktan sonra tekrar dönenlere keffaret lazım gelir.”²⁵⁶

“Cahiliye devrinde zihâr boşama sayılırken, şeriat bunu keffaretin edâsıyla sona erdiren ve haramlığı gerektiren bir tasarruf olarak değiştirmiştir.”²⁵⁷

²⁴⁸ İbn Rüşd, II, 100.

²⁴⁹ Mevsilî, III, 153.

²⁵⁰ İbn Rüşd, II, 101.

²⁵¹ Mergînânî, II, 305; Kâsânî, Bedâi’u’-sanâi, III, 233.

²⁵² İbn Rüşd, II, 102.

²⁵³ Mergînânî, II, 306.

²⁵⁴ İbn Rüşd, II, 102.

²⁵⁵ Mevsilî, III, 162.

²⁵⁶ İbn Rüşd, II, 103.

²⁵⁷ Mevsilî, III, 161.

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre cariyenin zıharı yoktur.”²⁵⁸

“Kişi nikâhlı karısını zıhar edebilir, cariyeyi zıhar ederse zıhar olmaz.”²⁵⁹

6. İbn Rüşd: “Zıharın sıhhati için zıhar edilen kadının nikâh altında olup olmaması meselesinde, İmam Malik’e göre nikâhlı olması şart değildir, kişi nikâhı altında olmayan yabancı kadınları da, isterse ‘hangi kadınla evlenirsem anamın sırtı gibi olsun’ diyerek bütün kadınları da zıhar edebilir. Ebu Hanife’de bu görüşü benimsemiştir.”²⁶⁰

“Kişi yabancı bir kadını nikâha talikle zıhar yapsa zıhar olur.”²⁶¹

7. İbn Rüşd: “Zıhar yapan için cimanın caiz olmadığı da ittifak olmakla beraber cinsi münasebet dışında kadını öpmek, onunla yatmak, el ve yüzünden başka vücudunun diğer yerlerine şehvetle bakmak gibi münasebetlerin haramlığında ihtilaf edilmiş İmam Malik, cinsi münasebette bulunmasının haram olduğu gibi diğer münasebetlerinde haram olduğunu benimsemiştir, Ebu Hanife’de bunu benimsemekle beraber kadının fercine bakmayı mekruh görmüştür.”²⁶²

“Zıhar eden kimseye keffaret vermeden karısıyla cinsi münasebette bulunmak, dokunmak, öpmek haramdır.”²⁶³ Zıhar eden kimsenin kadının fercine şehvetle bakması cimanın mukaddimelerinden görülmüştür, ancak kadının sırtına, karnına, saçlarına ve göğsüne bakmanın ferce bakmanın hilafına olduğu da beyan edilmiştir. Zira cimanın mukaddimleri kişiye ilişki gibi haram kılınmıştır.²⁶⁴ Karı koca arasında normal şartlar altında zıhar olmaksızın kocanın kadının fercine bakmasının uygun olmadığı bazı rivayetlerde de mekruhluğu ifade edilmiştir.²⁶⁵

8. İbn Rüşd: “Zıhar keffaretinde köle azadında kölenin niteliği hususunda Ebu Hanife, putperest ve mürted olmadığı sürece kâfir bir kölenin de azatlanabileceği görüşündedir.”²⁶⁶

“Keffarete azatlanacak köle ayette mutlak mutlak olduğu için ister kâfir ister müslüman olsun farketmez.”²⁶⁷ Kölenin mürted olması ve kadın olması halinde ihtilafsız azadı caizdir, erkek olan da ihtilaf vardır. Ebu Hanife’den erkek mürted için

²⁵⁸ İbn Rüşd, II, 104.

²⁵⁹ Mergînânî, II, 306.

²⁶⁰ İbn Rüşd, II, 104.

²⁶¹ Kâsânî, II, 232.

²⁶² İbn Rüşd, II, 105.

²⁶³ Mergînânî, II, 305.

²⁶⁴ İbn Abidin, II, 892.

²⁶⁵ Mergînânî, IV, 368, 369.

²⁶⁶ İbn Rüşd, II, 107.

²⁶⁷ Mergînânî, II, 307; Mevsilî, III, 163.

değilde kadın için açık bir şekilde caiz olduğu geçmektedir.²⁶⁸ Bedai‘de kanı helal olan kölenin azadının caiz olduğu çünkü tam bir kölelik hali söz konusudur, kanının helal olması köleliğini noksanlaştırmaz denmiştir.²⁶⁹

9. İbn Rüşd: “Zihar keffaretinde azad edilen kölenin bir eli veya ayağı kesik olursa kâfi gelir mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunun kâfi olduğunu benimsemiştir.”²⁷⁰

“İki eli veya iki başparmağı kesik, iki gözü kör, sağır, dilsiz veya sürekli deli olan köle keffaret için yeterli olmaz. Bir eli veya ayağının kesik olması bir arıza olmakla beraber menfaate mani olmaz, ama aynı taraftan bir el veya ayağın kesilmesi bir manidir.”²⁷¹

10. İbn Rüşd: “Efendisiyle kitabet akdi yapan köle Ebu Hanife’ye göre eğer borç taksitlerinden bir kısmını ödemiş ise zihar keffareti için kâfi gelmez.”²⁷²

“Kitabet borcunun bir kısmını ödemiş olan köle keffarete köle azadı için yeterli olmaz.”²⁷³

11. İbn Rüşd: “Satın alındığı takdirde azadlanması gereken bir yakın zihar keffaretinde Ebu Hanife’ye göre satın alınırken keffaret için azatlamak niyeti ile satın alınmış ise caizdir. Ebu Hanife’ye göre kişi nasıl azadlanması vacip olmayan köleyi almak zorunda değilse, bunu da satın almak zorunda değildir, hükümleri birdir.”²⁷⁴

“Bir kimsenin köle olan baba veya oğlunu keffaret niyeti ile satın alırsa, zihar keffareti için yeterlidir.”²⁷⁵

12. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe zihar keffaretinde sayı hususunda: “Zihar edilen kadınlar kaç tane ise ona göre, iki tane iseler iki, üç tane iseler üç keffaret gerekir.” demiştir.”²⁷⁶

“Bir kimse karılarına ‘siz bana anamın sırtı gibisiniz’ derse her biri için ayrı keffaret gerekir.”²⁷⁷

13. İbn Rüşd: “İmam Malik, kişinin bir karısını çeşitli yerlerde önceki zihârın keffaretini ödemediği halde zihar ettiği zaman kişiye sadece bir keffaret gerekeceğini

²⁶⁸ Serahsi, VII, 19; İbn Abidin, II, 797.

²⁶⁹ Kâsânî, V, 108.

²⁷⁰ İbn Rüşd, II, 108.

²⁷¹ Mevsilî, III, 164.

²⁷² İbn Rüşd, II, 108.

²⁷³ Mevsilî, III, 164.

²⁷⁴ İbn Rüşd, II, 108.

²⁷⁵ Mevsilî, III, 164.

²⁷⁶ İbn Rüşd, II, 109.

²⁷⁷ Mevsilî, III, 163.

benimsemiştir. Ebû Hanîfe ise her bir zihar için bir keffaret gerekeceğini benimsemiştir.”²⁷⁸

“Her mecliste yapılan bir veya daha çok ziharda her biri için bir keffaret gerekir.”²⁷⁹

14. İbn Rüşd: “Kişinin bir yerde ve defalarca karısını zihar etmesi halinde Ebu Hanife’ye göre adamın niyetine bakılır. Niyeti tekid ise bir, yeni bir zihar ise kaç kere yapmış ise o kadar zihar gerekir.”²⁸⁰

“Sözleri ile tekrar ve te’kide niyet etmiş ise, kazaen tasdik olunur, değilse mutemed kavle göre tasdik olunmaz.”²⁸¹ “Bir kimse karısını bir veya bir kaç mecliste birçok kere zihar etse her biri için ayrı ayrı keffaret ödemesi gerekir.”²⁸²

15. İbn Rüşd: “Kişi zihar ettikten sonra keffaret vermeden karısıyla temasta bulunursa ona Ebu Hanife’ye göre bir keffaret gerekir, başka gerekmez.”²⁸³

“Eğer bir kimse zihar ettiği karısına keffaret vermeden yaklaşırsa istiğfar eder ve ilk keffareten başka bir şey gerekmez, keffaret vermeden bi daha bunu yapmaktan men edilir.”²⁸⁴

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Karısını zihar eden kimse keffaret vermeden ilâda edebilir mi diye ihtilaf edilmiş; Ebu Hanife: “ Zihar keffaretini vermiş olsun olmasın her iki hüküm bir arada toplanmaz, ilanın hükmü ziharın hükmü ile birleşmez.” demiştir.”²⁸⁵

Müellifin kasdı zihar sonrası keffareten önce karısına îlâ yapamayacağı ise hüküm yanlıştır.²⁸⁶ Çünkü Hanefilerde zihar yapılan kadın ilaya mahaldir. Bidayetü’l müctehid de kasdın ne olduğu konusunda açık bir beyan bulunmamaktadır. Ancak anladığımız şekli ile hatalıdır.

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre zihar keffareti olarak oruç tutan kişi oruç esnasında karısı ile temasta bulunursa orucunu yeni baştan tutması gerekir, ancak unutarak ya da yanılarak yaparsa bir şey lazım gelmez.”²⁸⁷

²⁷⁸ İbn Rüşd, II, 109.

²⁷⁹ Mevsilî, III, 163.

²⁸⁰ İbn Rüşd, II, 109.

²⁸¹ İbn Abidin, II, 795.

²⁸² Mevsilî, III, 163.

²⁸³ İbn Rüşd, II, 110.

²⁸⁴ Merginânî, II, 305

²⁸⁵ İbn Rüşd, II, 106.

²⁸⁶ Kâsânî, III, 171.

²⁸⁷ İbn Rüşd, II, 107.

“Zihar keffareti için oruç tutan kimse gece bilerek veya gündüz unutarak cinsel ilişkide bulunursa orucunu yeni baştan tutar.”²⁸⁸ Çünkü kefarete öncesi temas yasaklanmıştır. İbn Rüşd Ebu Yusuf’un görüşünü nakletmiştir, Ebu Yusuf’a göre unutarak yapılan ilişkiden d oruç fesada uğramayacağından tetabu kesilmiş olmaz.²⁸⁹

V. LİAN

1. İbn Rüşd: “Karının zina ettiğinin mutlak olarak ileri sürülmesi halinde Ebu Hanife’ye göre lian gerekir.”²⁹⁰

“Karısına zina isnadında bulunan kimseye lian gerekir.”²⁹¹

2. İbn Rüşd: “Karısına zina isnad ettikten sonra onu üç talakla boşayan kimsenin lian edip edemeyeceği hususunda Ebu Hanife’ye göre, boşadığı karısının çocuğunun kendisinden olmadığını söylemediği müddetçe lian edemez.”²⁹²

“Bir kimse karısını zina isnadından sonra üç talak ile veya bain olarak boşarsa ne had ne de lian gerekir. Boşama ile lian düşmüştür.”²⁹³

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kadın doğum yapamadan kişi çocuğun kendisinden olmadığını iddia edemez. Çünkü gebelik bazen dağılıp yok olur, kesin olarak bilinmesi doğumla olur. Ancak Ebû Hanîfe çocuğun ancak doğum zamanında veya doğumdan sonra yakın bir zamanda lian edilebileceğini söylemekle beraber tam olarak ne zaman lian edilebileceğini de ifade etmemiştir.”²⁹⁴

“Kişi karısına ‘karnındaki çocuk benden değildir’ dese bu lianı gerektirmez, çünkü kadının gebe olup olmadığı bilinemediği için zina isnad etmiş sayılamaz. Eğer doğumdan hemen sonra veya kutlama zamanı, eşya satın alınması adet olan zaman içinde iddiasını dile getirirse sözü dinlenir ve liana hükmedilir. Bu zaman içinde söylemeyip sonradan da söylese caizdir. Ebu Hanife’ye göre davanın kabulü için sınırlı bir zaman tanınmanın manası yoktur. Düşünme imkânı sağlamak esastır ve düşünmede kişiye göre değişir.”²⁹⁵

4. İbn Rüşd: “Ulema herhangi bir kadın kocasının kendisini nikâhladığı tarihten itibaren değilse, kendisiyle temas ettiği veyahut temasa imkân bulduğu tarihten itibaren en az altı ay sonra çocuk doğurursa, bu çocuk kadının kocasına aittir. Ebû Hanîfe ise

²⁸⁸ Mergînânî, II, 308.

²⁸⁹ Kâsânî, V, 111.

²⁹⁰ İbn Rüşd, II, 112.

²⁹¹ Mergînânî, II, 310.

²⁹² İbn Rüşd, II, 112.

²⁹³ Mevsilî, III, 170.

²⁹⁴ İbn Rüşd, II, 113.

²⁹⁵ Mergînânî, II, 312, 313.

temas tarihini değilde nikâh tarihini dikkate almıştır. Ona göre, doğunun en uzak bir yerinde oturan kimse, batının en uzak yerinde oturan bir kadını nikâhlarsa ve bu kadın nikâh tarihinden altı ay sonra çocuk doğursa çocuk adam bu çocuk benden değildir diye dava açmadığı sürece adamındır.”²⁹⁶

“Nikâhtan sonra altı ay veya daha fazla bir süre sonra doğan çocuğun nesebi baba çocuk bendendir desede demesede sabittir. Koca doğumu inkâr ederse çocuğun nesebi doğuma şahitlik eden bir kadının ifadesi ile sabit olur. Yine inkâr ederse kocaya lian gerekir.”²⁹⁷

5. İbn Rüşd: “Kadının zina ettiğine dair şahitlik edilmiş ise bu kadının kocası kendisiyle, Ebu Hanife’ye göre lian edemez.”²⁹⁸

“Kadın kendisine zina iftirasında bulunanların hadde çarptırılmadığı kimselerden ise, yani cariye, kâfir, iftira haddine çarptırılmış, çocuk, deli veya zinakar ise kocaya had tatbik edilmez ve de lianda gerekmez.”²⁹⁹

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe karı ile kocanın lian edebilmesi için ikisinde müslüman, hür, adil ceza giymemiş kişiler olmasını şart görmüştür. Hanefilerde, lian şahitlik gibi görülmüş ve şahitlikteki şartlar aranmıştır, ayrıca köle ve gayr-i müslime zina isnad edene ceza gerekmediği bilindiği üzere her iki tarafında ceza gerekecek kimseler olması gerekir.”³⁰⁰

“Lian edecek olan kimselerden her ikisinin de cezaya ehil ve şahitlik şartlarını taşıyan ceza almamış kimseler olmaları gerekir.”³⁰¹

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre dilsiz şahitlik edebilen kimselerden olmadığı için, lian edemez.”³⁰²

“Dilsiz olan kimsenin karısına zina isnad etmesi lianı gerektirmez.”³⁰³

8. İbn Rüşd: “Karısının zina ettiğini iddia eden kimse liandan çekinirse, Ebu Hanife’ye göre ona müfteri cezası verilmez, hapsedilebilir.”³⁰⁴

“Karısına zina isnad eden liana yanaşmaz ise hapsedilir ki ya iftira ettiğini söylesin ya da lian etsin.”³⁰⁵

²⁹⁶ İbn Rüşd, II, 113.

²⁹⁷ Mergînânî, II, 323.

²⁹⁸ İbn Rüşd, II, 114.

²⁹⁹ Mevsilî, III, 168.

³⁰⁰ İbn Rüşd, II, 114.

³⁰¹ Mergînânî, II, 310, 311.

³⁰² İbn Rüşd, II, 115.

³⁰³ Mergînânî, II, 312.

³⁰⁴ İbn Rüşd, II, 115.

³⁰⁵ Mergînânî, II, 311.

9. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye kadın liandan çekinmesi durumunda lian edinceye kadar hapsedilir. Liandan çekindiği için kadını öldürmek islami kaidelere sığmayan bir hükümdür.”³⁰⁶

“Kadın lian etmeye yanaşmaz ise hapsedilir, ta ki lian etsin ya da kocasını doğrulasın.”³⁰⁷

10. İbn Rüşd: “Zina isnad eden kişi kendini yalancı çıkarırsa, Ebu Hanife’ye göre cezalandırıldıktan sonra eski karısını diğer isteklilerden biri olarak isteyebilir.”³⁰⁸

“Karısına zina isnad eden kimse iftira ettiğini söyelse hâkim onu cezalandırır, karısıyla tekrar evlenebilir.”³⁰⁹

11. İbn Rüşd: “Lian sonucun da karı ile koca Ebu Hanife’ye göre hâkim ayrılmalara hükmedinceye kadar ayrılmazlar. Ebu Hanife’ye göre karı ile kocanın lian etmeleri nasıl hâkimin hükmüne bağlı ise ayrılmalarda öyledir.”³¹⁰

“Karı ile koca birbirlerine lian ettikten sonra hâkimin onları birbirinden ayırmasıyla boşanmış olurlar.”³¹¹

12. İbn Rüşd: “Lian Ebu Hanife’ye göre kesin boşamadır.”³¹²

“Ebu Hanife’ye göre lian ile hâkimin ayırması bain boşamadır.”³¹³

VI. İHDAD

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe : “İhdad, ne küçük ne de gayr-i müslim olan kadına vacip değildir.” demiştir. Ayrıca kocası ölen nikâhlı cariyeye de ihdad gerekmez dediği de rivayet olunmuştur.”³¹⁴

“İhdad küçüğe ve gayr-i müslim olan kâfir kadına, cariyeye vacip değildir.”³¹⁵

2. İbn Rüşd: “İddet yönünden hangi kadına ihdadın vacip olduğunda ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife, ölüm iddeti dışında, kesin boşama iddeti bekleyen kadına da ihdadı vacip görmüştür.”³¹⁶

“Kesin olarak boşanan kadın ile kocası ölen kadına ergenlik çağına girmiş ve müslüman iseler yas tutmak vaciptir.”³¹⁷

³⁰⁶ İbn Rüşd, II, 116.

³⁰⁷ Mergînânî, II, 311.

³⁰⁸ İbn Rüşd, II, 116.

³⁰⁹ Mergînânî, II, 312.

³¹⁰ İbn Rüşd, II, 117.

³¹¹ Mergînânî, II, 311.

³¹² İbn Rüşd, II, 118.

³¹³ Mergînânî, II, 312.

³¹⁴ İbn Rüşd, II, 119.

³¹⁵ Mergînânî, II, 320.

³¹⁶ İbn Rüşd, II, 119.

³¹⁷ Mergînânî, II, 319.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUÂMELÂT

I. BUYU'

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe Köpeğin satışını caiz görmüştür.”¹

“Öğretilmiş olsun olmasın köpeğin satışı caizdir.”²

2. İbn Rüşd: “Necis olan zeytin yağının satışı Ebu Hanife'ye göre eğer alıcıya necis olduğu söylenirse caizdir.”³

“Hanefilerde müntefeun bih olan mal satışa mahal olur, necis olan yağ ise yenmek suretiyle değilde başka türlü kullanılmak suretiyle düşünöldüğünde müntefeun bih olur. Hanefilere göre bir şekilde müntefeun bih olan şeyin satışı caiz olur”⁴ dolayısıyla Bidaye'deki ifade doğrudur.

3. İbn Rüşd: “Kadının sütünün sağıldıktan sonra satılmasını Ebû Hanîfe caiz görmemiştir. Ebu Hanife'ye göre zarurete binaen yalnız emzikli çocuk için helal kılınmıştır, esasen haramdır. Çünkü insan eti haram olduğuna göre sütünün de haram olması gerekir.”⁵

“Kadının bardaktaki sütünün satılması caiz değildir”⁶ Zaruri durumlarda nasıl davranılabileceği malumdur.

4. İbn Rüşd: “Hanefilere göre; (Riba hadisi)Hadiste altı sınıf maldan biri kendi cinsi ile satıldığı zaman, birbirinden fazla olmasının yasaklanma sebebi, her iki şeyin de aynı cins olmakla beraber, ölçölen yahut tartılan şeylerden olmalarıdır. Ancak altın ile bakırın birbirleri ile satılmaları bundan müstesnadır. Çünkü bunların birbirleriyle veresiye olarak satılmasının cevazında icma vardır.”⁷

“Riba'da illet cins ile birlikte ölçü ve tartı birliğidir.”⁸ Altın ve gümüş paralar vezni olmakla beraber bunların vezni olan zaferan, bakır ve pamuk gibi mallarla satılması caiz görölmüştür. Çünkü bunların vezniliği altın ve gümüşle aynı değildir.⁹

¹ İbn Rüşd, II, 123.

² Mevsilî, II, 9.

³ İbn Rüşd, II, 123.

⁴ Kâsânî, VI, 143 vd.

⁵ İbn Rüşd, II, 124.

⁶ Merginâni, III, 46.

⁷ İbn Rüşd, II, 126.

⁸ Mevsilî, II, 30.

⁹ İbn Abidin, IV, 248.

5. İbn Rüşd: “Hanefilere göre ölçülemeyecek kadar az olan bir yiyecek maddesi ölçüye tabi değildir.”¹⁰

“Bir avuç iki avuçla, bir elma iki elma ile satılabilir, çünkü eşitlik ölçü ile sağlanır ve burada ölçü yoktur ki fazlalık tahakkuk etsin.”¹¹

6. İbn Rüşd: “Cinslerin aynı ve değişik oluşu, ribada etkili olduğu gibi ölçü ve tartıda etkilidir. Hanefiler ölçü ve tartıya giren her şeyi ribaya tabi görmüşlerdir.”¹²

“Ribanın illeti cins ile birlikte ölçü veya tartı birliğidir. Ancak iki illetten biri bulunursa fazlalık helal olur fakat veresiye olması yine haramdır. Bütün keyli ve vezni mallar ribeviyattan görülmüştür.”¹³

7. İbn Rüşd: “Ribaya tabi olan iki şeyin versiyeye olarak satılmasının yasaklanmasının sebebi Ebu Hanife’ye göre keyli şeyler olmalarıdır.”¹⁴

“Cins birliği ile ölçü birliği bir arada bulunmayıp, sadece ölçü birliği olduğunda veresiye satış yasaktır. Ölçü birliği bulunmayıp cins birliği bulunursa da veresiye satış haram görülmüştür.”¹⁵

8. İbn Rüşd: “Hem birbirinden fazla ve hem de veresiye olarak birbirleriyle satılması caiz olan şeyler Ebu Hanife’ye göre miktarları eşit olsun olmasın aynı cinsten olmayan şeylerdir.”¹⁶

“Mallarda aynı cins olma vasfı ile ölçü birliği bulunmuyorsa farklı ve veresiye olmaları caizdir.”¹⁷ Yani aynı cins olmayan mallarda versiyeye ve fazlalık caiz görülmüştür, görüş doğrudur.

9. İbn Rüşd: “İmam Malik, menfaatleri aynı olan iki şeyi her birinin adı ayrıda olsa bir cinsten, menfaatleri aynı olan iki şeyi de adları aynı olsa bile farklı cinsten saymıştır. Ebû Hanîfe bu hususta sadece sınıf birliğine bakmıştır.”¹⁸

“Değişik etlerin; küçükbaş ve büyük baş hayvanların, birbirleriyle fazlalık satışları caizdir. Sığır ile manda aynı cinstendir. Koyun ile de keçi aynı cinstendir. Asılları değişik olduğundan hurma sirkesiyle üzüm sirkesi de böyledir. Keçi kılı ile koyun yünü de ayrı cins sayılmıştır çünkü maksadları farklıdır.”¹⁹

¹⁰ İbn Rüşd, II, 126.

¹¹ Mergînânî, III, 62.

¹² İbn Rüşd, II, 127.

¹³ Mevsilî, II, 30, 31; Ceziri, *el-Mezahib*, II, 249.

¹⁴ İbn Rüşd, II, 129.

¹⁵ Mevsilî, II, 31.

¹⁶ İbn Rüşd, II, 129.

¹⁷ Mergînânî, III, 62.

¹⁸ İbn Rüşd, II, 129.

¹⁹ Mergînânî, III, 66.

10. İbn Rüşd: “Birbirinden fazla olması caiz olmayan şeylerin veresiye olarak satılmalarının caiz olmamasının sebebi, Ebu Hanife’ye göre yiyecek maddelerinin keyli ya da vezni oluşlarıdır.”²⁰

“Birbirinden fazla olarak satılması yasak olan şeyde hem cins hem de ölçü ve tartı illetinin bulunması söz konusudur, sadece ölçü ve tartı sebep değildir iki illetten biridir.”²¹

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre menfaatleri ister aynı olsun ister farklı aynı cinsten olan şeylerin birbirleriyle veresiye olarak satılmaları caiz değildir. Ebu Hanife’ye göre bir koyunu ne bir koyuna, ne de iki koyuna veresiye olarak satmak menfaatleri değişik te olsa caiz değildir.”²²

“Cins ile ölçü ve tartı birliğinden sadece biri bulunması halinde veresiye satış caiz değildir.”²³

12. İbn Rüşd: “Buğday ile arpanın aynı cins olup olmadığında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunların her birini başlı başına ayrı birer cins kabul etmiştir.”²⁴

“Ölçü birliği bulunmakla beraber cins birliği bulunmadığı için buğday ve arpa, altın ve gümüş veresiye olmaksızın birbirinden fazla olarak satılabilir kabul edilmiştir.”²⁵ Cins değişikliği isim değişikliği ile ortaya çıkar, buğday ile arpa ayrı cinslerdir.²⁶

13. İbn Rüşd: “Hangi hayvanların eti bir cins sayılacağı meselesinde, İmam Malik’e göre etler dört ayaklı hayvanların, deniz hayvanlarının ve kuşların eti olmak üzere üç cins olup her biri diğeriyle satıldığı zaman birinin diğerinden fazla olması caizdir. Ebu Hanife’ye göre ise bu üç cins etten her biri bir çok cinslere ayrıldığı için bu cinslerden her biri diğer cinsle satıldığı zaman birinin diğerinden fazla olması caizdir. Ebû Hanîfe koyun etini sığır eti ile birbirinden fazla olarak satmayı caiz görmüştür.”²⁷

“Ebu Hanife’ye göre dört ayaklılar, büyük baş küçük baş şeklinde ayrılır ki, sığır ve manda bir cins, koyun ve keçi de bir cins sayılır. Asılları değişik olduğundan hurma sirkesiyle üzüm sirkesi de böyledir. Keçi kılı ile koyun yünü de ayrı cins sayılmıştır çünkü maksadları farklıdır”²⁸, görüş doğrudur.

²⁰ İbn Rüşd, II, 129.

²¹ Mevsilî, II, 31.

²² İbn Rüşd, II, 130.

²³ Mevsilî, II, 31.

²⁴ İbn Rüşd, II, 131.

²⁵ Mevsilî, II, 31.

²⁶ İbn Abidin, IV, 249.

²⁷ İbn Rüşd, II, 132.

²⁸ Mergînânî, III, 66.

14. İbn Rüşd: “Canlı hayvanı kesilmişle değiştirme hususunda, Ebû Hanîfe bunu mutlak olarak caiz görmüştür.”²⁹

“Etin hayvan karşılığında satılması caizdir. Çünkü tartılık bir şey sayılık bir şey ile satılmıştır.”³⁰

15. İbn Rüşd: “Miktarları eşit olarak unu buğdayla değiştirmek Ebu Hanife’ye göre caiz değildir. Çünkü Ebu Hanife’ye göre tane ölçölür, un ise tartılır.”³¹

“Buğdayın buğday unu ile satılması caiz değildir. İkisinin aynı şekilde ölçeye girmeleri mümkün değildir.”³²

16. İbn Rüşd: “İçine işçilik giren ribevi malların birbirinden fazla olarak değiştirilmesi hususunda Ebu Hanife: “İster miktarları eşit, ister birbirinden fazla olsun, ekmeğin ekmekle değiştirilmesi caizdir. Çünkü ekmek içine giren işçilikle ribaya tabi olmaktan çıkmıştır.” demiştir.”³³

“Peşin olan bir ekmeğe karşılık, borç olarak iki ekmeğin satılması caizdir. Ekmek parça ve kırıntılarının birbirleri ile değiştirilmesi caiz görölmüştür.”³⁴

17. İbn Rüşd: “Yaş hurma ile kuru hurmanın değiştirilmesini Ebû Hanîfe caiz görmüştür. İmam Muhammed ve Yusuf ona muhalefet etmişlerdir.”³⁵

“Yaş hurma ile kuru hurmayı eşit olarak değiştirmek caizdir. Diğer iki imam caiz görmemişlerdir.”³⁶

18. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yasak edilen müzabene, yere düşen hurmaları ağağtaki hurmalarla değiştirmektir. Çünkü ağağtaki hurmanın miktarı bilinmez.”³⁷

“Müzabene satışı ağağtaki bir miktar hurmayı tahminen onun kadar olan hazır hurma karşılığında satmaktır. Caiz görölmemiştir, çünkü ölçekli mal tahminle ölçekli olmayan kendi cinsi bir malla satılmaktadır.”³⁸

19. İbn Rüşd: “Ulema kişinin iki ölçek hurmayı bir ölçek hurma ile bir dirheme veya iki ölçek hurma ile bir takım elbiseyi üç ölçek hurma ile bir dirheme satması gibi ribaya tabi olan bir şeyi ya yalnız, ya bir miktar para veya bir meta ile birlikte, aynı

²⁹ İbn Rüşd, II, 132.

³⁰ Mevsilî, II, 33.

³¹ İbn Rüşd, II, 133.

³² Mevsilî, II, 32.

³³ İbn Rüşd, II, 133.

³⁴ İbn Abidin, IV, 247.

³⁵ İbn Rüşd, II, 134.

³⁶ Mergînânî, III, 65.

³⁷ İbn Rüşd, II, 134.

³⁸ Mevsilî, II, 24.

cinsten ve miktarı daha az veya daha çok bir şey ile bir miktar para veya bir meta ile değiştirmenin cevazında ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür. Meta karşılığı olan ribaya tabi malın kıymette ona eşit olmasını Ebû Hanîfe şart görmemiş, satıcı ile alıcının buna rıza göstermelerini yeterli görmüştür.”³⁹

“Zeytin ve susamı kendilerinden fazla olmayan yağları ile satmak caiz değildir. Çünkü fazla olan yağlar bu şekilde hem zeytin ve susamdaki yağın karşılığı olurlar hem de artık halindeki zeytin ve susamı karşılarlar.”⁴⁰ İki ölçek hurmanın bir ölçek hurma ile bir dirheme satılmasında zeytin ve susam örneğindeki gibi düşünülür. İki ölçek hurmanın bir ölçeği verilen bir ölçek hurma ile bir dirhem, bir ölçek hurmasına, iki ölçek hurmanın diğer ölçeğinde bir dirheme karşılık gelir. Zira mallar aynı cins olma vasfı ile ona bağlı miktar vasfı bulunmuyorsa farklı olarak satılabilirler.⁴¹ Eşit olmaları şart değildir bu satıcı ile alıcı arasındaki kabule bağlıdır.

20. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe bir yiyecek maddesini almadan başka bir yiyecek maddesi ile değiştirmenin caiz olmadığını benimsemiştir. Çünkü veresiye olarak başka bir yiyecek maddesiyle değiştirilmesi gibi görmüştür.”⁴²

“Aynı cinsten malların zimmetlerde borç olarak veresiye satılmaları caiz değildir. Çünkü borcu borca karşılık zimmette satmak olur.”⁴³ Görüş isabetlidir.

21. İbn Rüşd: “Vadesinden önce ödenen borçta vadesinden önce ödendiği için indirim yapmaktan Ebû Hanîfe menetmiştir.”⁴⁴

“Vâde karşılığında bedel almak caiz değildir. Ancak bin lira alacağı olan borçlusuna , ‘bana yarın borcunun beş yüz lirasını öde, gerisini sana bağışlıyorum derse bu caizdir.”⁴⁵

22. İbn Rüşd: “Ribanın tahakkuk etmemesi için teslim alınmasının şart olduğu düşünülen mallar hususunda, Ebû Hanîfe bina ve tarla gibi taşınmaz mallar dışındaki bütün mallarda teslim almayı şart görmüştür. Ebu Hanife’nin böyle bir ayırım yapması, taşınılan malın tesliminin alıcıyı, satın aldığı malı teslim almaktan alıkoymamaktır.”⁴⁶

“Bina ve arsa gibi mallarda diğer mallarda olduğu gibi telef olma tehlikesi yoktur. Gerçek tesellüm menkul mallar için vardır. Çünkü kabz olmadan bu mallar

³⁹ İbn Rüşd, II, 135.

⁴⁰ Mergînânî, III, 66.

⁴¹ Mergînânî, III, 62, 63.

⁴² İbn Rüşd, II, 137.

⁴³ Mevsilî, II, 8.

⁴⁴ İbn Rüşd, II, 138.

⁴⁵ Mevsilî, III, 9.

⁴⁶ İbn Rüşd, II, 139, 140.

üzerinde tasarruf hakkı doğmaz.”⁴⁷ Ayrım hususunda belirlenen tesbit doğru değildir ancak görüş doğrudur.

23. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe bedel karşılığında temellük edilebilen mallardan kadının mehri ile hulu bedelini istisna edip bunların teslim alınmadan satılabileceğini benimsemiştir.”⁴⁸

“Mehir ve hulu bedeli gibi telef olması nedeniyle akdin infisah olmayacağı şeyler üzerinde, teslim almadan önce tasarrufta bulunmak caizdir. Çünkü meçhuliyet iki taraftanda yoktur.”⁴⁹

24. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre malın tesliminden önce şirket ve tevliye caiz değildir. İ kale ise caizdir, çünkü ona göre ikale, yeni bir satış değil eski satışı bozmaktır.”⁵⁰

“Hem taşınır hem de taşınmaz mallarda teslimden önce yapılan ikale, satışı feshetmektir. İ kale satışı ortadan kaldırmaktır, yeni bir satış değildir.”⁵¹ Şirket ve tevliyede husus bahsedildiği üzeredir, teslim ve tasarruf olmadan yapılamalar.⁵²

25. İbn Rüşd: “Bir kimsenin borçlusundan alacağına karşılık olarak, yenebilecek duruma gelen fakat henüz ağaçta olan meyvaları almasını veya ona ait olan bir evde oturmasını caiz görmek, Ebu Hanife’ye göre alacağı alacakla değiştirmek kabilinden değildir çünkü alacak tahsiline başlanılmayan şeye denir. Zira kişi burada meyvaları yemeye ya da evde oturmaya hemen başlayabilir.”⁵³

Caizdir, çünkü alacaktan sulh olup yerine başka bir mal alınabilir bu aynen bey’ gibidir. Alacak karşılığında bir menfaat alınır o da icare gibi olur, alacağın herhangi bir mal ile takası caizdir.⁵⁴

26. İbn Rüşd: “Meyvanın olgunlaşmadan ve şartsız satışında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür. Ancak alıcının bunları hemen koparmasının gerektiğini benimsemiştir. Ebû Hanîfe göre bu görülmeyen şeyin satın alınması değil ağaçtaki meyvaları satın alabilmek için meyvaları koparmanın şart olduğundandır.”⁵⁵

⁴⁷ Mevsilî, II, 8.

⁴⁸ İbn Rüşd, II, 140.

⁴⁹ Mevsilî, II, 8.

⁵⁰ İbn Rüşd, II, 140.

⁵¹ Semekândî, I, 268,270; Mergînânî, III, 55, 56.

⁵² Mevsilî, III, 15vd.

⁵³ İbn Rüşd, II, 142.

⁵⁴ Mevsilî, III, 5 vd.

⁵⁵ İbn Rüşd, II, 144.

“Meyveleri tam olgunlaşmadan satmak caizdir. Meyve satılınca onu hemen toplamak gerekir.”⁵⁶

27. İbn Rüşd: “Hanefilere göre, ağaçta bırakılması şartıyla hurmanın satışı caiz değildir. Şartsız olarak satışta koparılması şartına yorulur.”⁵⁷

“Meyvenin ağaçta kalması şartıyla yapılan satış fasiddir. Olgunlaşmadan meyvanın satışı caiz olmakla beraber şart koşulmaksızın koparılması gerekir.”⁵⁸

28. İbn Rüşd: “Buğdayın bizzat başağı içindeki tanelerle satışının cevazında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür.”⁵⁹

“ Buğdayın başağındaki satışı caiz görülmüştür.”⁶⁰

29. İbn Rüşd: “Taneleri sertleşen başakların satışını caiz görenler; İmam Malik, Ebu Hanife, Medine ve Kufe fukahası olan cumhur, dövülüp savrulma masraflarının kime ait olduğunda ihtilaf etmişler, Kufeliler; “dövülüp tane haline gelinceye kadar satıcıya aittir” demişlerdir. Diğerleri ise müşteriye ait olduğunu benimsemişlerdir.”⁶¹

“Buğdayı başağında satmak caizdir. Ancak satıcının başakları harmanda dövüp savurarak buğdayı ayıklaması gerekir.”⁶²

30. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe ‘sana şu elbiseyi peşin olarak şu fiyata, veresiye olarak şu fiyata sattım’ şeklinde yapılan satışı caiz görmemiştir. Çünkü taraflar satış bedelinin hangisi olduğunu öğrenmeden birbirinden ayrılmış olurlar. Bu itibarla satış garar satışı kabilinden olur.”⁶³

“Mutlak bedellerin miktar ve vasıfları bilinmedikçe satış bedeli olmaları sahih değildir. Bedeldeki belirsizlik anlaşmazlığa yol açar. ⁶⁴Hemen ödenmesi gereken borca karşılık aynı miktar borcu vâdeye bağlayan anlaşma caizdir. Peşin verilecek dirhem para yerine vâdeli dinar paraya sulh olmak ise caiz olmaz. Çünkü vâde karşılığında bedel almak caiz değildir.” ⁶⁵Yukarıda beyan edilen caiz olmama sadece bedeldeki cehalet ten değil ayrıca görüldüğü gibi vadeyle gelen fazlalıkta olabilir ve garardan ziyada burada cehalet söz konusudur. Müellif bunu garar olarak değerlendiriyorsa da cehalet demesi daha uygun düşer, görüş isabetlidir.

⁵⁶ Mevsilî, II, 6, 7.

⁵⁷ İbn Rüşd, II, 145.

⁵⁸ Mergînânî, III, 27.

⁵⁹ İbn Rüşd, II, 147.

⁶⁰ Mevsilî, II, 7.

⁶¹ İbn Rüşd, II, 147.

⁶² Mevsilî, II, 7.

⁶³ İbn Rüşd, II, 148.

⁶⁴ Mergînânî, III, 24.

⁶⁵ Mevsilî, III, 9.

31. İbn Rüşd: “Alıcı hangisini seçerse o lazım olsun, kaydıyla kişinin ‘ Şu iki elbiseden birini sana bir dinara sattım’ demesi ve alıcı ikisinden birini seçmeden ayrılmaları halinde, elbiseler aynı cins olsalar bile Ebû Hanîfe bu satışı caiz görmemiştir.”⁶⁶

“Mutlak bedellerin miktar ve vasıfları bilinmedikçe satış bedeli olmaları sahih değildir. Bedeldeki belirsizlik anlaşmazlığa yol açar.”⁶⁷ Akdin mahalindeki belirsizlik akdi ifsad eder, görüş isabetlidir.

32. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre, hazır olmayan bir malı tarif etmeden satmak caizdir, ancak alıcı gördüğü zaman beğenmez ise muhayyerdir.”⁶⁸

“Bir kimse görmediği bir şeyi satın alırsa satış caizdir ancak gördüğü zaman muhayyerdir, ister alır ister reddeder.”⁶⁹

33. İbn Rüşd: “Hanefilere göre tarif üzerine yapılan satışın sıhhati için satılan şey görüldüğü zaman edilen tarif doğru olsa bile cayabilmenin şart koşulması gerekir. Ebu Hanife’ye göre alıcı aldığı şeyi görmemiş olsa bile, eğer onu gördüğü zaman cayabilmeyi şart koşarsa bu satışta ne çok ne de az garar vardır.”⁷⁰

“Bir kimse görmediği bir şeyi satın alırsa caizdir. Fakat gördüğü zaman muhayyerdir.”⁷¹ Bidaye sahibi görme muhayyerliğini bu şekilde ifade ediyor olabilir. Şart koşmak gerektiğine dair bir ibareye rastlayamadık. Şart hariç doğrudur.

34. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre hazır olmayan malın satışında malın cinsini beyan etmek şarttır.”⁷²

“Hazır olmayan malın satışı selem ve istisna yolu ile olur ki malın sıfatının ve miktarının bilinmesi selemde şarttır, istisnada sipariş verilen nesnenin anlaşılır derecede bilinen vasıflarını söylemek yeterlidir.”⁷³

35. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe hasta hayvanın satışından men etmiştir.”⁷⁴

Alıcı maldaki kusurdan haberdar olduğunda ister malı tam fiyatla alır isterse geri çevirir, çünkü mutlak satış kusursuzluğu gerektirir.⁷⁵ İbn Rüşd hastan olanın satışından men olunmaktan bahsetmekle beraber hastadan kastı açık değildir. Ancak

⁶⁶ İbn Rüşd, II, 149.

⁶⁷ Mergînânî, III, 24.

⁶⁸ İbn Rüşd, II, 150.

⁶⁹ Mergînânî, III, 34.

⁷⁰ İbn Rüşd, II, 150.

⁷¹ Mergînânî, III, 34.

⁷² İbn Rüşd, II, 150.

⁷³ Mevsilî, II, 34, 38.

⁷⁴ İbn Rüşd, II, 152.

⁷⁵ Mergînânî, III, 36.

ifade edildiği gibi akid kusurdan salim olma vasfına bina edileceğinden görüşün doğru olduğu kanaatindeyiz.

36. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe dinar ve dirhemlerin cuzafen(götürü) satışını caiz görmekte beraber mekruh görmüştür.”⁷⁶

“Altın ve gümüş bir mecliste peşin olarak toptan değiştirilebilirler. Ancak altın altınla, gümüş gümüşle değiştirildiğinde aynı mecliste ağırlıklarının aynı olduğu bilinmesi gerekir.”⁷⁷ Mekruh olduğuna dair bir kayıda rastlamadık.

37. İbn Rüşd: “İmam Malik’e göre miktarı bilinmeyen bir buğday yığınının ölçüğü şu kadar dirheme olmak üzere, yani ölçüldükten sonra kaç ölçek çıkarsa satıcıya o kadar para verilmek üzere satın almak caizdir, Ebu Hanife’ye göre ise bu satışla ancak bir ölçek satılmış olur, çünkü tarafların ifade ettiği sadece bir ölçektir. Ayrıca İmam malik bu satışı köle ve elbise gibi şeylerde de caiz görmüş, Ebû Hanîfe sadece yiyecek maddelerinde(misliyyatta) caiz görmüştür.”⁷⁸

“Bir yığındaki her kafız için bir dirhem denerek satış yapılırsa bu sadece bir kafız için olur, ölçeklenerek hepsinin adlandırılması gerekir ki hepsi satılmış olsun. Koyun sürüsü de her koyun bir dirheme diye satılsa bu satış koyunların hiç biri için geçerli olmaz çünkü koyunlar arasında farklılık vardır. Kafızlerin, koyunların, arşınların hepsinin söylenmesi halinde satış caiz olur.”⁷⁹

38. İbn Rüşd: “İmam Malik, satıcının verdiği bilgiyle alıcı ölçmeksizin yığının peşin olarak satılabileceğini benimserken, Ebû Hanîfe ölçmeksizin yapılan alışverişten menetmiştir.”⁸⁰

“Bir kimse bir malı ölçerek veya tartarak satarsa, malı alan kişinin de bu malları ölçmeden ne satması ne de yemesi caiz değildir.”⁸¹

39. İbn Rüşd: “Satıcının miktarını bildiği malını, miktarını bilmeyen kimseye götürü(cuzafen) usulü satmasını Ebû Hanîfe caiz görmemiştir.”⁸²

“Ölçülen tartılan malları cinsleri farklı ise tartarak ve toptan satmak caizdir. Ancak aynı cins malların her iki taraftan ölçülüp miktarının bilinmesi gerekir.”⁸³

⁷⁶ İbn Rüşd, II, 153.

⁷⁷ Mevsilî, II, 40.

⁷⁸ İbn Rüşd, II, 153.

⁷⁹ Mevsilî, II, 6.

⁸⁰ İbn Rüşd, II, 153.

⁸¹ Mergînânî, III, 60.

⁸² İbn Rüşd, II, 153.

⁸³ Mergînânî, III, 60; Mevsilî, II, 5.

40. İbn Rüşd: “Şartlı satış hususunda Ebu Hanife, hem şartın hemde satışın fasid olduğunu benimsemiştir. Şart ne olursa olsun şartlı satışın fasid olması, Ebu Hanife’nin kaidelerindedir.”⁸⁴

“Satışın gereği olan şartlar akdi bozmaz, ancak satışın gereği olmayıp taraflardan birine menfaat sağlayan her şart satış akdini bozar.”⁸⁵ İbn Rüşd’ün ifadesiyle akdi ifsad eden şartların kasetmişir diye düşünüyoruz.

41. İbn Rüşd: “Kişinin sattığı şeyin bedeli dışında birde karşı taraftan kendisine borç verilmesini şart koşması durumunda, satıcı borcu almadan bu şarttan vazgeçmiş olsa bile Ebû Hanîfe bu satışı fasid görmüştür.”⁸⁶

“Bir kimse birşeyi satarken ayrıca kendisine borç verilmesi gibi akitte iki taraftan birine fayda sağlayan bir şart koşması halinde akid fasittir. Bu akdin gereği olmayan bir şarttır, hem akid hem de şart fasittir.”⁸⁷ Akitle birlikte şartta fasid olduğu için şartın kalkması akdi sahih kılmaz.

42. İbn Rüşd: “Bir kimsenin, gebe olan hayvanını karnındaki yavruyu istisna ederek satması durumunda, Ebû Hanîfe bu satışın caiz olmadığını benimsemiştir.”⁸⁸

“Cariye satılırken karnındaki yavrusunu istisna edilmesi ile yapılan satış fasiddir.”⁸⁹

43. İbn Rüşd: “Bir akitte hem satış hemde kiralamanın caiz olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiş, Kufe fukahası satış bedelinin miktarı bilinmediği için caiz görmemişlerdir.”⁹⁰

“Böyle bir satış safkateyn yani bir akit içinde başka bir akit olarak görülmüştür, taraflara özel fayda sağlayan bir şart gibidir ve bu akdi ifsad eder.”⁹¹

44. İbn Rüşd: “İmam Malik “Birbirinizin satışı üzerine satış yapmayınız” hadisi ile “Peygamber Efendimiz(sav) herhangi bir kimsenin kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlığı üzerine pazarlık etmesini yasak etti” hadisinin manalarını aynı görmüştür, Ebû Hanîfe de buna katılmıştır.”⁹²

⁸⁴ İbn Rüşd, II, 154, 155.

⁸⁵ Mergînânî, III, 48.

⁸⁶ İbn Rüşd, II, 155.

⁸⁷ Mergînânî, III, 49; Mevsilî, II, 25.

⁸⁸ İbn Rüşd, II, 156.

⁸⁹ Mergînânî, III, 50.

⁹⁰ İbn Rüşd, II, 157.

⁹¹ Mergînânî, III, 49; Çeker, Orhan, İslam Hukukunda Akidler, 117.

⁹² İbn Rüşd, II, 158.

“Bir fiyat üzerinde anlaşılıp yapılmış satışta araya girmek mekruh görülmüştür. Ancak bu gibi alışverişler caizdir.”⁹³

45. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre şehirlinin köylüye simsarlık etmesi, fiyat bildirmesinde bir beis yoktur.”⁹⁴

“Şehirlinin taşradaki için satışta aracılık yapması mekruhtur. Çünkü şehirli bunu köylünün elinden pahalıya satmak için çıkarması durumunda böyledir aksi halde bir beis yoktur.”⁹⁵

46. İbn Rüşd: “Satıcı ile alıcı arasına girerek alıcı imiş gibi görünerek alıcının yüksek fiyat vermesine çalışmak(neceş); Ebu Hanife’ye göre bunu yapan kimse günah işlemiş olur fakat yapılan satış geçerlidir.”⁹⁶

“Alıcı gibi görünerek malın fiyatını artırmak mekruh görülmüştür, ancak akid sahihtir.”⁹⁷

47. İbn Rüşd: “Anne ile çocuğu ayırarak satış yapmak ve bu satışın ne zaman caiz olacağı hususunda ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bu satış caiz olmadan dahi olsa bile satış yapılırsa, satışın geçerli olduğunu bozulmayacağını ancak, bunu yapan kimsenin günahkâr olacağını benimsemiştir.”⁹⁸

“Bir kimsenin birbirlerinin mahremi olan iki küçük veya biri büyük diğeri küçük iki köleyi ayırması mekruh görülmüştür, ancak akid sahihtir. Büyükler de mekruh değildir. Ayırmak mekruhtur ama hakların ödenmesi gerekir.”⁹⁹

48. İbn Rüşd: “Cuma günü zevalden sonra imam minberde iken ezanın okunmaya başlaması ile alım satımı bırakmanın gereğinde ihtilaf yoktur, ancak alışverişe devam edilirse yapılan satış bozulur mu diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bozulmayacağını benimsemiştir.”¹⁰⁰

“Cuma ezanı okunurken satıştan nehyedilmiştir. Bu satışlar mekruh olmakla beraber satışlar fasid değildir.”¹⁰¹

49. İbn Rüşd: “Satış akdinin ne zaman vâki olduğu hususunda Ebu Hanife: “Birbirinden ayrılmasalar bile birinin ‘sattım’ diğerinini de ‘aldım’ demesi ile satış vâki olur.” demiştir.”¹⁰²

⁹³ Mevsilî, II, 26.

⁹⁴ İbn Rüşd, II, 159.

⁹⁵ Mergînânî, III, 54.

⁹⁶ İbn Rüşd, II, 160.

⁹⁷ Mevsilî, II, 27.

⁹⁸ İbn Rüşd, II, 161.

⁹⁹ Mevsilî, II, 27, 28.

¹⁰⁰ İbn Rüşd, II, 162.

¹⁰¹ Mergînânî, III, 54.

¹⁰² İbn Rüşd, II, 163.

“Satış icap ve kabul ile gerçekleşir, yani birinin sattım diğèrinin kabul ettim demesi ile vaki olur. Sattım diyene alıcı aldım demeden meclisi terkederse satış hükümsüz olur.”¹⁰³

50. İbn Rüşd: “Bir başkasına ait malda fuzûlinin akdinde, akdin münakid olup olmamasında Ebu Hanife, malı satmayı caiz görürken bir başkası adına satın almayı caiz görmemiştir.”¹⁰⁴

“Bir kimse başkasının malını satarsa, satılan mal duruyorsa mal sahibi dilerse satışı kabul eder dilerse reddeder. Fuzûlinin akdi mal sahibinin tasdiki ile geçerli olur.”¹⁰⁵ Fuzûli bir başkası adına bir şey satın alırsa kendi için satın almıştır. Çünkü yapacağı satın alma işi başkasının icazetine mevkufl olmaz kendi adına nafiz olur. Ancak satın alma işini yapan çocuk veya mahcur ise kim için satın alınmış ise icazetine mütevakıftır. Çünkü bunların böyle bir selâhiyeti yoktur, yapıcakları akidler nafiz bulmaz.¹⁰⁶

51. İbn Rüşd: “Kölenin zinakar olması Ebu Hanife’ye göre kusur sayılmaz.”¹⁰⁷

“Zina cariyede kusur iken kölede değildir, ancak bu onu hizmetten alacak kadar aşırı boyutta ise kusur sayılır.”¹⁰⁸

52. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre tasriye kusur sayılmaz, zira herhangi bir hayvanın, satın alındıktan sonra sütünün az olduğu görülürse bunun kusur sayılmadığında ittifak vardır ve tasriye hadisi ile de amel etmemek gerekir.”¹⁰⁹

“Hanefiler tasriye hadisini Kitap ve sünnetle sabit olan kıyasa muhalif bulmuşlardır, çünkü tazmin ya kendi cinsi olan bir malla ya da kıymetini ödemekle olur. Müdellese fesih hakkı tanınmamıştır. Müşteri satıcıya zararı tazmin ettirir.”¹¹⁰

53. İbn Rüşd: “İmam Ebu Hanife’ye göre yataктаğı ıslatan cariye geri verilebilir, ancak köle geri verilemez.”¹¹¹

“Akil olmayan kölenin ve cariyenin yatağını ıslatması, hırsızlık yapması, firar etmesi kusur değildir. Ancak baliğ olanda bunlar kusurdur.”¹¹² Cariye için ayıptır köle için ayıp değildir.

¹⁰³ Mergînânî, III, 23.

¹⁰⁴ İbn Rüşd, II, 165.

¹⁰⁵ Mevsilî, II, 17.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâi’u’-sanâi*, V, 150; İbn Abidin, IV, 189.

¹⁰⁷ İbn Rüşd, II, 167.

¹⁰⁸ Mevsilî, II, 19.

¹⁰⁹ İbn Rüşd, II, 167.

¹¹⁰ İbn Abidin, IV, 133.

¹¹¹ İbn Rüşd, II, 168.

¹¹² Mevsilî, II, 19.

54. İbn Rüşd: “Bir kimse birden çok şeyleri bir akitle satın aldıktan sonra bu şeylerden birinde kusur görüldüğü zaman, Ebu Hanife’ye göre eğer kusur malın tesliminden önce görülürse hepsi ile birlikte, eğer sonra görülürse, yalnız kendisinde kusur görülen mal kıymetlendirilerek geri verilir.”¹¹³

“Bir kimse iki köle veya iki elbise gibi birbirinden ayrılması halinde zararın sözü konusu olmadığı bir akitte, malın bir parçasında bir kusur görüldüğünde akid tamamlanmadan sadece kusurlu olan parçayı geri veremez, çünkü bir akid ikiye bölünmüş (teferrikus-safka) olur. Akdin tamamlanmasından sonra kusurlu olan parçayı verir.”¹¹⁴

55. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre satış ancak malın teslimi ile tamamlanır, alıcıya teslim olunmayan malın uğradığı zarar satıcıya aittir.”¹¹⁵

“Kabz olmadan mebi helak olursa semen düşer. Akid fesh olur ziyan satıcıya aittir.”¹¹⁶

56. İbn Rüşd: “Bir malın, alıcı tarafından başkasına satıldıktan sonra kusurlu olduğu öğrenilirse, Ebu Hanife’ye göre alıcı satıcıdan bir şey alamaz. Çünkü her ne kadar kusurlu olduğu öğrenilmişse de, alıcı malı satarken kusuru bilmediği için satış bedelini tam olarak almıştır. Bu nedenle alıcı kusurun kıymetini kendisinden isterse onunda birinci satıcıdan kusurun kıymetini isteyebildiğinde ihtilaf yoktur.”¹¹⁷

“Alıcı malı sattıktan sonra kusurdan dolayı bir hak iddia edemez.”¹¹⁸ Ancak müşteri maldaki kusurdan dolayı üçüncü şahıs tarafından mal kendine mahkeme kararı ile iade edilirse müşteri malı satıcıya geri verir, mahkeme kararı olmaz ise veremez.¹¹⁹

57. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre alıcı kusurlu olan malı başkasına hibe etmiş veya sadaka olarak vermiş olsa satıcıdan kusurun kıymeti geri alınmaz. Çünkü onu başkasına hibe etmek veya sadaka olarak vermekle bedelsiz olarak mülkiyetinden çıkmasına razı olmuştur, o halde evveliyetle kusurun kıymetini almamaya razı olmuştur.”¹²⁰

“Müşteri malı hibe ettiği takdirde muhayyerliği kalmaz.”¹²¹

¹¹³ İbn Rüşd, II, 171.

¹¹⁴ Mevsilî, II, 18.

¹¹⁵ İbn Rüşd, II, 171.

¹¹⁶ Tuhfe, I, 236.

¹¹⁷ İbn Rüşd, II, 171, 172.

¹¹⁸ Merginâni, III, 38.

¹¹⁹ Mevsilî, II, 21.

¹²⁰ İbn Rüşd, II, 172.

¹²¹ Mevsilî, II, 16.

58. İbn Rüşd: “Malda değerini etkileyen bir eksiklik meydana gelince satıcı malı geri almaz ise alıcı satıcıdan kusurun kıymetinden başka birşey isteyemez.”¹²²

“Alıcı malda meydana gelen değişiklik sonrası, satıcı kusurla kabul ederse zarara razı olduğundan alıcı geri verebilir aksi halde kusurundan dolayı semenden hissesi düşülür.”¹²³

59. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre cariye ister dul ister kız olsun, onunla cinsi münasebette bulunduktan sonra onu geri vermek caiz değildir. Ancak onda görülen kusurun kıymeti geri alınabilir.”¹²⁴

“Bir kimse muhayyerlikle cariye olan karısını satın alırsa nikâhı fasid olmaz, onunla münasebette bulunsada onu geri verebilir, ancak cariyenin kız olması halinde cinsi münasebet kızın değerini düşüreceğinden artık onu geri veremez. İmameyne göre her iki durumda da münasebette bulununca geri çeviremez. Alıcı, yanında malda bir kusur oluşupta satıcıda iken malda mevcut olan bir kusuru fark ederse kusur farkı satıcıya verilenden düşülür.”¹²⁵ İhtiyar da ayırım yapılmaksızın cariye ile cinsi münasebetin geri vermeye mani olduğu da ifade edilmiş. Çünkü bu kişinin kabulünü gösteren muhayyerliği kaldıran bir durum olarak görülmüştür.¹²⁶

60. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre satılan malda elde edilen gelir ve kazançtan başka, artışların hepsi, ana malın geri verilmesine mani olup alıcıya, malda bulunan kusurun kıymetini gerektirir. Çünkü satılan maldan doğan herşeyin, satış akdine dahil olduğu halde malla geri verilmesi mümkün değildir. Bu ise, satılan malın kendisinde bulunan kusurun kıymetini gerektiren elden çıkması demektir. Ancak malın gelir ve kazancı nassen istisna edildiği için bu hükme tabi değildir.”¹²⁷

“Satılan malda meydana gelen hayvanın yavrulaması gibi artışlar ikaleye manidir.”¹²⁸ Doğrudur.

61. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre satıcı maldaki kusuru bilsin bilmesin, görsün görmesin sorumlu olmamak şartıyla yapılan satış caizdir.”¹²⁹

“Ayıplardan beri olmak şartıyla satılan mal hiç bir suretle geri alınmak zorunda değildir. Akid sahihtir.”¹³⁰

¹²² İbn Rüşd, II, 173.

¹²³ Mergînânî, III, 38.

¹²⁴ İbn Rüşd, II, 173, 174.

¹²⁵ Mergînânî, III, 30, 38.

¹²⁶ Mevsilî, II, 15.

¹²⁷ İbn Rüşd, II, 174.

¹²⁸ Mevsilî, II, 11.

¹²⁹ İbn Rüşd, II, 175.

¹³⁰ Mevsilî, II, 21.

62. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre alıcı malı teslim almadıkça malın uğradığı ziyan satıcıya aittir.”¹³¹

“Teslimden önce telef olan malda ziyan satıcıya aittir.”¹³²

63. İbn Rüşd: “Bir bahçenin meyvaları afete uğradığı zaman ziyanı, Ebu Hanife’ye göre alıcıya aittir, çünkü meyvaların teslimi alıcıyı gelip almaktan men etmemektedir. Satılan malın uğradığı ziyanın alıcıya ait olduğunda da ittifak vardır.”¹³³

“Satıcı bahçedeki meyvenin kabzına izin verdikten sonra alıcı meyveleri toplamadan afete uğrasalar zararı müşteriye aittir.”¹³⁴

64. İbn Rüşd: “Meyvalı hurma ağacının satışı hususunda Ebû Hanîfe : “Hurmalar ağaçlar satılırken aşılansın olsun olmasın satıcıya aittir. Hurmalar aşılındıktan sonra satıldığı zaman satıcıya ait olunca, aşılansın önce satılınca satıcıya ait olması evveliyetle lazım gelir.” demiştir, delilu’l-hitab yolu ile değil evveliyetle mana çıkarmıştır. Ayrıca Ebu Hanif: “Nasıl bir kimse çocuklu cariye satın aldığı zaman eğer alıcı çocuğunda satışa dahil olmasını şart koşmaz ise çocuk satıcıya aittir, hurmalarda da durum böyledir.” demiştir.”¹³⁵

“Bir kimse hurma ağacını satarsa ağaçtaki hurmalar alıcı meyveleri de şart koşmadığı takdirde satıcıya aittir.”¹³⁶

65. İbn Rüşd: “Ulema satış akdi yapıldıktan sonra satış bedelini artırmak veya onda indirim yapmak, yani satıştan sonra alıcının, satış esnasında üzerinde anlaşılan satış bedelini satıcı lehine artırması veya satıcının alıcının lehine ondan indirim yapması halinde artırılan veya indirilen miktarın satış bedelinden sayılıp sayılmadığında ihtilaf etmiş Ebû Hanîfe bunları satış bedelinden saymıştır. Ancak şuf’a hakkı talebinde ve murabahada eski bedeli ne ise onun üzerinden muamele görmek gerekeceğini benimsemiştir.”¹³⁷

“Bedeli ve malı artırmak ve bedelde indirim yapmak caizdir. Bu değişiklikler akdin aslına iltihak olurlar ve akid meclisinde kabul şarttır. Şufa’da satıcının müşteriye yapmış olduğu indirimlerde akdin aslına iltihak eder ve şuf’a talebinde bulunandanda düşer. Ancak müşterinin fiyat artırması şuf’a hakkı sahibini bağlamaz. Murabaha

¹³¹ İbn Rüşd, II, 176.

¹³² Semekândî, I, 236.

¹³³ İbn Rüşd, II, 177.

¹³⁴ Bilmen, VI, 49.

¹³⁵ İbn Rüşd, II, 180.

¹³⁶ Mergînânî, III, 27.

¹³⁷ İbn Rüşd, II, 182.

aldandığını anlayan müşteri ya tam fiyatı ile kabul eder ya da tamamen reddeder.¹³⁸ Murabahada hıyanetin semenden hissesi yoktur. Görüş doğrudur.

66. İbn Rüşd: “İmam Malik: “Riba ile artan mal, değişikliğe uğramış sayılmaz. Bunun için fasit bir satış akdi ile satın alınmış olan mal, riba ile artarsa kıymeti değil, kendisinin geri verilmesi gerekir.” demiştir. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”¹³⁹

İkale konusundaki artışlara baktığımızda riba ile meydana gelen artışı bunlar arasında görememekteyiz, dolayısıyla ribadaki artış meşru hükümlere göre artış kabul edilmediğinden mal değişikliğe uğramış sayılmaz. Böylece malın tazmini konusunda malın kıymeti değil aynını iade etmek gerekir.¹⁴⁰

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe yiyecek maddelerinin götürü(cuzafen) usulü ile satılmalarını caiz görmemiştir.”¹⁴¹

“Cinsleri farklı olduktan sonra ölçülen ve tartılan şeyler tartarak ve toptan satılırlar. Ancak bir yığından her kafizi bir dirhem denerek satış yapılırsa sadece bir ölçek satılmış olur. Yığın ölçeklenerek kaç kafiz olduğu bilinirse hepsi satılmış olur.”¹⁴² Kendi cinsi ile olursa caiz değildir şeklinde ifade edilmesi gerekirdi, görüş hatalıdır.

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre meyvaların ilk çıkan kısmını teslim almak henüz çıkmayan kısmını da almanın yerine geçer.”¹⁴³

“İlk çıkan kısma binaen yani mevcut olana tebean mevcut olmayanın satışı zahir görüşe göre caiz görülmediği bilinmekle beraber meyveler, patlıcan gibi şeylerde ihtiyaca binaen caiz görülmüştür. Ebu Hanife’nin bu konudaki şahsi görüşünün hangisi olduğunu kaynaklarda tesbit edemedim.”¹⁴⁴ Görüş hatalıdır, bu Hulvani’nin görüşü olarak bilinir.

3. İbn Rüşd: “Kuşak kuşak oluşan meyvaları satmanın cevazında ihtilaf edilmiş, Kufe fakahası kuşaklardan birinin diğer kuşağında dâhil olması şartı ile satışını caiz görmemiştir.”¹⁴⁵

¹³⁸ Mevsilî, II, 8, 29, 46.

¹³⁹ İbn Rüşd, II, 183.

¹⁴⁰ Ali Haydar, Mecelle Şerhi, I, 309 vd.

¹⁴¹ İbn Rüşd, II, 141.

¹⁴² Mevsilî, II, 5.

¹⁴³ İbn Rüşd, II, 151.

¹⁴⁴ Mevsilî, II, 7.

¹⁴⁵ İbn Rüşd, II, 151.

Bu görüşün Ebu Hanife'ye atfedilmesi hatalıdır, çünkü yukarda da geçtiği üzere bu görüş Hulvani'ye ait bir görüştür.

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, dere veya göldeki balığın satışını caiz görmüştür.”¹⁴⁶

“Balık avlanmadan satışı, havada uçan kuşun satışı caiz değildir.”¹⁴⁷

5. İbn Rüşd: “Kölenin malı köle satılırken de azatlanırken de efendisine aittir. Efendisi ile kitabet akdi yapan kölede halis köle hükmündedir. Kufe fukahası bu görüştedir.”¹⁴⁸

“Kölenin malı efendisininindir, zira efendi kölesine seni bin dirheme azadediyorum derse ve köle hemen gidip parayı getirse, ödediğinin mislini efendiye öder çünkü azadlanmadan sonra çalışıp kazandığı kendisinin olur, verdiği efendisinin malındandır. Efendi bu köleyi satma hakkına sahiptir. Ancak mükateb böyle değildir.”¹⁴⁹ Kendisiyle kitabet akdi yapılan köle üzerinde efendi her tasarrufta bulunamaz, bu köleyi satması kölenin icazeti olmadıkça batıldır.”¹⁵⁰

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre kölenin malı para olduğu zaman, köle malı ile birlikte para ile satın alınamaz, çünkü köle ile malı birbirinden ayrı şeyler olduğu için, parayı para ile miktarı eşit olmadığı halinde değiştirmek kabilinden olur demiştir.”¹⁵¹

“Zeytin ve susamı kendilerinden fazla olmayan yağları ile satmak caiz değildir, çünkü fazla olan yağlar bu şekilde hem zeytin ve susamdaki yağın karşılığı olur hem de artık halindeki zeytin ve susamın karşılığı olur.”¹⁵² Burada tarik-i itibar vardır, köle ile malı hususunda da aynı şekilde düşünüldüğü takdirde kölenin malı olan paraya ve kölenin değerine karşılık olarak verilecek para eğer kölenin malı olan paradan fazla olursa fazla kısım köle için olur ve bu satış caiz olur.

7. İbn Rüşd: “Alıcı ile satıcı satış bedelinde ihtilafa düştüklerinde, Ebu Hanife'ye göre satılan mal duruyorsa, yemin ederler ve satış bozulur, mal durmuyorsa söz yemin ettiği takdirde alıcının sözüdür.”¹⁵³

“Alıcı ile satıcı ihtilafa düştüklerinde delilleri yoksa hâkim aralarını bulamaz ise mal duruyorsa yeminleşirler akit bozulur, hâkim önce alıcıya yemin ettirir. Mal durmuyorsa yeminleşmezler söz alıcındır. Bedel mal olduğu takdirde yeminleşme

¹⁴⁶ İbn Rüşd, II, 151.

¹⁴⁷ Mergînânî, III, 43; Mevsilî, II, 23.

¹⁴⁸ İbn Rüşd, II, 180.

¹⁴⁹ Mevsilî, IV, 23.

¹⁵⁰ Mevsilî, II, 23.

¹⁵¹ İbn Rüşd, II, 181.

¹⁵² Mergînânî, III, 62, 63, 66.

¹⁵³ İbn Rüşd, II, 182.

vardır. Ebu Hanife'ye göre kıyasa aykırı olarak yeminleşme malın duruyor olması halindedir. Satıcının yemini gerekmez çünkü yemin hakikati inkâr edenin hüccetidir.”¹⁵⁴

II. SARF

1. İbn Rüşd: “Ulema altın veya gümüş suyu ile yaldızlı olan kılıç veya Kur'an-ı Kerim'in altın veya gümüş para ile satılmasının caiz oluşu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife, satış bedeli olan altın veya gümüş eğer satılan eşyadaki altın veya gümüş oranından fazla ise caiz olacağını benimsemiştir. Çünkü miktar fazla olunca eşyadakine karşılık gelenden fazlası eşyanın kıymeti olacaktır.”¹⁵⁵

“Bir kimse altın veya gümüş süslü bir kılıcı süsünden daha çok bir bedel ile satarsa, süsün kendi kadar olan kısım süse artanda kılıca bedel olarak bu satış caiz olur.”¹⁵⁶

2. İbn Rüşd: “Altın ile gümüşün birbirleri ile satılmaları için peşin olması şarttır, bunun zamanı hususunda ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife'ye göre, birbirlerinden ayrılmadıkça taraflar satın aldıklarını teslim alırlarsa satış peşindir.”¹⁵⁷

“Altın altın ile ve gümüş gümüş gümüş ile aynı mecliste eşit, yine birbirinden farklı olarak altın ve gümüş aynı mecliste satılmaları caizdir. Meclisteki saatler bir saat gibidir.”¹⁵⁸

3. İbn Rüşd: “Ulema, bir kimse bir dinarı bir kaç dirhem ile değiştirdikten sonra dirhemlerden bir tanesini sahte bularak geri vermek isterse, değiştirme akdi bozulur mu bozulmaz mı diye ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife: “Sahte olan dirhemini geri verilmesi ile satış bozulmaz ve eğer sahte olan dirhem veya dirhemler satın alınan dirhemlerin yarısı veya yarısından fazla olmaz ise onları sağlam dirhemlerle değiştirmek caizdir. Şayet geri verilen dirhemler dirhemlerin yarısı olursa, o zaman satış yalnız o dirhemlerle bozulur.” demiştir.”¹⁵⁹

Mebinin tamamının helaki ikaleye manidir, bir kısmının helaki ise kendi oranında ikaleye mani olur.¹⁶⁰

4. İbn Rüşd: “Ulema, satış yerinde teslim edilmesi gereken altın veya gümüşün bir kısmı teslim edilip bir kısmı sonraya bırakılsa, satışın tamamı mı yoksa sonraya

¹⁵⁴ Mergînânî, III, 159, 160, 161; Mevsilî, II, 121.

¹⁵⁵ İbn Rüşd, II, 187.

¹⁵⁶ Mevsilî, II, 40.

¹⁵⁷ İbn Rüşd, II, 187.

¹⁵⁸ Mevsilî, II, 40.

¹⁵⁹ İbn Rüşd, II, 188.

¹⁶⁰ Mevsilî, II, 12.

bırakılan kısmının mı bozulacağına ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe yalnız teslimi sonraya bırakılan kısmın satışının bozulacağını benimsemiştir.”¹⁶¹

“Sarf para cinslerinin birbirleri ile satılmalarıdır. Cinsler bir olursa eşit ve peşin, farklı olursa peşin olmakla beraber farklı olabilirler. Bir kimse gümüş bir kap satın alarak bedelin bir kısmını teslim ettikten sonra taraflar ayrılrsa, kabın bir kısmı bedele karşılık satılmış olur, geri kalan kısmı satılmamış olur aralarında ortak olur, ilk başta akit sahih olduğundan ayrılma neticesinde bir kısmında geçersiz olduğundan akit ilk kısımda geçerli olmuştur.”¹⁶²

5. İbn Rüşd: “Ulema, altın ile gümüş paraların ayarları bir olmadığına tartılarak değiştirilmeleri caiz midir ve birbirleriyle değiştirilmesi istenen iki altından biri diğerinden az olduğu için sahibi onu eşya veya gümüş ile tamamlamak isterse caiz midir diye ihtilaf etmişler, Ebû Hanîfe bunların hepsini caiz görmüştür. Ebu Hanife’ye göre iki altının miktarı tartıca eşit olduktan sonra satışın caiz olamaması için bir sebep yoktur. Ayrıca iki tarafın altınları miktarı farklı olduğu halde de başka birşeyle eksigi tamamlamakla altının karşılığı da verilmiş olur.”¹⁶³

“Alıcı ile satıcı gümüş veya altın alışverişinde bulunurken bunlardan biri daha az olmakla beraber değerleri denk hale getirecek şekilde başka bir şey satışa dâhil edilirse kerahatsiz caizdir.”¹⁶⁴

6. İbn Rüşd: “Ulema birbirlerinden alacaklı olan iki kişi, birinin alacağı altın diğerinin ki gümüş olduğu zaman bu iki kişinin borçlarını ortaya getirip birbirlerine teslim etmeden, birbirlerine satıp satamayacaklarında ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe borçların vadeleri tamam olmamış bile olsa böyle bir satışı caiz görmüştür.”¹⁶⁵

“Bir kimsenin, başkasından on dirhem alacağı olur ve borçlu kendisine bir dinarı on dirheme satarak teslim eder ve karşılıklı olarak on dirhemleri ödeşirlerse satış caiz olur.”¹⁶⁶ Zimmette ki borçlarını birbirlerine satabilirler, Hanefî mantığına uygundur, görüş isabetlidir.

7. İbn Rüşd: “Ulema, başkasından bir miktar gümüş para alacağı bulunan bir kimse, vadesi tamam olduğu zaman alacağı yerine altın para ve başkasında bir miktar altın para alacağı bulunan bir kimse de vadesi tamam olduğu zaman alacağı yerine

¹⁶¹ İbn Rüşd, II, 189.

¹⁶² Mergînânî, III, 83, 85; Mevsilî, II, 40, 41.

¹⁶³ İbn Rüşd, II, 189, 190.

¹⁶⁴ Mergînânî, III, 85.

¹⁶⁵ İbn Rüşd, II, 190.

¹⁶⁶ Mergînânî, III, 85, 86.

gümüş para alabilir mi diye ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe bunların vadesi gelmese bile altın olan alacağı yerine gümüş, gümüş olan alacağı yerine altın almasına cevaz vermiştir.”¹⁶⁷

“Bir kimsenin, başkasından on dirhem alacağı olur ve borçlu kendisine bir dinarı on dirheme satarak teslim eder ve karşılıklı olarak on dirhemleri ödeşirlerse satış caiz olur.”¹⁶⁸

III. SELEM

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe hayvanda selemi caiz görmemiştir.”¹⁶⁹

“Hayvanda selem caiz değildir.”¹⁷⁰

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre altın ve gümüşün altın ve gümüşle satışında, alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadan satış bedelini satıcıya teslim şart ise, yani sarfta kabz nasıl şart ise selem satışında da şarttır.”¹⁷¹

“Ayrılmadan önce paranın(re’sul-mal) peşin olarak alınması(kabz) şarttır.”¹⁷²

3. İbn Rüşd: “Selemde malın vade ile satılması Ebu Hanife’ye göre satışın sıhhati için şarttır.”¹⁷³

“Müşteriye verilecek malın bulunması için muhakak bir vade konması gerekir.”¹⁷⁴

4. İbn Rüşd: “Selemde teslimi başka bir yerde istenen mal için vade Ebu Hanife’ye göre en az üç gündür.”¹⁷⁵

“Selemin vadesi hakkında Tahâvi’den en azının üç gün olduğu rivayet edilmiş olmakla beraber bunun muhayyerliklere kıyasla olabileceği beyan edilmiştir. İmam Muhammed’den nakledildiğine göre ise en az müddet bir aydır.”¹⁷⁶

5. İbn Rüşd: “Vadenin meyvaların bozum zamanı veya hasad zamanı gibi tayin edilmesini Ebû Hanîfe caiz görmemiştir.”¹⁷⁷

¹⁶⁷ İbn Rüşd, II, 190.

¹⁶⁸ Mergînânî, III, 85, 86.

¹⁶⁹ İbn Rüşd, II, 192.

¹⁷⁰ Mevsilî, II, 37.

¹⁷¹ İbn Rüşd, II, 193.

¹⁷² Mevsilî, II, 34.

¹⁷³ İbn Rüşd, II, 193.

¹⁷⁴ Mevsilî, II, 35.

¹⁷⁵ İbn Rüşd, II, 194.

¹⁷⁶ Mevsilî, II, 35.

¹⁷⁷ İbn Rüşd, II, 194.

“Selem ancak vadeli olarak caiz olur ve ancak belli bir süre ile caizdir. Sürenin belirsiz olması anlaşmazlığa yol açar.”¹⁷⁸

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife: “ Selem satışı selemle satılan şeyin çıkma mevsimi dışında yapılamaz.” demiştir.”¹⁷⁹

“Mevsimi geçmiş ve piyasada bulunmayan mallarda selem yapılmaz.”¹⁸⁰

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre malın teslim zamanını belirtmek nasıl şart ise teslim yerinide belirtmek şarttır.”¹⁸¹

“Selemde malın; cinsi, nevi, vasfı, teslim zamanı ve teslim yerinin belirtilmesi şarttır.”¹⁸²

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, selemde satış bedelinin götürü olmayıp ya ölçü, ya tartı, ya sayı ile belirli olmasını şart koşmuştur.”¹⁸³

“Selem, sayı, ölçü ve tartı ile satılan mallarda olur, bu malların karşılığında verilen para miktarının belirlenmesi ve ayrılmadan peşin alınması gerekir.”¹⁸⁴

9. İbn Rüşd: “Selemde vadesi geldiği halde malın teslimine imkân bulunamadığı zaman Ebu Hanife’ye göre, alıcı satış bedelini geri almakla gelecek yılı beklemek arasında muhayyerdir.”¹⁸⁵

“Malın teslim zamanı geldiği halde, malın teslim zamanında veya sonrasında mal yok olur veya kesintiye uğrarsa alıcı ister selemi fesheder isterse malın tekar meydana çıkmasını bekler.”¹⁸⁶

10. İbn Rüşd: “Bir kimsenin selem yolu ile satın aldığı malı, vadesi geldiği halde teslim almadan sahibine satması Ebu Hanife’ye göre mutlak olarak caiz değildir.”¹⁸⁷

“Teslim alınmadıkça selemdeki bedel ile üzerinde akid yapılan mal üzerinde tasarrufta bulunmak caiz değildir.”¹⁸⁸

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre selem satışında ikale bir şarta bağlı olmaksızın caizdir. Yani taraflardan birinin diğerinden birşey almış olması ile almamış olması arasında fark yoktur.”¹⁸⁹

¹⁷⁸ Mergînânî, III, 74.

¹⁷⁹ İbn Rüşd, II, 195.

¹⁸⁰ Mevsilî, II, 37.

¹⁸¹ İbn Rüşd, II, 195.

¹⁸² Mevsilî, II, 34.

¹⁸³ İbn Rüşd, II, 195.

¹⁸⁴ Mevsilî, II, 34.

¹⁸⁵ İbn Rüşd, II, 196.

¹⁸⁶ Mergînânî, III, 73.

¹⁸⁷ İbn Rüşd, II, 196.

¹⁸⁸ Mergînânî, III, 76.

¹⁸⁹ İbn Rüşd, II, 197.

“Selemde ikale yapılabilir ve ikale meclisinde akidde olduğu gibi re’sul malin kabzı şart değildir.”¹⁹⁰Zira bu akid iki tarafın rızası ile sahih olduğuna göre iki tarafın rızası ilede batıl olur.¹⁹¹

12. İbn Rüşd: “Ulema, selemle satış bedeli ile ikaleden önce, satıcıdan satın alınması caiz olmayan şeyleri, ikaleden sonra satın almak caiz midir diye ihtilaf etmiş, Ebu Hanife: “İkaleden sonra cevazını benimsemiş olursak ikale, caiz olmayan bir satışı yapabilmeyen hileli yolu olur.” demiştir, Ebu Hanife, selemle satın alınan malın teslim alınmadan satışını her türlü durumda caiz görmediği için bunun mutlaka caiz olmadığını benlemiştir.”¹⁹²

“Re’su’l mali’s-selem ikaleden sonra veya feshten sonra başka bir cinsle değiştirilmek istenirse bu caiz değildir.”¹⁹³

13. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre satıcı tek başına gıda maddesini ölçtüktan sonra ikinci kez alıcının yanında ölçmedikçe alıcı malı teslim alamaz. Çünkü alıcı malı başkasına satarken nasıl ölçmek zorunda ise satın alırken de ölçmek zorundadır.”¹⁹⁴

“Bir kimse ölçü ve tartılık bir malı, ölçüp tartıp satarsa, alıcıya o malı ölçüp tartmadan ne yemek ne de satmak caiz değildir. Hem alıcı hem de satıcının ölçmesi gereklidir.”¹⁹⁵

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, yumurtada, ette, hayvanın kelle ve paçasında selemi caiz görmemiştir.”¹⁹⁶

“Hayvanın etlerinde, baş, paça ve derilerinde selem caiz değildir. Ceviz ve yumurta gibi taneleri birbirine yakın irilikteki sayılan maddelerde selem yapılabilir. Ayrıca Ebu Hanife’den deve kuşu yumurtasında selemle caiz olmadığı da rivayet edilmiştir ki bunlarda taneler arasında değer farkını büyük görmüştür.”¹⁹⁷ Yumurta hakkında görüş hatalıdır.

¹⁹⁰ Kâsânî, V, 207.

¹⁹¹ Mevsilî, II, 36.

¹⁹² İbn Rüşd, II, 197.

¹⁹³ Kâsânî, V, 203.

¹⁹⁴ İbn Rüşd, II, 198.

¹⁹⁵ Mergînânî, III, 60.

¹⁹⁶ İbn Rüşd, II, 193.

¹⁹⁷ Mergînânî, III, 72, 73; Mevsilî, II, 34, 37.

IV. MUHAYYERLİK

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre muhayyerlik müddetinin en uzununu üç gündür, süresiz muhayyerlik hiç bir şekilde caiz değildir ve eğer şart koşulursa satış fesada gider, ancak üç gün içinde akid kesinleştirilirse akid sahihleşir.”¹⁹⁸

“Muhayyerlik üç gündür, şart koşulabilir ancak üç günden fazlası caiz değildir. Üç günden fazlasını şart koşan üç gün içinde akdi, kesinleştirirse akid sahihe dönüşür.”¹⁹⁹

2. İbn Rüşd: “Muhayyerlik süresinde malın zarar görmesi durumunda; Ebu Hanife: “Eğer muhayyerliği her ikisi veya yalnız satıcı şart koşmuş ise mal satıcındır ziyan da ona aittir, yalnız alıcı şart koşmuş ise mal satıcının mülkiyetinden çıkmış olmakla beraber alıcının mülkiyetine de girmiş değildir.” demiştir. Ebu hanife’den bu durumda alıcının satıcıya satış bedelini vermesi gerekir dediği de rivayet edilmiştir. Bu da Ebu Hanife’nin malın alıcının mülkiyetinde olduğu görüşünde olduğunu gösterir.”²⁰⁰

“Satıcının muhayyerliği sattığı malı mülkiyetinden çıkarmaz, alıcının muhayyerliği de malı satıcının mülkü omaktan çıkarır ama müşterinin mülküne sokmaz.”²⁰¹

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe muhayyerlik şartını koşan kimsenin ölümü ile satışın kesinleşeceğini ve muhayyerliğin varislere geçmeyeceğini benimser. Ayrıca Ebu Hanife’ye göre şufa hakkını isteyip istememe, kişiye başkası tarafından vasiyet edilen bir malı kabul edip etmeme ve ikale muhayyerliği de varislere geçmez. Fakat malda kusur bulunmasından dolayı malı geri verme, henüz taksim edilmemiş ganimet malından pay sahibi olma, rehin ve kısas isteğinde bulunma muhayyerliğinin varislere geçeceğini benimsemiştir. Hanefiler mal ile yetkinin farklı şeyler olduğunu yetkinin mal gibi varislere kaldığını gösteren bir delil olmadıkça varislere kalmaması gerektiğini benimsemişlerdir.”²⁰²

“Muhayyerlik hakkı varislere geçmez. Ancak ayıp ve tayin muhayyerliği hariçtir. Şahsın kendi görüş ve düşüncesin bağlı olan muhayyerliler varislere intikal etmez, mala bağlı olanlar ise varislere intikal ederler.”²⁰³

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, yabancının da muhayyerliğinin şart koşulabileceğini ve böyle bir şey olduğu zaman satışın caiz olduğunu benimsemiştir.”²⁰⁴

¹⁹⁸ İbn Rüşd, II, 200, 201.

¹⁹⁹ Mevsilî, II, 12, 13.

²⁰⁰ İbn Rüşd, II, 201.

²⁰¹ Mevsilî, II, 13.

²⁰² İbn Rüşd, II, 202.

²⁰³ Mevsilî, II, 13, 17.

²⁰⁴ İbn Rüşd, II, 203.

“Satışta alıcı kendisinden başkasının muhayyerliğini şart koşabilir.”²⁰⁵

5. İbn Rüşd: “Muhayyerlik süresini üç günden fazla bir süre veya uzakta olan bir kimsenin muhayyerliğini şart koşma gibi koşulması caiz olmayan bir muhayyerliği şart koşma halinde bu şarttan vazgeçenin satışı Ebu Hanife’ye göre sahihleşir.”²⁰⁶

“Dördüncü günden önce akid kesinleştirilirse akde zarar etmez.”²⁰⁷

V. MURABAHA

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mala yapılan bütün masrafları hiç bir istisna yapmaksızın maliyetten saymıştır.”²⁰⁸

“Boyama, dikiş, gıda maddelerinin bir yerden bir yere taşıma, simsar, hayvan sevkette masrafları ilk alış fiyatına eklenir. Ancak satıcının nafakası, çoban, tabip, terbiyecisi ve muallim ücretleri vs.. ilk alış fiyatına eklenmez.”²⁰⁹

2. İbn Rüşd: “İmam Malik ile Ebu Hanife, bir şeyin altın para ile pazarlık ettikten sonra para yerine eşya veya gümüş para verenin alıcıya pazarlık ettiği altın para yerine eşya veya gümüş para verdiğini söylemeden o şeyi murabaha ile satın satamayacağına ihtilaf etmişler, Ebu Hanife: “ O şeyi satın alırken verdiği eşya veya gümüş para üzerinden satması caiz değildir. Fakat pazarlık ettiği altın para üzerinden satabilir.” demiştir.”²¹⁰

“Murabahada bir malı alırken anlaşılan bedel değilde başkası verilse, mal tekrar satılmak istendiğinde konuşulan bedel üzerinden akit yapılır. Kaliteli on dirheme anlaşılıp, zuyuf verilse, kaliteli on dirhem üzerinden murabaha yapılır.”²¹¹

3. İbn Rüşd: “Bir kimse bir şeyi bir fiyat üzerinden murabaha satışı ile sattıktan sonra ve daha o şey dururken onu daha az bir fiyata aldığı ortaya çıkarsa, Ebu Hanife’ye göre alıcı mutlaka muhayyer olup satıcı onu zorlarsa bile artık gerçek fiyat üzerinden satışı kabule mecbur değildir.”²¹²

“Murabaha ile mal satın almış olan kimse aldatıldığını anlayınca muhayyerdir. İster reddeder ister kabul eder.”²¹³

²⁰⁵ Mevsilî, II, 14.

²⁰⁶ İbn Rüşd, II, 203.

²⁰⁷ Mevsilî, II, 12.

²⁰⁸ İbn Rüşd, II, 204, 205.

²⁰⁹ Mevsilî, II, 29.

²¹⁰ İbn Rüşd, II, 205.

²¹¹ Kâsânî, V, 223.

²¹² İbn Rüşd, II, 205.

²¹³ Mergînânî, III, 57.

VI. ARİYYE

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe yaş hurmayı kuru hurma ile satışın hibe olduğu görüşünde olup, keyfiyet olarak esasında bunun satış değil hibeden dönüş olduğunu benimsemiştir. Zira kendisine yaş meyva hibe edilen kimse henüz meyvaları teslim almamışken, hibe eden meyvalara bir tahmin koyarak, yerine o kadar kuru meyva vermeyi taahhüt eder.”²¹⁴

“Tahavi’nin rivateline göre Ebu Hanife: “Biri kendi hurmalığında bir ağacın hurmasını birine bağışlar, fakat hurmalar yenecek duruma gelemeden teslim etmez. Ancak adamın bağışta bulunduğu sık sık bahçeye girip aileyi rahatsız etmesin diye ağaçtaki hurmaya tahmin koyup adama karşılığında devşirilmiş hurma verir, bu görünüşte satış olsada satış değildir bağıştır. Çünkü hurmalar teslim edilmediği için adam ona malik olmamıştır ki hazır hurma ile değiştirilince satış olsun.”²¹⁵ Burda yapılan hibeden dönüştür.

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, müzabene, yani yaş hurmayı ağaçta, kuru hurma ile satmak caiz olmadığından, bu satışı satış saymayı uygun görmemiştir. Bunun için bu satışa dair olan ruhsatı yalnız yaş hurmaları hibe edene vermiştir ki, bu satış yaş hurmayı kuru hurma ile satmak kabilinden olmayıp hibeden dönüş kabilinden olsun. Ebu Hanife’ye göre bu satışa satış denmesi mecazendir.”²¹⁶

“Ağaçtaki yaş hurmayı tahminen kendisi kadar toplanmış hurma ile satmak demek olan müzabene satışı caiz değildir. Bağış anlamına gelir, satıcı ağaçtaki hurmasını kesilmiş hurma karşılığında alıcıya verir bu mecazen bir satıştır. Satıcı sattığı mala malik olmamıştır, satıcının yaptığı iş bağış gibi olmuştur.”²¹⁷

VII. İCARE

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Dişiyeye çektiirmek için döllük erkek hayvanın kiralınması hususunda, Ebû Hanîfe bunun caiz olmadığını benimsemiştir.”²¹⁸

“Hayvanları döllemek için, hayvan kiralamak caiz değildir.”²¹⁹

2. İbn Rüşd: “Bir evi başka bir evde oturmak karşılığında kiraya vermektan Ebû Hanîfe menetmiştir. Bunu borcun borçla satılması gibi görmüştür.”²²⁰

²¹⁴ İbn Rüşd, II, 208.

²¹⁵ İbnü’l-Hümmam, *Fethü’l-Kadir*, VI, 316.

²¹⁶ İbn Rüşd, II, 209.

²¹⁷ Merginânî, III, 44, 45.

²¹⁸ İbn Rüşd, II, 209.

²¹⁹ Mevsilî, II, 60.

²²⁰ İbn Rüşd, II, 216.

“Evi, ev karşılığında, toprağı, başka bir toprağı ekip biçmek karşılığında kiraya vermek caiz değildir. Kiralamanın menfaat karşılığında yapılması ancak menfaatlerin cinsleri muhtelif ise caiz görülmüştür.”²²¹

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kiralama akdinin sıhhat şartlarından biri kiranın ve kiraya karşılık olan menfaatin miktarının bilinmesidir.”²²²

“Kiralamada, menfaatlerin ve ücretin belli olması gerekir.”²²³

4. İbn Rüşd: “Bir şeyi bir akidle hem satmanın, hem de kiralamanın cevazında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bundan menetmiştir.”²²⁴

“Bu satışta icar kabilinden olup bu konuda (sav)’in nehyi söz konusudur. Bir akitte iki akit yapmak(safkateyn) caiz görülmemiştir.”²²⁵

5. İbn Rüşd: “Bir malda ortak iki kişiden birinin kendi hissesini kiraya vermesinin caiz olup olmadığına ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu caiz görmemiştir. Çünkü ona göre ortak maldan yararlanmak mümkün değildir.”²²⁶

“Ebu Hanife’ye göre payların ayrılmadığı ortak malı ortaktan başkasına kiraya vermek caiz değildir.”²²⁷

6. İbn Rüşd: “Herhangi bir kimseyi karın tokluğu ile kiralamanın caizliği hususunda, Ebû Hanîfe bunu çocuk emzirmede caiz görmüş, başka hizmetlerde caiz görmemiştir.”²²⁸

“Yemek ve elbiseyi ücret olarak verip işçi kiralamak caiz görülmemiştir, ancak çocuk için elbise ve yiyecek ücret olarak sütanne tutulmasını Ebû Hanîfe nas ile istisnâen caiz görmüştür.”²²⁹ Görüş isabetlidir.

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kiracı kiraladığı şeyden faydalandıkça gördüğü yarar oranında ve tedrici olarak kira vermesi vacip olur.”²³⁰

“Kiralanan şey elde edilince kiraya veren şahıs ücreti hak eder. Ücretin peşin verilmesi şart koşulursa ücret peşin verilir. Ev sahibi her günün ücretini isteme hakkına sahiptir.”²³¹

²²¹ Mergînânî, el-Hidaye, III, 238; Mevsilî, II, 61.

²²² İbn Rüşd, II, 216.

²²³ Mevsilî, II, 51.

²²⁴ İbn Rüşd, II, 217.

²²⁵ Mergînânî, III, 49; Çeker, Orhan, İslam Hukukunda Akidler, 117.

²²⁶ İbn Rüşd, II, 217.

²²⁷ Mergînânî, III, 236.

²²⁸ İbn Rüşd, II, 217.

²²⁹ Kâsânî, IV, 193, 194.

²³⁰ İbn Rüşd, II, 218.

²³¹ Mevsilî, II, 55.

8. İbn Rüşd: “Kiralanan malı kira ile sahibine vermenin caiz olup olmaması hususunda, Ebû Hanîfe bunu iki kira arasında miktar eşitliği bulunmadığı zaman başkasının malını haksız yoldan yemek kabilinden görmüştür, caiz olmadığını benimsemiştir.”²³²

Kiralanan evin ev sahibine kiralınması halinde eşit kira ile kiralınması gerekir²³³, bu önceki icarenin ikalesi anlamına gelir.

9. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kiralama akdi, işletmek üzere bir dükkan kiraladıktan sonra eşyası yanan veya çalınan kimsenin mazereti gibi, kiracıda meydana gelen bir mazeret ile bozulabilir. Ebu Hanife, kiralanan şeyden yararlanmak için vasıta olan şeyin zayi olmasını, bizzat kiralanan şeyin zayi olmasına kıyas etmiştir.”²³⁴

“Ev harap olduğu, arazinin veya değirmenin suyu kesildiği zaman, ticaret yapmak için dükkân kiralayan iflas ederse, yolculuk için hayvan kiralayanın gitmeye mani bir durumu çıkarsa kira akdi fesholunur.”²³⁵

10. İbn Rüşd: “Mal sahibi ile kiracı veya işçi ile işverenden birinin ölümü halinde akit bozulur mu diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bozulacağını benimsemiştir. Hanefilerde mal, sahibinin ölümü ile birinin mülkiyetinden bir başkasının mülkiyetine geçer, bunun için de kiralama akdinin bozulması lazım gelir.”²³⁶

“Ev sahibi kendi adına kira akdi yapmış ise ölümü halinde akid bozulur.”²³⁷

11. İbn Rüşd: “Ulema, bir hayvanı belli bir yere kadar binmek için kiralayan ve daha öteye giden kişi hakkında ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe bu adama fazladan bindiği mesafe için kira lazım gelmeyeceğini benimsemiş ancak bu sırada hayvanın telef olması halinde kıymetinin kiracıya lazım geleceğini benimsemiştir.”²³⁸

“Bir hayvana Hire’ye gitmek için kiralayan Kadisiye’ye gider ve hayvanı Hire’de iade ederse ve hayvan ölürse tazmin eder.”²³⁹ Ücret ile daman müctemi olmaz.²⁴⁰

12. İbn Rüşd: “Kendilerine teslim edilen eşyanın ziyana uğraması halinde ihmalleri bulunmadığını söyleyen özel işçilerin sorumlu tutulmaları hususunda ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe: “Ücretsiz veya mal sahibinin evinde çalışan işçi sorumlu değildir.

²³² İbn Rüşd, II, 219.

²³³ Kâsânî, IV, 206

²³⁴ İbn Rüşd, II, 219.

²³⁵ Mevsilî, II, 61, 62.

²³⁶ İbn Rüşd, II, 220.

²³⁷ Mevsilî, II, 61.

²³⁸ İbn Rüşd, II, 221.

²³⁹ Mergînânî, III, 232.

²⁴⁰ Mecelle, Md: 86.

Kendi iş yerinde veya ücretle çalışan işçi ise sorumludur.” demiştir.”²⁴¹ Maaşlı işçi tazmin etmez yevmiyeci ve sürekli değişen işçi tazmin eder.

“Özel işçi (has) kasıt olmadan kendi ameli ile telef olan malı tazmin etmez. Ancak çamaşırcı, boyacı gibi müşterek iş yapan kimse elinde kendi ameli ile çamaşırcının çamaşırı döverken yırtması gibi bir nedenle telef olanı tazmin eder.”²⁴² Doğrudur.

13. İbn Rüşd: “Ulema kayığın devrilmesi ve içinde eşyanın ziyana uğramasından kayığın sahibi sorumlu mudur, değil midir diye ihtilaf etmiş, Ebû Hanîfe bu durumda, kayık sahibinin sorumlu olduğunu benimsemiştir ancak ona göre kayığın devrilmesi suyun dalgalanmasından ileri gelmiş olmamalıdır.”²⁴³

“Geminin sahibi denizin dalgalanmasından, rüzgârdan gemidekiler telef olursa görürse tazmin etmesi gerekmez. Çünkü bu netice kaptanın fiili ile meydana gelmiş değildir.”²⁴⁴

14. İbn Rüşd: “İşçi ile işveren işin mahiyetinde anlaşmazlığa düşerlerse Ebu Hanife’ye göre işverenin sözü muteberdir.”²⁴⁵

“Terziye, palto dikmesini söylediğini iddia edene karşı, terzi de gömlek dikmesini söylediğini iddia ederse, söz elbise sahibinindir. Kendisine yemin teklif edilir, yemin ederse terzi tazmin eder.”²⁴⁶

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Bir hayvanı, bir evi veya bunun gibi bir şeyi kiraladıktan sonra, daha yüksek bir fiyata kira ile başkasına devretmenin caiz olup olmadığı hususunda, Ebû Hanîfe hem teslim alınmayan malın satışı hem de uhdeye geçmeyen şeyin kazancı kabilinden olur diye bunu caiz görmemiştir. Zira kirada olan bir şeyin kirada olduğu zaman uğradığı ziyan sahibine aittir.”²⁴⁷

“Bir kimsenin kiraladığı evde başkası icare ve iare sureti ile oturtulabilir. Çünkü evde oturmakta, bineğe binme hususunda söz konusu olan binmeye göre farklılık yoktur. Ancak amaç dışı kullanım hariçtir. Kiracı kiraladığı evi bir başkasına birinci

²⁴¹ İbn Rüşd, II, 221.

²⁴² Mevsilî, II, 54.

²⁴³ İbn Rüşd, II, 222.

²⁴⁴ Mevsilî, II, 54.

²⁴⁵ İbn Rüşd, II, 222.

²⁴⁶ Mevsilî, II, 60.

²⁴⁷ İbn Rüşd, II, 218.

ücretten daha fazlasına kiraya verirse fazlalık ona mübah olur aksi halde fazlalığı tasdduk eder akit zarar görmez.”²⁴⁸

VIII. CİÂLE

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe ‘ciale’yi (götürü usulü iş verme) caiz görmemiştir.”²⁴⁹

“Götürü usulü iş vermeyi caiz görülmüştür.”²⁵⁰ Ciale kaçak kölenin getirilmesi şeklinde caiz görülmüş, diğer eşya ve hayvanlarda caiz görülmemiştir.²⁵¹ Mutlak olarak ifade edilmesi bakımından görüş hatalıdır.

IX. KIRAD(SERMAYE EMEK ORTAKLIĞI)

A. Müellifin İsabetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Kırad hangi paralarla caiz olur diye ihtilaf edilmiş, eşya hususunda ise eşyanın işleticiye tesliminde eşyanın satılacağı para sermaye kabul edilirse bununda caiz olup olamayacağına da ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür.”²⁵²

“Mudarebe ancak altın ve gümüş paralardan biri ile caiz olur. Ancak sermaye sahibi mudâribe bir eşya verip bunu sat bedeliyle çalış derse caizdir.”²⁵³

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir kimsenin başka bir kimsede alacağı olup, onu teslim alıp ona vermeden kırad akdi yaparsa caiz değildir. Çünkü ona göre zimmette olan şey emanate dönüşmez, zimmette olan şeyinde mutlaka ödenmesi gerekir. Kırad sermayesi ise işleticinin elinde emanet olduğundan eğer işleticinin elinde bir kusur olmaksızın ziyana uğrarsa, işletici onu ödemek zorunda değildir.”²⁵⁴

“Sermaye sahibi mudâribe falancadaki alacağımı al onu çalıştır dese caizdir ancak zimmetindeki alacağımınla çalış derse bu caiz değildir, çünkü buradaki vekil kılma sahih değildir. Mudarib sermayeyi işletmeye başlayınca, sermaye sahibinin vekili olur. Vekil emindir, yani sermaye yanında emanettir.”²⁵⁵

²⁴⁸ Kâsânî, *Bedâi’u’-sanâi’*, IV, 206; Mevsilî, II, 51; Bilmen, VI, 162.

²⁴⁹ İbn Rüşd, II, 224.

²⁵⁰ Mevsilî, II, 29.

²⁵¹ Kâsânî, VI, 203, 204, 205.

²⁵² İbn Rüşd, II, 225.

²⁵³ Mergînânî, III, 196; Mevsilî, III, 19.

²⁵⁴ İbn Rüşd, II, 226.

²⁵⁵ Mergînânî, III, 196; Mevsilî, III, 19.

3. İbn Rüşd: “Sermayeyi işleten kimsenin karın hepsini kendisine şart koşması halinde bu Ebu Hanife’ye göre bir borçlanmadır, kîrad değildir.”²⁵⁶

“Sermayeyi işleten karın hepsini kendisine şart koşarsa bu bir karzdır, mudarebe değildir.”²⁵⁷

4. İbn Rüşd: “Sermaye sahibinin, sermayenin ziyanından işleticinin sorumlu olması şartı ile akid yapabilmesi hususunda, Ebû Hanîfe şartı batıl akdi sahih bulmuştur. Ebû Hanîfe bu şartı satış akidinde koşulması caiz olmayan şarta kıyas etmiştir.”²⁵⁸

“Zararı mudâribin üzerine şart koşturmak batıldır.”²⁵⁹

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre şart koşulması halinde yalnız bir cins eşya ile alım satım yapılması gerekir yoksa işletici sorumlu olur.”²⁶⁰

“Mudarib belirtilen maldan başka bir malın ticaretini yapamaz.”²⁶¹

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, kîrad akdinin muayyen bir süre ile sınırlandırılmasını caiz görmüştür.”²⁶²

“Sermaye sahibi ortaklık için belli bir süre koymuş ise süre bitiminde ortaklık sona erer.”²⁶³

7. İbn Rüşd: “Sermayeyi işletecek olan kimsenin kendisine yardımcı olacak bir uşağa kardan hisse verilmesini şart koşması Ebu Hanife’ye göre caizdir. Ayrıca sermaye sahibinin iki kişi ile ortaklık yapmış gibi olacağını bunun bir sakıncası olmadığını da ifade etmiştir.”²⁶⁴

Üçüncü bir kişinin çalışması şartı ile kara ortak edilmesi halinde mudarebe geçerlidir.²⁶⁵

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, kîrad akdinde taraflardan her birinin sermayenin işletilmesine başlanmasından sonra da olsa dilerse akdi bozabileceğini ve taraflardan birinin ölümüyle akidin bozulup varislere de geçmeyeceğini benimsemiştir.”²⁶⁶

“Mudârebe akdi taraflardan birinin ölümü ile bozulur. Sermaye sahibi mudâribi azledebilir. Ancak vekil gibi olduğu için mudâribin bundan haberi oluncaya kadar yaptığı tasarruflar geçerlidir.”²⁶⁷

²⁵⁶ İbn Rüşd, II, 226.

²⁵⁷ Mevsilî, III, 20.

²⁵⁸ İbn Rüşd, II, 226.

²⁵⁹ Mevsilî, III, 20.

²⁶⁰ İbn Rüşd, II, 227.

²⁶¹ Mevsilî, III, 21.

²⁶² İbn Rüşd, II, 227.

²⁶³ Mevsilî, III, 21.

²⁶⁴ İbn Rüşd, II, 227.

²⁶⁵ İbn Abidin, IV, 673.

²⁶⁶ İbn Rüşd, II, 228.

9. İbn Rüşd: “Semayeyi işletenin yapmış olduğu masraflar hakkında, Ebu Hanife’ye göre işletenin yolculuk halindeki yemek ve giyim masrafları kırad malından karşılanır ancak hazardaki masrafları karşılanmaz.”²⁶⁸

“Mudaribin şehrinde yapmış olduğu masrafı sermayeye düşmez ancak ticari seyahattaki yiyeceği, içeceği, giyeceği ve binececi sermayeye düşer.”²⁶⁹

10. İbn Rüşd: “ İşletici, sermaye sahibinin gıyabında kar hissesini aldıktan sonra kırad malı zayi olursa, Ebu Hanife’ye göre aldığını geri verir, açık kapatılır kalan olursa taksim edilir.”²⁷⁰

“Ortağın sermayesinden zayi olan, kardan kapatılır. Eğer zayi olan kısım kısım kârdan fazla ise, bu fazla kısım sermayeden düşülür. Sermaye sahibi ile mudârib kârı paylaşırda akid devam ederken sermaye zayi olursa kârdan karşılanır.”²⁷¹

11. İbn Rüşd: “Sermayeyi işleten bir mal aldıktan sonra ve daha parasını ödememişken kırad malı zayi olursa, Ebu Hanife’ye göre sermaye sahibi malı kabul etmek zorundadır. Ebû Hanîfe sermayeyi işleteni satış akdinde kendisine vekalet verilen kimseye benzetmiştir. Fakat Ebu Hanife’ye göre satın alınan malın sermayesi sermaye sahibi tarafından iki defa ödenmiş sayıldığı için satış bedelinin iki katıdır. Şu halde satın aldığı bedelin iki katından fazla bir fiyatla satılmadığı müddetçe sermayeyi işletenin onda, bir kar hissesi olamaz.”²⁷²

“Sermaye ile bir mal alınsa ve ödeme yapılmadan sermaye helak olsa, sermaye sahibine rucu edilir, bedeli sermaye sahibi öder.”²⁷³ Kar varsa mudarib hissedar olur.²⁷⁴

12. İbn Rüşd: “Sermayeyi işleten kimsenin ortaklık malından bir şeyi sermaye sahibine satıp satamayacağına ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe mutlaka caiz olduğunu benimsemiştir.”²⁷⁵

“Mudârib mudârebe malını sermaye sahibine de satabilir.”²⁷⁶

13. İbn Rüşd: “Sermaye sahibinin emri olmadan sermayeyi işleten kimse kırad malını veresiye olarak satabilir mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe satabileceğini benimsemiştir.”²⁷⁷

²⁶⁷ Mergînânî, III, 202.

²⁶⁸ İbn Rüşd, II, 228.

²⁶⁹ Mergînânî, III, 204.

²⁷⁰ İbn Rüşd, II, 229.

²⁷¹ Mevsilî, III, 24.

²⁷² İbn Rüşd, II, 229.

²⁷³ Semerkândî, I, 393; Mergînânî, III, 206.

²⁷⁴ Mevsilî, III, 19, 20.

²⁷⁵ İbn Rüşd, II, 229.

²⁷⁶ Kâsânî, VI, 101; Bilmen, *Istilahat*, VII, 105.

²⁷⁷ İbn Rüşd, II, 229.

“Mudârib hem peşin hem de versiyeye alışveriş yapabilir.”²⁷⁸

14. İbn Rüşd: “Sermayeyi işleten kimsenin, sermaye sahibinin izni olmaksızın, kendi malını kırad malına katıp satması hakkında ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife’ye göre bu güveni kötüye kullanmak(teaddi) olup sorumluluk gerektirir.”²⁷⁹

“Sermaye sahibinin mudâribe bildiğin gibi yap demesi halinde mudârib sermayeyi kendi malı ile veya başkasının malı ile karıştırabilir. Aksi halde sorumlu olur.”²⁸⁰

15. İbn Rüşd: “Fasid kırad akdinde, kırad malı harcanıp eşya alınmış ise sermayeyi işletene ne gerkeceği hususunda Ebu Hanife, benzeri işler için ne kadar ücret veriliyorsa sermayeyi işletene onun düşeceğini benimsemiştir.”²⁸¹

“Mudârebe fasid olunca bu fasid bir icar olur, mudârib ecr-i misil almayı hak eder.”²⁸²

16. İbn Rüşd: “Sermaye sahibi ile sermayeyi işleten üzerinde anlaşmaları kar hakkında ihtilafa düşerler ise, Ebu Hanife’ye göre söz sermaye sahibinin sözüdür.”²⁸³

“Sermaye sahibi ile mudârib anlaşmazlığa düşerlerse; Mudârib ‘bini sen verdin, bininide ben kazandım’ derse söz emekçinindir. Ebû Hanîfe önceki görüşünde sözün sermaye sahibinin olduğunu söylemekteydi. Kâr miktarında ihtilaf edilirse söz sermaye sahibinindir. Çünkü kâr konulan şartla kazanılır.”²⁸⁴

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Sermayeyi işletenin kırad malı yanında alım satım yapmak üzere birinden borç alması halinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunun caiz olduğunu ve sermaye sahibi ile kendisinin karda aralarındaki anlaşmaya göre ortak olduklarını benimsemiştir.”²⁸⁵

Sermaye sahibinin izni olmaksızın, istediğin gibi çalış demedikten sonra, mudarib borç alıp kırad malına katamaz. Borç alırsa kendisi için borçlanmış olur.²⁸⁶

X. MÜSÂKÂT

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre müsâkat hiçbir şekilde caiz değildir.”²⁸⁷

²⁷⁸ Mergînânî, III, 203.

²⁷⁹ İbn Rüşd, II, 229.

²⁸⁰ Mergînânî, III, 203.

²⁸¹ İbn Rüşd, II, 230.

²⁸² Mevsilî, III, 20.

²⁸³ İbn Rüşd, II, 231.

²⁸⁴ Mergînânî, III, 206, 207.

²⁸⁵ İbn Rüşd, II, 229.

²⁸⁶ Kâsânî, VI, 90; Mevsilî, III, 21.

²⁸⁷ İbn Rüşd, II, 232.

“Ebu Hanife’ye göre meyvenin bir kısmı karşılığında müsâkat akdi yapmak caiz değildir. İki imam’a göre bazı şartlarla caizdir.”²⁸⁸

XI. ŞİRKET

1. İbn Rüşd: “(Şirket-i inan)Sermayelerin birbirine karıştırılmalarının şart olup olmadığı noktasında, Ebu Hanife: “Her biri kendi sermayesini diğer sermayeye katmayıp kendi elinde tutsa bile, ortaklık yine sahihtir.” demiştir.”²⁸⁹

“Mufavada ve inan ortaklıkları ancak dirhem ve dinarlar ve bunların cinsinden olan paralarla kurulur. Dirhem ve dinarlar muayyen olmadığı için teslimleri şart değildir. Her iki ortak malın birbirine karıştırılması şart değildir.”²⁹⁰

2. İbn Rüşd: “Sermayelerin eşit olduğu halde karın eşit bölüşüleceğın de ittifak var iken, sermayelerin farklı olması durumunda karın eşit olarak bölüşülmesinin caiz olup olamadığıında ihtilaf edilmiş, Irak uleması caiz olduğunu benimsemiştir.”²⁹¹

“Şirket-i inanda ortakların ikisinde ortaklık işinde çalıştıklarında, bir tarafın sermayesi fazla olduğu halde kâra eşit şekilde ortak olabilirler.”²⁹²

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, ortaklıkta sermaye yanında yapılan işe de değer vermiştir.”²⁹³

“İnan ortaklığında olduğu gibi kişi sermaye koymuş olmanın yanısıra çalışırsa çalışmasının karşılığı olarak kardan fazlalık şart konabilir.”²⁹⁴ “Ribha(kar) istihkak bazen mal ile bazen de amel ile olduğu gibi bazen de daman ile olur.”²⁹⁵

3. İbn Rüşd: “(şirket-i mufavada) Ebû Hanîfe yetki ortaklığını caiz görmüştür ve bu ortaklıkta sermayelerin aynı miktarda olmasını da şart koşmuştur.”²⁹⁶

“Mufavada, tasarrufta, dinde ve ortaklık malında eşit haklara sahip olunan ortaklıktır. İki hür, baliğ, akıllı, müslüman ya da ikisi de zımmi olan ortaklar arasında kurulursa sahih olur.”²⁹⁷

4. İbn Rüşd: “ Ebu hanife’ye göre şirket-i inan sadece nakid ile olur”²⁹⁸

²⁸⁸ Mergînânî, IV, 337.

²⁸⁹ İbn Rüşd, II, 239.

²⁹⁰ Mevsilî, III, 13, 14.

²⁹¹ İbn Rüşd, II, 239.

²⁹² Mevsilî, III, 15.

²⁹³ İbn Rüşd, II, 240.

²⁹⁴ Mevsilî, III, 15.

²⁹⁵ Mecelle, Md: 1347.

²⁹⁶ İbn Rüşd, II, 240.

²⁹⁷ Mevsilî, III, 12, 13.

²⁹⁸ İbn Rüşd, II, 240.

“Şirketi inana ancak dirhem ve dinarlarla kurulur.”²⁹⁹

5. İbn Rüşd: “(şirketü'l-ebdan)İş ortaklığı Ebu Hanife'ye göre caizdir ve ortakların aynı işi yapmaları da şart değildir. Ebu Hanife'ye göre iş ortaklığı caiz olduktan sonra işlerin ayılığı sakıncalı değildir.”³⁰⁰

“Sanayi ortaklığı(ebdan) aynı veya farklı işi yapan iki san'atkârın müşterek iş kabul edip kazandıklarını aralarında paylaşmalarıdır ve caiz bir ortaklıktır.”³⁰¹

6. İbn Rüşd: “Şirketü'l-vucuh Ebu Hanife'ye göre caizdir ve istekli bulunulduktan sonra herhangi bir iş için mahiyeti belli olmasa bile ortaklık yapılabilir.”³⁰²

“Sermaye olmaksızın itibara dayalı olarak veresiye mal alıp satmak üzere kurulan ortaklıktır.”³⁰³

XII. ŞUF'A

1.İbn Rüşd: “Irak ulemasına göre şuf'a hakkı sadece satılan malda hissesi bulunanlara has değildir. Satılan malda daha önce hissesi olup, satıştan önce mal sahibi ile paylaşıp kendi hissesini malda ayırarak yoldaki ve su arkındaki hakkı devam eden kimseyle, satılan malın bitişik komşusu da, şuf'a hakkına sahiptirler, ancak bunların hakları bilfiil hissesi olanlardan sonradır. Birinci hak sahipleri haklarından vazgeçerse, satılan maldaki önceden hissesi olup, mal sahibi ile paylaşıp araya sınır koyan kimse hak sahibi olur. Bu da hakkından vazgeçerse hak bitişik komşunundur.”³⁰⁴

“Şuf'a hakkı, önce satılan akarın kendisinde ortak olan kişi için, sonra suda ve yolda ortak olan, sonrasında da bitişik komşu için vardır.”³⁰⁵

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre kuyu ve döl hayvanında şuf'a yoktur. Ancak arsa ve yollarda vardır.”³⁰⁶

“Şuf'a sadece akarda olur.”³⁰⁷

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre Şuf'a sadece satıştta vardır. Hibe de şuf'a hakkı yoktur.”³⁰⁸

²⁹⁹ Mevsilî, III, 14.

³⁰⁰ İbn Rüşd, II, 241.

³⁰¹ Mevsilî, III, 17.

³⁰² İbn Rüşd, II, 241.

³⁰³ Mevsilî, III, 18.

³⁰⁴ İbn Rüşd, II,243.

³⁰⁵ Mevsilî, II, 42.

³⁰⁶ İbn Rüşd, II, 244.

³⁰⁷ Mevsilî, II, 42.

³⁰⁸ İbn Rüşd, II, 245.

“Akarı mal sayılan bir bedel karşılığında mülk edindirmeden dolayı gerekir. Bedelsiz yolla sahip olmada; hibe, vasiyyet, sadaka gibi vacip olmaz.”³⁰⁹

4. İbn Rüşd: “Muhayyerlik şartı ile satılan maldaki şuf’a hakkında Kufe fukahası, muhayyerlik yetkisinin yalnız alıcıya verilmiş olması halinde şuf’anın vacip olacağını benimsemiştir. Çünkü satıcı kendi mülkiyetinden malı kesinlikle çıkarmıştır.”³¹⁰

“Şuf’a hakkı ancak satıştan sonra olur. Alıcının muhayyer olması halinde mülk satıcının mülkünden çıkmış olur. Ancak satıcı muhayyer olursa şuf’a talep edilemez.”³¹¹

5. İbn Rüşd: “Şuf’a hakkına sahip olan kimsenin satılan malı ne şekilde hangi müddet içinde alması gerektiği hususunda, Kufe fukahası şuf’a hakkına sahip olan kimseyi veresiye olunca muhayyer kabul etmiş, bedeli peşin verirse peşinleşir vadeli yapmaktır isterse vadeli olur demişlerdir.”³¹²

“Şart koşulmadığı takdirde şuf’a hakkı sahibi lehine vade ve şart muhayyerliği sabit olmaz. Hâkim lehine hükmedince parayı hazırlaması gerekir. Müşteri akarı vadeli almış ise, şuf’a hakkı sahibi isterse parasını hemen verir isterse vadesi dolduktan sonra verir ve evi teslim alır.”³¹³

6. İbn Rüşd: “Kufe fukahası şuf’a malının taksiminde ana maldaki hisse miktarı ne olursa olsun eşit paylaşımı benimsemiştir.”³¹⁴

“Şuf’a da kişilerin sayısına göre taksim yapılır.”³¹⁵

7. İbn Rüşd: “Ulema asabe olan ortaklar, ashabı feraiz sahibi olan ortaklarla beraber şuf’a’ya girerler mi diye ihtilaf etmişlerdir. Kufe fukahasına göre ise, ashabı feraiz olan ortaklar asabe olan ortaklarla, asabe olan ortaklarda ashabı feraiz olan ortaklarla şuf’a’ya giremezler. Ancak sehim sahibi olan ortaklar birbirleriyle şuf’a’ya girerler.”³¹⁶

Bu konu ile alakalı olarak kaynaklarda yapmış olduğumuz incelemede kesin bir sonuca ulaşamadık.

8. İbn Rüşd: “Malı satın alanlar iki veya daha çok kişi olursa, şuf’a hakkına sahip olan kimsenin bunlardan birisinden almak diğerinden almamak gibi bir hakkı var mıdır diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe hak sahibinin istediğini alabileceğini

³⁰⁹ Mevsilî, II, 42.

³¹⁰ İbn Rüşd, II, 245.

³¹¹ Mevsilî, II, 43.

³¹² İbn Rüşd, II, 246.

³¹³ Mevsilî, II, 45, 48.

³¹⁴ İbn Rüşd, II, 246.

³¹⁵ Mevsilî, II, 43.

³¹⁶ İbn Rüşd, II, 247.

benimsemiştir. Ancak üç ortaktan ikisinin hisselerini satması durumunda, üçüncü ortak yalnız birinin hissesini almak isterse bunu caiz görmemiştir.”³¹⁷

“Beş kişi bir kimseden bir akar satın alırsa, şef ‘i çıkarsa sadece bir kişinin hissesini alabilir. Bir kişi beş kişiden satın almış ise şef ‘i ya hepsini alacak ya da vazgeçecektir.”³¹⁸

9. İbn Rüşd: “Şuf’a hakkının ne zaman talep edilmesi gerektiği hususunda Ebu Hanife: “Eğer kişi şuf’a hakkını istemek için vakit buluyorsa, hemen istemelidir. Şayet durum hakkında bilgi sahibi olup talepte bulunmaz ise hakkı düşer. Eğer işittiği anda şahit tutarsa hakkı düşmez.” demiştir.”³¹⁹

“Şuf’a hakkı sahibi akarın satıldığını haber alır almaz bulunduğu yerde satılan akarı istediğine şahit tutmalıdır. Mümkün iken şahit tutmaz ise hakkı düşer.”³²⁰

10. İbn Rüşd: “Şuf’a hakkına sahip olan kimse hak talep etmeden alıcı gayrimenkulde eser bırakacak bir tasarrufta bulunduğu zaman kusur işlemiş olur, şuf’a hakkı sahibi bu durumda Ebu Hanife’ye göre eserin yerinden sökülmiş, yıkılmış haldeki kıymetini verir.”³²¹

“Ebu Hanife’ye göre şef’i bina ve ağaçları yıktırabilir. Yıkım akara zarar verecekse şef’i bunların yıkık haldeki kıymetlerini verip satın alır.”³²²

XIII. KISMET

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Taksimi istenen mal birden çok akar olursa, aynı cinsten olmaları halinde, Ebu Hanife’ye göre her biri ayrı ayrı bölüşür.”³²³

“Ortak evler araziler her biri ayrı ayrı taksim edilir. Her ev ve arazi müstakil olarak kendi başına taksim edilir.”³²⁴

2. İbn Rüşd: “Menfaatların taksimi hususunda Ebu Hanife, bir ortağın istemesi halinde diğer ortağın taksime zorlanacağını benimsemiştir.”³²⁵

“Ortaklardan birinin taksim talebinde bulunması ile muhayee akdi bozulur, taksim yapılır.”³²⁶

³¹⁷ İbn Rüşd, II, 247.

³¹⁸ Mergînânî, IV, 319.

³¹⁹ İbn Rüşd, II, 248.

³²⁰ Mevsilî, II, 44.

³²¹ İbn Rüşd, II, 249.

³²² Bilmen, *İstilahat*, VI, 150.

³²³ İbn Rüşd, II, 253.

³²⁴ Mevsilî, II, 77.

³²⁵ İbn Rüşd, II, 255.

³²⁶ Mevsilî, II, 80.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Parçalara ayrılması halinde menfaati azalan şeyin taksiminde ihtilaf edilmiş, İmam Malik: “Parçalara bölünmesi halinde her birine bir ayak boyu kadar hisse düşmesi gibi tamamen menfaatsiz bir durum oluşsa bile, hisse sahiplerinden biri istediği takdirde taksim edilir.” demiştir. Ebu Hanife’de bunu benimsemiştir.”³²⁷

“Bütün ortaklar hisselerinden fayda sağlıyorlarsa, birinin talebi ile taksimat yapılır. Eğer ortaklar zarar görüyorsa taksimat yapılmaz. Bir kısmı fayda sağlayıp bir kısmı zarar görüyorsa fayda görenin talebi ile taksim yapılır. Bu hâkimin taksimidir, ancak ortaklar kendi aralarında tasimat yaparsa zararları da olsa caizdir.”³²⁸ Yapılan taksimatta ortakların bir ayak boyu yer kalacak kadar menfaatsiz bir durumda olmalarında malın kullanımını açısından kişilerin zararı söz konusudur, bu nedenle zarar durumunda yapılacak bir taksimden söz edilmektedir ki bu caiz görülmemiştir.

XIX. REHİN

1. İbn Rüşd: “İflas eden kimsenin malını rehin bırakabilmesi hususunda Ebû Hanîfe bunu caiz görmüştür.”³²⁹

“Borçluya hacr konmaz Bu nedenle bu kimsenin malı üzerindeki tasarruf engellenemez, ancak alacaklılar borçlunun hapsini isterlerse kadı malını satıp borcunu ödeyinceye kadar onu hapsedebilir³³⁰, bu ifadelerden görüşün doğru olduğu kanaatine varmaktayız.

2. İbn Rüşd: “Hisseli olan malın rehin bırakılması Ebu Hanife’ye göre caiz değildir.”³³¹

“Rehin olan mal, ortaklı ise taksim edilmiş olması gerekir. İçinde başkasının hakkı bulunmamalıdır.”³³²

3. İbn Rüşd: “Teslim(kabz) Ebu Hanife’ye göre rehinin sıhhat şartlarındandır.”³³³

“Rehin ancak kabz ile tamamlanır, kabzdan önce kişi dilerse rehin vermekten vazgeçebilir.”³³⁴

³²⁷ İbn Rüşd, II, 252.

³²⁸ Mevsilî, II, 75.

³²⁹ İbn Rüşd, II, 258.

³³⁰ Mevsilî, II, 98.

³³¹ İbn Rüşd, II, 259.

³³² Mevsilî, III, 64.

³³³ İbn Rüşd, II, 260.

³³⁴ Mevsilî, III, 63.

4. İbn Rüşd: “Mal rehinde iken meydana gelen artışlar Ebu Hanife’ye göre, malda meydana geldikleri için rehine girerler. Çünkü ferî’leri asıllara tabi olduğu için asılların hükmünde olmalılardır.”³³⁵

“Rehindeki nema asılla birlike rehin olur.”³³⁶

5. İbn Rüşd: “Rehinde olan mal, alacaklının elinde ziyana uğrarsa, ziyana alacaklıya aittir. Rehinde olan mal ile alacaktan hangisinin değeri az ise alacaklıya o lazım gelir.”³³⁷

“Alacaklı, helak olan rehinden alacağını almış olur. Rehin olan mal alacağını karşılamıyorsa rehinin miktarı kadar borç düşmüş olur.”³³⁸

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre eğer rehinde olan malın değeri alacaktan çok ise alacaktan fazla olan kısım alacaklının elinde emanettir. Ebu Hanife, “Rehinin kârıda zararıda sahibine aittir” hadisini “Rehinin karı alacaktan fazla kalan kısmı, zararıda alacaktan eksik kalan kısmıdır.” şeklinde yorumlamıştır.”³³⁹

“Kişinin elinde helak olan rehin, alacağından fazla ise, fazlası elinde emanet olur.”³⁴⁰

7. İbn Rüşd: “Rehin veren ile rehini alanın alacak miktarında ihtilaf ettikleri zaman, Ebu Hanife’ye göre borçlunun(rahin) sözü muteberdir.”³⁴¹

“Rahin yüz lira borcu olupta elli lira için rehin verdiği iddia, mürtehide yüz lira mukabilinde diye dava etse söz yeminle beraber rahinindir. Çünkü borcun tamamına rehin vermiş olduğuna münkirdir. Durum tam tersi olup mürtehin elli lira mukabilinde olduğunu iddia etse yüz lira mukabilinde rehin vermiş olduğunu söylese, rehn mevcut ise kıymeti yüz lira ise yeminleşirler. İkiside yemin ederlerse rehn rahine verilir. Yeminleşmeden önce rehin telef olsa söz alacaklının sözüdür.”³⁴²

8. İbn Rüşd: “Rehinde olan malın zayi olması halinde rehinin değeri hakkında alacaklının sözü muteberdir.”³⁴³

“Rehinin telef olması halinde, rahin rehinin yüz lira kıymetinde, mürtehin de seksen lira kıymetinde olduğunu iddia etse söz mürtehinindir.”³⁴⁴

³³⁵ İbn Rüşd, II, 261, 262.

³³⁶ Mevsilî, III, 65.

³³⁷ İbn Rüşd, II, 262.

³³⁸ Mevsilî, III, 65.

³³⁹ İbn Rüşd, II, 263.

³⁴⁰ Mevsilî, III, 65.

³⁴¹ İbn Rüşd, II, 264.

³⁴² Kâsânî, *Bedâi’u’-sanâi*, VI, 174; Bilmen, *Istilahat*, VII, 52.

³⁴³ İbn Rüşd, II, 264.

³⁴⁴ Kâsânî, VI, 174; Bilmen, VII, 53.

XX. HACR

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre büyüklere hacr konmaz.”³⁴⁵

“Akil baliğ olan kimse sefih olsa bile hacr altına alınamaz.”³⁴⁶

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre çocuk yirmi beş yaşına vardktan sonra aşırı davranışlarda bulunmaya devam etse bile hacri kaldırılır.”³⁴⁷

“Akıl baliğ olmayan bir çocuğa malı teslim edilmez, ancak yirmibeş yaşına vardığında reşid olduğu görülmesi bile malı kendisine teslim edilir.”³⁴⁸

XXI. TEFLİS

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife, borçlunun hacrini benimsemez, ancak “borçlarını ödeyinceye kadar hapsedilir taki orda ölür ve hâkim malını satıp borçlarını öder.” demiştir.”³⁴⁹

“Borçlu hacr altına alınamaz, alacaklılar borçlunun hapsedilmesini isterlerse, kadı malını satıp borcunu ödeyinceye kadar onu hapseder. Kadı, borçlunun parası ya da para cinsi başka bir malı varsa, bunlarla alacaklılara borçlunun izni olmasada ödeme yapar, ancak borçlunun akarını ve eşyalarını satamaz. Çünkü bu hacr altına almak gibi olur.”³⁵⁰

2. İbn Rüşd: “Alacaklılar, müflisin elinde bizzat duran ve karşılığı alınmamış mallarını diğer alacaklılardan önce almada hak sahibidirler. Ebu Hanife’de bunu benimsemiştir.”³⁵¹

“Alacaklı bizzat borçlunun elinde duran malını almaya daha hak sahibidir.”³⁵²

3. İbn Rüşd: “Bir müflis malı bulunmadığını söylediğinde doğruluğundan emin olmayan alacaklılar, Ebu Hanife’ye göre borçlu nereye giderse alacaklılar da peşinden ayrılmayıp onunla dolaşabilirler.”³⁵³

“Müflisin malı çıkmaz ise kadı onu serbest bırakır ve alacaklılarının onu takibine mani olunmaz, alacaklılar borçluyu yolculuktan men edemezler ancak kazancını alıp aralarında paylaşırlar.”³⁵⁴

³⁴⁵ İbn Rüşd, II, 265.

³⁴⁶ Mevsilî, II, 96.

³⁴⁷ İbn Rüşd, II, 265.

³⁴⁸ Mevsilî, II, 97.

³⁴⁹ İbn Rüşd, II, 270.

³⁵⁰ Mevsilî, II, 98.

³⁵¹ İbn Rüşd, II, 272.

³⁵² İbn Nüceym, *el-Bahru’r-raik*, VII, 254.

³⁵³ İbn Rüşd, II, 278.

³⁵⁴ Mevsilî, II, 99.

XXII. SULH

1. İbn Rüşd: “Davalının dava edilen şeyi inkâr etmesi halinde davacı ile davalı arasında sulh olup olmayacağına ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunun caiz olduğunu benimsemiştir.”³⁵⁵

“Davalının hakkı inkârı ile beraber meydana gelen sulh, davacı hakkın da muvazaadır, davalı için ise yeminden kurtulmaktır.”³⁵⁶

XXIII. KEFÂLET

1. İbn Rüşd: “Şahsa kefil olan kimsenin kefil olduğu kimse ortadan kaybolunca, Ebu Hanife’ye göre kefil adamı getirinceye kadar veya ölümü anlaşılincaya kadar hapsedilir.”³⁵⁷

“Bedenen kefil olan kimse, kefil bulunduğru kimseyi istenen zaman ve yerde hazır bulunduramaz ise hâkim kefil hapseder. Kefil olunanın ölümü halinde kefil sorumluluğundan kurtulur.”³⁵⁸

2. İbn Rüşd: “Ortada olup borcu ödeyecek kimse ve kefilinden hangisi borcu ödemek zorundadır diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe alacaklının borçlusunu ile kefilinden hangisinden isterse alacağını isteyebileceğini benimsemiştir.”³⁵⁹

“Hak sahibi muhayyerdir, alacağını ister davalıdan ister kefilinden talep eder.”³⁶⁰

3. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe den, kendisine şer’an had ve kısas lazım gelen kimseye de kefil olmanın caiz olduğunu rivayet edilmiştir.”³⁶¹ (borçların kastedilmiş olduğunu anlıyoruz.)

“Ebu Hanife’ye göre şer’i ceza ve kısasta bedeni kefalet caiz değildir. Şer’i cezalar ve kısas gibi kefilinden alınması mümkün olmayan şeylerde kefalet caiz değildir.”³⁶² Yani şöyleki “ukubatta niyabet cari değildir.”³⁶³ Ancak cârih ve katil üzerine lazım gelen erş ve diyete kefalet sahihtir. Kişiyeye kefalet bi’l-mal kefil olunur, bunda bir sakınca görülmemiştir.

³⁵⁵ İbn Rüşd, II, 278.

³⁵⁶ Mevsilî, III, 5.

³⁵⁷ İbn Rüşd, II, 281.

³⁵⁸ Mergînânî, III, 89.

³⁵⁹ İbn Rüşd, II, 282.

³⁶⁰ Mergînânî, III, 91.

³⁶¹ İbn Rüşd, II, 283.

³⁶² Mergînânî, III, 90, 93.

³⁶³ Mecelle, Md: 632.

4. İbn Rüşd: “İrak ulemasına göre davalının borçlu olduğu sabit olmadan kendisinden kefil istenemez, davacı şahitlerinin şehirde olduğunu iddia ederse davalı davacıya üç gün için kefil vermek zorundadır.”³⁶⁴

“Davacı şahitlerinin şehirde hazır olduğunu söylese, davalıya kendisine karşılık üç günlük bir kefil alınır.”³⁶⁵

5. İbn Rüşd: “Borçlu olup da, borcunu karşılayacak kadar malı bulunmayan kimse, öldüğü zaman ona herhangi bir kimsenin kefil olmasını Ebû Hanîfe caiz görmemiştir.”³⁶⁶

“Zimmetinde bazı borçları olupta ölen ve geride mal bırakmayan kimseye, alacaklılar için kefil olmak sahih değildir.”³⁶⁷

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe hapiste olan ve kaybolan kimselere kefil olunmasını caiz görmemiştir.”³⁶⁸

Ebû Hanîfe gaib ve hapisteki kimseye nefsi kefaleti caiz görmüş³⁶⁹, borcuna kefaleti ise caiz görmemiştir.³⁷⁰ Yukardaki rivayetten mala kefaletin kastedildiğinden hareketle görüşün doğru olduğu kanaatindeyiz.

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişinin, kefil bulunduğu kimsenin borcunu ödediği zaman, ödediğini borçludan alabilmesi için borçlunun izni ile vermiş olması şarttır.”³⁷¹

“Kefil olunandan izinsiz kefalette bulunan kimse ödediği ile borçluya rucu edemez.”³⁷²

XXIV. HAVÂLE

1. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe altın ve gümüşe kıyasla yiyecek maddelerinde de havaleyi caiz görmüştür.”³⁷³ (Kastedilenin zimmetteki misli malın havalesinin caizliği olduğundan hareket ediyoruz.)

“Havale borçlarda caiz olup mallarda caiz değildir.”³⁷⁴ Mevcud ayan havaleye mahal olmaz. Deynlerin tamamı havale konusudur.³⁷⁵ Bir mal deyn olduktan sonra

³⁶⁴ İbn Rüşd, II, 283.

³⁶⁵ Mevsilî, II, 112.

³⁶⁶ İbn Rüşd, II, 284.

³⁶⁷ Mergînânî, III, 94.

³⁶⁸ İbn Rüşd, II, 284.

³⁶⁹ Serahsi, *el-Mebsut*, XIX, 165, 166.

³⁷⁰ Serahsi, XVIII, 146.

³⁷¹ İbn Rüşd, II, 284.

³⁷² Mergînânî, III, 92.

³⁷³ İbn Rüşd, II, 285.

³⁷⁴ Mevsilî, II, 157.

³⁷⁵ Bilmen, VI, 291; ayrıca bkz, Mecelle, Md:688, 689.

havale olması için ayrıca başka bir kaydın gerekli olduğuna dair bir ibareye raslayamadık, hâsılı naklin doğru olduğuna kâni olduk.

2. İbn Rüşd: “Alacaklı kimse başka bir kimseye havale edilse ve bu kimsede müflis olarak ölse ya da havaleyi inkâr etse, alacaklının şahidi bulunmasa, alacaklı ilk borçluya rucu eder.”³⁷⁶

“Muhâlün aleyh iflas ederek ölür veya havaleyi inkâr eder ve alacaklının şahidi bulunmaz ise muhilden(esas borçlu) alacağını talep eder.”³⁷⁷

XXV. VEKÂLET KİTABI

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “İkrarda vekâletin caiz olduğunu söyleyenler, mutlak dava için vekil tutulduğunda ikrarı da içine alır mı diye ihtilaf etmişler, Ebû Hanîfe ikrarın mutlak davaya gireceğini benimsemiştir.”³⁷⁸

“Bir husumet davasında hâkim huzurunda vekilin müvekkil aleyhine ikrarda bulunması geçerli olur. Mahkeme huzurunda olmaz ise geçersizdir.”³⁷⁹

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre vekil istediği zaman vekâleti bırakabilir ancak müvekkilin hazır bulunması şarttır. Müvekkilde istediği zaman vekilini azledebilir, fakat dava için tutulmuş olmamak şartı ileler.”³⁸⁰

“Müvekkil vekili azledebilir ve vekil bunu öğreninceye kadar yaptığı tasarruflar geçerlidir. Ancak başkasının hakkını alakadar eden, rehinin satışı gibi şartlı vekâletlerde azletme hakkına sahip değildir. Aynı şekilde vekilde kendini azledebilir ancak müvekkilin haberi dâhilinde olması gerekir.”³⁸¹

3. İbn Rüşd: “Vekâlet akdinin oluşması için, müvekkilin davalı olduğu hasmının da akdin mahallinde hazır bulunması Ebu Hanife’ye göre şarttır.”³⁸²

“Müvekkilin hasta ve yolcu olması müstesna hasmın rızası olmadan bir davaya vekil tayin etmek caiz değildir. Bunda kadın, erkek ve dul bakire ayırımı yoktur. Ancak kızın hasmının rızası olmadan başkasını vekil olarak göndermesi müstahsen görülmüştür.”³⁸³

³⁷⁶ İbn Rüşd, II, 286.

³⁷⁷ Mevsilî, III, 4.

³⁷⁸ İbn Rüşd, II, 288.

³⁷⁹ Kâsânî, VI, 24; Mevsilî, II, 165.

³⁸⁰ İbn Rüşd, II, 288.

³⁸¹ Mevsilî, II, 71, 163.

³⁸² İbn Rüşd, II, 288.

³⁸³ Mevsilî, II, 157.

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre vekil, müvekkilin satmasını söylediği şeyi değerinden az bir fiyatla veya veresiye olarak satabilir ancak satın almasını söylediği şeyi değerinden fazla bir fiyatla satın alamaz.”³⁸⁴

“Vekil müvekkilin satmasını istediği malı noksan fiyatla, bir mal karşılığında veya veresiye olarak bedel karşılığında rehin olarak satabilir. Ancak satın almada malın emsalleri değeri ile alabilir, değerinden fazlasına alamaz.”³⁸⁵

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Erkek kadın farketmeksizin kişinin hazır bulunduğu ortamda, yapabileceği işlerde vekil tutması Ebu Hanife’ye göre caiz değildir. Ancak kadın dışarı çıkması sakıncalı ise vekil tutabilir.”³⁸⁶

“Vekil müvekkilin izini olmaksızın başkasına vekâlet verse ikinci vekilde birincinin huzurunda akit yapsa caizdir. ³⁸⁷Yani vekil ve müvekkil aynı mecliste olabilir. Kaynaklarda bunun aksine bir görüşe rastlayamadık, böylece nakledilen görüşün hatalı olduğu kanaatine vardık.

2. İbn Rüşd: “Vekil bir şeyi satın alırken müvekkili için satın aldığını söylediği zaman, o şeyin mülkiyeti Ebu Hanife’ye göre önce vekile, vekilden de müvekkile geçer.”³⁸⁸

“Vekilin müvekkil adına yaptığı her akidden doğan haklar müvekkile ait olur. Müvekkil için satın alınmasına niyet edilen mal da müvekkile olur.”³⁸⁹ Yukardaki ifade yanlıştır çünkü mal vekilin elinde emanettir.³⁹⁰

XXVI. LUKATA

1. İbn Rüşd: “Yitik Malı yerden almak mı yoksa almamak mı daha iyidir diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe : “Almak daha iyidir. Çünkü müslüman müslüman kardeşinin malını korumakla görevlidir.” demiştir.”³⁹¹

“Bulunan malı yerden kaldırmak kaldırmamaktan evladır. Zayi olması durumu varsa vaciptir.”³⁹²

³⁸⁴ İbn Rüşd, II, 289.

³⁸⁵ Mevsilî, II, 161.

³⁸⁶ İbn Rüşd, II, 287.

³⁸⁷ Mevsilî, II, 163.

³⁸⁸ İbn Rüşd, II, 289.

³⁸⁹ Mevsilî, II, 158, 160.

³⁹⁰ Kâsânî, VI, 34.

³⁹¹ İbn Rüşd, II, 290.

³⁹² Mevsilî, III, 32.

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yitiği bulan kimse fakir ise bir yıl bekledikten sonra onu yiyebilir. Zengin ise onu sadaka olarak fakirlere verir, zengin bu yitiği bir yıl geçtikten sonrada yiyemez çünkü sadaka olarak vermekten başka bir yetkisi yoktur. Bir yıl sonra yitiğin sahibi gelirse muhayyerdir, ister sadakayı kabul eder sevabın sahibi olur isterse zenginden yitiğin kıymetini alır.”³⁹³

“Ebu Hanife’den bir rivayete göre, on dirhemden az ise bir kaç gün sahibini arar, duyuru yapar, eğer fazla ise bir sene kadar duyurur. Sonra kişi fakir ise kendisi faydalanır veya fakirlere verilir. Sahibi çıkıp gelirse sadakayı kabul ederse sevabı onun olur etmez ise bulana veya fakire ödetir.”³⁹⁴

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yitiğin sahibi olduğunu söyleyen kimse alametlerini söylese de şahit getirmediği yitik ona verilmez.”³⁹⁵

“Eğer bir kimse çıkıpta yitiğin kendisine ait olduğunu söylese, şahit getirmediği kendisine verilmez. Buluntunun özelliklerini tarif ederse vermek caiz olur ama bulan vermeye zorlanamaz.”³⁹⁶

4. İbn Rüşd: “Deve yitiğinin alınırken şahit tutulmaması halinde Ebû Hanîfe bu yitiğin zayi olması halinde tazmininin gerekeceğini benimsemiştir.”³⁹⁷

“Lukatayı alan sahibine vermek için onu aldığına şahit tutarsa yanında emanet olur şahit tutmaz ise zayi olursa tazmin eder.”³⁹⁸

5. İbn Rüşd: “Kufe ulemasına göre yitiği bulan kimse hâkim emriyle yitiğe masrafta bulunursa sahibi çıkıp gelince ondan bu masrafları talep edebilir.”³⁹⁹

“Hâkim emri ile yapılan masraflar mal sahibi üzerine borç olur, bulan kişinin yaptığı masrafı mal sahibi çıkıp gelince ödemek zorundadır.”⁴⁰⁰

XXVII. VEDİA

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre, vedia sahibi vedia’yı şahitler huzurunda vermiş olsa bile muda’nın geri verdiği dair sözü doğrulanır.”⁴⁰¹

³⁹³ İbn Rüşd, II, 291.

³⁹⁴ Mergînânî, II, 468, 469; Mevsilî, III, 33.

³⁹⁵ İbn Rüşd, II, 292.

³⁹⁶ Mergînânî, II, 470; Mevsilî, III, 35.

³⁹⁷ İbn Rüşd, II, 294.

³⁹⁸ Mevsilî, III, 32.

³⁹⁹ İbn Rüşd, II, 295.

⁴⁰⁰ Mevsilî, III, 34.

⁴⁰¹ İbn Rüşd, II, 296.

“Müstevda vediaı redettiğini iddia etse mudi müstevdada olduğunu iddia etse, söz yeminle beraber mudanın olur.”⁴⁰²

2. İbn Rüşd: “Bir kimse kendisine emanet bırakılan şeyi harcıyıp yerine mislini koysa, zayı olduğu takdirde damin olur mu diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Eğer bizzat onu yerine koyarsa damin olmaz ancak onu harcıyıp mislini koyarsa damin olur.” demiştir.”⁴⁰³

“Bir kimse emanetin bir kısmını hacayıp yerine malından koysa ve geri kalan kısmı ile karıştırırsa hepsinin kıymetini öder.”⁴⁰⁴

3. İbn Rüşd: “Muda vedia ile yolculuğa çıkmak isterse, Ebu Hanife’ye göre yol emniyetli olup müstevda onu bundan men etmemiş ise vediayla yolculuğa çıkabilir.”⁴⁰⁵

“Mudi tarafından men edilmez ve yol emniyetli olursa muda vedia ile yolculuk yapabilir.”⁴⁰⁶

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre muda beslemekle yükümlü olduğu kimselere, vediaı bırakırsa damin olmaz.”⁴⁰⁷

“Muda vediaı, mudi nehyetse bile aile efradına bırakabilir. Bunlar bakmakla yükümlü olduğu kimselerdir. Zayı olması halinde tazmin etmez.”⁴⁰⁸

5. İbn Rüşd: “Bir kimse kendisine bırakılan vediaı işletip kar elde etse bu ona helal midir diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bu durumda ana malın sahibine karın da fakirlere verilmesi gerektiğini benimsemiştir.”⁴⁰⁹

“Emanet ve ariyet olarak alınan mallar kullanılırsa ve kar sağlanırsa, mal sahibine verilir, fazlalık ise sadaka olarak fakirlere verilir.”⁴¹⁰

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Muda vediaı sahibinden başkasına teslim etmek isterse Ebu Hanife’ye göre, vedia sahibinin emriyle başkasına verdiğini söylediği zaman sözü yeminle beraber kabul edilir.”⁴¹¹

⁴⁰² Semerkândî, I, 479; Bilmen, IV, 188.

⁴⁰³ İbn Rüşd, II, 297.

⁴⁰⁴ Mevsilî, III, 26.

⁴⁰⁵ İbn Rüşd, II, 297.

⁴⁰⁶ Mevsilî, III, 27.

⁴⁰⁷ İbn Rüşd, II, 297.

⁴⁰⁸ Mevsilî, III, 25 .

⁴⁰⁹ İbn Rüşd, II, 298.

⁴¹⁰ Mevsilî, III, 30.

⁴¹¹ İbn Rüşd, II, 296, 297.

“Muda ‘bana emaneti falan kişiye bırakmamı emrettin’ der mal sahibide bunu yalanlarsa emanetçi malı tazmin eder. Ancak buna şahit getirirse veya mal sahibi yeminden çekinirse tazmin etmesi gerekmez.”⁴¹²

XXVIII. ARİYET

1. İbn Rüşd: “Ebu hanife’ye göre ariyet akdi feshi her zaman caiz olan akidlerdendir, her zaman bozulabilir ve ariyet sahibi ariyetini geri isteyebilir.”⁴¹³

“Ariyet veren kayıt koymadıkça, ariyet alan kimse onun her türlü menfaatinden faydalanma hakkına sahiptir. Kişi istediği zaman akdi bozabilir bağlayıcı bir akid değildir, ancak bir süre verilmiş ise ariyet malın geri istenmesi hoş karşılanmaz.”⁴¹⁴

2. İbn Rüşd: “Ariyet malı zayi olduğunda, ariyet alanın kusuru bulunmadığına dair şahit olsun olmasın Ebu Hanife’ye göre kişi damin değildir.”⁴¹⁵

“Ariyet alanın yanında emanettir. Teaddisi ve taksiri olmaksızın telef olursa tazmin etmez.”⁴¹⁶

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kiradaki mal zayi olunca kiracı damin olmaz.”⁴¹⁷

“Kiracı akde muhalefet ederse tazminat ödemek zorundadır. Kiraladığı hayvana izin verilmediği halde vurur ve de hayvan ölürse damindir.”⁴¹⁸

4. İbn Rüşd: “Bir kimsenin komşusunun duvarına ağaçlarını yaslamak istemesi halinde komşunun maslahatına binaen kişi buna izin vermek zorunda mıdır diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife, mal sahibinin kabule zorlanamayacağını benimsemiştir, çünkü ona göre hiç kimse malını başkasına ariyet vermek zorunda değildir.”⁴¹⁹

“Şer’an müstehab olan bir akiddir, bağıştır. Menfaatlerin hibesidir.”⁴²⁰ Bu neden kişilere bir zorlama yapılamaz.

XXIX. GASB

1. İbn Rüşd: “Bir malın zayi olmasına neden olacak bir davranışta bulunmakla kişi sorumlu olur mu? Mesela kafesin kapağını açan kimse için kuşun uçup gitmesinden

⁴¹² Kâsânî, VI, 213; Mevsilî, III, 28.

⁴¹³ İbn Rüşd, II, 299.

⁴¹⁴ Mevsilî, III, 58.

⁴¹⁵ İbn Rüşd, II, 299.

⁴¹⁶ Mevsilî, III, 56.

⁴¹⁷ İbn Rüşd, II, 300.

⁴¹⁸ Mevsilî, II, 53.

⁴¹⁹ İbn Rüşd, II, 300.

⁴²⁰ Mevsilî, III, 55.

dolayı sorumluluk var mıdır diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife, kuş çıkmak için kışkırtılmış olsa bile bir şeyin lazım gelmeyeceğini benimsemiştir. İhmal sayılacak şekilde açılmış bir kuyuya düşen şeylerin tazmini de Ebu Hanife'nin usulüne göre gerekmez.”⁴²¹

“Bir kimse bağlı bulunan bineğin veya kölenin bağını çözerse veya kuşun kafesinin kapağını açarsa ve binek kaybolur, köle kaçar, kuş uçarsa tazminat ödemesi gerekmez. Çünkü kişinin fiili dışında ihtiyar sahibi failin fiili vardır. Yine bir adam bir kuyu kazarda bir başkası içine bir başkasını itip düşürürse kuyuyu kazan değil adamı iten kimse sorumludur.”⁴²²

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife'ye göre gasb olunan gayrimenkul malların zayi olması halinde tazmini lazım gelmez.”⁴²³

“Gasbedenin kendi fiili ile gayrimenkulde bir eksilme meydana gelirse ona tazmin ettirilir. Müdahalesi dışında kendiliğinden akar telef olursa bir şey ödemesi gerekmez.”⁴²⁴

3. İbn Rüşd: “Misli olmayan malların gasbedilmesi ve zayi olmaları halinde Ebu Hanife'ye göre kıymetleri değil benzerleri lazım gelir ve benzerleri olduğu müddetçe kıymetleri lazım gelmez.”⁴²⁵

“Gasb edilen mal misliyyattan ise mislini ödemek gerekir. Misliyyattan olup piyasada bulunmaz ise mahkeme kararının verildiği gündeki kıymeti lazım gelir.”⁴²⁶

4. İbn Rüşd: “Gasbedilmeden sahibinin elinde ziyana uğratılan mal için Ebu Hanife, malın önceki kıymeti ile sonraki kıymeti arasındaki farkı almaktan başka bir hakkı olmadığını benimsemiştir.”⁴²⁷

“Mübaşir yani bizzat fail ile metesebbip müctemi' oldukta hükm ol faile muzaf kılınır.” Mübaşeretden itlafta tammüd şart değildir, yani başkasının malını ister kasden ister kasd bulunmaksızın telef etsin zamindir.⁴²⁸

5. İbn Rüşd: “Eğer bir kimse bir başkasının hayvanın biner veya yük taşıtırsa, ona kira gerekmez.”⁴²⁹

⁴²¹ İbn Rüşd, II, 302.

⁴²² Mevsilî, III, 66.

⁴²³ İbn Rüşd, II, 302.

⁴²⁴ Mevsilî, III, 60.

⁴²⁵ İbn Rüşd, II, 303.

⁴²⁶ Mevsilî, III, 59.

⁴²⁷ İbn Rüşd, II, 304.

⁴²⁸ Mecelle, Md; 925; Bilmen, VII, 376.

⁴²⁹ İbn Rüşd, II, 307.

“Bir malı gasb eden kimse malın menfaatlerine karşı borçlu olmaz, ancak kullanması ile meydana gelen noksanlığa karşı borçlu olur.”⁴³⁰ Ücret ile daman yan yana olmıcağından birşey ödemez.⁴³¹

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre başıboş bırakılmadıkları sürece hayvanların verdiği zarardan dolayı sahipleri sorumlu değildir.”⁴³²

“Sahibi salmaksızın bir hayvanın gidip gece veya gündüz bir ekini telef etmesi halinde, hayvan sahibi tazmin etmez.”⁴³³

7. İbn Rüşd: “Hayvanlara verilen zararların tazmini hususunda, Hz Ömer hayvanın gözü için kıymetinin dörtte biri ile hükmetmiştir, Kufe fukahasında buna katılmıştır. Kufe fukahasına göre, bir sahabi bir şeyi söylediği zaman eğer sahibinin sözü kıyasa aykırı olduğu halde ashaptan hiç biri ona itiraz etmez ise sahibinin o sözü ile amel etmek gerekir. Çünkü o zaman sahibinin, o şeyi kendiliğinden söylemediği hakkında kanaat hâsıl olur.”⁴³⁴

“Bir kimse başkasının koyununu keser veya ayağını kırar ise noksanlaşan kıymetini ödetip hayvanı alır veya hayvanı ona bırakıp kıymetini ödetir. Gasbettiği hayvanın gözünü çıkarmanın hayvanın kıymetinin dörtte birini ödemesi gerekir.”⁴³⁵

8. İbn Rüşd: “Bir kimse saldırgan bir deve veya benzeri hayvanı can korkusuyla öldürse, Ebu Hanife’ye göre ister keyfi ister korku nedeniyle olsun, bütün durumlarda hayvanın kıymeti gerekir. Çünkü hayvan mal cinsinden olduğu için öldürülmesi zorunlu dahi olsa kıymeti gerekir, başkasına ait yiyecek açlıktan dolayı yendiğinde de yediğinin kıymeti gerekir.”⁴³⁶

Saldırdığı zaman deve öldürülürse kıymeti gerekir, çünkü sahibinin onda hakkı vardır ve ondan izin alınmamıştır.⁴³⁷ Mübaşeretle itlafta teamüd şart değildir. Yani başkasının malını kasıtlı ya da kasıtsız itlaf eden zamindir.⁴³⁸

9. İbn Rüşd: “Bir kadını zinaya zorlayan kimseye, Ebu Hanife’ye göre had lazım gelir kadına mehr-i misil vermesi gerekmez. Ayrıca kufe fukahasına göre hırsızla hem el kesimi hem de çaldığı mal lazım gelmez.”⁴³⁹

⁴³⁰ Mergînânî, IV, 301.

⁴³¹ Mecelle, md:86.

⁴³² İbn Rüşd, II, 308, 309.

⁴³³ Kâsânî, VII, 272; Mevsilî, III, 66.

⁴³⁴ İbn Rüşd, II, 309.

⁴³⁵ Mevsilî, III, 63.

⁴³⁶ İbn Rüşd, II, 309.

⁴³⁷ İbn Nüceym, el-Bahru’r-Râik şerhu Kenzi’d-Dekâik, III, 38.

⁴³⁸ Bilmen, VII, 376.

⁴³⁹ İbn Rüşd, II, 310.

“Kadın zinaya zorlanırsa ona had gerekmez, ancak erkek zinaya zorlanırsa ona kadına ukr vermek gerekir. Çünkü kadının menfaatine malik olan kendisidir. Erkeğin üzerindeki zorlama tam bir zorlama değilde ihtiyarı varsa kendisine had gerekir.”⁴⁴⁰Hırsızlık hakkında elin kesilmesi ile ödeme bir arada bulunmaz, elin kesilmesi, hırsızlık cinayetine tekabül eden yeterli bir ceza olarak görülmüştür.⁴⁴¹ **10.**

İbn Rüşd: “Bir kimse başkasına ait bir sütünü çalıp üstüne değerinin birkaç katı bir bina inşa edecek olsa, Ebu Hanife’ye göre sütun binaya girmekle kıymetlendiği için elden çıkmış sayılır ve sahibine gasb edildiği gündeki kıymeti düşer.”⁴⁴²

“Bir kimse başkasına ait kereseği çalıp üzerine bina yaparsa, kerste sahibinin mülkünden çıkar. Gasbeden kerstenin kıymetini vermek zorundadır. Misli olmayan malın gasb günündeki kıymeti ödenir. Misli olanda misli, misli olup bulunamayan malda ise hâkimin karar günündeki kıymeti ödenir.”⁴⁴³

XXX. HİBE

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişinin ortaklık olan malındaki hissesini hibe etmesi caiz değildir. Ona göre ortaklık malı rehine bırakıldığı zaman, yalnız rehine bırakılacak kısmın teslimi mümkün olmuyorsa bunda da öyledir.”⁴⁴⁴

“Taksim edilemeyen ortak maldaki muayyen bir hisseyi bağışlamak caizdir. Fakat taksim edilebilir ise caiz olmaz. Bağışlandıktan sonra bölünür ve taksim edilirse caiz olur.”⁴⁴⁵

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kabz hibenin sıhhat şartlarındandır. Şayet teslim gerçekleşmez ise hibe edene lazım gelmez.”⁴⁴⁶

“Hibe icap, kabul ve kabz ile sahih olur.”⁴⁴⁷

3. İbn Rüşd: “Vasinin baba yerine geçebileceğinde ihtilaf yoktur ancak, annenin baba yerine geçip geçmeyeceği meselesin ihtilaf edilmiş. Ebu Hanife, annenin baba yerine geçeceğini benimsemiştir.”⁴⁴⁸

Hanefiler baliğ kadının kendisini evlendirebileceği görüşündedirler. Ayrıca kadın küçük kızın ve oğlanın ve delirdiklerin zaman büyüklerden bu ikisinin hükmünde

⁴⁴⁰ Kâsânî, VII, 180,181.

⁴⁴¹ İbn Abidin, III, 295, 296, 297.

⁴⁴² İbn Rüşd, II, 310.

⁴⁴³ Mergînânî, IV, 293, 297.

⁴⁴⁴ İbn Rüşd, II, 315.

⁴⁴⁵ Mevsilî, III, 49.

⁴⁴⁶ İbn Rüşd, II, 315.

⁴⁴⁷ Mevsilî, III, 48.

⁴⁴⁸ İbn Rüşd, II, 316.

olan kimsenin nikâh işini erkeklerden velileri bulunmadığı zaman üzerine alır.⁴⁴⁹ Yani kadın gerektiğinde erkek yerine geçebilmektedir.

4. İbn Rüşd: “Karşılık gözetilerek yapılan mal hibesi Ebu Hanife’ye göre caizdir.”⁴⁵⁰

“Hibe karşılığında karşı taraf ‘şunu hibene karşılık al’ diyebilir. Bu durumda kişinin rucu hakkı düşer. Bedel şart koşularak yapılan hibede ise kabzdan evvel hibe hükmü geçerli iken kabzdan sonra alış veriş hükmü cari olur.”⁴⁵¹

5. İbn Rüşd: “Umra olarak menfaati hibe edilen şeyin mülkiyeti, Ebu Hanife’ye göre hibe edilene geçer.”⁴⁵²

“Umra caizdir ve kişinin ölümü halinde de hibe edilenin varislerine geçer.”⁴⁵³

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişinin nikâh düşmeyen akrabasına yaptığı hibe dışında yapmış olduğu hibelerden dönülebilir.”⁴⁵⁴

“Mahrem olan akrabaya, kocaya veya karıya yapılan hibeden dönülemez.”⁴⁵⁵ Bunun dışındaki akrabalara yapılan hibeden dönülebilir. Nakil doğrudur.

XXXI. VESÂYÂ

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre henüz ergenlik çağına varmayan çocuğun vasiyeti geçerli değildir.”⁴⁵⁶

“Çocuğun, delinin, mükateb kölenin ve ticarete izinli kölenin vasiyette bulunması sahih olmaz.”⁴⁵⁷

2. İbn Rüşd: “Varisi bulunmayan kimsenin malının üçtebirinden fazlasını vasiyet etmesi, Ebu Hanife’ye göre caizdir.”⁴⁵⁸

“Varisi bulunmadığı takdirde bir kimsenin malının üçte birinden fazlasını vasiyet etmesinde bir beis yoktur.”⁴⁵⁹

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre vasiyet edilen şey ancak vasiyet edenin ölümü ve vasiyet edildiği kişinin kabulü ile hak olur, rızası bulunmaksızın ve vasiyet değişmeksizin vasiyet sahibinin mülkiyetinden çıkarılamaz.”⁴⁶⁰

⁴⁴⁹ Ceziri, IV, 53.

⁴⁵⁰ İbn Rüşd, II, 316.

⁴⁵¹ Mevsilî, III, 53.

⁴⁵² İbn Rüşd, II, 317.

⁴⁵³ Mevsilî, III, 53.

⁴⁵⁴ İbn Rüşd, II, 318.

⁴⁵⁵ Mevsilî, III, 52.

⁴⁵⁶ İbn Rüşd, II, 320.

⁴⁵⁷ Mevsilî, V, 64.

⁴⁵⁸ İbn Rüşd, II, 322.

⁴⁵⁹ Mevsilî, V, 74.

⁴⁶⁰ İbn Rüşd, II, 322.

“Mirasçılarının, vasiyyet edenin ölümünden sonraki tasdikleri makbuldür. Vasiyyetin geçerli olması için, vasiyyet edenin ölümünden sonra vasiyyetin lehdar tarafından kabul edilmesi şarttır. Vasiyyet edenin söz ve fiili ile vasiyyetten dönme hakkı vardır.”⁴⁶¹

4. İbn Rüşd: “Vasiyyet edilen şey terikenin üçtebirinden fazla olduğunda varisler ve vasiyyet edilen kimse aynı görüşte ise, Ebu Hanife’ye göre kendisine vasiyyet edilen şeyin üçtebiri düşer ve terekenin üçtebirini alıncaya kadar diğer eşyalarda da varislere ortak olur.”⁴⁶²

“Malın üçte birinden fazlasını gerektiren vasiyyet mal sahibinin mirasçılarının tasdikine bağlı olarak geçerli olur.”⁴⁶³

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre zekat ile diğer vasiyyetler aynı dercededir.”⁴⁶⁴

“Allah (cc)’a ait hakların ödenmesi vasiyyet edilirse, evvela farz olan yerine getirilir. Bu haklar derece bakımından birbirlerine eşit olurlar ve terekenin üçte biri bunların ödenmesine yetmez ise vasiyyet edenin öncelik verdiği hususlara göre hareket edilir.”⁴⁶⁵

6. İbn Rüşd: “Birisine malının yarısını bir başkasınada malının üçteikisini vasiyyet eden ve bu vasiyyeti terekenin üçtebirinden fazla olanın vasiyyetine varisleri karşı çıkarsa, Ebu Hanife’ye göre bu kimseler terekenin üçtebiri eşit olarak paylaşılır.”⁴⁶⁶

“Bir kimseye terekenin üçtebiri, başkasına da üçtebirini veya yarısını ya da tamamı vasiyyet edilirse, terekenin üçtebiri aralarında eşit olarak paylaşılır.”⁴⁶⁷

XXXII. FERÂİZ

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre zevi’l- erham asabenin tertibine göre miras alır. Ana baba bir kardeşler asabedir, asabelere ise ancak pay sahiplerinden arta kalan düşmektedir”⁴⁶⁸

⁴⁶¹ Mevsilî, V, 63, 65.

⁴⁶² İbn Rüşd, II, 323.

⁴⁶³ Mevsilî, V, 63.

⁴⁶⁴ İbn Rüşd, II, 323.

⁴⁶⁵ Mevsilî, V, 72, 73.

⁴⁶⁶ İbn Rüşd, II, 323.

⁴⁶⁷ Mevsilî, V, 73.

⁴⁶⁸ İbn Rüşd, II, 325.

“Zevi’l-erham farz hisse sahibi ve asabe olmayan akrabalarıdır. Asabe gibidirler takdir edilmiş bir hisseleri yoktur. Yakındaki uzaktakini hacbeder.”⁴⁶⁹

2. İbn Rüşd: “Ulema kardeşler hakkında yalnız, kendisinden kocası, annesi ve ana baba bir kareşleri ile yalnız ana bir kardeşleri kalan kadının mirasında ihtilaf etmişlerdir. Hz. Ali, Ubey b. Ka’b, ana baba bir kardeşleri ana bir kardeşlere ortak kılmaz ve ana baba bir kardeşlere bir şey vermezlerdi. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”⁴⁷⁰

“Meselenin beyanı yukarda geçtiği üzeredir, mesele müşareke himariyesi olarak ta bilinir.”⁴⁷¹ Görüş isabetlidir.

3. İbn Rüşd: “Dedenin baba gibi ana baba bir veya baba bir kardeşleri hacbedip etmediğinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe hacbedeceğini benimsemiştir.”⁴⁷²

“Baba sebebiyle mirastan düşenler, dede sebebiyle düşerler. Baba ile mirasçı olanlar dede ile de mirasçı olurlar.”⁴⁷³

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre babanın annesi veya annenin annesi bu iki büyük anneden hangisi daha yakın olursa altıdabir hisse onundur ve bu iki büyük anne dışındakilere miras vermemişlerdir.”⁴⁷⁴

“Yakın olan nene uzaktakini hacbeder.”⁴⁷⁵

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre babaanne baba ile hacbolur.”⁴⁷⁶

“Baba tarafından olan nineler baba sebebiyle düşerler.”⁴⁷⁷

6. İbn Rüşd: “Ulema, biri, ana bir kardeşi olan iki amca oğlunu bırakan kimse hakkında ihtilaf etmişler, Ebû Hanîfe : “Ana bir kardeş, ana bir kardeş olduğu için terekenin altıdabirini aldıktan sonra, geri kalanından da, ölünün amca oğlu olduğu için diğer amca oğlu ile ortak olup aralarında eşit şekilde paylaşırlar.” demiştir.”⁴⁷⁸

Hanefî mantığına göre doğrudur, çünkü amcaoğlu aynı zaman da anabir kardeşdir, anabir kardeş olduğu için ashab-ı feraizden olan 1/6 alır. Artan malda da asabeden biri olarak hissedar olur. Bu durum aynen baba ve dedenin mirasçılığında farz ma‘atta‘sib kabilinden olur.

⁴⁶⁹ Mevsilî, V, 105.

⁴⁷⁰ İbn Rüşd, II, 331.

⁴⁷¹ Mevsilî, V, 127.

⁴⁷² İbn Rüşd, II, 331.

⁴⁷³ Mevsilî, V, 101.

⁴⁷⁴ İbn Rüşd, II, 334.

⁴⁷⁵ Mevsilî, V, 104.

⁴⁷⁶ İbn Rüşd, II, 335.

⁴⁷⁷ Mevsilî, V, 96.

⁴⁷⁸ İbn Rüşd, II, 336.

7. İbn Rüşd: “Hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra kalan kısım hakkında ihtilaf edilmiş, sahabenin çoğu karı ile koca dışındaki hisse sahiplerine reddiye olacağını benimsemişler ancak keyfiyetinde ihtilaf etmişlerdir. Kufe ve Basra uleması olan Irak fakahası kalan kısmın hisseler oranında verileceğini benimsemiştir.”⁴⁷⁹

“Redd muayyen hisse sahiplerine hisseleri verildikten sonra geriye kalan hisseyi alacak asabe bulunmaz ise muayyen hisse sahiplerine hisseleri oranında geri çevrilip verilmesidir. Karı ile kocaya red yapılmaz.”⁴⁸⁰

8. İbn Rüşd: “Herbir bir dine mensup olan gayri müslimler birbirine varis olabilirler mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe gayri müslimlerin hepsinin birbirlerine varis olduklarını benimsemiştir.”⁴⁸¹

“Gayr-i müslimler batıl nikâhlar hariç müslümanların mirasçı olmalarını sağlayan sebeplerle birbirlerine mirasçı olurlar. Çünkü kâfirler tek millet kabul edilmişlerdir.”⁴⁸²

9. İbn Rüşd: “Ulema deprem, boğulma, savaş gibi nedenlerle ölüpte hangisinin daha önce öldüğü bilinmeyen durumlarda, bu kimselerin birbirlerine ne şekilde varis olacaklarında ihtilaf etmiş, Ebu Hanife’den: “Birbirlerinden miras alamazlar, varislerine kalır varisleri yoksa mirasları beytu’l mal’e kalır.” şeklinde bir rivayet gelmiş olmakla beraber, Tavhâvi’den gelen başka bir rivayette, Ebû Hanîfe bunların birbirlerinden miras alacaklarını ancak birbirlerine ana malda varis olabilecekleri, herbirinin diğerinden aldığına, varis olamayacaklarını ifade etmiştir.”⁴⁸³

“Birlikte boğulan ve enkaz altında kalanlarından kimin daha önce öldüğü bilinmez ise, her ölünün malı mirasçılarından sağ kalanlara verilir. Ölenlerden biri diğerine mirasçı olamaz.”⁴⁸⁴

10. İbn Rüşd: “Bir kimse ölüpte iki oğul bırakıp bu çocuklardan birinin, bir başkasının da kardeşleri olduğunu ikrar etmesi ve diğerlerinin bunu reddi halinde, Ebu Hanife’ye göre yalnız birinin ikrarı ile neseb sabit olmaz çünkü inkâr eden kardeşe zararı dokunan bir iş olduğu için iki adaletli şahitten az kimsenin şahitliği ile kabul olunmaz, ancak ikrar edene onun mirastaki hakkını vermek düşer bunun içinse kişinin ikrarı yeterlidir, çünkü zararı kendisinedir, şahit gerekmez. Verilecek olan payın

⁴⁷⁹ İbn Rüşd, II, 336.

⁴⁸⁰ Mevsilî, V, 99.

⁴⁸¹ İbn Rüşd, II, 337.

⁴⁸² Mevsilî, V, 116.

⁴⁸³ İbn Rüşd, II, 338, 339.

⁴⁸⁴ Mevsilî, V, 112.

miktarıda ikrar sahibinin eline geçen yarısıdır. Bu ölenin bir oğlu olsa yine bu şekildedir.”⁴⁸⁵

“Babası ölen kimse bir başkasının da kardeşleri olduğunu ikrar etse, bu diğer kardeşleri bağlamaz, bu ikrar ile o kimse ikrar edenin mirastaki payına ortak olur, ancak bu kimsenin nesebi sabit olmaz.”⁴⁸⁶

11. İbn Rüşd: “Çocuğun evlilik mahsulü sayılabilmesi için en uzun sürenin ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiş, Kufe uleması bunun iki yıl olduğunu benimsemiştir. İmam Malik’e göre akit tarihinden sonraki altı ay içinde çocuk doğarsa değilse birleşmeden sonra doğan çocuğun nesebi kesindir, Ebû Hanîfe buna katılmaz, ona göre çocuk yatağıdır.”⁴⁸⁷

“Kesin olarak boşanan kadın boşandıktan sonra iki yıl geçmeden doğum yaparsa çocuğun nesebi sabittir. Eğer bir kadın evlenir de altı ay geçmeden kadın doğum yaparsa, çocuğun nesebi sabit olmaz.” Görüldüğü üzere boşanma ve nikâhtan itibaren çocuğun yatağına ait olduğu söylenmiş, ilişki tarihi göz önüne alınmamıştır.⁴⁸⁸

12. İbn Rüşd: “Kufe ve Irak fukahasının çoğu kaiflerin sözüne itibar edilmeyeceğini benimsemişlerdir. Kufe fukahası asıl olanın iki kişinin üzerinde anlaşamadıkları çocuğun birinin yatağına ait olmadığı takdirde hiçbirine verilmemesidir. Ayrıca iddiada bulunan kimseler anne ile meşru bir ilişki içinde bulunmuşlarsa çocuk aralarında müşterek olur.”⁴⁸⁹

“Kaiflerin sözü şer’i bir hüküm değildir.”⁴⁹⁰ İki adam çocuğun kendilerinden oluşunu iddia etseler ikisinden de kabul olunur, hatta Ebu Hanife’den beş kişi olsalar bile kabul olunur diye rivayet edilmiştir.⁴⁹¹

13. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre eğer kişi kölesini başkası adına azatlarken o kişinin sözü ile ve onun bilgisi dahilinde azatlırsa, vela hakkı o kimsenin olur. Ondan habersiz olarak azatlırsa vela hakkı kendisinin olur.”⁴⁹²

“Velâ başkasına şart koşulsa veya varis olmamak şartı ileri sürülse, vela hakkı hiç bir zaman mevlâ olandan başkasına intikal etmez. Çünkü köle onun mülkiyetinde iken azad olmuştur.”⁴⁹³

⁴⁸⁵ İbn Rüşd, II, 340.

⁴⁸⁶ Mevsilî, II, 138.

⁴⁸⁷ İbn Rüşd, II, 341.

⁴⁸⁸ Mergînânî, II, 322, 323.

⁴⁸⁹ İbn Rüşd, II, 342, 343.

⁴⁹⁰ Mevsilî, IV, 34.

⁴⁹¹ Kâsânî, VI, 252.

⁴⁹² İbn Rüşd, II, 344.

⁴⁹³ Mevsilî, IV, 43.

14. İbn Rüşd: “Bir kimse başka bir kimsenin telkini ile müslüman olursa ona velasını vermediği müddetçe velasına sahip olamaz. Ebu Hanife’de bunu benimser. Ayrıca ona göre velasını verdiği kimse onun adına herhangi bir diyet te’diyesinde bulunmamış ise alıp başkasına da verebilir.”⁴⁹⁴

“Kendisine bir velâ tayin etmiş olan kimse söz fiili ile velâ akdini feshedebilir. Fakat mevlâsı kendisinin ve çocuğunun diyetini vermiş ise vazgeçemez.”⁴⁹⁵

15. İbn Rüşd: “Kişi kölesine ‘sen adaksın’ dediği zaman, Ebu Hanife’ye göre kasdı ne olursa olsun kölenin velası kendisine olur.”⁴⁹⁶

“Velâ-i itakanın sebebi köleyi azad etmektir. Keffaret, yemin adak için de olsa hüküm sebebine izafe edilir.”⁴⁹⁷

16. İbn Rüşd: “Harbi olan gayri müslimin kölesini azatladıktan sonra, köleyle beraber müslüman olması ve İslam ülkesine göç etmeleri halinde, Ebu Hanife’ye göre aralarında vela yoktur. Köle velasını istediği kimseye verir.”⁴⁹⁸

Harbi kimse daru’l-harpte kölesini azatlırsa vela hakkı yoktur. İkiside Müslüman olup İslam ülkesine gelseler aralarında vela yoktur, azatlanmış olan köle velasını istediği kimseye verebilir.⁴⁹⁹

17. İbn Rüşd: “Baba oğlunu satın almak suretiyle azat edecek olsa oğlunun velası babanın ölümü ile mevlalarına geçer mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe geçeceğini benimsemiştir.”⁵⁰⁰

“Mevlâ öldüğü zaman vela hakkı asabesinden en yakın olan akrabalarına kalır. Mevlânın oğlu ile babası içtima edince velâ oğlunun olur.”⁵⁰¹

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Hz. Ali, dede ile kardeşlerle beraber pay sahipleri bulunsun bulunmasın dede için terekenin tamamının altıdabiri ile, terkeyi kardeşlerle paylaşmaktan hangisi daha karlı ise onu yapardı. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”⁵⁰²

⁴⁹⁴ İbn Rüşd, II, 345.

⁴⁹⁵ Mevsilî, IV, 45.

⁴⁹⁶ İbn Rüşd, II, 345.

⁴⁹⁷ Mevsilî, IV, 42.

⁴⁹⁸ İbn Rüşd, II, 346.

⁴⁹⁹ Kâsânî, IV, 161.

⁵⁰⁰ İbn Rüşd, II, 347.

⁵⁰¹ Mevsilî, IV, 43.

⁵⁰² İbn Rüşd, II, 333.

“Baba sebebiyle mirastan düşenler, dede sebebiyle de düşerler. Baba ile mirasçı olanlar dede ile de mirasçı olurlar.”⁵⁰³Bu görüş hatalıdır, çünkü dede varken kadeşlere birşey düşmemesi icab eder.

2. İbn Rüşd: “Mürted olan kimsenin ölümü halinde müslüman olan yakınları Ebu Hanife’ye göre ondan miras alırlar.”⁵⁰⁴

“Mürtedin islam iken ki kazancı varislerine kalır ancak irtidad ettikten sonraki kazancı müslümanların ortak malı olur ganimettir. İmameyn’e göre hepsi müslüman mirasçılarının olur.”⁵⁰⁵ Mezhepte değil de isimde hata vardır.

3. İbn Rüşd: “Ulema, bazı çocuklarla beraber islam ülkesine göç eden, sonrada çocukların kendilerine ait olduğunu söyleyenlerle, çocuklarının birbirlerine varis olup olamayacağına ihtilaf etmişlerdir. Kufe uleması: “Eğer kendiliklerinden islam ülkesine gelmiş ve herhangi bir kimsenin velayeti altında değilseler, soyları hakkındaki sözleri kabul olunur. Fakat esir olarak getirip köleleştirilirse, davaları şahitsiz kabul olunmaz.” demişlerdir.”⁵⁰⁶

Bulutlu çocuk için zımminin davada bulunması halinde çocuğun nesebi sabit olur ancak çocuk Müslüman kabul edilir. Bir köle çocuğun kendinin olduğunu iddia etse çocuğun nesebi ondan kabul olunur, ancak çocuk hürdür. Şahit istenmeksizin iddiası kabul edilir.⁵⁰⁷

4. İbn Rüşd: “Lian yapılan kadının çocuğunun mirasında ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife, bu çocuktan kalan mirasın üçtebirinin annesine, gerisinin hazineye kalacağını benimsemiştir. Ancak ona göre, annesinden başka, ana bir kardeşleri bulunsa veya annesi herhangi birinin azatlısı olursa o zaman ana bir kardeşlerine de üçtebir kalır veya terekenin geri kalanı annesini azatlayanlara geçmiş olur ve ayrıca zevi’l-erham da hazineden önce gelir.”⁵⁰⁸

“Lian sebebiyle nesebi reddedilen çocukların asabeleri, annelerinin velileridir. Bu çocuk ölse geriye bir ana, bir kız bir de lian sebebi ile kendini reddeden bir baba bıraksa. Malın yarısını kız, altıda birini ana alır baba yokmuş gibi davranılır. Artan mal redd yolu ile ana ve kıza verilir. Ölenin mirasını alacak kimse yoksa hazineye gider

⁵⁰³ Mevsilî, V, 101.

⁵⁰⁴ İbn Rüşd, II, 337.

⁵⁰⁵ Mevsilî, IV, 147.

⁵⁰⁶ İbn Rüşd, II, 338.

⁵⁰⁷ Mergînânî, II, 466, 467; Kâsânî, VI, 199.

⁵⁰⁸ İbn Rüşd, II, 339.

ancak zevi'l-erhamdan olanlar var ise onlar hak sahibidirler.”⁵⁰⁹ Hazineye birşey kalmaz reddiye olur, bu açıdan görüş hatalıdır.

XXX. ITK

1. İbn Rüşd: “Malı borçlarını karşılayamayanın köle azatlaması, Irak fukahasına göre, hâkim tasarruflarına hacir koymadıkça geçerlidir.”⁵¹⁰

“Mevlanın azadı köle dışında başka malı bulunsun bulunmasın, borcu olsa, hacr ve hacz bulunmadıkça alacaklıların hakları hemen talluk etmeyeceğinden mevlanın azadı nafiz olur.”⁵¹¹

2. İbn Rüşd: “Ortaklı olan kölenin azatlanması halinde Ebu Hanife’ye göre, azatlayan ortak zengin ise, diğer ortak üç şey de muhayyer olur. İsterse, o da ortağı gibi kendi hissesini azatlar ve kölenin velası ikisinin olur, isterse ortağı aleyhine hissesine kıymet koyar, isterse köleyi kendi hissesinin kıymetini kazanıp vermeye zorlar. Ayrıca ortak kendi hissesini azatlayan ortaktan almış ise bu ortak köleye rucu edebilir. Köle bu durumda çalışıp ödemek zorunda kalır ve velası kendisinin olur.”⁵¹²

“İki ortakatan biri kendi hissesini azad edince, azad eden; giyeceğinden, kendisinin ve âilesinin bir günlük nafakalarından ortağının hissesi kıymetinde fazla bir mala sahip olursa, köle azad olur. Ortağı ister hissesini azad eder ister tedbir veya kitabet akdi yapar. İsterse azad eden ortağına hissesini tazmin ettirir veya kölesini kazanmaya yönlendirir. Azad eden fakir olsa da durum böyledir.”⁵¹³

3. İbn Rüşd: “Efendisi kölesinin kısmen azatlarsa Ebu Hanife’ye göre sadece o kısmı azatlanmış olur, köle çalışıp geriye kalan kısmın azatlanması için kıymetini kazanmak zorundadır.”⁵¹⁴

“Bir kimse kölesinin bir kısmını azad ederse köle kazanç sahasına atılıp kalan kısmın kıymetini efendisine ödeyip tam azad olur.”⁵¹⁵

4. İbn Rüşd: “Burun, kulak ve benzeri organlarını kesmek(müsle) suretiyle kölesine işkence eden efendini kölesi azatlanır mı diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe azatlanmayacağını benimsemiştir.”⁵¹⁶

⁵⁰⁹ Mevsilî, V, 94, 105.

⁵¹⁰ İbn Rüşd, II, 349.

⁵¹¹ Bilmen, *Istilahat*, IV, 38.

⁵¹² İbn Rüşd, II, 350.

⁵¹³ Mevsilî, IV, 24.

⁵¹⁴ İbn Rüşd, II, 352.

⁵¹⁵ Mevsilî, IV, 23.

⁵¹⁶ İbn Rüşd, II, 352.

“Müslenin haram kılındığına dair rivayetler bulunmakla beraber, ”⁵¹⁷Ebu Hanife’den bu konuda kölenin işkence görmesi halinde azatlanacağına dair bir rivayete rastlamadık, görüşün doğru olduğu neticesine vardık.

5. İbn Rüşd: “Köle olan akrabalar satın alındığı zaman bunlardan amca, hala, teyze, kardeş kızları ve bunlar gibi nikâhları düşmeyen bütün akrabalar Ebu Hanife’ye göre azatlanmış olur.”⁵¹⁸

“Bir kimse mahremine köle olarak malik olsa, mahrem olan akraba hemen azad olur.”⁵¹⁹

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe kişinin hastalandığında azatladığı köleler hakkında: “Eğer terekenin üçtebirinden çok iseler herbirinin üçtebiri azatlanmış olur.” demiştir.”⁵²⁰

“Hastanın azadladığı köle azadlanmış olur, terekenin üçtebirinden çıkarılır. Fazlasını çalışıp öder.”⁵²¹

7. İbn Rüşd: “Azatlanan kölenin malı hakkında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe malının efendisinin olduğunu benimsemiştir.”⁵²²

“Azatlanan kölenin malı efendisininindir, azatlandıktan sonra kazandığı ancak kendisinin olur.”⁵²³

8. İbn Rüşd: “Efendinin kölesine “oğlum, kızım, babam, annem” demesi ile Ebu Hanife’ye göre köle azatlanmış olur.”⁵²⁴

“Bir kimse kölesine ‘bu benim anamdır, bu benim babamdır’ derse onları azad etmiş olur.”⁵²⁵

9. İbn Rüşd: “Bir kimse kölesine seni satarsam hürsün dese azatlanır mı diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe azatlanmayacağını çünkü satılınca onun mülkiyetinden çıkacağını benimsemiştir.”⁵²⁶

“Bir kimse kölesine seni satarsam hürsün derse, köle azatlanmış olmaz çünkü satıştan sonra artık onun mülkü olmaktan çıkmıştır. Ancak bey’ fasid olursa azatlanmış olur.”⁵²⁷

⁵¹⁷ Kâsânî, V, 122.

⁵¹⁸ İbn Rüşd, II, 353.

⁵¹⁹ Mevsilî, IV, 21.

⁵²⁰ İbn Rüşd, II, 354.

⁵²¹ Mergînânî, IV, 526.

⁵²² İbn Rüşd, II, 355.

⁵²³ Bilmen, IV, 38.

⁵²⁴ İbn Rüşd, II, 355.

⁵²⁵ Mevsilî, IV, 19.

⁵²⁶ İbn Rüşd, II, 356.

⁵²⁷ Serahsî, *el-Mebcut*, VII, 239.

XXXIV. KİTÂBET

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre, kişi bir cariye veya köle üzerinde bunları tarif etmeden kitabet akdini yapabilir, böylece kitabet bedeli orta halli bir köle veya cariye olur.”⁵²⁸

“Mehrin hayvan olarak konuşulup vasfedilmemesi halinde hayvanın orta olanından verilir.”⁵²⁹ Çünkü hayvanda kölede kıyemidirler. Bu mükatebe ile yapılan akid içinde düşünülebilir, görüş doğrudur.

2. İbn Rüşd: “Bir kimse kölesine “seninle bin dirhem karşılığında kitabet akdi yaptım” derse ve sonra susup azada ilişkin bir şey söylemese bile Ebu Hanife’ye göre azatlanmış olur, hürdür. Çünkü kitabet lafzı akdin hükümlerini ihtiva eder.”⁵³⁰

“Bir kimse kölesi ile bin dirhem karşılığında kitabet akdi yapıp, sen hürsün demede bile akdin gereği olarak bedel tesliminde hür olur.”⁵³¹

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ergenlik çağına yaklaşmış olan köle eğer çalışabiliyorsa onunla kitabet akdi yapılabilir.”⁵³²

“Efendi kölesi ile bir mal üzerinde kitabet akdi yapıp kölede bunu kabul ederse, mükateb olur. Bu hususta akil olan küçük de büyük gibidir.”⁵³³

4. İbn Rüşd: “Kendisi ile başkası arasında ortak olan köle ile kitabet akdi yapılabilir mi? Ebu Hanife’ye göre ortağın izni ile yapılabilir, izni olmadan yapılamaz. Ortağın izni ile yapılan akidde effendi köleden aldığı diğer ortakla paylaşır, köle ile üzerinde anlaştığı bedel tamamlanıncaya kadar köleden istemeye devam eder.”⁵³⁴

“Başkası ile ortak olan köle ile ortağının izni olmadan kitabet akdi yapılması caiz değildir. Diğer ortak böyle bir durumda muhayyer olup ister fesheder ister etmez. Kitabet bedeli verilince köle kısmen azad olur, kısmen rakik kalır.”⁵³⁵

5. İbn Rüşd: “Mükateb kölenin ölümü halinde, Ebu Hanife’ye göre kölenin malından artan miktar, hem kitabet akdine giren çocuklarına hem de akid süresi içinde doğan çocuklarına, varsa hür olan çocuklarına ve diğer varislerine kalır.”⁵³⁶

⁵²⁸ İbn Rüşd, II, 357.

⁵²⁹ Mevsilî, III, 106.

⁵³⁰ İbn Rüşd, II, 358.

⁵³¹ Mevsilî, IV, 35.

⁵³² İbn Rüşd, II, 359.

⁵³³ Mevsilî, IV, 35.

⁵³⁴ İbn Rüşd, II, 360.

⁵³⁵ Bilmen, IV, 51.

⁵³⁶ İbn Rüşd, II, 363.

“Mükatebin ölümü halinde kitabet bedelini ödeyecek malı var ise hür olarak öldüğüne hükmedilir çocukları azad olur ve artan malı çocuklarına, varislerine kalır. Geride satın alınmış bir çocuk bırakırsa bu kitabet bedelini öderse hemen serbest kalır aksi halde köleliğe döndürülür.”⁵³⁷

6. İbn Rüşd: “İmam Şafii’ye göre babaları ile kitabet akdi yapılmış ve babaları bedeli ödeyemeden ölmüş kitabet akdine giren çocukların her biri, kitabet bedelinden hissesine düşeni ödemek zorundadır ve kendi hisselerini ödediklerinde de babalarının hisseleri kendilerinden sakıt olur ancak kitabet akdi süresince doğan çocuklar babalarına tabi oldukları için bunlardan babalarının hisseleri sakıt olmaz. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”⁵³⁸

“Kitabet akdi yapılan baba ölürde mal bırakmaz ise çocukları çalışıp kitabet bedelini öder ve serbest kalırlar, çünkü babalarının kitabet akdine dâhildirler ve akid yapılırken ona bitişik parçalarıdır.”⁵³⁹

7. İbn Rüşd: “Kitabet akdi yapılan köle öldüğü zaman Ebu Hanife’ye göre kitabet bedelini karşılayabilecek kadar malı bulunduğu zaman hür olarak ölmüştür. Ölmeseydi malı bulunduğu için kitabet akdi bozulamazdı. Hürriyette kendisinde kitabet bedelini ödemekle değil onu ödeyecek kadar malı bulunmakla hasıl olur.”⁵⁴⁰

“Köle öldüğünde kitabet bedelini karşılayacak mal bırakmış ise hür olarak öldüğüne hükmedilir.”⁵⁴¹

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kölenin malı ile kölenin ümmü’l-veledi mutlak kitabet akdine dâhil değildir.”⁵⁴²

“Sahih bir kitabet akdinde köle efendisinin mülkünden çıkmasa bile tasarrufundan çıkar ve efendi mükatebine ait bir malı telef etmesi halinde kendisini borçlandırır. Aksi halde mükateb borcunu ödeyip hür kalmaz.”⁵⁴³

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe mükateb kölenin efendisinden izin almadan köle azad etmesini caiz görmemiştir.”⁵⁴⁴

“Mükateb kölenin hibe ve tasaddukta bulunması caiz değildir. Âdete uygun durumlar dışında bundan men edilir. Mükatebin kölesi ile kitabet yapabilmeside bedel ulaştıktan sonra köle hür olduğu içindir.”⁵⁴⁵

⁵³⁷ Mevsilî, IV, 41.

⁵³⁸ İbn Rüşd, II, 363.

⁵³⁹ Mevsilî, IV, 41.

⁵⁴⁰ İbn Rüşd, II, 364.

⁵⁴¹ Mevsilî, IV, 41.

⁵⁴² İbn Rüşd, II, 365.

⁵⁴³ Mevsilî, IV, 35, 36.

⁵⁴⁴ İbn Rüşd, II, 365.

⁵⁴⁵ Mergînânî, III, 251; Mevsilî, IV, 36.

10. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kendisiyle kitabet akdi yapılan köle efendisi izin verse de vermese de yolculuğa çıkabilir, efendisi bunu şart koşamaz.”⁵⁴⁶

“Mükâteb bütün tasarruflarında ticarete izinli köle gibidir. Efendisi yasaklasa da yolculuk yapabilir. Çünkü kazanç temini gerekir.”⁵⁴⁷

11. İbn Rüşd: “Kitabet akdi yapmış olan kölenin kendi kölesi ile kitabet akdi yapabilmesi hususunda, Ebû Hanîfe kölesine kitabet bedelini hibe etmediği sürece yapabileceğini benimsemiştir.”⁵⁴⁸

“Mükâteb, kölesi ile kitabet akdi yapabilir.”⁵⁴⁹

12. İbn Rüşd: “Kitabet akdinin başkasına devredilip devredilemeyeceğinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe devredilemeyeceğini benimsemiştir.”⁵⁵⁰ Yani kitabeti akdi yapılan kölenin, akdi ile satılmasıdır.

“Mükâtebin kitabet akdi kaim olarak satılması mümkün değildir.”⁵⁵¹ Görüş isabetlidir.

13. İbn Rüşd: “Bir kimse kızını kitabet akdi yaptığı kölesi ile evlendirse ve sonra ölse kitabet akdi yapılan köle kıza miras olarak kalsa, Ebu Hanife’ye göre bu nikâh sahihtir, kadın kitabet akdi yapılan kölenin kendisine değil, zimmetinde olan alacağa varis olmuştur.”⁵⁵²

“Mevla mükâtebini kızı ile evlendirse ve ölse nikâh batıl olmaz, çünkü zevce mükâtebe tam bir mülküyetle sahip değildir. Ancak mükâteb kitabet bedelini ödemekten aciz kalıp miras olarak zevceye kalırsa nikâhları batıl olur.”⁵⁵³

14. İbn Rüşd: “Kitabet akdi yapılan köle ile efendisi bedelde anlaşmazlığa düşerlerse, Ebu Hanife’ye göre kölenin sözü geçerlidir.”⁵⁵⁴

“Efendi ile köle kitabet bedelinin miktarında anlaşmazlığa düşerlerse, yeminleşmezler. Mükâtebin sözüne göre hüküm verilir.”⁵⁵⁵

⁵⁴⁶ İbn Rüşd, II, 366.

⁵⁴⁷ Mevsilî, IV, 36.

⁵⁴⁸ İbn Rüşd, II, 366.

⁵⁴⁹ Mevsilî, IV, 36.

⁵⁵⁰ İbn Rüşd, II, 366.

⁵⁵¹ Serahsî, V, 199.

⁵⁵² İbn Rüşd, II, 367.

⁵⁵³ Kâsânî, V, 151.

⁵⁵⁴ İbn Rüşd, II, 368.

⁵⁵⁵ Mevsilî, II, 124.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Bir akitle birden çok köle ile kitabet akdi yapılıncı, Ebu Hanife’ye göre köleler efendi şart koşmadıkça birbirlerinin kefilî olmazlar ve herbiri hissesine düşeni ödediği takdirde azatlanır.”⁵⁵⁶

“Bir akidle iki köle kitabet edilirse, bunlardan biri kendi payına düşeni ödemekle azad olmaz. Zira ikisi bir şahıs gibidir.”⁵⁵⁷

2. İbn Rüşd: “Kitabet akdi Ebu Hanife’ye göre her iki taraftan da lazım bir akittir sebepsiz yere iki tarafta feshedemezler. Ayrıca kölenin malı bulunduğu halde, efendisi akdi feshedemez.”⁵⁵⁸

“Bağlayıcı bir akiddir. Feshedilmesi için hâkim kararı ve karşılıklı rıza gerekir. Mükatebin ödemedi aciz kalması durumunda da hâkimin kararı ile üç gün beklenir. Kölenin malı varken efendi akdi kendi kararıyla feshedemez. Ancak mükâteb ve mükatebe için akid lazım değildir bunlar mevlalarının rızası ve bir hükme ihtiyaç olmaksızın akdi feshedebilirler. Mevla için lazım bir akittir.”⁵⁵⁹ Her iki taraftan lazım olduğunu söylemesi hasebiyle görüş hatalıdır.

3. İbn Rüşd: “Kitabet akdi yapılan köle iflas etse alacaklıları rakabesine müdahale edebilir mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe müdahale edemeyeceklerini benimsemiştir.”⁵⁶⁰

Mükâteb kölenin borcu rakabesine ve kazancına talluk eder. Çalışmaktan borcunu ödemekten aciz kalırsa köleliğe döndürülür.⁵⁶¹

XXXV. TEDBİR

1. İbn Rüşd: “Bir kimse kölesine “ben öldükten sonra hürsün” dese bu tedbir midir, vasiyyet midir diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Zahir olan, bu söz tedbirdir ve kendisi bu sözünden dönemez.” demiştir.”⁵⁶²

“Bir kimse kölesine ‘ben öldüğüm zaman hürsün’ derse köle bu sözle müdebber olur.”⁵⁶³

2. İbn Rüşd: “Kişinin bir kısmı kendisine ait olan köleyi tedbir edebilmesi hususunda ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bu kişinin üç şekilde muhayyer olduğunu kabul

⁵⁵⁶ İbn Rüşd, II, 359.

⁵⁵⁷ Mevsilî, IV, 40.

⁵⁵⁸ İbn Rüşd, II, 362.

⁵⁵⁹ Semerkândî, I, 348; Mevsilî, IV, 42; Bilmen, Istılahat, IV, 49.

⁵⁶⁰ İbn Rüşd, II, 368.

⁵⁶¹ Kâsânî, IV, 21.

⁵⁶² İbn Rüşd, II, 370.

⁵⁶³ Mevsilî, IV, 28.

etmiştir; isterse hissesine fiyat koyar ortağını zengin ise almaya zorlar, fakir ise koyduğu fiyatı köleden almak üzere köleyi çalışmaya zorlar, dilerse hissesini tutar.”⁵⁶⁴

“İki kişiye ait bir köle, ortaklardan biri hissesince tedbir edilirse, ortak kölenin diğer yarısını da almış fakat ölmüş ise kölenin yarısı tedbir ile azad olur diğer yarısı için çalışması gerekir.”⁵⁶⁵

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişi tedbir ettiği kölesini satamaz. Ayrıca alıcının onu aldıktan sonra azatlaması ile azatlamaması arasında fark yoktur satış sıhhat kazanmaz, satış fasiddir.”⁵⁶⁶

“Müdebberlik sahih olunca efendinin kölesini azad etmek dışında bir sebeple mülkünden çıkarması sahih olmaz.”⁵⁶⁷

4. İbn Rüşd: “Tedbir edilen kölenin çocuğu da tedbir edilmiş sayılır mı diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Çocuk tedbirde, tedbir edilene tabi olmaz.” demiştir.”⁵⁶⁸

“Müdebber cariyeinin çocuğuda ahabın icması ile müdeberdir, çünkü müdebberlik cariyeinin ayrılmaz bir vasfıdır.”⁵⁶⁹ Ancak köle tedbir edilince çocuğun da babasına tabi olacağına dair bir ibareye kaynaklarda rastlayamadık, bu sebeple görüşün isabetli olabileceği kanaatine vardık.

5. İbn Rüşd: “Kölesini tedbir eden kimse borç altına girerse tedbiri bozulur mu diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Borcu ister tedbir ettiği kölenin kıymeti kadar olsun ya da daha az olsun tedbir bozulmaz, borcunu ödemek için çalışmak zorundadır.”⁵⁷⁰

“Müdebberlik sahih bir şekilde olmuş ise efendisi artık müdebber köleyi satamaz ve hibe edemez, mülkiyetinden ancak azad edilerek çıkması caiz olur. Efendi borçlu ölse müdebber çalışıp kıymetini öder.”⁵⁷¹

6. İbn Rüşd: “Hiristiyan olan bir kimsenin hiristiyan kölesini tedbir etmesi ve kölesinin kendisinden önce müslüman olması halinde ihtilaf edilmiş, Kufe uleması: “Hiristiyan bir kimsenin tedbir ettiği köle müslüman olursa ona kıymet konulur, konulan kıymeti çalışıp efendisine vermek zorunda olur.” demişlerdir.”⁵⁷²

⁵⁶⁴ İbn Rüşd, II, 370.

⁵⁶⁵ Mevsilî, IV, 30.

⁵⁶⁶ İbn Rüşd, II, 371.

⁵⁶⁷ Mevsilî, IV, 29.

⁵⁶⁸ İbn Rüşd, II, 373.

⁵⁶⁹ Kâsânî, IV, 122; Mevsilî, IV, 30.

⁵⁷⁰ İbn Rüşd, II, 373.

⁵⁷¹ Mevsilî, IV, 29, 30.

⁵⁷² İbn Rüşd, II, 373.

“Hiristiyan kimsenin ümmü veledi müslüman olursa kıymeti için çalışır, mükateb gibi olur. Müdebber kölede de hüküm böyledir.”⁵⁷³

XXXVI. ÜMMÜ’L-VELED

1. İbn Rüşd: “Bir kimsenin cariyeye malik olduktan sonra çocuk doğurması ile ümmü’l-veled olduğunda ihtilaf edilmemiş ancak, çocuk doğduktan sonra cariyeye malik olunursa durumun ne olacağına ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bu şekilde de Ümmü’l-veled olacağını benimsemiştir.”⁵⁷⁴

“Başkasının cariyesiyle evlenen kimsenin ondan çocuğu olsa ve daha sonra cariyeye malik olsa, cariyeye kendisinin ümmü’l-veledi olur.”⁵⁷⁵

⁵⁷³ Mevsilî, IV, 32; İbnü’l-Hümmam, V, 43.

⁵⁷⁴ İbn Rüşd, II, 375.

⁵⁷⁵ Mevsilî, IV, 33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UKÛBAT

I. KISAS

1. İbn Rüşd: “Ulema bir kimseyi öldürmeyi emreden ile emre uyan kimse hakkında, emreden zorla yaptırmaya gücü yeten biri ise ikisine de kısas gerekir mi diye ihtilaf etmişler, Ebû Hanîfe bu durumda emredenin öldürülmesini diğerine ise ceza verilmesini benimser.”¹

“Tam bir ikrah altında birini öldüren kimseye kısas yapılmaz. Ancak tazir edilir. Kısas zorlayana gerekir çünkü mükreh alet hükmündedir. Ancak zorlayıcı olmaması halinde emredene kısas gerekmez.”²Görüş doğrudur.

2. İbn Rüşd: “Kendisine kısas lazım gelen bir kimse ile kısas lazım gelmeyen kimse birini öldürdüklerinde, Ebu Hanife’ye göre ikisine de kısas uygulanmaz, diyet gerekir çünkü ölüm parçalanmayan birşeydir ve hangisinin öldürdüğü kesin değildir.”³

“Kısas gerekmeyen kimsenin cinayet ortağına kısas uygulanmaz. Diyet gerekir.”⁴Görüş doğrudur.

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kamaş, ateş ve benzeri demir olmayan her çeşit alet ile vuku bulan öldürmeler, bilerek öldürmeye benzeyen(şibh-i amd) öldürmelerdir.”⁵

“Taş, sopa ve elle vurmak gibi uzuvları birbirinden ayırmayan kesici olmayan aletlerle kasden vurup, öldürmektir.”⁶Görüş doğrudur.

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişi kendi kölesi dışında kimi öldürürse öldürsün hür veya köle kısas gerekir.”⁷

“Hür kimse, hem hür hem de köleye karşı kısas edilir. Ancak kişi kendi kölesi, mükatebi ve müdebberine karşılık kısas edilmez.”⁸

5. İbn Rüşd: “Müslümanın bir zimmi kâfiri öldürmesi halinde, Ebu Hanife’ye göre kısas lazım gelir. Çünkü islam himayesi altındadır.”⁹

“Zimmiye(islam topraklarında yaşayan) karşılık müslüman kısas edilir.”¹⁰

¹ İbn Rüşd, II, 377.

² Kâsânî, VII, 179, 180, 236.

³ İbn Rüşd, II, 378.

⁴ Mevsilî, V, 28.

⁵ İbn Rüşd, II, 379.

⁶ Mevsilî, V, 24.

⁷ İbn Rüşd, II, 379, 380.

⁸ Mergînânî, *el-Hidaye*, IV, 445, 447.

⁹ İbn Rüşd, II, 380.

¹⁰ Mergînânî, IV, 446.

6. İbn Rüşd: “Bir topluluk birleşerek bir kimseyi öldürürlerse az olsunlar çok olsunlar hepsine kısas lazım gelir.”¹¹

“Bir topluluk bir kişiyi öldürse hepsine kısas gerekir.”¹²

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre baba oğul arasındaki öldürmelerde nasıl olursa olsun ne baba oğluna karşılık, ne de dede toruna karşılık kısas edilmezler.”¹³

“Baba oğluna karşılık kısas edilmez, keza dede de aynıdır.”¹⁴

8. İbn Rüşd: “Ölenin sahipleri, öldüreni kısas etmekle, diyetsiz olarak onu bağışlamak arasında muhayyerdirler ve diyet karşılığında bağışlamak isterlerse de katilin rızası gerekir. Ebu Hanife’de bu görüştedir.”¹⁵

“Öldürülen kimsenin akrabaları isterlerse katili öldürür, isterlerse diyet alırlar ancak karşılıklı rıza gerekir.”¹⁶

9. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre her varisin sözü kısasın düşmesinde ve diyetteki hissesinin düşmesinde geçerlidir.”¹⁷

“Varislerden biri katili kısastan bağışlarsa ve payı için bir bedel de uzlaşırsa diğer ortaklardan kısas hakkı düşer ve diyetten paylarını katilin akilesinden alırlar. Kendi hissesinden affeden kimse diyetten pay alamaz.”¹⁸

10. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kasten öldürülenin ölmeden katilini kısastan affetmesi halinde varislerin bir hakkı kalmaz.”¹⁹

“Katil kasten öldürme fiilini işlemiş ise maktülün affi bütün malında muteber olur. Kısas cezası affedilmiş olur .”²⁰

11. İbn Rüşd: “Yanlışıyla öldürülen kimse, henüz ölmemişken diyetini bağışlarsa, Ebu Hanife’ye göre terikesinin üçtebirinden sayılır, varisleri izin verirse tamamından çıkarılır.”²¹

“Öldürme fiili hataen olmuş ise maktülün affi malının üçte birinde muteber olur. Ölüm hastası gibi olduğu için yaptığı bütün vasiyyetler malının üçte birinden geçerli olur. Görüş doğrudur.”²²

¹¹ İbn Rüşd, II, 381.

¹² Mergînânî, IV, 454.

¹³ İbn Rüşd, II, 382.

¹⁴ Mergînânî, IV, 446; Mevsilî, *el-İhtiyar*, V, 27.

¹⁵ İbn Rüşd, II, 383.

¹⁶ Mergînânî, IV, 453.

¹⁷ İbn Rüşd, II, 384.

¹⁸ Mergînânî, IV, 453; Mevsilî, V, 24.

¹⁹ İbn Rüşd, II, 384.

²⁰ Mevsilî, V, 33.

²¹ İbn Rüşd, II, 384.

²² Kâsânî, VII, 249; Mevsilî, V, 33.

12. İbn Rüşd: “Ok ile öldüren kimse hakkında ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe : “öldürdüğü kimseyi ne şekilde öldürürse öldürsün, kendisi kılıçla öldürülür.” demiştir.”²³

“Kıyas ancak kılıçla gerçekleştirilir.”²⁴

II. CİRÂH

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Hanefiler öldürme ile organ kesme suçları arasında ayırım yapmışlardır, bir kişi karşılığında birden çok kişinin öldürülebileceğini fakat kesilen bir organ için birçok organın kesilemeyeceğini benimsemişlerdir.”²⁵

“Bir kişiye karşılık bir topluluk öldürülebilir. Ama bir kaç kişinin birleşip bir adamın elini kesmeleri halinde ise suçta ortak olanların elleri kesilmez.”²⁶

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre köleler birbirlerini öldürdiklerinde kıyas lazım gelir ancak yarlamada, lazım gelmez.”²⁷

“Öldürmede hür veya köle farketmez kıyas gerekir, ancak bir kölenin başka bir köleyi yaralaması halinde uzuvlarda kıymet açısından denklik sağlanamayacağından kıyas tatbik edilmez.”²⁸

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre terbiye maksadıyla kesici olmayan bir aletle, hatta ağır bir cisimle bir kimseye vurulmuş ve bu kimse de ölmüş olsa kıyas lazım gelmez, Ebû Hanîfe alete itibar etmiştir.”²⁹

“Vucuda taş, sopa ve el ile vücudu birbirinden ayırmayan aletlerle bir kimseye vurup öldürmek kaside benzer öldürmedir. Terbiye, te’dip manası taşır öldürmek kasdı taşımaz. Hükmü kişi günahkâr olur ve keffaretini öder, katilin akilesine de diyet-i muğallaza gerekir.”³⁰

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre Şib-i amd öldürmeye mahsustur, yaralamada Şib-i amd yoktur.”³¹

“Kaside benzer öldürme, nefsi teleften gayri şeylerde uzuvlar hakkında kasıt sayılır.”³²

²³ İbn Rüşd, II, 385.

²⁴ Mergînânî, IV, 447.

²⁵ İbn Rüşd, II, 387.

²⁶ Mevsilî, V, 29.

²⁷ İbn Rüşd, II, 388.

²⁸ Mevsilî, V, 26, 30.

²⁹ İbn Rüşd, II, 388.

³⁰ Mevsilî, V, 24, 25.

³¹ İbn Rüşd, II, 389.

³² Mevsilî, V, 24, 25.

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yaralayan kimseden kısas alınırken ölmesi halinde, yaralananın akilesine diyet lazım gelir. Çünkü bu Ebu Hanife’ye göre yanlışlıkla yapılan bir öldürmedir.”³³

“Organlarda kısas alacağı olan kimse, kısas aldıktan sonra bu, bu kimsenin ölümüne yol açarsa Ebu Hanife’ye göre kısası alana can diyeti gerekir.”³⁴

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Kufe uleması, bir gözü kör olan kimse, başka iki gözü sağlam olan bir kimsenin bir gözünü çıkarırsa, iki gözü sağlam olan kısas istemez ise, ancak üzerinde anlaşacakları şey diyet olur.”³⁵

“Bir kimse başkasının gözünü çıkarsa kısas yoktur, çünkü eşitlik sağlanamaz.”³⁶ Gözü çıkarma hususunda kısas olmadığı için kişinin bir muhayyerliği yoktur. Ancak göz görme özelliğini kaybedecek şekilde zarara uğratılırsa kısas vardır. Diyet miktarında bellidir, ayrıca sulh olmalarında mümkündür. Görüşte kişinin istemesine bağlı olarak kısasın yapılmaması şeklindeki nakil hatalıdır, çünkü bu muhayyerlikte göze kısas uygulanabileceği düşüncesi vardır.

III. DİYÂT

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre diyetler iki kısımdır, bunlar yanlışlıkla öldürülen kimsenin diyeti ve kasita benzeyen şekilde öldürmedir. Kasten öldürmenin diyeti yoktur. Taraflar ne üzerinde anlaşılırsa diyet o kadardır ve hepsi peşin olarak öldürene lazım gelir.”³⁷

“Kasten öldürmeni hükmü, hem günah hem de kısastır. Hataya, kasde benzer öldürmelerde ve sebebiyet vererek öldürmede diyet vardır. Tarfların anlaşması halinde ise kasde benzer öldürmede de üzerinde anlaşılan şey verilir.”³⁸

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yanlışlıkla öldürülen kimsenin diyeti beş bölük deve olup yirmi tane henüz süttten kesilmeyen dişi deve yavrusu, yirmi tane bir

³³ İbn Rüşd, II, 390.

³⁴ Mergînânî, IV, 458.

³⁵ İbn Rüşd, II, 389.

³⁶ Mergînânî, IV, 451; Mevsilî, V, 31.

³⁷ İbn Rüşd, II, 391.

³⁸ Mevsilî, V, 22, 23.

yıllık dişi deve yavrusu, yirmi tane henüz süttten kesilmeyen erkek deve yavrusu , yirmi tane üç yıllık, yirmi tane de dört yıllık dişi devedir.”³⁹

“Hataen öldürmede, iki yaşına girmiş yirmi erkek deve, iki yaşına girmiş yirmi dişi deve, üç yaşına girmiş dişi yirmi deve, dört yaşına girmiş yirmi dişi deve, beş yaşına girmiş dişi yirmi deve olmak üzere yüz deve gerekir.”⁴⁰

3. İbn Rüşd: “Altın ve gümüş sahiplerine diyette, Kufe ulemasınca gümüş sahiplerine on bin dirhem lazım gelir. Hanefilerin dayanağı Hz. Ömer’in bir dinara on dirhem kıymet koyduğuna dair rivayet ile, bir miskal altının zekatta on dirhem gümüş ile kıymetlendirildiği hakkındaki icmadır.”⁴¹

“Altın ve gümüş sahiplerine; bin dinar ya da on bin dirhem diyet gerekir.”⁴²

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre deve, altın ve gümüşten başka bir şey diyet olamaz.”⁴³

“Diyet ancak, dirhem, dinar ve deveden verilir.”⁴⁴

5. İbn Rüşd: “Çocuk ve delinin öldürdüğüünün diyeti Ebu Hanife’ye göre akileye düşer.”⁴⁵

“Çocuğun ve delinin işlediği cinayet hataendir”⁴⁶, akile hataen öldürme ve hataya benzeyen öldürmelerde katilin diyetini öder. Çocuğun diyeti akile üzerinedir.⁴⁷

6. İbn Rüşd: “Büyük ile çocuğun yaptığı kasden öldürme büyüğe kısas küçüğe diyet gerekli görülmüş, fakat çocuğun diyetinin kime düştüğünde ihtilaf edilmiş, ancak Ebu Hanife’ye göre bunların arasında kısas yoktur.”⁴⁸

“Babanın, efendinin, hataen öldürenin, çocuğun, delinin ve öldürmesiyle kısas gerekmeyen bir kimsenin cinayet ortağına kısas tatbik edilmez.”⁴⁹

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre akile, divan ehlinden ise divan ehlidir.”⁵⁰

“Katil divan ehlinden ise akilesi divan ehlindekilerdir.”⁵¹

8. İbn Rüşd: “Yanlışıklıkla öldürülen zımminin diyetinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe diyetlerinin müslümanların diyeti kadar olduğunu benimsemiştir.”⁵²

³⁹ İbn Rüşd, II, 392.

⁴⁰ Mevsilî, V, 36.

⁴¹ İbn Rüşd, II, 393.

⁴² Mevsilî, V, 36.

⁴³ İbn Rüşd, II, 393.

⁴⁴ Mevsilî, V, 35.

⁴⁵ İbn Rüşd, II, 394.

⁴⁶ Mevsilî, V, 28.

⁴⁷ İbnü'l-Hümmam, X, 298, 394, 409.

⁴⁸ İbn Rüşd, II, 394.

⁴⁹ Mevsilî, V, 35.

⁵⁰ İbn Rüşd, II, 390.

⁵¹ Mevsilî, V, 59.

⁵² İbn Rüşd, II, 395.

“Müslümanlar ile zimmilerin diyeti aynıdır.”⁵³

9. İbn Rüşd: “Yanlışlıkla veya kasden köleyi öldüren kisas lazım gelmediğini düşünenler, kasden öldürülen kölenin diyeti hususunda ihtilaf etmişler. Ebu Hanife’ye göre kölenin kıymeti hürün diyetinden fazla olamaz. Çünkü Hanefilerde kölelik kişide bir eksiklik olarak görülür.”⁵⁴

“Bir insanın ölümüne karşılık tam diyet vardır. Ancak burda kastedilen hür olandır. Kölenin kıymeti on bin dirhemi aşmayıp, bundan on dirhem az olur, hürün diyetinden az olur.”⁵⁵

10. İbn Rüşd: “Kölenin yanlışlıkla öldürülmesi halinde lazım gelen kıymet Ebu Hanife’ye göre öldürenin akilesine gerekir.”⁵⁶

“Hür olan bir kimse hataen bir köleye karşı cinayet işlerse, hür de olduğu gibi diyet akilesine lazım gelir.”⁵⁷

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre gayrimüslim kadının çocuğu düşürüldüğünde annesinin diyetinin ondabiri lazım gelir. Çünkü gayrimüslim ile müslümanın diyetini aynı görmüştür.”⁵⁸

“Müslüman ile zimminin diyeti aynıdır.”⁵⁹

12. İbn Rüşd: “Çocuğun ölü ya da diri olarak düşmesinin almetlerinde ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Çocuk düşerken ağlamasa bile kendisinde kıpırdama, aksırma ve nefes alma gibi canlılık alametlerinden biri bulunduğu takdirde sağ olanların ahkâmına tabidir.” demiştir.”⁶⁰

“Doğan çocuğun canlı olduğu soluk alıp vermesi, ses çıkarması, hapsirması, gözlerini, dudaklarını, ellerini ve diğer azalarını hareket ettirmesi ile bilinir.”⁶¹

13. İbn Rüşd: “Düşürülen çocuğun diyeti Ebu Hanife’ye göre akileye lazım gelir.”⁶²

“Bir kimse bir kadının karnına vururda çocuğunu düşürürse canının akilesine gurre gerekir; erkek veya kadın bir köle ya da elli dinar. Cenin sağ olarak düşer ise akilenin tam diyet vuranın da keffaret ödemesi gerekir.”⁶³

⁵³ Mevsilî, V, 36.

⁵⁴ İbn Rüşd, II, 396.

⁵⁵ Mevsilî, V, 37, 52.

⁵⁶ İbn Rüşd, II, 396.

⁵⁷ Mevsilî, V, 62.

⁵⁸ İbn Rüşd, II, 397.

⁵⁹ Mevsilî, V, 36.

⁶⁰ İbn Rüşd, II, 397.

⁶¹ Mevsilî, V, 114.

⁶² İbn Rüşd, II, 397.

⁶³ Mevsilî, V, 44.

14. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre diyet miras olarak kalan terikenin hükmünde olup düşen çocuğun varislerine gerekir.”⁶⁴

“Cenin için ödenen diyet ceninin mirasçılarına intikal eder.”⁶⁵

15. İbn Rüşd: “Çocuğun düşmesine neden olupta diyet ödeyen kimse için Ebu Hanife’ye göre ayrıca bir de keffaret gerekmez. Çünkü Ebû Hanîfe kasden adam öldürene keffaret gerekmediğini benimsemiştir.”⁶⁶

“Kasden öldürmede ayrıca keffaret yoktur.”⁶⁷

16. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe hayvanın el ve ayakları ile verdiği zararlardan sahibinin sorumlu olduğunu benimsemiş ancak tekme veya kuyruğu ile yaptığı ziyanı istisna etmiştir.”⁶⁸

“Hayvanın arka ayakları ve kuyruğu ile yapmış olduğu zararı sahibi tazmin etmez çünkü buna mani olamaz, bundan korumak mümkün olmaz. Ancak bunun dışındakileri tazmin eder.”⁶⁹

17. İbn Rüşd: “İki atlı çarpışıp ikiside ölse, Ebu Hanife’ye göre her birinin varisi diğerinin varislerine diyet ödemek zorundadır.”⁷⁰

“İki atlı ya da yaya çarpışıp ölse her ikisinin akilesi diğerinin diyetini öder.”⁷¹

18. İbn Rüşd: “Cinayetin kutsal aylar veya kutsal topraklarda işlenmesi halinde Ebu Hanife’ye göre diyet ağırlaşmaz.”⁷²

“Hanefilerde zaman ve mekan dolayısıyla diyetlerde ağırlaştırma yoktur, kaste benzer öldürmeler için ağırlaştırılmış diyet vardır.”⁷³ Diyetin zaman ve mekânla ağırlaştırılması Şafiilerde vardır.⁷⁴

19. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre mudıha, baş ile yüzün her yerinde olur.”⁷⁵

“Mudıha şecce şeklindeki yaralamalardan olup et ile baş kemiği arasındaki ince zar gibi olan derinin görünmesidir.”⁷⁶ Kaynaklarda geçtiği üzere baş kısmındaki yaralamaların hepsi içine girer⁷⁷ diyebiliriz, görüş doğrudur.

⁶⁴ İbn Rüşd, II, 397.

⁶⁵ Mevsilî, V, 45.

⁶⁶ İbn Rüşd, II, 398.

⁶⁷ Kâsânî, VII, 251; Mevsilî, V, 24.

⁶⁸ İbn Rüşd, II, 398.

⁶⁹ Mevsilî, V, 47; İbnü'l-Hümmam, X, 325, 326.

⁷⁰ İbn Rüşd, II, 399.

⁷¹ Mevsilî, V, 49.

⁷² İbn Rüşd, II, 399.

⁷³ Kâsânî, VII, 251.

⁷⁴ Şirbini, Muğni'l-Muhtac, IV, 54.

⁷⁵ İbn Rüşd, II, 401.

⁷⁶ Mevsilî, V, 41; Bilmen, III, 32.

⁷⁷ İbnü'l-Hümmam, X, 291, 292, 293.

20. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kaşlara ve kirpiklere de diyet gerekir.”⁷⁸

“Kazınıpta yerine gelmeyen kaş ve kirpik için diyet gerekir.”⁷⁹

21. İbn Rüşd: “Kirpikler için Ebû Hanîfe her birine dörttebir diyet gerekeceğini benimsemiştir.”⁸⁰

“Sayıları dörder olan organlardan her birinin diyeti tam diyetin dörtte biridir.”⁸¹

22. İbn Rüşd: “Dilin tamamı veya konuşmaya mani olacak kadar bir kısmı kesilmediğinde ve kasden kesildiğinde kısas gerekir mi diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe kısası gerekli görmemiş, diyet gerekeceğini ve bunun cinayeti işleyenin akilesine düşeceğini benimsemiştir.”⁸²

“Dilde kısas tatbik edilmez. Çünkü kesme bakımından denklik sağlanamaz. Tam diyet vardır.”⁸³

23. İbn Rüşd: “Tek gözlü olan kimsenin gözünün çıkarılması halinde Ebu Hanife’ye göre her iki gözü sağlam olan kimsenin bir gözü çıkarıldığında lazım geldiği gibi yarım diyet gerekir.”⁸⁴

“Göz için kısas yoktur, çünkü aralarında denklik sağlanamaz ve çift organlardan birinin diyeti ise, tam diyetin yarısıdır.”⁸⁵

24. İbn Rüşd: “Vurma sonucu şeklinde ve görmesinde bir sorun olmadığı halde gözde hasara yol açılmış ise Ebu Hanife’ye göre değer biçilir.”⁸⁶

Gözde kısas yoktur.⁸⁷ Cerahât nevi olup diyet belirtilmeyen şeylerde hükümt-i adl ile hükmedilip değer biçilir. Görme kabiliyeti giderilen kişi için bu mudıhadan sayılmamakla beraber mudıha diyeti ödenir.⁸⁸

25. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe parmaklar arasında ayırım yapmaksızın, her bir parmak için on deve, üç mafsallı olan parmakların başları için diyetin ondabirinin üçtebiri ve iki mafsallı olan başparmağın başı için ise, beş deve lazım geldiğini benimsemiştir.”⁸⁹

⁷⁸ İbn Rüşd, II, 402.

⁷⁹ Mevsilî, V, 39.

⁸⁰ İbn Rüşd, II, 402.

⁸¹ Mevsilî, V, 38.

⁸² İbn Rüşd, II, 403.

⁸³ Mevsilî, V, 31, 37.

⁸⁴ İbn Rüşd, II, 403.

⁸⁵ Mevsilî, V, 31, 38.

⁸⁶ İbn Rüşd, II, 404.

⁸⁷ Mergînânî, IV, 451.

⁸⁸ Mevsilî, V, 42.

⁸⁹ İbn Rüşd, II, 404.

“El ve ayak parmakalarında, her parmağın diyeti tam diyetin onda biridir. Yani her parmak için on deve verilir. Parmağın diyeti parmağın mafsallarına bölünür.”⁹⁰

26. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre hiç bir kemikte kırmaktan dolayı kısas yoktur ancak dişler hariçtir.”⁹¹

“Diş dışındaki hiç bir kemikte kısas yoktur.”⁹²

27. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yaralamada kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısıdır. Yaralamanın ağırı ile hafifi arasında fark yoktur.”⁹³

“Kadının diyeti, miras ve şahitlikte olduğu gibi erkeğin yarısıdır.”⁹⁴

28. İbn Rüşd: “Kölenin yaralanması veya organlarının kesilmesinde Ebu Hanife’ye göre yaralamanın diyeti hürde yüzde kaç ise kölenin de kıymetinde o kadar gerekir. Eğer köle mudıha şeklinde yaralanırsa kıymetinin yirmidebiri, eğer bir gözü çıkarılır ise kıymetinin yüzde ellisi gerekir.”⁹⁵

“Köleyi hataen öldüren onun kıymetini öder, kıymet on bin dirhemden fazla olmaz, bu on bin dirhemden on dirhem az olur. Organlar içinde, hüre takdir edilen diyet miktarı oranında kölenin organları için kıymetine göre takdirde bulunulur.”⁹⁶

29. İbn Rüşd: “Ulema kölenin diyeti tam diyetin üçtebiri miktarından az olduğu zaman kime gerektiğinde ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife’ye göre akile, tam bir diyetin ondabiri ile ondabirinden fazla olanı yüklenir.”⁹⁷

“Bir insanın ölümü için tam diyet vardır, tam diyet altın ve gümüş olarak, bin dinar ya da on bin dirhemdir. Akile elli dinar ve daha fazlasını öder. Bundan az olan diyetler caninin malından ödenir.”⁹⁸

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Cariyenin bebeği düşürüldüğünde Ebu hanife’ye göre eğer kız ise annenin kıymetinin ondabiri, erkek ise sağ iken ki kıymetinin ondabiri lazım gelir.”⁹⁹

⁹⁰ Mevsilî, V, 38.

⁹¹ İbn Rüşd, II, 405.

⁹² Mergînânî, IV, 452.

⁹³ İbn Rüşd, II, 406.

⁹⁴ Mevsilî, V, 36.

⁹⁵ İbn Rüşd, II, 407.

⁹⁶ Mevsilî, V, 52, 53.

⁹⁷ İbn Rüşd, II, 407.

⁹⁸ Mevsilî, V, 36, 37, 61.

⁹⁹ İbn Rüşd, II, 397.

“Cariyeni bebeği düşürüldüğünde, erkekse canlı ikenki çocuğun kıymetinin yirmide biri, kız ise kıymetinin onda biri tazmin edilir.”¹⁰⁰ Erkek çocuğun kıymetinin yirmide biri şeklinde olması gerekirdi, görüş hatalıdır.

2. İbn Rüşd: “Bir yerde bağlı olan hayvanın öldürdüğü adamın diyetinde ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe : “Onu nerede bağlamış olursa olsun, sorumludur çünkü sahibi ona binerken birini ezmiş olsaydı binmesi helal olduğu halde diyetini ödemek zorundaydı.”¹⁰¹

“Hayvan sahibi hayvan ile beraber olmadığında hayvanın işlediği cinayetten dolayı, tazminat ödemez, hayvan kendiliğinden bir yere girmiş ise de her halde tazminat sahibine ait değildir, binen kişi atın telefine sebep olduğu şeyi öder. Hayvanın durması için izin verilen yer haricinde umumi bir yerde durması halinde gelen zararı sahibi tazmin eder.”¹⁰² Hayvanın yaptığı cinayete ilişkin genel olarak her hâkukârda tazmin gerekeceğine dair bir kaideye rastlayamadık, böylece bu görüşün kayıtlama olmaksızın genelleme yapması nedeniyle doğru olmadığı kanaatine vardık.

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre işitme duyusu zedelenmese bile, kulak kepçeleri dipten kesildiği zaman diyet lazım gelir.”¹⁰³

“Kulakta denklığı temin etme imkânı olduğu için tamamında kesilse bir kısımda kesilse kısas tatbik edilir.”¹⁰⁴

4. İbn Rüşd: “Tek gözlü birinin, gözleri sağlam olan birinin gözünü kasden çıkarması halinde, Kufe fukahası kısas alınmasını, şayet vazgeçilirse muayyen bir diyetin olmadığını benimsemiştir. Ebu Hanife’nin dayanağı kasden işlenen cinayetler için muayyen bir diyetin belirtilmemiş olmasıdır.”¹⁰⁵

“Bir adam bir başkasının gözünü çıkarsa Cami’us-sağirde geçtiği üzere kendisine kısas yapılamayacağı ancak diyet gerekeceği”¹⁰⁶ belirtilmiştir. Çünkü gözde eşitlik sağlanması mümkün değildir. Çift organlardan birinin diyeti tam diyetin yarısıdır.¹⁰⁷ Kısas alınmasına dair hüküm yanlıştır.

¹⁰⁰ Mevsilî, V, 45.

¹⁰¹ İbn Rüşd, II, 398, 399.

¹⁰² İbn Abidin, V, 530, 531.

¹⁰³ İbn Rüşd, II, 402.

¹⁰⁴ Mevsilî, V, 31.

¹⁰⁵ İbn Rüşd, II, 404.

¹⁰⁶ İbn Hüمام, X, 293.

¹⁰⁷ Mevsilî, V, 31, 38.

IV. KASÂME

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kasame ile hükmolunabilir.”¹⁰⁸

“Kasame sonucunda yemin eden kimselerin diyet ödemesine hükmolunur. Velinin yemini ile diyete hükmolunmaz”¹⁰⁹

2. İbn Rüşd: “Kufe ulemasından kimisi, kasame ile sadece davanın düşeceğini, kimisi ise, yeminle davalıların kısastan kurtulacaklarını ancak diyetten kurtulamayacaklarını söylemişlerdir.”¹¹⁰

“Kasame ile davalılara sadece diyet gerekli olur.”¹¹¹

3. İbn Rüşd: “Kufe ve Basra fukahasına kasamede önce davalılar yemin eder.”¹¹²

“Kasamede veli beyyine getirir, davalılar yemin ederler. Davacı beyyine getiremez ise davalıların yemini ile başlanır.”¹¹³

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir yerde bir ölü bulunduğu zaman, öldürüldüğüne dair bir iz var ise o yerin sakinleri ile kendisi arasında husumet olmasa bile kasame lazım gelir.”¹¹⁴

“Üzerinde öldürülmüş olduğuna dair iz bulunan biri, bir mahallede bulunur ise maktülün velisi iddiada bulunur ise, elli adam seçer ve beyyinesi yoksa bunlara yemin ettirir.”¹¹⁵

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre köle hakkında da kasame vardır. Köleyi hüre kıyas etmiştir.”¹¹⁶

“Bir mahallede köle, mükateb, müdebber ölü bulunursa kasame gerekir, mahalle sakininin akilesi diyet öder, bu kölenin kıymeti kadar olur.”¹¹⁷

V. ZİNA

A. Müellifin İsaletli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Başkası ile arasında müşterek bulunan cariyeye cinsi münasebette bulunan ortak Ebu Hanife’ye göre, cariyede ortak olduğu için ceza lazım

¹⁰⁸ İbn Rüşd, II, 408.

¹⁰⁹ Mevsilî, V, 53, 55.

¹¹⁰ İbn Rüşd, II, 409.

¹¹¹ Mevsilî, V, 53.

¹¹² İbn Rüşd, II, 410.

¹¹³ Mevsilî, V, 53.

¹¹⁴ İbn Rüşd, II, 411.

¹¹⁵ Mevsilî, V, 53.

¹¹⁶ İbn Rüşd, II, 412.

¹¹⁷ Serahsî, XXVI, 116.

gelmez ancak çocuk doğarsa ona verilir ve cariye ümmü'l-veled olduğu için ortağının hissesinin kıymetini vermek zorunda kalır.”¹¹⁸

“Kişi müşterek olan cariyesi ile münasebette bulunursa ona mülkiyet şüphesi nedeniyle had tatbik edilmez.”¹¹⁹Ortağın zararını tazmin etmesi gerektiği ilkesinden hareketle doğrudur.

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre recm yapılabilmesi için, ergen, müslüman, ve hür olan kimse sıhhatli bir akidle evlendiği kimse ile cinsi münasebette bulunduktan sonra zina işlemiş olması gerekir, ayrıca her iki taraf da hür olmalıdır.”¹²⁰

“Muhsan olanın; akıl bakiğ, hür ve müslüman, sahîh bir nikâh akdi sonrası duhulun olması ve bu vasıfların her iki tarafta da bulunması şartlarını taşıması halinde recm gerekir.”¹²¹

3. İbn Rüşd: “Zina eden bekâra değnek cezası haricinde sürgünde uygulanır mı diye ihtilaf edilmiş, Ebû Hanîfe bunu ne erkek ne de kadın için gerekli görmemiştir.”¹²²

“Muhsan olmayan kimseye hem sopa hemde sürgün cezası verilmez.”¹²³

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre recm için çukur kazılmaz.”¹²⁴

“Recm edilecek kişi geniş bir yere götürülür, Peygamber (s.a.s) bu iş için Maiz’de çukur kazdırmamıştır. Ancak kadın için çukur kazılması caiz görülmüştür, emredilmemiştir.”¹²⁵

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanif’ye göre şer’i cezalar uygulanırken yüz, ferc ve baş dışında bütün azalara vurulur ve ayrıca kazf dışındaki cezalarda kişi soyulur.”¹²⁶

“Erkeğin izhar hariç herşeyi çıkartılır, kadının ise kaftan ve kürkünden başkası çıkartılmaz, yüz, baş ve ferce vurulmaz. Kazifte suçlunun çeşitli yerlerine vurulmakla beraber üstündekiler çıkarılmaz”¹²⁷

6. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kişi zina ettiğini dört kez aralıklarla ayrı yerlerde ikrar etmedikçe ceza lazım gelmez.”¹²⁸

¹¹⁸ İbn Rüşd, II, 413.

¹¹⁹ Mevsilî, IV, 90.

¹²⁰ İbn Rüşd, II, 415, 416.

¹²¹ Mevsilî, IV, 88.

¹²² İbn Rüşd, II, 416.

¹²³ Mevsilî, IV, 86.

¹²⁴ İbn Rüşd, II, 417.

¹²⁵ Mevsilî, IV, 84, 86.

¹²⁶ İbn Rüşd, II, 418.

¹²⁷ Mevsilî, IV, 85, 86, 93.

¹²⁸ İbn Rüşd, II, 418.

“Suçu ikrar ile sabit olur, akil baliğ olan kimsenin dör ayrı yerde dört defa zina ettiğini söylemesidir.”¹²⁹

7. İbn Rüşd: “Gebe olduğu anlaşılması üzerine kendisine tecavüz edildiğini iddia eden bekâr kadına Ebu Hanife’ye göre had uygulanmaz.”¹³⁰

“Kadın zinaya zorlanırsa ona had gerekmez”¹³¹ Görüş isabertlidir.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Kiralananmış olan cariye ile cinsel ilişkide bulunan kimseye Ebu Hanife’ye göre ceza lazım gelmez.”¹³²

“Bir kimse ücretle tuttuğu cariye ile cinsi münasebette bulunursa kendisine had tatbik edilir. Menfaate malik olmak ondan cinsi olarak istifadeye malik olma sebebi değildir. Ücretle bir kadın tutma halinde ise ta‘zir cezası gerekir.”¹³³

VI. KAZİF

1. İbn Rüşd: “Bir kimsenin babasının çocuğu olmadığını söylediği kimsenin annesi, cariye veya gayr-i müslim olursa Ebu Hanife’ye göre kendisine bir şey lazım gelmez.”¹³⁴

“Cariye ve gayr-i müslime yapılan kazf suçu için birşey gerekmez, çünkü bunlar muhsan kabul edilmemiş ve şahitlikleri geçerli değildir. Kâfir olan karı ve kocadan karı müslüman olup koca kâfir kalır ve koca kariya kazfederse, had gerekir. Çünkü kadının muhsandır ve şahitliği kabul edilir.”¹³⁵

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir kimseyi kinaye(tağriz) yoluyla kazfedene Şer’i ceza lazım gelmez, ancak ta‘zir cezası lazım gelir.”¹³⁶

“Kinaye, tağriz yolu ile kazfedene had gerekmez, çünkü muhtemeldir şüphe vardır.”¹³⁷

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre birden çok kişiye kazfedene ister hepsine birden ister ayrı ayrı kazfetmiş olsun bir had gerekir.”¹³⁸

¹²⁹ Mevsilî, IV, 82.

¹³⁰ İbn Rüşd, II, 420.

¹³¹ Kâsânî, VII, 180,181.

¹³² İbn Rüşd, II, 414.

¹³³ Mevsilî, IV, 90.

¹³⁴ İbn Rüşd, II, 421.

¹³⁵ Serahsi, XVII, 132, 133, 134.

¹³⁶ İbn Rüşd, II, 421.

¹³⁷ Kâsânî, VII, 42, 43.

¹³⁸ İbn Rüşd, II, 422.

“Bir kimse zina iftirasında bulunduğu için cezaya çarptırılırken bir başkasında iftirada bulursa cezalar iç içe girdiğinden bir had tatbik edilir. Sonuç olarak madur olan iki tarafta temize çıkmış olur.”¹³⁹

4. İbn Rüşd: “Kazif cezasının sakıt olması hakkında, Ebû Hanîfe kazfın affını sahih görmemiş ve haddin sakıt olmayacağını benimsemiştir.”¹⁴⁰

“Kazf haddi gereken kimsenin, ikrarından rucu etmesi haddi düşürmez.”¹⁴¹

5. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kazif cezası alan tevbe etse bile ebediyen şahitliği kabul olunmaz.”¹⁴²

“Kişinin ikrarından rucu etmesi ile cezası düşmez çünkü kul hakkıdır ve ayete geçtiği üzere ebediyen de şahitliği kabul olunmaz denmiştir.”¹⁴³

VII. ŞURBÜ’L-HAMR

1. İbn Rüşd: “Irak ulemasına göre şarap dışındaki içeceklerden kişiyi sarhoş edecek kadarı haramdır ve cezayı gerektirir.”¹⁴⁴

“Şarap dışında tila, seker, nakiü’z-zebib denilen içeceklerden içenler sarhoş olmadıkça bunlara had uygulanmaz. Şarabın haramlığı kesin olmakla beraber diğer içkilerin haramlığı ictihadidir.”¹⁴⁵ Görüş isabetlidir.

2. İbn Rüşd: “Efendinin köleyi cezalandırıp cezalandıramadığı hususuna gelince; Ebu Hanife’ye göre suç ne olursa olsun, suçluda ister köle ister hür olsun cezalandırmayı hâkim yapar.”¹⁴⁶

“İmamın izni olmadan efendi kölesine had tatbik edemez.”¹⁴⁷

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir kimseden içki kokusu geldiği için ona içki içme cezası uygulanmaz.”¹⁴⁸

“Şarap kokan kimseye had tatbik edilmez, çünkü hadler şüphe ile tatbik edilmez.”¹⁴⁹

¹³⁹ Mevsilî, IV, 96.

¹⁴⁰ İbn Rüşd, II, 422.

¹⁴¹ Mevsilî, IV, 93.

¹⁴² İbn Rüşd, II, 423.

¹⁴³ Mevsilî, IV, 93.

¹⁴⁴ İbn Rüşd, II, 424.

¹⁴⁵ Mevsilî, IV, 99, 100.

¹⁴⁶ İbn Rüşd, II, 425.

¹⁴⁷ Mevsilî, IV, 87.

¹⁴⁸ İbn Rüşd, II, 425.

¹⁴⁹ Mesili, IV, 98.

VIII. SİRKAT

A. Müellifin İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “İrak uleması, çalınması ile el kesme cezasını gerektiren nisabı on dirhem olarak görmüş ve daha azının çalınması halinde cezayı gerekli görmemişlerdir.”¹⁵⁰

“Hırsızlık için nisab, bir dinar veya halis gümüşten basılmış on dirhemdir.”¹⁵¹

2. İbn Rüşd: “Birden çok kişinin, çalınması hırsızlık cezasını gerektiren bir malı çalması halinde, Ebu Hanife’ye göre eğer aralarında taksim edildiğinde her birinin hissesi hırsızın nisabına ulaşıyorsa, elleri kesilmez.”¹⁵²

“Birden çok kişi bir malı çalmak için korunduğu yere girip biri onu alsın, hepsine ayrı ayrı nisab miktarı mal düşerse, hepsine el kesme cezası gerekir.”¹⁵³

3. İbn Rüşd: “Çalınan mala ne zaman kıymet konacağı hususunda ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife: “Hâkimin karar vereceği gün kıymet konulur.” demiştir.”¹⁵⁴

“Bir kimse başkasına ait kereseği çalıp üzerine bina yaparsa, kereste sahibinin mülkünden çıkar. Gasbenden kerstenin kıymetini vermek zorundadır. Misli olmayan malın gasb günündeki kıymeti ödenir. Misli olanda misli, misli olup bulunamayan malda ise hâkimin karar günündeki kıymeti ödenir.”¹⁵⁵

4. İbn Rüşd: “Hırsıza ceza verilebilmesi için Ebu Hanife’ye göre çaldığı şeyi hırsız’ından çalmış olması gerekir.”¹⁵⁶

“Yapılan şeyin hırsızlık olması için çalınan şeyin başkasının mülkünde korunmuş bir mal olması gerekir.”¹⁵⁷

6. İbn Rüşd: “Mezar soyucularına hırsızlık cezası lazım gelip gelmeyeceği hususunda, Ebu Hanife: “Hırsızlık cezası gerekmez, hâkim ona uygun gördüğü cezayı verir.” demiştir.”¹⁵⁸

“Mezar (nebbas) soyguncusunun eli kesilmez.”¹⁵⁹

¹⁵⁰ İbn Rüşd, II, 427.

¹⁵¹ Mevsilî, IV, 103.

¹⁵² İbn Rüşd, II, 428.

¹⁵³ Mevsilî, IV, 105.

¹⁵⁴ İbn Rüşd, II, 429.

¹⁵⁵ Mergînânî, IV, 293, 297.

¹⁵⁶ İbn Rüşd, II, 429.

¹⁵⁷ Mevsilî, IV, 102.

¹⁵⁸ İbn Rüşd, II, 430.

¹⁵⁹ Mevsilî, IV, 108.

7. İbn Rüşd: “Yaş meyva ve sebzelerde, ot, odun gibi aslen herkese mübah olan şeylerde çalma cezası uygulanır mı diye ihtilaf edilmiş, Ebu Hanife’ye göre bunlarda çalma el kesmeyi gerektirmez.”¹⁶⁰

“Meyveler, sebzeler, et, süt gibi çabuk bozulan malların çalınması ve islam diyarında değersiz görülen, odun, balık, av hayvanı, zırnık gibi şeylerin çalınmasından dolayı had gerekmez.”¹⁶¹

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre mushaf çalanın eli kesilmez, çünkü ona göre mushaf mal değildir.”¹⁶²

“Altın yaldızlı mushafın çalınması halinde had gerekmez.”¹⁶³

9. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre büyük köleyi çalanın eli kesilmez.”¹⁶⁴

“Ebu Hanife’ye göre küçük olan köleyi çalanın eli kesilir. Büyük olan kölenin çalınması el kesmeyi gerektirmez.”¹⁶⁵

10. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre biri erkek diğeri kadın fazedildiğinde birbirleri ile evlenmeleri haram olan kimseler birbirlerinin mallarını çaldıklarında elleri kesilmez.”¹⁶⁶

“Bir kimsenin mahreminin malını çaldığı için eli kesilmez.”¹⁶⁷

11. İbn Rüşd: “Hırsızın elini kesmekle beraber çaldığı malın değeri gerekir mi diye ihtilaf edilmiş. Ebu Hanife’ye göre malın aynı durmuyor ise el kesmekten başka bir şey gerekmez.”¹⁶⁸

“Hırsızın eli kesildiğinde yanında çaldığı mal duruyorsa sahibine verilir, durmuyorsa birşey gerekmez, tazmin etmez.”¹⁶⁹

12. İbn Rüşd: “Hırsız hakkındaki şikâyet hâkime gider de mal sahibi hırsızını bağışlarsa, Ebu Hanife’ye göre had uygulanmaz.”¹⁷⁰

“Hırsıza çaldığı mal hibe edilir veya onu satın alırsa eli kesilmez”¹⁷¹

¹⁶⁰ İbn Rüşd, II, 430.

¹⁶¹ Mevsilî, IV, 107.

¹⁶² İbn Rüşd, II, 431.

¹⁶³ Mevsilî, IV, 107.

¹⁶⁴ İbn Rüşd, II, 431.

¹⁶⁵ Mevsilî, IV, 108.

¹⁶⁶ İbn Rüşd, II, 431.

¹⁶⁷ Mevsilî, IV, 109.

¹⁶⁸ İbn Rüşd, II, 432.

¹⁶⁹ Mevsilî, IV, 111.

¹⁷⁰ İbn Rüşd, II, 433.

¹⁷¹ Mevsilî, IV, 111.

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “İrak fukahasına göre hırsızın sağ elinden sonra sol ayağı kesilir, üçüncü kez hırsızlık yaptığında ise Ebu Hanife’ye göre artık kesmek yoktur, çaldığı şeyin kıymeti ödettirilir.”¹⁷²

“Hırsızın ilk olarak sağ eli bilekten kesilir, ikincisinde sol ayağı kesilir. Üçüncü kez çalması halinde ise bir yeri kesilmez tazmin ettirilir, tevbe edinceye kadar hapsedilir.”¹⁷³ Kıymet ödettirileceği de ifade edilmiş olup sadece kıymet değil ayrıca hapiste söz konusu olmalıydı, bu bakımda görüş isabetli değildir.

IX. HIRÂBE

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre şehirde hırabe olmaz.”¹⁷⁴

“Zâhirü’r-rivaye’de yol kesme işinin şehirde olmayacağı şartı rivayet edilmiş”¹⁷⁵

2. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre cezalar işlenen suçun derecesine göre sıralanır.”¹⁷⁶

“Yol kesme de verilen cezalar suça göre değişir.”¹⁷⁷

3. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yol kesen eşkiyanın asıldığı takdirde üç günden fazla asılı bekletilmez.”¹⁷⁸

“Yol kesici asılınca, üç günden fazla asılı bırakılmaz.”¹⁷⁹

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre yol kesen eşkiyanın yerinden sürülmesi, hapsedilmesidir.”¹⁸⁰

“Yol kesme işini yapmadan evvel yakalanan tevbe edinceye kadar hapsedilir.”¹⁸¹

5. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe dinden çıkan kadını asli kâfir kadına kıyas ederek öldürülmeyeceğini benimsemiştir.”¹⁸²

“İslâmdan irtidad eden kadın öldürülmez lakin hapsedilir, islama çağrılır müslüman olmaya icbar edilir.”¹⁸³

¹⁷² İbn Rüşd, II, 432.

¹⁷³ Mergînânî, II, 416; Kâsânî, VII, 86; Mevsilî, IV, 109, 110.

¹⁷⁴ İbn Rüşd, II, 435.

¹⁷⁵ Mevsilî, IV, 116.

¹⁷⁶ İbn Rüşd, II, 436.

¹⁷⁷ Mevsilî, IV, 115.

¹⁷⁸ İbn Rüşd, II, 436.

¹⁷⁹ Mevsilî, IV, 115.

¹⁸⁰ İbn Rüşd, II, 437.

¹⁸¹ Mevsilî, IV, 114.

¹⁸² İbn Rüşd, II, 439.

¹⁸³ Ebu Yusuf, *Kitabu'l-Harac*, I, 180, 181.

X. AKDİYE

A. Müellifi İsbetli Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre müctehid olmayan sıradan biri de kadılık yapabilir. Kadınlar da emval konularında kadılık yapabilir.”¹⁸⁴

“Kadının müctehid olması en uygun olandır, ancak bulunamaz ise şahit olma şartlarını taşıyan, emin, fıkıh ve sünneti bilen kimselerin tayin edilmesi gerekir. Kadının şahitliğinin kabul edildiği yerlerde kadı olması caizdir. Hadler ve kısas dışındaki davalarda kadın kadılık yapabilir.”¹⁸⁵ Görüş isabetlidir.

2. İbn Rüşd: “Tarafların anlaşmazlığı gidermek için kendilerine hakem tayin etmeleri hali, Ebu Hanife’ye göre bu kimsenin kararı, şehrin resmi hâkiminin kararına uygun ise caizdir.”¹⁸⁶

“Davalı ile davacının bir kimseyi hüküm vermek için aralarında hakem tayin etmeleri caizdir. Ancak şer’i davalar ve kısas konusunda hakem tayin etmek caiz değildir. Hakemin verdiği karar bir kadıya havale edilince mezhebine uygun ise onaylar. Aksi halde kararı bozar.”¹⁸⁷

3. İbn Rüşd: “İki yalancı şahidin şahitliği ile evli olmayan kadın ile erkeğin, hâkim zahire bakarak evli olduklarına karar verirse, Ebu Hanife’ye göre o kadın o erkeğe helal olur.”¹⁸⁸

“İki kişi bir kadının bir erkekle evli bulunduğuna dair yalancı şahitlik yaparlarsa kadıda bu şahitlerin şehadeti ile karar verir ise Ebu Hanife’ye göre bu hüküm geçerlidir. Kocanın kadınla cinsi münasebeti bu vesileyle helal kabul edilir.”¹⁸⁹

4. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir kimsenin adil sayılabilmesi için görünüşte müslüman olması ve kötü bir vasfının görülmemiş olması yeterlidir.”¹⁹⁰

“Fasık olmayan kimse olarak nitelendirilmiş.”¹⁹¹ Görüş isabetlidir.

5. İbn Rüşd: “Fasıklığı kazif suçundan ileri gelen kimse tevbe etse bile Ebu Hanife’ye göre şahitliği kabul olunmaz.”¹⁹²

“Zina iftirasında bulunmuş olan kimsenin tevbe etmiş olsa bile şahitliği kabul olunmaz.”¹⁹³

¹⁸⁴ İbn Rüşd, II, 440.

¹⁸⁵ Mergînânî, III, 107; Mevsilî, II, 83, 84.

¹⁸⁶ İbn Rüşd, II, 441.

¹⁸⁷ Mevsilî, II, 93, 94.

¹⁸⁸ İbn Rüşd, II, 442.

¹⁸⁹ Mevsilî, II, 88.

¹⁹⁰ İbn Rüşd, II, 442.

¹⁹¹ Mevsilî, II, 141.

¹⁹² İbn Rüşd, II, 442.

¹⁹³ Mevsilî, II, 147.

6. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe eşlerin birbirlerine şahitliğini kabul etmez.”¹⁹⁴

“Karı koca biri diğeri için şahitlik edemez.”¹⁹⁵

7. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kadınların şahitliği mali davalarda, nikâh, azatlama, talak gibi davalarda kabul olunur, hadler de ise kabul olunmaz.”¹⁹⁶

“Hadd ve kısas davalarında iki erkek şahit gerekir, kadınların hukuk davalarındaki şahitliği caizdir.”¹⁹⁷ Görüş isabetlidir.

8. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre kadının tek başına şahitliği kabul edilmez. Süt davasında da durum aynıdır çünkü çocuk emzirmeyi kadınlar gibi erkeklerde görebilir.”¹⁹⁸

“Süt emme davalarında kadının tek başına şahitliği kabul edilmez.”¹⁹⁹

9. İbn Rüşd: “Ebû Hanîfe göbek ile diz kapağı arası için kadının tek başına şahitliğini kabul etmiştir.”²⁰⁰

“Doğum, bakirelik gibi kadınların bilebileceği meselelerde kadınların tek başına şahitliği kabul edilir.”²⁰¹

10. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre mekânla yemin tağliz edilmez.”²⁰²

“Yemin zaman ve mekân ile kuvvetlendirilmez.”²⁰³

11. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre bir kişinin şahitliği ve davacının yemini ile hükmedilemez.”²⁰⁴

“Hâkim davacıya sorduğunda beyyine getirmesi gerekir, yemin ancak davalıya teklif edilir. Ferdin şahitliği kabul edilmez.”²⁰⁵

12. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre davalıya üç defa yemin talep edilip te davalı yeminden kaçınırsa, davacı yemin etmese bile talep ettiği hakkı sabit olur.”²⁰⁶

“Davalıya yemin teklif edilip te yeminden çekinirse aleyhine hüküm verilir. Yeminden çekindiği ilk seferde hüküm vermek caiz olmakla beraber üç defa teklifte bulunulası en iyisidir.”²⁰⁷

¹⁹⁴ İbn Rüşd, II, 443.

¹⁹⁵ Mevsilî, II, 147.

¹⁹⁶ İbn Rüşd, II, 444.

¹⁹⁷ Mevsilî, II, 140.

¹⁹⁸ İbn Rüşd, II, 445.

¹⁹⁹ Mevsilî, II, 141.

²⁰⁰ İbn Rüşd, II, 445.

²⁰¹ Mevsilî, II, 140.

²⁰² İbn Rüşd, II, 446.

²⁰³ Mevsilî, II, 114.

²⁰⁴ İbn Rüşd, II, 447.

²⁰⁵ Mevsilî, II, 88, 111.

²⁰⁶ İbn Rüşd, II, 448.

²⁰⁷ Mevsilî, II, 111.

13. İbn Rüşd: “Hâkimin başka hakim tarafından kendisine talimat yazılması ile karar vermesi için Ebu Hanife’ye göre talimatın kendisi tarafından yazıldığına dair iki şahit tutması ve bunu onlara okuması gerekir aksi takdirde talimatla hüküm verilmez.”²⁰⁸

“Şüphe ile düşmeyen davalar dışındaki tüm hukuk davalarında bir kadı’nın başka bir kadıya gönderdiği yazı kabul edilir, ancak yazının hangi ait olduğuna dair beyyine gerekir ve kadının yazdığını şahitlere okuması ve huzurlarında mühürlemesi gerekir.”²⁰⁹

14. İbn Rüşd: “Yerde bulunan yitiğin tarifi ile şahit getirmeden yitiğin aitliğine hümolunmaz. Ebû Hanîfe de bunu benimsemiştir.”²¹⁰

“Eğer bir kimse çıkıpta yitiğin kendisine ait olduğunu söylerse, şahit getirmediği kendisine verilmez. Buluntunun özelliklerini tarif ederse vermek caiz olur ama bulan vermeye zorlanamaz”²¹¹

15. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre hâkim kendi bilgisine dayanarak ceza davalarında karar verebilir. Ancak Ebû Hanîfe hâkimin bu yetkisini sınırlandırmış hadlerde yani şer’i cezalarda kendi bilgisi ile karar vermeyeceğini benimsemiştir.”²¹²

“Kadı görevli bulunduğu zaman ve mekân içinde bilgisi dâhilinde olan kulların hukuku ile ilgili davaya bakması caiz olur. Çünkü onun bilmesi iki şahidin şهادeti gibidir, hatta daha evladır. Ancak hadlerde kendi bilgisine dayanarak hüküm veremez.”²¹³

16. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre hazır bulunmayan kimse hakkında hüküm verilemez.”²¹⁴

“Hazır bulunmayan kimse hakkında hüküm verilmez. Ancak onun yerine geçen biri olursa hüküm verilebilir.”²¹⁵ Görüş isabetlidir.

17. İbn Rüşd: “Eğer gayr-i müslimler davalarını hâkime götürürlerse hâkim müslümanlar arasında nasıl hükmediyorsa onlar arasında da öyle hükmeder. Ebû Hanîfe bunu benimsemiştir.”²¹⁶

²⁰⁸ İbn Rüşd, II, 449.

²⁰⁹ Mevsilî, II, 91, 92.

²¹⁰ İbn Rüşd, II, 449.

²¹¹ Mergînânî, II, 470; Mevsilî, III, 35.

²¹² İbn Rüşd, II, 449, 450.

²¹³ Mevsilî, II, 88.

²¹⁴ İbn Rüşd, II, 451.

²¹⁵ Mevsilî, II, 87.

²¹⁶ İbn Rüşd, II, 451.

“Zımmi ve müste'minler davalarını kadıya getirirlerse, kadı davalarına bakar.”²¹⁷ Görüş isabetlidir.

18. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre davalının şahitleri ancak nikâh ve benzeri tekerrür etmeyen akidlerden başka hiçbir anlaşmazlıkta dinlenmez. Çünkü davalının şahitleri daha adil de olsalar asıl olan davacının şahitleridir.”²¹⁸

Davacıya yemin ettirilmez, delil davacıya, yemin ise davalıya düşer. Davacıya ancak açık delil getiremediğinde yemin düşer.²¹⁹

B. Müellifin Hatalı Naklettiği Görüşler

1. İbn Rüşd: “Ebu Hanife’ye göre ayette *إذا حضر أحدكم* (Maide 106) şart koşulmadığı için yolculukta vasiyyet edilirken müslüman olmayan kimsede şahit olabilir.”²²⁰

Kâfirin müslüman üzerine şهادeti kabul olunmaz.²²¹ Sefer dışındaki kaide seferde de aynen geçerlidir.²²² Kaynaklarda seferde Müslüman dışındaki kimselerin şahitliğinin geçerli olduğuna dair görüşler bulunmakla beraber bunların Ebu Hanife’ye ait olduğuna dair bir işaret bulunmamaktadır, görüş isabetli değildir.

2. İbn Rüşd: “Kişinin düşmanı aleyhine şahitliği Ebu Hanife’ye göre geçerlidir.”²²³

Dünya menfaatleri yüzünden aralarına düşmanlık giren kimselerin birbirlerine şahitliği kabul edilmez, çünkü yalan beyanda bulunmayacaklarından emin olunamaz. Ancak dini sebeplerden ötürü oluşan düşmanlıklar şahitliğe engel değildir.²²⁴

²¹⁷ Cessas, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 234 vd.

²¹⁸ İbn Rüşd, II, 452.

²¹⁹ Mergînânî, III, 154; Kâsânî, VI, 225.

²²⁰ İbn Rüşd, II, 443.

²²¹ Kâsânî, VI, 266.

²²² Serahsi, *el-Mebsut*, XXX, 153.

²²³ İbn Rüşd, II, 443.

²²⁴ Kâsânî, VI, 272; Mevsilî, II, 148.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I. İBN RÜŞD'ÜN EBÛ HANİFE İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

A. Onaylayıcı ve Destekleyici Tutum Sergilediği Değerlendirmeleri

İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-müctehid* adlı eserinde; İbn Rüşd'ün Ebû Hanife'nin görüşlerine ilişkin şuna kadar incelemiş olduğumuz eserden bazı örnekler vererek değerlendirmelerinden bahsedeceğiz. Öncelikle *Bidâyetü'l-müctehid*'i incelediğimizde gördük ki İbn Rüşd kendisi Mâlikî olmasına karşın diğer mezheplere karşı oldukça objektif bir tavır sergilemiştir. Mezheplerin görüşlerini verirken kendi mezhebi dışında yapılan isabetli yorumları tercih etmiş ve mezhebinin görüşlerini naklederken mezheplere dışardan bakan biri gibi Mâlikî'ler şeklinde ifadeler kullanmış ve yeri geldikçe mezhebindeki görüşleri eleştirmiştir.

İbn Rüşd furû hakkında Mâlikî fihkına göre yazmak istediği kitabından bahsederken; “Zira bugün için burada, yani Endülüs yarım adasında uygulanmakta olan mezheb, Mâlikî fihkidir diyerek toplumun ihtiyacına binaen bir hareket içinde olduğunu ifade etmiştir ve “Tâki okuyan her kişi Mâlikî mezhebi içinde bir müctehid olsun.”¹ diyerek de tarafsızlığını teyid etmiştir.

Belirttiğimiz üzere İbn Rüşd'ün Ebû Hanife'nin görüşleri üzerine destekleyici yorumlarını örneklendireceğiz:

Tilâvet secdesinin hükmü için Ebû Hanîfe ve ashâbı vâciptir derken İmam Mâlik ve İmam Şâfî sünnettir demişlerdir. Bu ihtilafın sebebi, “Allah' a secde ve kulluk edin” gibi secdeyi emreden âyetler ile “Rahmân'ın âyetleri onlara okunduğu zaman hemen secdeye kapanırlar ve ağlarlar” gibi emir anlamı taşıyan âyetlerin mefhumlarını, vucûba veya nedbe yorumlamadaki ihtilafıdır. Ebû Hanîfe, bu âyetleri zâhir olan anlamlarına yorumuştur. Zaten Ebû Hanîfe: “Emirleri ve emir manasında olan haberleri vucûba hamletmek esastır.” demiştir. Ebû'l-Meâlî; “Ebû Hanîfe'nin tilâvet secdesinin vucûbu için secdeyi emreden âyetlerle ihticac etmesi manasızdır. Zira mutlak secdeye dair olan emirler, mukayyed secdenin, yani secde âyetleri okunurken secde etmenin vucûbunu ifade etmezler. Eğer Ebû Hanîfe'nin iddia ettiği gibi bunu ifade etmiş olsalardı, namazı emreden âyetler okunduğu zaman namaz kılmak vâcib olurdu. Namazı emreden âyetler okunduğu zaman namaz kılmak vâcib olmadığına göre, secdeyi emreden âyetlerde okunurken secde etmek vâcib değildir.” eleştirisini getirmiştir.

¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 423.

Ebû Hanîfe'de "Secde hakkında vârid olan haberlerden çoğunun emir manasında olduğunda icma vardır. Şu halde secde nasıl emredilmişse, mukayyed secde de, yani Kur'ân okunurken secde etmekte emredilmiştir. Zira bu haberler için de mutlak secdeye dair âyetler olduğu gibi "Karşılarında Kur'ân okunduğu vakit secde etmiyorlar." âyeti gibi mukayyed secdeye dair âyetler de vardır. Bunun için mutlak olanları da mukayyede yormak gerekir. Namaza dair emirler ise, bu durumda değildirler. Zira bu emirlerde, namazın vucûbu, bir takım başka kayıtlara bağlanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.)'de, bu âyetleri okurken secde etmesiyle bize, bu âyetlerde secdeye dair emrin manasını, yani bu âyetler okunurken secde etmek gerektiğini bildirmiştir." diyebilir.² İbn Rüşd Ebû Hanîfe'nin temellendirmesini yukarıda böyle diyebilir diyerek söyledikleriyle haklı göstermeye çalışır görünmektedir.

Tek başına namaz kıldıktan sonra camide yeniden namaz kılma hususunda; Ebû Hanîfe sonrasında nafîle kılmak mekruh olan ikinci namazı ile vitir sayılan ve iadesi gerekmeyen akşam namazı dışında, ikinci kılınan namazın nafîle olduğunu beyan eder. Mâlikîlere göre akşam namazı dışında, bir daha cemaatle kılmak gerekir.³ İbn Rüşd bu konuda Ebû Hanîfe'nin görüşünün iyi bir kıyas olduğunu ifade etmiştir.

İbn Rüşd: "Hanefî mezhebi ulemâsının necaseti ağır ve hafif olmak üzere ikiye ayırması ve ağır necasetten ancak bir dirhem miktarından, hafif necasetten ise, elbise parçasının dörtte birinden af bulunduğunu, hafif necasetin de ehli hayvanların pislikleriyle yollarda sakınılması güç olan necasetlerden ibaret bulunduğunu söylemeleri iyi bir görüşür."⁴ demektedir.

Fitre alanın fitre yükümlülüğü hususunda Ebû Hanîfe'nin görüşü cumhûr a karşıdır. Ebû Hanîfe'ye göre zekat alabilen kimse, fitre vermekle yükümlü değildir. Zira bir kimsede, zekat almanın cevazı ile vermenin vucûbu birleşemez, İbn Rüşd'e göre bu açık bir şeydir.⁵

Ebû Hanîfe; Ebû'l-Âliye'nin "Birkaç kişi namaz içinde güldüler, Peygamber (s.a.v.) Efendimiz onlara bir daha abdest almayı emretti." mürsel hadisine dayanarak cumhûr dan ayrılmış ve "Namaz içinde gülmekle abdest bozulur." demiştir. Cumhûr ise, bu hadisi hem mürsel hemde usûle aykırı olduğu için reddetmiştir. İbn Rüşd'e göre hadisin usûle aykırılığı, namaz içinde abdesti bozan ve dışında bozmayan bir şeyin

² İbn Rüşd, age., I, 237.

³ İbn Rüşd, I, 161.

⁴ İbn Rüşd, I, 102.

⁵ İbn Rüşd, I, 331.

mevcûdiyetini bildirmesindedir. Halbuki hadis, her ne kadar mürsel ise de sıhhatlidir.⁶ İbn Rüşd'ün yapmış olduğu bu olumlu değerlendirmeler verdiğimiz örneklerle sınırlı değildir.

B. İbn Rüşd'ün Olumsuz Baktığı ve Zayıf Gördüğü Görüşler Üzerine Değerlendirmeleri

Yukarıda İbn Rüşd'ün olumlu değerlendirmelerine yer verdik şimdide Ebû Hanîfe'nin görüşlerine ilişkin olumsuz yöndeki eleştirilerine yer vereceğiz.

Ulemâ, oğlunu Kâbe'nin Hz İbrahim makamında kesmeyi adayan kimse hakkında ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik: “Fidyе olarak olunun yerine bir deve, İmam Ebû Hanife: “Bir koyun veya keçi kesmesi lazım gelir.” demişlerdir. İmam Şâfi ise “Bir şey lazım gelmez.” demiştir. Bu ihtilafın sebebi Hz. İbrahim'den hikaye olunan olayın hükmü hakkında ihtilaf edilmesidir. Zira: “O hüküm Hz. İbrahim'e mahsustur.” diyenler “Bu nezir mün'akit değildir ve dolayısıyla, bu neziri yapana bir şey lazım gelmez.” demişlerdir. Bu hükmün Hz. İbrahim'e mahsus olmayıp bizede şamil olduğunu söyleyenler ise, “Nezir mün'akit olur.” demişlerdir. İbn Rüşd bu konuda: “Zahir o lan bu hüküm, bir şeriat hükmü olmayıp Hz. İbrahim'e mahsus olan bir hükümdü ve onun zamanındaki insanlara bile şamil değildi. Bunun için ihtilafta edilmemeli idi.” diyerek yorumlamada hata yapıldığını ifade etmiştir.⁷

Tüm malın adanması meselesinde “Şu işi yaparsam bütün mallarımın Allah yolunda harcanması bana adak olsun.” diyen için Ebû Hanîfe yalnız zekât düşen mallarını vermesi gerekir demiştir. İbn Rüşd ise, malın üçte birini vermesi dışındaki görüşler zayıftır demiştir.⁸

Ebû Hanîfe Câbir'in hadisine dayanarak “Namaz sesli olsun sessiz olsun imama uyan, okumaz. Vâcib olan, yalnız imam ile tek başına namaz kılan kimsenin okumasıdır.” demiştir. Ebû Hanife'ye göre Câbir'in hadisi, Peygamber (s.a.s.) Efendimizin: “Kur'ân'dan kolayına geleni oku.” hadisini tahsis etmiştir. Çünkü İmam Ebû Hanîfe namazda Fâtiha'yı okumanın farziyetini benimsemeyip mutlak kıraatin farziyetini benimser. Halbuki Câbir'in hadisi merfu olarak Câbir el-Ca'fi'den başka bir kimse tarafından rivayet olunmamıştır. Ca'fi'nin ise yalnız olarak rivayet ettiği hadislerin hiçbiri hüccet değildir. Ebû Ömer: “Bu hadis sahih değildir, merfu olarak

⁶ İbn Rüşd, age., I, 62.

⁷ İbn Rüşd, I, 439.

⁸ İbn Rüşd, I, 440.

yalnız Câbir tarafından rivayet olunmuştur.” demektedir. İbn Rüşd burada zayıf hadisle yapılan ameli eleştirmiştir.⁹

Çocuğun zekât mallarına zekât düşüp düşmemesi hususunda Ebû Hanîfe yerden çıkanlarla diğer mallar arasında ayırım yapmış yerden çıkanlara düşer diğerlerine düşmez demiştir. İbn Rüşd Ebû Hanîfe'nin bu görüşüne bir mesnet bulamadığını belirtmiştir.¹⁰ Yine borçlunun zekât mükellefiyeti içinde Ebû Hanîfe: “Borç toprak ürünlerine zekât düşmesine mani değildir.”deyince İbn Rüşd: “Borçlu olan kimse görünüşte malı bulunsa bile zengin değildir, çocuk meselesinde olduğu gibi burada yapılan ayırmada bir mesnet bulamıyorum.” demiştir.¹¹

Vermiş olduğumuz örnekleri daha da arttırmak mümkündür lakin biz bunları örnekleme açısından yeterli gördük.

II. İBN RÜŞD' ÜN EBÛ HANİFE'YE ATFETTİĞİ GÖRÜŞLERDE HATALI RİVAYETLERİN BULUNMASINDA ETKİLİ OLAN AMİLLER

Bir mezhebin görüşlerini ifade ederken o mezhebin mensubu olmayan için çeşitli hatalar söz konusu olabilmektedir. Kişinin bulunduğu coğrafya, çevre ve yaşadığı çevrenin alışkanlıkları, bu eksen dışında kalan görüş sahiplerinin değerlendirmelerini anlama ve aktarmada kişinin kendi mezhep görüşlerini aktarması durumundaki kadar güvenilir olabilmesine mani görünmektedir. Yapmış olduğumuz çalışma neticesinde tespit etmiş olduğumuz hatalı nakillerde bunu destekler mahiyettedir. Hatalı nakiller için birçok sebep sayılabilir kısaca bunlara değinmek istiyoruz, sebepleri sıralarken bu hususta yapılmış¹² olan bir çalışmanın başlıklarından genel çerçeveli ve yeterli olmasından dolayı faydalanmayı uygun bulduk.

A. Müellifin, Görüşüne Yer Verdiği Mezhep Kitaplarına Ulaşamaması

İslâm'ın Hz. Peygamber (s.a.s) zamanından başlayarak öncelikle Arap yarımadası sonra sınırları aşarak geniş bir sahaya yayılması İslam'ı kabul eden uzak diyarın insanları için ulaşım güçlüğü ve günümüzdeki gibi matbaa olanaklarının bulunmaması, eserlere ulaşamama gibi nedenlerle dini bilgileri kaynağından almayı güçleştirmiştir. Teşekkül etmiş olan mezhep âlimleri saymış olduğumuz nedenlerden dolayı kendi mezhep görüşleri dışındaki görüşleri nakilde hataya düşmüşlerdir. Şatbî

⁹ İbn Rüşd, I, 173, 174.

¹⁰ İbn Rüşd, I, 298.

¹¹ İbn Rüşd, I, 299.

¹² Köse, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, s. 335-363.

bu konuya dikkat çekerek Endülüs bölgesindeki âlimleri diğer mezheplerin görüşleri ile ilgili olarak dikkatli davranmaya davet etmiş ve; Hanefî Mezhebinin kitapları Mağrib’de yok denecek kadar azdır, kezâ Şafîî ve diğer mezhep âlimlerinin kitapları da öyledir. Tek mezhebe bağlı olarak delil getirme alışkanlığı bazen öğrencinin kendi mezhebinden başka öteki mezhepleri, onların kaynaklarına muttalî olmadan inkar etmesine ve onlara karşı tepki göstermesine sebebiyet verir. Bu da bütün inasanların faziletleri ve dindeki üstünlükleri, kanun koyucunun maksatlarına muttalî olma ve kavrama konusunda söz birliği ettikleri imamlar hakkında kötü düşüncelerin ortaya çıkması neticesini doğurur.¹³ Tahkikini yapmış olduğumuz eserde Endülüs’te yaygın olan Mâlikî Mezhebi mensubu bir müellifin eseridir, bahsi geçtiği üzere bu bölge coğrafi konumu itibari ile diğer mezheplerin kaynaklarına uzaktır, ancak uzun yolculuklar neticesinde diğer kaynaklara ulaşmak mümkündür ve bu nedenle faydalanılabilecek kaynaklar kısıtlıdır. Zira yer yer kitabı incelerken müellifin aktardığı görüşle alakalı delil bulamamış olduğumu¹⁴ ifade ettiğimize de temas ettik. Mezheplerde herhangi bir delil dayanmaksızın görüş bildirmek Şafîî’nin bu bir taabbüddür şeklinde elimizdeki eserde geçtiği üzere nitelendirdiği hususlar dışında, mesned olmaksızın âlimin kendi hevasınca beyanda bulunması düşünülemez.

B. Kavramların İfade Ettikleri Manaların Tam Olarak Anlaşılması

Görüşleri naklederken mezhebin esas kaynağına muttalî olunamayınca kavramların kullanılış gayeleri tam olarak anlaşılmamaktadır. Bir dildeki kelimeler çeşitli mânaları ifade edebilmektedirler. Sözcüklerin sözlükte ve ilim dalında kullanıldıkları manalar olmakla beraber örfen ifade ettikleri manalarda vardır ki bunlar üzerinde tartışılan konunun anlaşılması için tam olarak yerli yerince anlaşılması gereken şeylerdir. Meselâ Hanefiler İstihsanı kullandıkları için eleştirilmişlerdir, istihsan sözlükte bir şeyi iyi ve güzel görmek manasına gelir, ancak Hanefiler buna ayrı bir mana kazandırmışlardır. Örnekle anlatacak olursak; “Bu meselede kıyasa göre şöyle istihsana göre böyle hükmetmek gerekir” veya “Kıyas şöyle hükmetmeyi gerektirirdi, fakat biz istihsan yaparak böyle hükmediyoruz” gibi ifadelere Hanefî fıkıh kitaplarında çok rastlanır. Bu fakihlerin sözlerinde istihsan kelimesi çok geçmekle beraber, kendilerinden “istihsan” ile neyi kastettiğini belirleyen bir tarif intikal etmemiştir. Aynı şekilde, onlardan, istihsanın karşıtı olarak zikrettikleri “kıyas” ile ne kastettiklerine dair

¹³ Şatibî, *el-Muvâfakat*, II, 390, 391.

¹⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, I, 299.

bir açıklama da sonrakilere ulaşmış değildir. Bu kıyasla , fıkıh usulundeki “şerî delil” anlamındaki kıyas mı, “genel nitelikli şerî nass” anlamını mı, yoksa fıkıhta veya bazı mezheplerde “benimsenmiş ve yerleşmiş kural” anlamını mı kastediyorlardı?

İşte bu belirsizlik sebebiyle, bazı bilginler Hanefî fakihlere istihsan konusunda karşı çıkmışlar, onlara bu hususlarda ağır ithamlarda bulunmuşlardır. Çünkü onlar, Hanefilerin kabul ettikleri istihsanın, bilinen şerî delillerden birine dayanmaksızın şahsi görüş ve hevese göre hüküm koyma inancı olduğuna kapılmışlardır. Mesela İmam Şafîî “İstihsan yapan kimse, kendi başına din koymuş olur” demekle beraber ¹⁵kendisinin Hanefilerin usulunca anlaşılan istihsana yer verdiği¹⁶ de görülür. Bidatetu’l-müctehid’de farz ve vâcib kavramları hususunda bir karışıklık söz konusu olduğunu gördük, bunları bazı açıklamalar yaparak isabetli olan ya da hatalı olan görüşler içerisinde zikrettik. Zira İbn Rüşd Sünnet ile sabit olan hükümlerin farz mı vacip mi şeklindeki ayrımının manasız olduğunu da söylemektedir.¹⁷ Ancak bu husus göz önünde bulundurulmadan görüşlerin nakledilmesi bazı hatalı nakilleri beraberinde getirmiştir. Ayrıca kelimelerin kullanımından doğan örfe göre delâlet ettikleri manalardan kaynaklanan yanlış anlaşılmalarda mevcuttur.

C. İstinsah Hataları

İstinsah bir eseri aslı üzerinden aynısını(suretini) çıkarmak, farklı birçok nüshasını meydana getirmektir. Eskiden matbaa imkânı bulunmadığı için eserlerin çoğaltılması hattatlar tarafından yapılıyordu. Ancak bu da bazı hatalara sebebiyet veriyordu. Serahsî’nin el-Mebsût adlı eserinde VI. cildi’nin 10. sayfasında Ebû Yusuf ‘un görüşü İmam Muhammed’e onunki ise Ebû Yusuf’a nisbet edilmiştir. Ancak XXX. cildin 228. sayfasında bu durum düzeltilmiştir. Hanefilerin diğer kitaplarında ki ifadeler de VI. cilt 10. sayfadaki bu nisbetin hata eseri olduğuna delâlet etmektedir. Muhtemelen bu müstensih hatasından kaynaklanmış olmalıdır.¹⁸ Bidayede de nakledilen bazı görüşlerin istinsah hataları mevcut olan eserlerden faydalanma sonucunda olabileceği kanaatindeyiz, eserin birçok yerinde Ebu Yusuf’un görüşü Ebû Hanîfe’ye nisbet edilmiştir.¹⁹

¹⁵ Şa’ban, Zekiyüddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, s. 161.

¹⁶ Amidî, el-İhkâm, IV, 393.

¹⁷ İbn Rüşd, I, 109.

¹⁸ Köse, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, Rağbet Yayınları, s. 355.

¹⁹ İbn Rüşd, I, 166, 317, II, 107.

D. Bilgileri İlk Kaynağından Tetkik Etmeme ve Bir Müellifin Yaptığı Hatayı Tekrarlama

Kitaplardaki hatalı bilgilere sebep olan âmillerden birisi de bir müellifin kaydettiği hatalı bilginin o kitabı kaynak olarak kullanan diğer âlimlerin bu görüşleri tetkik etmeyip aynen orada almalarıyla hata zincirinin uzayıp gitmesidir. İstinsah hatalarında zikrettiğimiz örnekte aynı durum söz konusudur kişi yanlış nakledilmiş olan cildi okuyup kaynağa gitmediği veya diğer ciltteki düzeltmeyi göremediği sürece hatalı nakilde bulunacaktır.

Çalışmamız esnasında yer yer Ebû Yusuf'un veya İmam Muhammed'in görüşlerinin Ebû Hanife'ye atfedildiğini gördük; Ebû Yusuf cemaat iki kişi olduğunda imam ortada durur demişken İbn Rüşd bunu Ebû Hanife'ye ait olarak²⁰ nakletmiştir, hâlbuki Ebû Hanife bu durumda imamın önde durmasını²¹ uygun bulmuştur. Yine eserde Abdürrezak tefsirinden yapmış olduğu nakil²² ile alakalı, konuya ilişkin kayda rastlanamamış olduğuna eserin Mevlâni tercümesinde değinilmiştir. Büyük olasılıkla eserin kendisinden değil de eserden nakil yapan başka bir eserden faydalanılmıştır.

E. Mezhep Taassubu

Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde ve sonra Râşid Halifeler döneminde meselelere çözüm bulmada sıkıntı duyulmazken daha sonraki dönemlerde özellikle mezhep imamlarının da devri sonrası bu konuda sıkıntı duyulmaya başlanmış meselelere çözüm aranırken işe bir de mezhep çatışmaları eklenince durum iyice sıkıntılı bir hal almıştır.

Mezhep taassubu ortaya çıkmazdan evvel müctehidler aralarında görüş alışverişlerinde bulunurlarken, taassup ruhunun ortaya çıkması ve kuvvetlenmesiyle mezhepler arası müsamaha ruhu sönüştür. Hicrî üçüncü asırdan itibaren başlayan bu taassub ruhu zamanla kuvvetlenmiş ve düşmanlığa dönüşmüştür. Bu çeşitli şekillerde kendini göstermiş; Tefrika, fitne, mukatebe, takrib, gerçek bilindiği halde hatada ısrar, kendi mezhep imamlarının ictihadına muhalefet edenlere cephe alma, ictihada karşı çıkma, ictihad kapısının kapandığını iddia etmek ve tamamen taklide yönelen bir güruhun ortaya çıkmasına neden olmuştur.²³

²⁰ İbn Rüşd, I, 166.

²¹ Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 70; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, I, 58.

²² İbn Rüşd, I, 339.

²³ Karaman, Hayrettin, *İslam Hukuk Tarihi*, s. 126, -128.

Müelliflerin kendi mezheplerinin üstünlüğünü kanıtlamak gayesiyle kitaplar kaleme aldıkları görülmüştür. Özellikle bu hususta Gazzâlî'nin Ebû Yusuf 'un hîle ile zekâtı düşürebilmek için malını karısına hibe ettiği şeklindeki görüşü, Ebû Hanîfe hakkında ileri geri konuşması ve Sultan Sencer tarafından sıkıştırılınca bu tutumundan vazgeçmesi çokça zikredilmiştir.²⁴ İncelemiş olduğumuz eser böyle bir mezhep taassubundan oldukça uzaktır. Müellif Mâlikî olduğu halde kendi mezhebinin görüşlerini verirken Mâlikîler²⁵ ifadesini kullanmakta ve diğer mezhep görüşlerini yansıtırken de delillendirmelere yer verip kendi mezhebi dışında tercihlerde bulunarak isabetli bulduğu görüşü kendi mezhebine ait olmasa da benimseyebilmektedir.²⁶

²⁴ Köse, Saffet, s. 362.

²⁵ İbn Rüşd, I, 156, 191.

²⁶ İbn Rüşd, I, 106, 237.

SONUÇ

Resulullah (s.a.s.) ve Hulefayı Raşidin dönemi sonrasında meselelere çözüm bulmak eskisi kadar kolay olmadı. İslam coğrafyasının genişlemesi ve zamanın getirdiği yenilikler dinin hayata uygulanmasında yeni çözüm yollarının gerekliliğini de beraberinde getirdi. Meydana gelen yeni olaylar için naslarda açık ifadeler bulunmayışı bu alanda çalışanları Kur'an ve Sünnet ekseninde yeni çözüm yolları aramaya itti. Zamanla bir takım genel kural ve kaidelerle usuller ortaya kondu, ictihada ehil olan kişiler etrafında guruplaşmalar oluştu ve bu da mezheplerin teşekkülüne zemin hazırladı. Daha sonra ise etrafında toplanılan zatların adlarıyla anılan mezhepler oluştu ve mezhep kavramının yerleşmesiyle beraber âlimler mensup oldukları mezhebin görüşlerini yansıtan eserler kaleme almaya başladılar. Sadece mezhep içi görüşleri yansıtan eserler kaleme almakla yetinmeyip mezhepleri mukayeseli olarak ele alan eserler de vücuda getirdiler. Üçüncü asra kadar karşılıklı hoşgörü ruhu devre hakimken daha sonra bu hoşgörünün yerini düşmanca tutumların hakim olduğu bir dönem aldı ve bu kaleme alınan eserlere kadar yansıdı.

İslam coğrafyasının giderek genişlemesi mezheplerin yayıldığı merkezlere olan mesafeyi giderek artırdı bunun sonucunda mezhep görüşleri çok sağlıklı bir şekilde olamamakla beraber ancak uzun yolculuklar neticesinde, ilim erbabının gayretleri sayesinde islâm diyarlarına ulaştırılmaya çalışıldı. İlim merkezlerine olan bu uzaklık asıl kaynağa ulaşamamasından dolayı, istinsah hataları ve mezhep içinde yerleşmiş olan kavramların yeterince kavranamaması gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Sadece zorlu yolculuklar değil ayrıca kaleme alınan eserleri çoğaltmak için matbaa gibi bir imkânının da bulunmayışı da önemli bir sorun olmuş bu eserlerden faydalanma olanağını kısıtlamıştır. Böylece günümüze kadar ulaşmış çokça faydalanılan eserlerde hatalı rivayetlere rastlamak mümkün hale gelmiştir. Bahsettiğimiz rivayet hatalarını bilhassa mukayeseli olarak yazılan eserlerde görmek mümkündür. Zira mukayeseli eserlerde müellifin içinde bulunduğu coğrafyaya hakim olan mezhebin veya benimsemiş olduğu mezhep dışındaki mezheplerin görüşlerini kendi mezhebine nazaran tam anlamıyla kavramış olması beklenemeyeceğinden bu eserler kendi mezhepleri hakkında yazmış oldukları eserler kadar güven sağlamamıştır. Bu nedenle ilim erbabı ilmi araştırmalar yaparken bir mezhep hakkında, bir bilgiye ulaşmak istendiği takdirde mezhebin asıl kaynaklarına bakılması esasını benimsemiştir.

Çalışmamız neticesinde gördük ki Ebu Hanife'nin görüşlerinin naklinde büyük oranda isabet kaydedilmekle beraber hatalı nakiller de azımsanmayacak düzeydedir. İbn

Rüşd'ün Endülüs'te bulunuyor olmasının bunda büyük bir tesiri olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Endülüs Mezheplerin neş'et ettiği coğrafyadan oldukça uzak kalmaktaydı ve yazılı eserlerin buralara ulaşması için uzun yolculuklara ihtiyaç vardı, nitekim o zamanın ulaşım şartları ile günümüz ulaşım şartları mukayese edilemez. Matbaanın yokluğu da ulaşılabilen eserlerin kolayca alınıp nakli imkanından yoksun bırakmıştır. Bunlarla beraber kavramların mezhep içi kullanımlarının tam olarak anlaşılabilmesi de söz konusu olmuştur. Ayrıca nakil yapılan mezhebin kaynaklarına ulaşamadığı bazı durumlarda elde mevcut olan eserlerdeki istinsah hatalarının farkına varılamayabilmektedir. Bu da yanlış bilginin sürekli devr olması demektir.

Tahkikini yapmış olduğumuz eserde de kavramların içeriğini dolduran manaların anlaşıldığı hallerin değişiklik arzemesinden dolayı bazı yanlış anlaşılmalara neden olacak ifadeler mevcuttur. Bu nedenle alimin kavramı hayat bulduğu çevredeki manasıyla kavramasının ve buna dikkat ederek nakillerde bulunması gerektiğini düşünüyoruz. Bunun için mukayeseli eserlerin yazımında mezhep içi gelişmelerin iyi bir takibinin gerektiğinin de kanaatindeyiz, zira İbn Rüşd'ün eserinde gördük ki farz ve vacip kavramları Ebu Hanife'ye atfedilen görüşlerde birbirinden ayrılamamaktadır. Bazen vacipten kasdı farz iken bazen farz olmayabiliyor, böylece görüş kaynağından tetkik edilmediği takdirde yanlış anlaşılabilir durumda olabiliyor. Bu nedenle bizde çalışmamızda vacipten kasıt farz ise şöyle değilse böyle demek suretiyle tesbitlerde bulunmayı uygun gördük, çünkü kanaatimizce vacip kavramının algılanışı üzerinde ayrıca tafsilatlı bir çalışma yapmak gereklidir.

İbn Rüşd naklettiği görüşleri incelerken yapmış olduğu nakillerde istinsah hatalarından ya da görüşün kaynağından tetkiki mümkün olmamasından ileri geldiğini düşündüğümüz hatalı nakillerle de karşılaştık. Özellikle Ebu Yusuf'un görüşlerinin Ebû Hanîfe'nin görüşü olarak nakledildiğini gördük. Bununla beraber Ebû Hanîfe'nin bir konudaki görüşü nakledilip mütaalası yapıldıktan sonra ilerleyen bölümlerde nakledilen önceki görüşle çelişecek şekilde yapılan nakillerle de karşılaştık ve bunlar genellikle Ebu Yusuf'a ait görüşler olup Ebû Hanîfe'ye atfedilmişlerdir. Bu da bize eserde rivayetler nakledilirken müelliften kaynaklanan bir dikkatsizliğin de var olabileceğini göstermiştir. Zira görüş nakledilirken bu Ebû Hanîfe'nin bu konu hakkındaki ikinci bir görüşüdür ya da önceki görüşünden rucu etmiştir gibi bir ibare göremeyişimiz bizi bu düşünceye sevk etmiştir.

Eserde önemli bulduğumuz bir husus daha vardır ki bu İbn Rüşd'ün tüm mezheplere kendisi Maliki olduğu halde, aynı mesafede durma çabasıdır. Kendi

mezhebinden bahsederken Malikiler ifadesini kullanması ve yeri geldikçe diğer mezhep görüşlerini isabetli bulup tercih edebilmesi de bunun açık bir ifadesidir. Nitekim İbn Rüşd eserinde kendi ifadesiyle de Endülüs'te Maliki mezhebi yaygın olduğu için mezhep mensuplarının mezheplerini daha iyi tanımalarını amaçladığını ve eserin başından itibaren taklitçiler için değil ictihad edebilecekler için yol yordam göstermeyi amaçladığını sıkça ifade etmiştir.

Eserde 974 görüş tahkik edilmiş olup, bu görüşlerden 94 tanesinin hatalı olarak nakledildiği tespit edilmiştir. Hatalı nakledilen bu görüşler taharet, namaz, oruç, zekat, hac, kurban, zebâih, sayd, buyu', selem, icare, ciâle, kırad, vekalet, vedia, kismet, ferâiz, kitabet, diyât, cirah, zina, sirkat ve akdiye bölümlerinde mevcuttur.

Sonuç itibariyle diyebiliriz ki elimizdeki eser mukayeseli bir eser olması açısından kıymetli bir eser olup tarafsız bir gözle mezheplerin meselelere çözüm getirme usullerini görme açısından mutlaka okunması gereken kitaplardandır, ancak mümkün mertebe mezhepler hakkındaki görüşleri ana kaynaklardan gördükten sonra böyle eserleri okumak hatalı kanaatler edinmekten bizleri uzak tutacaktır diye düşünüyoruz. Ayrıca bu çalışma esnasında, mezhep kaynaklarının incelerken gördük ki hatalı nakiller sadece mukayeseli eserlerde olmayıp mezhep içinde yazılmış eserlerde de mevcuttur, mezhep içindeki eserlerde aynı konuda çelişen nakiller de mevcut olabilmektedir ve muhakkak tek bir eserden takiple bir şeyler öğrenmeye çalışmak çok sağlıklı olmamaktadır, mümkün mertebe ulaşılabilen bütün kaynaklar incelenmeli ve böylece meseleler hakkında neticeye varılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYÜZ, Vecdi, “İbn Rüşd’ün Ebû Hanîfe İle İlgili Değerlendirmeleri”, *İmâm-ı A‘zam Ebû Hanîfe ve Düşünce Sistemi Sempozyum*, Bursa 2001.
- ALİ HAYDAR EFENDİ, (ö. 1355/1936), *Dürerü’l-Hükkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm*, İstanbul 1330.
- ÂMİDÎ, Seyfüddîn (ö.631/1233), *el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm*, Beyrut, ts.(Dârü’l-Kütübi’l-İlmiye), I-IV.
- APAYDIN, Yunus, “İbn Rüşd, Fıkhî Görüşleri” *DİA*, XX, İstanbul 1999, s. 288, 289.
- BİLMEN, Ömer Nasûhi (ö.1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul 1970, I-VIII.
- CESSÂS, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Râzî (ö.370/980), *Ahkâmu’l-Kur’an*, Beyrut 1335, I-III.
- CEZİRÎ, Abdurrahman (ö.1941), *el-Fıkh ale’l-Mezâhibi’l-Erba‘a*, Beyrut 1972, I-V.
- ÇEKER, Orhan, *İslam Hukukunda Akitler*, İstanbul 2006.
- DÖNDÜREN, Hamdi *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul 2004.
- EBU UBEYD, Kâsım b. Sellâm (224/838), *Kitâbu’l-Emvâl*, Kahire 1968.
- EBU YUSUF, Ya‘kub b. İbrahim (ö.182/798), *Kitâbu’l-Harâc*, Beyrut 1382.
- el-MEKKÎ, Muvaffak b. Ahmed(ö.568/1172), *Menâkıbu’l-İmam Ebî Hanîfe*, Haydarâbad 1321.
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emin (ö.1252/1836), *Reddu’l-Muhtar*, Beyrut, ts. I-V.
- İBN FERHUN, Burhâneddin (ö. 799/1397), *ed-Dibâcü’l-müzheb*, Kahire 1972, I-II.
- İBN NÜCEYM, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1562), *el-Bahru’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*, Beyrut, ts.(Daru’l Ma‘rife), I-VIII.
- İBN RÜŞD, el-Hafîd, Ebû’l-Velîd Muhammed (ö.595/1198), *Bidâyetü’l-müctehid*, Beyrut 1424/2004.
- İBNÜ’L-HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdülvâhid (ö.861/1456), *Fethü’l-Kadir*, Kahire 1389/1970, I-X.
- KALLEK, Cengiz, “Bidâyetü’l-müctehid”, *DİA*, VI, İstanbul 1996, s.133, 134.
- KARAMAN, Hayrettin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul (ofset) ts. (İrfan Yayınevi)

- KARLIĞA**, Bekir, “İbn Rüşd”, *DİA*, XX, İstanbul 1999, s.257.
- KÂSÂNÎ**, Ebû Bekir, Mes‘ûd (ö.587/1191), *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, Beyrut 1406/1986, I-VII.
- KEHHÂLE**, Ömer Rızâ, (ö. 1905/1987), *Mu‘cemu’l-Müellefîn*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâit-Türâsi’l-Arabi)
- İLMİHAL**, *TDV*, Ankara 2002.
- KÖSE**, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2004.
- MERGİNÂNÎ**, Burhâneddin Ebû’l-Hasan Ali b. Ebî Bekr (ö.593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*, Beyrut ts. (Dâru’l-Erkam),I-II.
- MEVSİLÎ**, Abdullah b. Mahmud (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li- ta‘lîli’l-Muhtar*, İstanbul 1980.
- MEYDANÎ**, Abdülğani el-Ğanîmî (1298/1881), *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb*, Kahire 1961.
- MÜSLİM** b. Haccac el-Kuşeyrî (ö.261/874), *el-Camiu’s-sahîh (Nevevi şerhi ile birlikte)*, Beyrut 1399.
- SEMERKANDÎ**, Alâuddin (ö.539/1144), *Tuhfetu’l-fukaha*, Beyrut 2003.
- SERAHSÎ**, Şemsüleimme (ö. 483/1090), *el-Mebcut*, Kahire 1324, I-XXX.
- , *Şerhu’s-Siyeri’l-Kebîr*, (çev. İbrahim Sarmış, M. Sait Şimşek), Konya 2001.
- ŞA‘BÂN**, Zekiyüddîn, *Usûlü’l Fıkh*, (çev. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara 2003.
- ŞÂTİBÎ**, Ebû İshak İbrahim b. Mûsa, (ö. 970/1388), *el-Muvâfakat*, Kahire, ts.(el-Mektebetü’t-Ticariyyetü’l-kübrâ), I-IV.
- ŞİRBİNÎ**, Muhammed el-Hatîb (v. 977/1569) *Muğni’l-muhtâc*, Kahire 1958, I-IV
- UZUNPOSTALCI**, Mustafa, “Ebû Hanife”, *DİA*, X, İstanbul 1999, s.131-135.